DİVAN EDEBİYATINDA SU İMGESİ VE MUHTELİF TEZAHÜRLERİ (YUNUS EMRE, FUZULİ, NABİ VE ŞEYH GALİB ÖRNEĞİ)

Gülcan ABBASOĞULLARI

Doktora Tezi
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ

2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Gülcan ABBASOĞULLARI

DİVAN EDEBİYATINDA SU İMGESİ VE MUHTELİF TEZAHÜRLERİ
(YUNUS EMRE, FUZULİ, NABİ VE ŞEYH GALİB ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

07/07/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Divan Edebiyatında Su İmgesi ve Muhtelif Tezahürleri (Yunus Emre, Fuzuli, Nabi ve Şeyh Galip örneği)" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

07/07/2017
İmza

Gülcan ABBASOĞULLARI

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ danışmanlığında, Gülcan ABBASOĞULLARI tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 07 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ İmza: ....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL İmza: ....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Bahir SELÇUK İmza: ....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şener DEMİREL İmza: ....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Reyhan KELEŞ İmza: ....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 07 / 07 / 2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

F-84/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN / TASAVVUF

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TABİAT

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUYUN DİĞER UNSURLARLA MÜNASEBETİ

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEYİM / ATASÖZLER- KÜLTÜR/GELENEK VE SU

ÖZET

DOKTORA TEZİ

DİVAN EDEBİYATINDA SU İMGESİ VE MUHTELİF TEZAHÜRLERİ

(Yunus Emre, Fuzuli, Nabi ve Şeyh Galib örneği)

Gülcan ABBASOĞULLARI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ

2017, XII+244 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ
Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL
Prof. Dr. Bahir SELÇUK
Prof. Dr. Şener DEMİREL
Yrd. Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

Bu çalışmada farklı yüzyıllarda yaşamış mühim şahsiyetlerin adından çokça söz edilen eserlerinde su ve suya dair yer verdikleri imgeler konu edilmektedir. Suyu ve suyun muhtelif tezahürlerini irdelemek amacıyla XIII. yüzyıldan Yunus Emre; XVI. yüzyıldan Fuzuli; XVII. yüzyıldan Nabi; divan edebiyatının gerilemeye yüz tuttuğu bir dönemde farklı mazmunlarla adından söz ettiren XVIII. yüzyıl şairlerinden Şeyh Galib seçilmiştir. Böylece dinî tasavvufi, klasik, hikemi ve sebk-i hindiden birer örnek temel alınmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında mitoloji, din, mimari ve sanatta ayrıca Türk edebiyatı ve ona etki etmiş Arapça-Farsça gibi dillerin edebiyatlarında suyun nasıl ele alındığına temas edilmiştir. Su ve suya dair her unsurun değerlendirildiği (yağmur, bulut, çiğ tanesi, deniz vb…) ibareler mahiyetlerine göre katagorize edilmiştir. Birinci bölümde dinî ve tasavvufi unsurların, ikinci bölümde insan başlığı altında sevgili, âşık, rakip, padişah ve köle gibi bazı tiplerin, üçüncü bölümde tabiat ve yaşantıya dair unsurların su ve muhtelif tezahürleriyle nasıl ilişkilendirildiği irdelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde suyun diğer unsurlarla münasebeti yer almaktadır. Bu başlık altında suyun soyut bazı kavramlar, yazıya dair bazı kavramlar ve ses/musiki ile olan ilişkisine değinilmiştir. Ayrıca su yapılarına yer verilmiştir. Son olarak şairlerin suyu konu ettikleri deyimler ve atasözleriyle su ile yapılan geleneksel uygulamalara nasıl yer verdiklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, su imgesi, edebiyat.

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

IMAGE OF WATER IN DIVAN LITERATURE AND ITS VARIOUS MANIFESTATIONS

(Yunus Emre, Fuzuli, Nabi ve Şeyh Galib example)

Gülcan ABBASOĞULLARI

Advisor: Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ
2017, Page: XII+244

Jury: Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ
Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL
Prof. Dr. Bahir SELÇUK
Prof. Dr. Şener DEMİREL
Assist. Prof. Dr. Reyhan KELEŞ

This study deals with water and images of water in frequently talked over works of eminent authors that lived in different centuries. In order to explore the image of water and its various manifestations the following authors have been selected, namely, Yunus Emre, from 13th century, Fuzuli, from 16th century, Nabi, from 17th century, and Sheik Galib, who prevailed with his mastery in a time when the star of Divan Literature was fading and is well-known for different poetic images in the 18th century. Thus, religious mysticism, classical, wisdom and sebk-ı hindi are some examples.

The introduction discusses how water is dealt with in mythologies, religions, architecture and arts also Turkish literature and the literature on languages such as Arabic and Persian which influenced it. Expressions of water and all elements concerning water such as rain, cloud, dew drops, sea and the like have been categorized according to their characteristics. The study aims to explore how water and its various manifestations are connected with elements of religion and Sufism in the first part, with such types, under the human title, as lover, beloved, opponent, padishah, and slave in the second part, and with elements concerning nature and life in the third part. In the fourth chapter, the relation of water with other elements is mentioned. Under this head, abstract concepts of water and some concepts of writing are related to the relation with sound/music. Also water structures were included. The fifth part, water is the last part covers water idioms and proverbs and how the poets employed traditional practices performed with water.

Key Terms: Divan poetry, water image, literature.

KISALTMALAR

asm.	:	Aleyhisselam
B.	:	Beyit
b.	:	Bin
bk.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet İşleri Ansiklopedisi
Dnş	:	Danışman
FD	:	Fuzuli Divanı
FHS	:	Fuzuli/ Hadikatü's-Süeda
G.	:	Gazel
H	:	Hicri
haz.	:	Hazırlayan
NHN	:	Nabi/ Hayriyye-i Nabi
Hz.	:	Hazreti
K.	:	Kaside
Kı.	:	Kıta
FLM	:	Fuzuli/ Leyla ve Mecnun Mesnevisi
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
Mf.	:	Müfret
Muh.	:	Muhammes
Muk.	:	Mukattaat
Mes.	:	Mesnevi
M	:	Miladi
MÖ	:	Milattan önce
MS	:	Milattan Sonra
Mur.	:	Murabba
Müs.	:	Müseddes
Mua.	:	Muamma
Met.	:	Metali
ND.	:	Nabi Divanı
öl.	:	Ölümü

Ru.	:	Rubai
s.	:	Sayfa
Şa.	:	Şarkı
ŞGD	:	Şeyh Galib Divanı
ŞGHA	:	Şeyh Galib/ Hüsn ü Aşk
T.	:	Tarih (Nazım Şekli)
TDK	:	Türk Dil Kurumu
NTHA	:	Nabi/ Tuhfet'l-Harameyn
tah.	:	Tahkik
Tah.	:	Tahmis
tak.	:	Takriz
TrcB	:	Terci-i bend
TrkB	:	Terkib-i bent
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve diğerleri
vs.	:	Vesaire
Yay.	:	Yayınları
YD	:	Yunus Divanı
YRN	:	Yunus Emre/ Risaletü'n-Nushiye

ÖN SÖZ

"Susuz, ey tatlı su diye ağlar, inler!
Su da nerede o susamış, diye ağlar, inler!"
Hz. Mevlana, Mesnevi, [4395]

Su, doğumdan ölüme kadar canlıların hayatında olmazsa olmaz bir maddedir. Suyun varlığı, bir hayat belirtisi olarak kendini göstermiş olup her türlü canlıda, insanda, tabiatta vs. önemli bir yer teşkil etmiştir. O, "Ayağını vur!" emriyle şifanın kendisiyle beraber geldiği, daima bir yoldaş gibi düşünülerek bazen bir ölünün toprağına bazen gidenlerin ardınca dökülendir. Bazen de heybetini boğarak gösterir. Su, gerek tabiattaki bir unsur olarak gerek de çeşitli benzetmelerle hayallerin sınırlarını zorlamıştır. Pek çok özelliği ile farklı benzetmelere eşlik etmiş, cemal ve celalin, hayır ve şerrin yansıması, muhtelif hâlleri dile getirmede türlü şekilleriyle şairlerin dili olmuştur. Beyitler her şeyin sudan yaratıldığını haykırır. Hayat gibi, insan gibi eserlerde bu örneklikleriyle sudan müteşekkil gibidir.

Bu çalışmada amaç, "*Suyu anmak bir vefa borcudur*" düşüncesiyle Fuzuli'nin su kasidesi ile daima zihinlerde yer etmiş suyun şairlerin eserlerinde nasıl akis bulduğunu irdelemek ve bazı tahlillerle alana katkıda bulunmaktır. Ayrıca divan edebiyatında çokça zikredilen su ve su ile ilgili kavramların eserlerde nasıl anlamlandırılmaya çalışıldığını tespit etmek ve muhtevalarına göre tanzim etmek suretiyle oluşturulmuş müstakil bir çalışmadır. Bilimsel bir çalışmada istenilen bir yöntem olması hasebiyle öne çıkmış eserlerle alan daraltılarak derinlemesine bir çalışma öngörülmüştür. XIII. yüzyıldan Yunus Emre; XVI. yüzyıldan Fuzuli; XVII. yüzyıldan Nabi; divan edebiyatının gerilemeye yüz tuttuğu bir dönemde ustalığını ortaya koyan XVIII. yüzyıl şairlerinden farklı mazmunlarla adından söz ettiren Şeyh Galib seçilmiştir. Bu isimlerin sadece divanlarını değil öne çıkmış bazı eserlerini de (mesnevi, pendname vb.) taramak suretiyle suya dair hayalleri tahlil edilmeye çalışılmıştır. Yunus Emre'nin *Divan*'ı ve *Risaletü'n-nushiye* adlı eserleri; Fuzuli'nin *Divan*'ı, *Leyla ve Mecnun* mesnevisi ve *Hadikatü's-Süeda* adlı eseri; Nabi'nin *Divan*'ı, *Hayriyye-i Nabi*'si ve *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eseri; Şeyh Galib'in *Divan*'ı ve *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisi taranmıştır. Önce su ve suya dair ibareler taranmış, daha sonra konularına göre sınıflandırılmış ve çalışmada yer verilecek beyitler seçilmiştir. Konuyla ilgili olan ancak metinde yer verilmeyen kimi beyitler de dipnotta belirtilmiştir. Divan neşirlerinde seçtiğimiz

beyitlerin bazılarında okuma hataları gözden geçirilerek kaydedilmiştir. Anlama etki edecek kelimelerin uzatmaları konulmuş, vezne etki etmesi bakımından beyitlerdeki uzatmalar da korunmuştur. Bunların dışında çalışmanın yazımında TDK'nın 2012 basım tarihli yazım kılavuzuna riayet edilmiştir. Çalışmada alıntılar ve beyitler italik biçimde yazılmış olup beyitlerde konu ile ilgili ibarelerin altı çizilmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında mitoloji, din, edebiyat, mimari ve sanat gibi hususlarda suyun nasıl ele alındığına temas edilmiştir. Birinci bölümde dinî ve tasavvufi unsurların, ikinci bölümde insan başlığı altında sevgili, âşık, rakip, padişah ve köle gibi bazı tiplerin, üçüncü bölümde tabiat ve yaşantıya dair unsurların su ve muhtelif tezahürleriyle nasıl ilişkilendirildiği, dördüncü bölümde suyun diğer unsurlarla ilişkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Son olarak da şairlerin suyu konu ettikleri deyimler ve atasözleriyle su ile yapılan geleneksel uygulamalara nasıl yer verdiklerine değinilmiştir.

Çalışmamda her anlamda bana danışmanlık eden Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ'a; çalışmayı titiz bir şekilde okuyarak ilmini esirgemeyen Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL ve Yrd. Doç. Dr. Reyhan KELEŞ'e; çalışmaya katkı sunan Prof. Dr. Şener DEMİREL ve Prof. Dr. Bahir SELÇUK'a ve beni her daim yüreklendiren, yanımda olan SEVGİLİ AİLEM'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Erzurum- 2017 **Gülcan ABBASOĞULARI**

I. GİRİŞ

Su hayati bir önem taşıdığından tarih boyunca insanlar daima nehirler, göller gibi suyun olduğu bölgeleri mekân tutmuştur. Su, sahip olduğu özellikler dolayısıyla kutsal sayılarak çeşitli inanışlara konu olmakla birlikte tarihin farklı zamanlarında mitoloji, din, kültür, gelenek, edebiyat, mimari gibi alanlarda adından sıkça söz ettiren bir unsur olmuştur.

A) FARKLI MİTOLOJİLERDE SU

1. Yunan ve Roma Mitolojisinde

Farklı mitolojilerde su, pek çok şekilde anılmaktadır. Yunan ve Roma su mitolojisinde suların hâkimi ve denizlerin tanrısı Poseidon olarak bilinir. Glaukos ve Triton adlarında olan deniz tanrılarından da söz edilir. Triton belden aşağısı balık olan deniz tanrısını sembolize eder (Gezgin, 2009: 11, 18-19). Bunlardan başka Galateia durgun denizde hüküm süren tanrıça; Nereus deniz ihtiyarlarının en saygın kişisi; Sirenler yüzleri güzel kadın, bedenleri kuş olan deniz ifritleri olarak bilinir (Gezgin, 2009: 16, 20, 28). Anlatılan çeşitli efsaneleriyle birlikte pek çok nehrin de bir tanrısı olduğuna inanılır. Mesela en büyük ırmağın tanrısı olan Akheloos'tan başka Okeanos, Orpheus, Saggarios, Selemnos, Mesopotamia, Meandros, Salmakis ve Hermaphoditos gibi isimler de bunlardan birkaçıdır. Su perileri Naiaslar olarak isimlendirilir. Yunan ve Roma mitolojisinde bazı deniz, boğaz ve adaların isimleri geçmektedir (Karadeniz -Pontos Euxinus-, Ege–Aigeus, Çanakkale Boğazı -Helles Pontos-, Hero ve Leandros, Delos Adası, Rodos vb.) (Gezgin, 2009: 17, 32-46). Ayrıca yağmurları yağdıran tanrının, tanrıların en büyüğü olarak bilinen Zeus olduğuna inanılır. Bunlardan başka meşhur Odysseia efsanesinin kahramanı Odysseus'un adının anlamı da "*aşırı yağan yağmur*" anlamına gelmekte ve Yunan mitolojisinde tufan efsaneleri de yer almaktadır (Deukaliun ve Pyra, Nannakos vb.) (Gezgin, 2009: 48-49, 53-54).

2. Mısır Mitolojisinde

Mısır mitolojisinde Nil önemli bir semboldür. Tanrısı Aton olarak isimlendirilir. Mite göre o, iki Nil yaratır. Mısırlılar için önce yeraltında bir Nil yaratır ve yüzeye çıkarır. Ardından gökte bir Nil yaratır. Bu, Mısır'ın dışındaki topraklar içindir. Böylelikle gökteki Nil yeryüzüne yağan yağmurun da kaynağı olur. Mısır mitolojisinin

en önemli kabul edilen tanrıçasının adı "*büyük tufan*" anlamına gelen Hathor'dur. Yaratılış mitosunda farklı efsaneler anlatılsa da bunlardan biri su ile bağlantılı olarak dikkat çekicidir. Buna göre; yaratılışın başında evren sulardan ibaretti. İlksel okyanus Nun'dan yükselen Güneş tanrısı Re-Atum kendisini dölleyerek Şu ve Tefnut adı verilen hava ve nemi yarattı. Bunlardan yer ve gök meydana geldi ve dünya yaratıldı. Bütün bunlardan sonra yer ve gök karanlıkta kalınca Re-Atum bir gözünü çıkarmak suretiyle kaybolan tanrıları aramaya koyuldu. Re-Atum onları bulup gözyaşlarına boğulunca gözyaşlarından insanlar meydana geldi (Gezgin, 2009: 55, 59-60; ayrıca bk. Wilkinson, Philip: 2007).

3. Mezopotamya Mitolojisinde

Mezopotamya kelimesi, "*iki nehir arasında*" anlamına gelmekle birlikte bu mitolojiye göre; evrenin denizlerin birleşmesiyle ortaya çıktığına inanılır. İnsanın yaratılışında doğum tanrıçası Ninmah'ın derin suların üzerindeki balçığı kardığından bahsedilir. Yaşam suyu (ab-ı hayat) anlayışı da görülür. Buna göre Tanrıça üzerine saçılan bu suyla can bulur. Yine bu mitte de tufan efsaneleri yer alır. Bunlardan başka Abzu adındaki tatlı su kaynağı, bilgeliğin sembolü; Enki, tatlı suların, Tiamat ise tuzlu suların temsilcisi konumundadır. Mezopotamya mitinde, Yunanlılarda görülen su işkencesinin[1] bir benzeri olan ve Hursan[2] adı verilen işkence görülmektedir (Gezgin, 2009: 61-63, 67-69).

4. İran Mitolojisinde

İran mitolojisinde hayat suyunu arayan İskender'in meşhur efsanesi anılır. Buna göre; İskender, daha sonra farklı yerlere dağılacak ordusuyla birlikte hayat suyunu bulmak arzusuyla yola koyulur. İskender'in yanında aşçısı da bulunur. Bir yerde geceledikleri sırada akşam yemeği için aşçı balıkları temizleyecek bir su aramaya başlar. Eninde sonunda bir çeşmeye varır. Ölü balığı suya daldırır daldırmaz balık canlanır ve akıntıda kaybolup gider. Bu çeşmenin hayat suyu olduğunu anlayan aşçı, İskender'e durumu anlatır. İskender, aşçıdan onu çeşmeye götürmesini ister. Aşçı, çeşmeyi bir türlü bulamaz. Bunun üzerine İskender sinirlenerek aşçıyı boğmaya çalışır

[1] Tantalos işkencesi olarak anılan işkence, bir suyun kenarında, dallarından meyveler sarkan ağaçların olduğu cehenneme gönderilen Tantalos'un elini her uzatışında onları elde edememesi efsanesine dayanır.

[2] Nehir İşkencesi demek olup suçlu kişinin nehirde batmadan durmaya çalışarak aklanma çabasıdır.

ancak aşçı ölmek bilmez. En sonunda İskender, aşçının boynuna taş bağlayarak onu denize atar. Denize atılan aşçının bir su perisine dönüştüğü ve ölümsüzlüğü elde ettiğine inanılır. İran geleneğinde suya olan saygının göstergesi olarak kurbanlar su kenarlarında kesilir. Hatta eski İran takviminde her senenin sekizinci, her ayın onuncu günü "*Aban (sular)*" olarak isimlendirilir (Gezgin, 2009: 119-120).

5. Çin Mitolojisinde

Çin mitolojisinde ejderha sembolü önemli bir yer tutar. Ejderhalar, suyun sahibidir. Onlar gökyüzünde savaştıklarında gök gürülüsü ile birlikte yeryüzüne inciler düşürürler. Verimli su kaynaklarının oluşma sebebini de buna bağlarlar. Kutsal kabul edilen bazı adalar da vardır. Bunlardan en önemlisi "*sarı nehir*" anlamına gelen Hoang-Ho'dur. Bir yılan gibi akan nehrin sonunda Batı cennetine varıldığına inanılır. Ölümsüzlük suyu sembolü Çin mitinde de yer alır. Hayat ağacı ve hayat nehrinin sözü edilen adalarda olduğuna, cennet adası olarak inanılan bu adalarda bulunan yeşim taşlarının içinde ölümsüzlük suyu olduğuna inanılır. İnanca göre; buraya ulaşanlar bu kutsal su sayesinde ölümsüzlüğe ulaşırlar. (Gezgin, 2009: 102-103, 105)

6. Hint Mitolojisinde

Hint mitolojisinde su tüm varlıkların yaratıcısıdır. İlk insan olarak kabul edilen Naraya'nın suların üzerinde uyurken göbeğinden hayat ağacının çıkmasıyla yaratılış gerçekleşmeye başlar. Aynı zamanda bu, embriyonun sembolüdür. Bu mitte toprak ve suyun tanrıçası olduğuna inanılan nilüfer sembolü de önemlidir. Rig Veda'da ise başlagıçta her şeyin ışıksız bir deniz olduğu zikredilir. Güneş'in kavurucu sıcaklığından ötürü yok edicilik vasfının; Ay'ın ise suların denetçisi ve kozmosta var olan suların kâsesi olduğu düşünülür. İnsanlar, kirleri, günahları, uğursuzlukları gidermek için Ganj nehrinin sularında yıkanır. Bu işleme Abhişeka adı verilir. Hint mitinde suların Apah olarak ilahlaştırılması ve bütün suların amacının denize kavuşmak olduğu inancı, tasavvuf inancındaki bazı sembolleri de akla getirir (Gezgin, 2009: 107, 109-110).

7. Hitit Mitolojisinde

Hitit mitolojisinde insan, kâinatın aynası olarak görülür. Bu inanışa göre; insanın başı göğün, elleri toprağın, gözleri ise suyun yansımasıdır (Gezgin, 2009: 122). Yine

Kafkas, Güney Amerika, Kuzay Avrupa, Kızılderili, Çingene mitlojilerinde de su, farklı anlamlandırmalarla yer alır.

8. Türk Mitolojisinde

Türk mitolojisinde Ay Ata adı verilen insanın yaratılışında su, toprakla birlikte büyük rol oynar. Altay yaratılış destanında ise her yerin sularla kaplı olduğu bir zamanda Tanrı Ülgen'in kuşa dönüşerek uçtuğu fakat konacak bir yer bulamadığı anlatılır. Bunun üzerine gökten bir ses ona denizin içinde çıkan bir taşın üzerine konmasını söyler. Bahsedilen taşa konan Ülgen'e, sularda yaşayan Ak-ene adlı dişi ruh yaratılışı nasıl gerçekleştireceğine dair ona bilgiler verir. Önce yer sonra göğü yarattığına inanılan Ülgen'in daha sonra sarsıntıları engellemek için üç balık yarattığına inanılır. Bu açıdan dünyayı taşıyan balık sembolü Türk mitinde önemlidir Bunlardan başka inanışa göre; "*Suyla*" adı verilen ruh; su, Ay ve Güneşin parçalarından ortaya çıkar. Çeşitli nehir, göl, kaynak vb. yerleri temsil eden Yer-Su ruhları vardır. Denizlerin hâkimi olarak da Talay Han kabul edilir (Gezgin, 2009: 74, 77). Kutsal sayılan hayvanlardan geyik deniz tanrıçası olarak anılır. Kıyamet zamanı kanlı sular akacağına, denizden çıkan atlıların ölü savuracağına inanılır. Türk mitinde Nama ve ailesi olarak hikâye edilen tufan bahsi yer alır. Çin mitinde geçen ejderha Türklerde de vardır ve suyun temsilcisidir. Susuz kalan Oğuzların suyu buluşu danıştıkları Yuşi hocanın onlara verdiği tavsiye ile olur. Buna göre; gözleri bağlanan birkaç inek susayıncaya kadar koşturulmalı ve sonunda serbest bırakılmalıdır. Bunun üzerine inekler toprağı kazar ve suyu çıkarır.

Türkler, Yağmur taşı (yad) adı verilen bir taşın yağmur yağdırdığına inanırdı. Nevruz günü suyla birçok uygulama yapılır. Ferhat- Şirin gibi efsanelerde su zikredilir (Gezgin, 2009: 80-82). Eski kaynaklarda kutsal sayılıp kişileştirilmekle (antromorfizm) beraber "*Yersub*" şeklinde anılan Yer-su inancı Türklerde vatan düşüncesini de simgeler. Göktürk kitabelerinde bu husus şu şekilde yer alır: "*Tanrı Türk'ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye… kağanları getirip tahta oturtuyordu.*" (Türkmen, 2013: 15).

B) FARKLI DİNLERDE SU

1. İslamiyette

Su, birçok inançta kutsal kabul edilen bir maddedir. Bu minvalde Kur'an'da su farklı vesilelerle pek çok kez zikredilmiştir. Bunlardan bazıları ise şöyledir: İnsan ve bütün canlılar sudan yaratılmıştır (Müminun, 23: 13; Nur, 24: 45; Furkan 25: 54; Kehf, 18: 37; Enbiya, 21: 30; Secde 32: 8; Yasin, 36: 77; Kıyame, 75: 37; Tarık, 86: 6; Necm, 53: 46; Kamer, 54: 11/12; İnsan, 76: 2; Abese, 80: 19). Bu husus Hac suresinin 5. ayetinde şöyle geçer: "*Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.*"

Allah suyu (yağmuru) canlılara nimet olarak bahşeder (Bakara, 2: 22; Hicr, 15: 22; Zümer, 39: 21; Vakıa, 56: 68/69; Nahl, 16: 10; Furkan, 25: 48), belirli ölçüye göre indirir (Müminun, 23: 18). Dilediğinde ise suyu çekip almaya kadirdir (Mülk, 67: 30). Enam suresi 99. ayette şöyle buyrulur: "*O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.*"

Suyun yeryüzünü diriltişi, insanın öldükten sonra yeniden diriltilişine benzetilmiştir: "*Gökten bir ölçüye göre suyu indiren O'dur. Biz onunla (kupkuru), ölü memlekete hayat veririz. İşte siz de böylece (mezarlarınızdan) çıkarılacaksınız.*" (Zuhruf, 43: 11).

Su, teyemmüm ve abdest gibi uygulamalarda zikredilir (Nisa, 4: 43; Maide, 5: 6). Hz. Yusuf'un (asm.) düştüğü kuyu (Yusuf, 12: 19), Hz. Musa'nın (asm.) kavmi için

istediği suyun on iki pınar hâlinde akması (Bakara, 2: 60; A‘raf, 7: 160), denizi ikiye yarması, annesinin onu denize bırakması (Taha, 20: 39; Kasas, 28: 27), Firavun'un denizde boğularak helâk olması (Enfal, 8: 54; Yunus, 10: 90; Taha, 20: 78; Şuara, 26: 66; Kasas, 28: 40; Zuhruf, 43: 55), Hz. Meryem'in (asm.) alt yanından su arkı akıtılması (Meryem, 19: 24), Hz. Süleyman'ın (asm.) köşkünün zeminini Belkıs'ın derin bir su zannetmesi (Neml, 27: 44), Hz. Nuh'un (asm.) kavminin tufanla helâk olması (Yunus, 10: 73; Hud, 11: 37; Enbiya 21: 77; Furkan, 25: 37; Şuara, 26: 120) hadiselerinde çeşitli şekillerde su zikredilir. Cehennemliklere uygulanacak azaplardan birisi olarak kaynar su vurgulanır (Enam, 6: 70; Yunus, 10: 4; Rahman, 55: 44). Gerek tertemiz içecek olarak gerek altlarından ırmaklar akan cennet tasvirleriyle su, pek çok yerde cennetliklere verilecek mükâfat olarak şöyle zikredilir: "*Müttakîlere vâdolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?*" (Muhammed, 47: 15), "*İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur.*" (Taha, 20: 76). Furkan Suresi 53. ayet ve Fatır Suresi 12. ayette birbirine karışmayan biri tatlı biri tuzlu (Basra Körfezi) iki denizden bahsedilir. İmtihan vesilesi olarak Talut'un ordusunun ırmakla, Hz. Salih'in (asm.) kavminin suyla sınanması da ayetler de yer alır. "*İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tastamam görmüştür Allah hesabı çok çabuk görür*" ayetinde inkâr edenlerin amelleri seraba benzetilir (Nur, 24: 39). Gökten indirilen suyun, dünya hayatına benzetildiği de görülür: "*Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.*" (Kehf, 18: 45).

Su, Kur'an ve hadislerde pek çok kere zikredilmekle birlikte su ile ilgili olarak abdest, zemzem, kevser gibi kavramlar ve bazı nehir isimleri de (Nil, Dicle, Fırat,

Seyhun, Ceyhun vb.) önemli bir yer teşkil eder. Çalışmada yer yer bu hususlar üzerinde durulacaktır.

2. Yahudilikte

Tevrat'ta Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinin cennetten çıktığına dair rivayetler vardır. Hatta Tevrat'ta adı geçen cennet nehirlerinden Gihon ve Pişon'un Seyhan-Ceyhan nehirleri olduğu söylenmekle birlikte bu bilgi net değildir. İsrail'in yaratılış efsanesinde su, yaratılanların temelidir. Tekvin bölümünde Tehom'un ezelî okyanus olduğu zikredilir (Tekvin 1:2). Neşideler'de Yahve'nin yeri denizin üzerine kurduğu, onu su üzerinde sabit kıldığı inancı yer alır. Eski Ahit'te "ab-ı hayat kaynağı" Yahova'dır. Yeni Ahit de ise şöyle denir: "*Melek bana, Tanrı'nın ve Kuzu'nun tahtından çıkan, billur gibi berrak olan yaşam suyu ırmağını gösterdi.*" (Yeni Ahit, Vahiy 22: 1). Burada su, tanrısallığın sembolüdür. Yahudilikte günahlardan arınmak için bedeni suya sokma merasimi yapılır. Yoldan sapan İsrail'in Tanrı'ya dönüşü, üzerlerine temiz su dökmek suretiyle kalplerini temizlemek şeklinde temsil edilir. Mabede girmeden evvel el-ayak yıkama âdeti vardır (Gürkan, 2009: 441). Bunlardan başka İbranilerin inancında "*men*" hassas suyu temsil eder (Türkmen, 2013: 14).

3. Hristiyanlıkta

Hristiyanlarda ab-ı hayat, İsa Mesih'in kanı ve vaftiz suyudur ve bu hayat suyu insanları Âdem'i günahlarından arındırır. İnanışa göre; Âdem Tanrı'dan ab-ı hayatı ister. Tanrı ise ab-ı hayatı Mesih kanının Golgata toprağında kafasını vaftiz etmesi şartıyla vereceğini söyler. Altında gömülü olan Âdem'in ağzına Mesih'in mızrak yarasından sızan kan ve su aktığında onu vaftiz etmiş olur. Böylece Âdem günahlarından arınarak ölümsüzleşir (Sarıkçıoğlu, 2011: 372). Komünyon adı verilen ayinlerde kullanılan şarap ve su, tanrısal ve beşerî olanın birleşmesini sembolize eder (Gürkan, 2009: 441). Yuhanna'da Hz. İsa'nın su üstünde yürümesi ve suyu şaraba çevirmesi mucizeleri zikredilir (Pay, 2014: 21). Hristiyanlar, İsa'nın vaftiz yeri olduğuna inanıldığından Ürdün nehrini kutsal sayar. Hristiyanlarda suyu takdis etme inancı büyük rol oynar. Hatta su kaplarının kutsal sayıldıkları dahi vâkidir. Mehdi zamanında suların çoğalacağı ve şifa sağlayacağı inancı da vardır (Sarıkçıoğlu, 2011: 40-41, 372-373).

İngiliz edebiyatının önemli temsilcisi William Sheakspear (ö. 1025/1616), bir sonesinde sudan yaratılışa dair dikkat çekici ifadelere yer verir (Shakespeare, 2009: 64):

Alt tarafı, varlığım biraz toprak, biraz su,
İnleyerek beklerim geleceğin keyfini.
Bu iki som maddeden, birbirinin yasına,
Nişan takan o ağır yaşlar kalacak bana (XLIV)

4. Hinduizmde

Hinduizm kutsal kitabında yer alan "*Yer yer değil iken; su, su idi*" cümlesi hiçbir şey yokken suyun var olduğu inancını yansıtmaktadır (Türkmen, 2013: 13). Hinduizm'in en kutsal nehri Ganj'dır. Hindular o suya dalarken günahlardan arındıklarına inanırlar. Ayrıca yaktıkları ölülerinin küllerini bu nehre serperler. Yine akarsuda yıkanmak Sabiiler'in ibadetlerindendir (Sarıkçıoğlu, 2011: 40-41, 372-373).

C) FARKLI MİLLETLERİN EDEBİYATLARINDA SU

1. Türk Edebiyatında

İnsanlık tarihi "Suyu arayış tarihi" olarak nitelendirilir. Yusuf Has Hacip (ö. 462/1070), *Kutadgu Bilig* eserinde anasır-ı erbaaya şöyle değinir (Yusuf Has Hacip, 143):

Üçi ot, üçi suv, üçi boldı yıl; (Üçü ateş, üçü su, üçü oldu yel)
Üçi boldı toprak, azun boldı il. (Üçü oldu toprak, dünya oldu il)

Dede Korkut'un 'Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu' isimli öyküde Salur Kazan'ın "*Su hak didarını görmüştür, ben bu su ile haberleşeyim*" sözü suyun yaratılıştan beri tarihin her anına tanıklık etmiş olmasından olsa gerektir. Bu ifadelerinden sonra şu sözleri dikkat çekicidir:

Çağnam çağnam kayalardan çıkan su,
Ağaç gemileri oynatan su
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su
Bağ ile bostanın zineti su
Aişe ile Fatıma'nın nikâhı su,
Şahbaz atlar içtiği su,
Kızıl develer gelip geçtiği su,
Ağ koyunlar gelip çevresinde yattığı su,
Ordumun haberin bilir misin degil mana,
Kara başım kurban olsun suyum sana. (Dede Korkut, 2006: 43-44)

Orhan Şaik Gökyay, tuz Havva'nın, su ise Hz. Fatıma'nın (asm.) mehridir. Hatta Allah'ın (cc.) indirdiği yeryüzündeki tüm suların da onun mehri olduğuna inanıldığını belirtir ve "*Aişe ile Fatıma'nın nikâhı su*" ifadesi için Hz Peygamber'in (asm.), düğünlerinde Hz. Fatıma'nın (asm.) üzerine serpmesi için dua okuduğu bir tas suyu Hz. Ali'ye (asm.) vermesine telmih olarak yorumlar. Bu hadiseyi tuz ve suyun nikâhı olarak nitelendirdiklerinden ötürü İran kültüründe suyun kirletilmemesi ve ondan kimsenin mahrum bırakılmaması gerektiği inancının olduğunu söyler (Dede Korkut, 2006: 1006, 1009).

a. Halk Edebiyatında Su

Halk edebiyatında umumi manada pek çok âşık, suya derin anlamlar yüklemek yerine onu çevresel bir unsur olarak değerlendirmektedir. Çeşme, pınar, ırmak vb. su yapılarını kişileştirmek suretiyle onları kendileriyle özdeşleştirirler. Mesela Âşık Ömer (ö. 1118/1707), kendini bozbulanık akan sele benzetir:

Terk eyledim ağalarım beylerim,
Boz bulanık seller gibi çağlarım,
Onun için ben ah edip ağlarım,
Ayrılık oduna doyamadım ben. (Türk Halk Şiiri, 2013)

Karacaoğlan, kendini aşkın denizine dalan bir ırmağa benzetir, başka bir deyişinde Kevser ırmağından su içer:

Karacaoğlan gene coştu, bulandı,
İnip aşkın deryasına dolandı,
Güzel gitti diye pınar ağladı,
Acıdı yüreğim, yandı pınara.
***
Şahin gibi yükseğinden uçarken,
Keklik gibi engininden geçerken,
Ab-ı kevser ırmağından içerken
Susuz pınarlardan kandırdı beni. (Karacaoğlan, 1985)

b. Divan Edebiyatında Su

Birkaç şair üzerinden ileriki bölümlerde ayrıntılarıyla yer verilen su imgesi divan edebiyatında sıklıkla yer alır. Edebiyatımızda su redifli ilk şiirin Ali Şir Nevai'ye (ö. 906/1501) ait olduğu, su redifli gazellere yaklaşık 52 şairin 64 gazelinde rastlandığı

belirtilir. Ahmed Paşa'nın (ö. 901/1496), Necati'nin (ö. 914/1509), Hayali'nin (ö. 964/1557) ve Hayreti'nin (ö.942/1534) "*ab*" redifli gazelleri su redifli şiirler arasındadır (Üzgör, 2000: 239-248).

Divanlarını incelediğimiz şairlerden ise su ile ilgili olarak Nabi'nin (ö. 1124/1712) "*derya*", "*mevc*" ve "*temevvüc*" redifli gazelleri; Galib'in "*âlem-i ab*", "*ateş ü ab*" ve "*gül-arak*" redifli gazelleri su temalı gazellerdendir.

Fuzuli'nin (ö.963/1556) daima gündemde olmuş meşhur "*Su Kasidesi*" ise bir başyapıttır ve o, Hz. Peygamber'e (asm.) ithafen yazdığı şiirinde su redifini kullanmıştır. Şöyle ki:

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su

(Ey gözüm! -Aşkın- gönlümde -yaktığı- ateşlere gözyaşlarından su serpip durma. Çünkü böylesine -büyüyerek- tutuşan yangınlara suyun faydası olmaz -bilakis az su, çok ateşi daha da çoğaltır.-)

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmış gözümden günbed-i devvâra su

(Dönen -şu- gök kubbenin rengi su renginde midir; yoksa gözümden akan yaşlar mı gökyüzünü kaplamıştır, şaşırdım kaldım?!)

Zevk-ı tîğundan aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bırakur rahneler dîvâra su

(-Ey sevgili!- Sendeki süzgün bakışın -gamze- kılıcı ile bağrım pâre pâre -dilim dilim- olsa ne gam! Sular akarken -toprak yapılı evlerin- duvarlarında elbette yarıklar bırakırlar.)

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yara su

(Yaralı gönlüm, senin gamze oklarının ucundaki peykâna olan özlemini dile getirirken onların adını sakınarak anıyor. Öyle ya, yarası olan hastalar da elbette suyu tedirgin olarak içerler.)

Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâra su

(Bahçevan, gül bahçesini -tek tek- sulayacağım diye boşuna zahmet çekmesin, bilakis sele versin -mahvolmaya bıraksın.- Çünkü değil bir, binlerce gül bahçesini bile sulasa, orada bir daha senin yüzün gibi bir gül açılacak değil.)

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna
Hâme tek bakmakdan inse gözlerine kara su

(Hattatın bakmaktan dolayı gözlerine kalem misali kara sular inse bile yine de yazısını senin yanağındaki ayva tüylerin kadar nazik, narin ve nazenin yapamaz.)

Ârızun yâdıyla nem-nâk olsa müjgânum n'ola
Zayi olmaz gül temennâsıyla virmek hâre su

(Senin -gül- yanağını gözümün önüne getirip -hasretinle ağlasam da- kirpiklerim ıslansa ne çıkar. Gül elde etmek isteyerek dikenine su vermek elbette boşa gitmez.)

Gam güni itme dil-i bîmârdan tîgun dirîğ
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su

(Gam gününde hasta gönlümden -su verilmiş keskin- kılıç -gibi olan- keskin olan bakışlarını esirgeme. Çünkü karanlık gecede -zavallı bir- hastaya su vermek sevaptır.)

İste peykânun gönül hecrinde şevkum sâkin it
Susuzam bir kez bu sahrâda benüm'çün ara su

(Ey gönül! Sevgilinin hasretini çekerken onun -ok temrenine benzeyen- kirpiklerinin peykânını isteyerek hararetimi sakin et. Çünkü ben O'nun özlemiyle yanıyorum, bu sahrada bir kez de benim için su ara.)

Ben lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür hûş-yâre su

(Ben -senin insanlığa rahmet getiren- dudağının özlemini çekiyorum. Kaba sofular ise kevsere hasret duyuyorlar. Öyle ya, -başı dumanlı- sarhoşlar içkiyi arzular; ayık olanların talebi ise sudan öteye geçemez.)

Ravza-ı kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmış gâlibâ ol serv-i hoş-reftâra su

(Su, galiba o hoş salınışlı serviye âşık olmuş; onun bulunduğu bahçeye devamlı bir akış içinde.)

Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahi ol kûya koyman vara su

(Suyun -Dicle ve Fırat- sevgiliye gidişini engellemek için toprak olup -ölü bedenimle önüne set oluşturup- yolunu tutmak arzusundayım. Çünkü bu yolda o benim rakibimdir ve o mahalleye varmasına asla göz yumamam.)

Dest-bûsî ârzûsıyla ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâre su

(Dostlarım! Eğer o Sevgili'nin elini öpebilme arzusuyla sonunda helâk olursam, mezarımın toprağından bir kâse yapıp onunlar Sevgili'ye su sunun -ki böylece arzuma öldükten sonra olsun ulaşabileyim-.)

Serv ser-keşlik kılur kumrı niyâzından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su

(Servi dalındaki kumru yalvar yakar olduğu hâlde devamlı dikbaşlılık gösteriyor. -Servi, bu huyundan vazgeçmek için- suyun, eteğini tutup ayağını öperek -kumru adına- niyazda bulunmasını istiyor olmalı.)

İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile
Gül budağınun mizâcına gire kurtare su

(Gül budağı -"Gülüne renk vereceğim!" diye- bir hileye başvurup bülbülün kanını içmek -rengini almak- istiyor. -Söyleyin- suya da gül budağının damarına girip - mizacına göre davranıp zavallı bülbülü- kurtarsın.)

Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış târîk-i Ahmed-i Muhtâr'a su

(Su, seçilmiş kul Hz. Muhammed'in (asm.) yoluna uymakla ne kadar temiz yaratılışlı olduğunu herkese gösterdi.)

Seyyid-i nev'i beşer deryâ-ı dürr-i ıstıfâ
Kim sepüpdür mu'cizâtı âteş-i eşrâre su

(İnsanlığın Efendisi, berrak incilere hükmeden deniz… O'nun mucizeleri şerlilerin ateşine su serpip söndürmedi mi?)

Kılmak içün tâze gül-zâr-ı nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su

(Peygamberlik gülistanının parlaklığına -yeniden- hayat vermek için O, mucizelerinden -birinde de- mermerden su çıkarmıştır.)

Mu'cizi bir bahr-ı bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan bin bin âteş-hâne-i küffâre su

(Mucizeleri bu âlemde öylesine engin bir denizdir ki, oradan, kâfirlerin binlerce ateşgedelerine su ulaştı -da küfür ateşleri söndü-.)

Hayret ilen parmaüın dişler kim etse istimâ
Parmağından verdiğin şiddet günü ensâra su

(Şiddet günü -savaşın ortasında- parmağından ensara su verdiğini her kim işitse şüphesiz hayretinden parmağını ısırır.)

Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayat
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâra su

(Ona -gerçek- dost olan kişi, yılan zehri içse ab-ı hayat yerine geçer de düşmanı su içse şüphesiz yılan zehrine dönüşür.)

Eylemiş her katreden bin bahr-ı rahmet mevc-hîz
El sunup urgaç vuzû içün gül-i ruhsâre su

(Abdest almak üzere gül yanağına el sunup avucundaki suyu vurunca her su damlasından binlerce rahmet denizi dalgalanmıştır.)

Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su

(Nice ömürler var ki su -Dicle ve Fırat- O'nun ayağının toprağına ulaşabileyim diye başını taştan taşa vurarak âvâre âvâre dolaşır durur. -Eğer düşünülürse bu da bir mucize değil midir?-)

Zerre zerre hâk-i dergâhına ister salınur
Dönmez ol dergâhdan ger olsa pâre pâre su

(Su zerre zerre eşiğinin toprağına doğru salınır. Bu uğurda parça parça da olsa o eşikten yönünü çevirmez.)

Zikr-i na'tin virdini dermân bilür ehl-i hatâ
Eyle kim def'-i humâr içün içer mey-hâre su

(Sarhoşların, mestlikten kurtulmak için su içmeleri gibi, hataya batmış ümmetin de naatını su gibi okumayı -günahlarına- derman bilirler.)

Yâ Habîbullah yâ Hayrü'l-beşer müştâkınam
Öyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su

(Ey Allah'ın sevgilisi! Ey insanlığın en hayırlısı! Sana öyle susuzum ki… Hani dudağı çatlayanlar, yanar da durmadan –"Su! Su!..." diye çağırırlar ya…)

Sensin ol bahr-ı kerâmet kim şeb-i Mi'râcda
Şebnem-i feyzün yetürmiş sâbit ü seyyâra su

(Sen o keramet denizisin ki hani Mirac gecesinde feyiz ve bereketinin şebnemi gezegenlere de yıldızlara da su iletmişti.)

Çeşme-i hûrşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadün tecdîd iden mimâre su

(Bir gün kabrini yenileyen bir mimar çıksa da inşaat için ona su lazım olsa, derhal güneş pınarından tatlı mı tatlı sular inmeye başlar.)

Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâre su

(Cehennem korkusu, aşkla yanan gönlüme gam ateşleri salmış. O ateşe senin şefaat bulutunun su serpeceğini umuyor -böylece teselli olup acımı hafifletiyor-um.)

Yümn-i na'tünden güher olmış Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsândan dönen tek lülü-i şeh-vâre su

(Seni övmenin uğur ve bereketinden Fuzuli'nin sözleri kıymete erip dizi dizi inciye dönmüş. Hani Nisan bulutundan dökülen alelade damlalar da -istiridyenin terbiyesinden geçince- şahane incilere dönerler ya…)

Hâb-ı gafletden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Eşk-i hasretden dökende dîde-i bîdâra su

(Kıyamet günü gelip de herkes gaflet uykusundan gözlerini açtığında ve sana hasret kalmaktan dolayı uyanık gözlere -sevinç- gözyaşları yürüdüğünde…)

Umduğum oldur ki mahrûm olmayam dîdârdan
Çeşm-i vaslun vire ben teşne-i dîdâra su

(Umduğum odur ki, yeniden dirilme vaktıinde -senin cemalini görmekten- mahrum olmayayım ve vuslatının pınarından, yüzüne susuzluk çeken bana su ihsan eyleyesin.)

c. Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı ve Su

Mutasavvıflar, manevi yolculuklarında geçirdikleri hâlleri, tecrübeleri, makamları anlatmada şiir diline ihtiyaç duymuş ve bu şiirlerde sembolik ve mecazi kelimeler kullanmışlardır. Bu usulle oluşturulan edebiyata da tasavvuf (tekke) edebiyatı denmiştir. Tasavvuf düşüncesi divan şairleri tarafından da klasik şiirin kurallarına uygun olarak icra edilmiştir; ancak bu kısımda tekke edebiyatında önem arzeden birkaç isim üzerinden örnekler verilecektir.

Yunus Emre'yi takip eden tekke edebiyatının önde gelen simalarından olan XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kaygusuz Abdal (ö. 848/1444 ?), eserlerinde su ile ilintili olarak "ab, ma, rahmet, merhamet, yağmur, mevc, deniz, balık, bulut, hasret, gözyaşı, şifa, katre, nutfe, umman" gibi pek çok ifadeye yer verir. Kaygusuz Abdal, yerin sarsıntılarını belirtmek için çokça dile getirilen "*Dünya, sarı öküzün boynuzu üzerinde duruyor. Öküz yorulup dünyayı diğer boynuzuna koyduğunda deprem oluyor veya kulağına sinek konuyor da, o sineği kovmak için kuyruğunu*

sallarken deprem oluyor." inanışını yaratılışı anlatırken zikreder. *Gülistan* adlı eserinde ise öküzü, karanın; balığı, suyun temsilcisi olarak sembolize eder (Güzel, 2013: 96-97).

İnsanın yaratılışını konu ettiği yerlerde "bir katre sudan", "bir katre meniden", "nutfe ve kan pıhtısından yaratıldığını" ayetlerden telmihle dile getirir. Kaygusuz, "nutfe, kan, meni" gibi ifadeleri su olarak telakki eder. İnsan vücudunun dört unsurdan teşekkül ettiğini *Gülistan* adlı eserinde manzum olarak beyan eder:

Sen nesin şöyle mücerred söylegil
Niteliğinden bize şerh eylegil
Sen heman od u yil toprak su mısın
Dahı nesnen var mı heman bu mısın

Mesnevisi'nde ise dört unsurdan şöyle söz eder: "*Âdemin vücudu bir şehirdir. Dört türlü (toprak-su-ateş-yel) cevherden bünyad olmuştur. Bu vücud 9 türlü cevherden müteşekkildir. O da; kemik, sinir, damar ve deri bu dörü ata canibindendir. Amma ilik, kan, yağ ve kıl ise ana canibindendir. Ve bu şehrin 12 burc u bedeni ve 12 kapısı vardır. Bu kapılar bazen açılır, bazen de kapanır. Âdemin vücudunda tamam 777 mahallesi vardır ki sinirlerdir. Üç yüz altmışaltı çarşısı vardur ki kemiklerdir. 444 çarşısı yaz-kış akar, damarlardır, kesilmez. Bu şehrin ortasında bir pınar vardır ki bu şehrin cümle yerine su oradan gider ki o da yürek ve ciğerdir.*" (Güzel, 2013: 89-90).

Vücudname adlı eserinde suyu, âdemde barınan dört ruhu tanımlarken zikreder (Güzel, 2013: 91):

Birinci ruh; nebatdır ki suya tâbidir
İkinci ruh; hayvandır ki yemek yemeye türaba tâbidir
Üçüncü ruh; İnsanidir ki ışka, ışk ise suya, ateşe tâbidüir
Dördüncü ruh; Melekdir ki kudret-i Hakk'a yele tâbidir

Kaygusuz, *Dilguşa* adlı eserinde de "*Sular damarım, yer vücudum*" diyerek suyun insan yaratılışındaki rolünü dile getirir (Güzel, 1987: 19).

Yunus'un "*Dertli dolabı*" gibi Kaygusuz Abdal da bir *Dolapname* kaleme almıştır. Hac dönüşünde Âsi nehrinin üzerinde duran ve döndürülemeyen su dolabından hareketle yazmıştır. Manzume soru ve cevap şeklinde oluşan iki kasideden oluşmaktadır. Su dolabının su çekerken çıkardığı inilti Hak'tan alıp halka vermenin sembolü, şükrün ifadesi, suyu eşit olarak dağıtıp canlıları suya kandıran, dünya ve ahiret için durmadan çalışan kâmil insanın ibadetidir. Kaside şöyle başlar (Güzel, 2013: 91, 93-94):

Su'al etdim bugün ben bir dolaba
Dedim niçin sürersin yüz bu âba

Neden bağrın delikdir gözlerin yaş
Sebeb nedir sataşdın bu itâba
…

Gözün yaşı revân oldu seher-gâh
Geceler varmadın bir lahza hâba

Niçin feryâd-ile zârı kılarsın
Meğer derdin senin gelmez hisâba

İnildinden delindi derdli bağrın
Figanından ciğer döndü kebaba
…

Sözü "*Su'al etdim dolabu döndüğünden/ Dönüben çün dolab geldi cevaba*" diyerek dolaba bırakır (Güzel, 2013: 94-96):

Dolab eydir eyâ çeşmim çerâğı
İşitmeğe cevabım aç kulağı

Benim budur sorarsan ser-güzeştim
Ki ben yaylar idim bir yüce tagı
…

Dolab oldum gece gündüz dönerem
Su üstünde tutar oldum otağı

İnilerim dün (ü) gün dost deyüben
Gözüm yaşı sular bustânı bağı
…

XV. yüzyılın tasavvufi şahsiyetlerinden biri olan Eşrefoğlu Rumi (ö. 874/1469-70 ?), *Divan*'ında "aşk, âşık, vahdet, gam" gibi kavramları deniz ile ilişkilendirir (Rumi, 1986: 65, 70, 112, 115, 128, 130, 142). Âşığın gözyaşlarını anar ve onu pınarla özdeşleştirir (Rumi, 1986: 70, 87, 182). Dervişin her bir sözünü ölümsüzlük suyu olarak değerlendirir (Rumi, 1986: 185). Fena kavramını su ile tanımlar (Rumi, 1986: 237). Yaratılışın ana unsurlarından suyu; ateş ve toprakla birlikte andığı bir beytinde onları elbiseye teşbih eden Rumi, o elbiseyi çıkarmayı masivadan el çekmek olarak değerlendirerek vahdet denizine dalmak gerektiğini şöyle vurgular:

Bu od su ile toprak libâsın çıkarıp döküp
Anın vahdet deryâsına girip boylayasım gelür (Rumi, 1986: 176)

Rumi başka bir beytinde âlemi, ateşten bir deniz şeklinde tarif ederek su-ateş birliğini vurgular ve ateşten deniz olan bu âleme dalmanın aşk olduğunu dile getirir:

Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendini atmaktır adı aşk (Rumi, 1986: 118)

Su, yerde akıp gidişiyle tevazunun sembolü olur. Sonunda fani olacak suretin yıkılması ve su gibi olunması gerektiği de nasihat edilir:

Yık sûreti yıkılmadan
Boz nakşını bozulmadan
Su gibi alçağa yürü
Ummânı iste bul bugün (Rumi, 1986: 152)

d. Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı ve Su

Cumhuriyet dönemi edebiyatında ise su, Yahya Kemal'in (ö. 1378/1958) "*Açık Deniz*"inde sonsuzluğun; Cahit Sıtkı Tarancı'nın (ö. 1376/1956) "*Bir Yaz Günü*"nde kuruyan su nitelemesiyle zamanın; Orhan Veli Kanık'ın (ö. 1370/1950) "*Deniz Kızı*" ve Sezai Karakoç'un "*Köşe*"sinde kadının/annenin (ana rahmine dönüş) sembolü olur. Nurullah Genç, Hz. Peyamber'e (asm.) sevdasını "*Yağmur*"la anlatır. Sezai Karakoç ise "*Yağmur Duası*" şiiriyle yağmur duası inancından dem vururken "*Hızırla Kırk Saat*"te Hızır ve ab-ı hayat sembolüyle İslam telakkisinden ipuçları verir (Karabulut, 2015: 70, 73, 77, 78, 79). "*Sultan Ahmed Çeşmesi*" ile su sesini derinlerden hisseder. "*Halikarnas Balıkçısı*" namıyla Cevat Şakir Kabaağaçlı (ö. 1393/1973) denizin mitolojik hikâyelerine yer verir. Muallim Naci (ö. 1311/1893), "*Dicle*" siyle Anadolu'nun izlerini, Faruk Nafız Çamlıbel (ö. 1393/1973), "*Çoban Çeşmesi*" ile memleketi hatırlatır. Ahmet Hamdi Tanpınar (ö. 1381/1962), "*Bursa'da Zaman*"ı anlatmaya şadırvanda şakırdayan su sesi ile başlar. "*Beş Şehir*" adlı eserinde bahsettiği hadiseyle suyun büyüsünü şöyle ifade eder: "*Çocukluğumda bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadın tanımıştık. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı:*

-Çırçır, Karakulak, Şifa suyu, Hünkâr suyu, Taşdelen, Sırmakeş…

Âdeta bir kurşun peltesi gibi ağırlaşan dilinin altında gergin, kuru dudaklarının arasında bu kelimeler ezildikçe fersiz gözleri canlanır, bütün yüzüne bizim duymadığımız bir şeyler dinliyormuş gibi dikkat gelir, yanaklarının çukuru sanki bu dikkatle dalardı. Bir gün damadı babama:

-Bu onun ilacı, tılsımı gibi bir şey… Onlar sayıklayınca iyileşiyor, demişti (Ayvazoğlu, 2000: 127).

Mehmet Âkif Ersoy (ö. 1355/1936), *Safahat*'ında durgun sulardan, rahmet suyundan, yüzsuyundan, yağmurdan dem vurur. Sabrı vurguladığı bir şiirinde suyun bulanmadan durulmayacağından bahseder (Ersoy, 2009: 30, 63, 78). Bir ekmeğin, bir de suyun yerinin dolmayacağını; suyun gayet mühim olduğunu ifade eder (Ersoy, 2009: 103, 138). "*Suların kararması*" ibaresini bir şeyin tükenişini, zamanın geçişini (geç vakit) dile getirirken yer yer kullanır (Ersoy, 2009: 36, 51, 264, 456). *İstiğrak* adlı şiirinde suyun Hakk'ın cemâlini aksettiren bir ayna misali olduğunu vurgular:

Çemen emvâc-ı nûrundur, fidanlar yâl ü bâlindir
Sulardan akseden sûret cemâl-i lâyezâlindir (Ersoy, 2009: 147)

Ersoy'un "*din-i mübin*" olarak nitelendirilen İslam'ı su ile remzettiği görülür:

İctimâî bütün âmillere, kudretlere bak
Bunların her birinin kuvveti, mâzîye inen
Kökü mikdârı olur; çünkü bu âmillerden
En derin köklüsü en sağlamı, en hâkimidir
Şimdi, sen bizdeki kudretleri eşsen bir bir
Göreceksin ki: Bu millette fazîlet en uzun
En derin köklere yaslanmada; hem sonra onun
Bir mübârek suyu var, hiç kurumaz: Dîn-i mübîn (Ersoy, 2009: 431)

Ersoy, Hz. Muhammed'in (asm.) sesini, çağrısını akarsuların çağlayışına teşbih eder:

Eserdi kumda yüzerken serin serin nefesin
Akarsular gibi çağlardı her tarafta sesin! (Ersoy, 2009: 338)

Necip Fazıl Kısakürek (ö. 1403/1983), "*Azgın Deniz*" ile denizi kişileştirerek vasıflarını; "*Susan Deniz*" ile denizin hâline bürünme isteğini dile getirir (Kısakürek, 2011: 182, 184). O, "*Takvimdeki Deniz*" resmi ile sonsuzluk hissini düşündürür, "*Bu yağmur*"u ise kıldan ince, kanı boğan bir iplik, tende acısız yatan bıçak, yerde taş ve cinlerin, beyninde sulardan, seslerden ve gecelerden yaptığı düğün olarak vasıflandırır. "*Sakarya Türküsü*"yle Sakarya nehrini gençlikle ilişkilendirir (Kısakürek, 2011: 222-224, 300, 398-400). Bundan başka yine sonsuzluk fikrini denizle, su imgesi ile sembolize eder:

Nizam köpürüyor, med vakti deniz;
Nizam köpürüyor, ta çenemde su.
Suda bir gizli yol, pırıltılı iz;
Suda ezel fikri, ebed duygusu (Kısakürek, 2011: 20)

Şeyh Galib'in (ö. 1213/1799) su-ateş ikilisi, Kısakürek'in dünyasında Hz. İbrahim'in (asm.) ateşe atılmasına telmihen "*alev deryası*" tamlamasıyla görülmektedir:

İçimde bir fırın var, ateşi yakan ateş,
O ne alev deryası, çiçek bahçesine eş. (Kısakürek, 2011: 352)

Zamanı, sudan çıkarıp tekrar suya daldıran bir dolaba benzetirken insanın ölüm yolculuğunu tabutun suya inişi olarak tasvir eder:

Ufka bakarlar: Ölüm uzakta mı, uzakta...
Ve tabut bekler, suya inmek için kızakta... (Kısakürek, 2011: 145)
***
Zaman, sudan çıkarıp suya daldıran dolap;
Bir varlık ve bir yokluk; her tasta bir inkılap... (Kısakürek, 2011: 356)

"Su" adını verdiği sekiz şiirinde Kısakürek, sırasıyla suya dair cennetteki Kevser'in manevi arındırıcılığına, insanın doğum ve ölümünde bulunduğuna, kendi yolunda akıp gittiği, kesintisiz hareket, zikir, ahenk, şırıltı ve esrarlı bir mırıltı; akış şekillerinden ilhamla susan, çırpınan, ürperen ve ağlayan bir varlık olduğuna, yağmur-bulut döngüsüyle ruh-beden ilişkisini, arındırıcılığı, dua, yakarış, ayna, berraklık ve saffet olduğuna dair terennümde bulunur:

Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser;
Arınmışların yeri, Cennette nurlu Kevser.
***
Kâinatta ne varsa suda yaşadı önce;
Üstümüzden su geçer doğunca ve ölünce.
***
İnsanlar habersizken yolların verasından,
Gökle toprak arası su şaşmaz mecrasından.
***
Su kesiksiz hareket, zikir, ahenk, şırıltı;
Akmayan kokar diye esrarlı bir mırıltı.
***
Kah susar, kah çırpınır, kah ürperir, kah çağlar;
Su, eşyayı kemiren küfe ve pasa ağlar. (Kısakürek, 2011: 188-195)

Tevfik Fikret (ö. 1333/1915), "*Gayya-yı Vücut*" adlı şiirinde gezintisi sırasında bir çukurda bulunan, solucan, sülük ve yılanlarla dolu pis bir suyu tasvir ederken suyun kirlenebilirliliğini de hatırlatır (Karabulut, 2015: 70):

Bazı, kırlarda gezerken görülür nefretle:
Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su,
Solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu.
Adacıkların gibi sathında yüzen ebr-i hevam,
Sazların zıll-ı kesifinde o biî-had, bi-nam
Kaynaşan mahşer-i muntin, acı bir haşyetle…

"*Balıkçılar*" şiirinde ise deniz ve kadının benzerliğini ortaya koyar:

Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kaydetme,
Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zira
Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!
Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın
Kadın gürültüsü neşreyliyordu ortalığa.

…

Deniz ufukta, kadın evde muhtazır... ölüyor:
Kenarda üç gecelik bar-ı intizarıyla,
Bütün felaketinin darbe-i hasarıyla…

Bahattin Karakoç, yurdunu anlatırken onu bir gelin; akan sularını ise duvak beller:

Yurdumuz yurtların en güzeli;
Yurdumun ırmaklarını unutamam
Suları var, renk renk, duvak gibi… (Bahattin Karakoç, 1975)

Erdem Bayazıt ise suyun mahiyetine dair şu sözleri sarfeder:

Renk başkaldırırken helezonlar çizerken ses
Som fatih su fetheder tabiatı
Döner döner döğünür eritir dağları yobaz kayaları
Daha der sığmaz kabına yönelir göğe teslim olur
Ve düşerken toprağa çağırır
Sebeb ey (Erdem Bayazıt, 1992)

2. Arap Edebiyatında

Arap edebiyatında suya dair pek çok örnek vardır. Ancak burada birkaçı verilecektir. Mesela Arap şairi Tarafe (ö. 564?), *Muallaka*'sında "*Ölümü, ruhların, durmak dinlenmek bilmeden akan ırmağı gibi görüyorum. Yarını da uzak bulmuyorum.*

Bugün yarına öyle yakın ki…” (Kısakürek, 2013: 101) sözleriyle ölümü ırmağa benzetmektedir. Arap şairlerinden Zeyd b. Amr (ö. 606) ise, yaratılışta suyun var oluşunu zikrederken Allah'a (cc.) olan teslimiyeti bulutla örneklendirmektedir: “*Üzerinde ağır kayaları taşıyan yerin boyun eğdiği yaratıcıya ben de teslim oldum. O, yeryüzünün su üzerinde dümdüz bir şekilde (yüzdüğünü) görünce, onu yaydı ve üzerine dağları dikti. Tatlı ve saf (suları) taşıyan bulutların boyun eğdiği yaratıcıya ben de teslim oldum. Bir de bakarsın ki onlar, suyu emebilen bir beldeye (toprağına) sevk edilip sularını sağanak hâlde döküvermişlerdir*” (Ünal, 2003: 183).

3. Fars Edebiyatında

Su imgesi Fars edebiyatında da farklı boyutlarla ele alınmaktadır. Mesela Hicri 5. asrın sonu ve 6. asrın başında yaşamış ve rubaileriyle meşhur olan Ömer Hayyam (ö. 525/1131) bir rubaisinde yokluk suyuyla ekilmiş bir tohum olduğunu söyler:

Yokluk suyuyla ekilmiş tohumum benim
Gam ateşiyle tutuşmuş yanar yüreğim
Alındığım toprağa verilmeden önce
Dünyanın serseri yelleri önündeyim (Ömer Hayyam, 2016: 164)

Hayyam, ömrü, çabucak gelip geçmesi dolayısıyla derede akan bir suya benzetir:

Ömrümüzden bir gün daha geldi geçti
Derede akan su, ovada esen yel gibi
İki gün var ki dünyada, bence ha var ha yok
Daha gelmemiş gün bir, geçmiş gün iki (Ömer Hayyam, 2016: 58)

Gözü ise deniz olarak tahayyül eder:

Yüzümde pırıl pırıl sevinç gördüğün gün
Nice konakları yıkılmıştır gönlümün
Dalgıçsan dal gözlerimin denizine, bak
Dibinde mahzun bir denizkızı görürsün (Ömer Hayyam, 2016: 90)

Fars dilinin en önemli temsilcilerinden olan Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin (ö. 671/1273) *Divan-ı Kebir* adlı eserinde su; âşık, saki, can, dost vb. unsurlara teşbih edilir. Birkaç örnekten hareketle; âşıklar sudur, denizdir ve ciğerlerinde aşk suyu vardır. Gönlün ateşinde ab-ı hayat vardır. Âşık, ateşe dayanmalıdır çünkü sonunda ateş de su olacaktır. Dost, dosta karşı arı-duru bir suya benzer. Can, ırmağa sığmaz çünkü denizdir. Beden Fırat suyu; can ab-ı hayata teşbih edilirken iki lezzetli suyu birbirine katmak gerektiği ifade edilir. Bazen de beden toprak, can sudur ve sakiden samanı

buğdaydan ayırır gibi suyu topraktan ayırması istenir (Rumi, 1992: V-123, 45; VI-56, 131, 216, 220, 353; VII-426 vb.).

Hafız-ı Şirazi (ö. 792/1390), "*Bahar bulutu zamanın vefasızlığını görünce yasemine, sümbüle, ağustos gülüne ağlamaya başladı.*" diyerek hüsn-i tahlil sanatına başvurmak suretiyle yağmurun yağışını bulutun gözyaşı olarak değerlendirir (Hafız, 2016: 161). O, şiirinden letafet suyu damladığını, gözyaşının Nuh tufanını bastırdığını söyler (Hafız, 2016: 63, 72). Ölümsüzlük suyu olarak şarabı zikreder (Hafız, 2016: 238). Ayrıca "*Hızır'ın ab-ı hayatını anıp yolumu kesme. Ben padişahın kadehinden kevser havuzunun şarabını içmekteyim*" diyerek kevser havuzunun şarabını ölümsüzlük suyundan üstün tutar (Hafız, 2016: 402). Su ile ateşin birlikteliğini şöyle anar: "*(Sevgili) Kendini yanımdan gitmiş, benden ayrılmış say. O vakit gönüldeki ateşten benzimi sapsarı, dudağımı kupkuru, gönlümün ve gözümün ateşinden kucağımı sulara gark olmuş farzet! Sensiz işte bu hâle gelirim ben de!*" (Hafız, 2016: 270).

D) MİMARİ VE SANATTA SU

Su, insanlığın türlü türlü ihtiyacını karşılamakla birlikte pek çok sanat dalına da ilham vermektedir. Medeniyetlerin bir sembolü olan mimari yapılar bunun en belirgin göstergesi olmaktadır. İslam medeniyetinde bu tür yapıların ortaya çıkışı vakıf kültüründen ileri gelmektedir. İslam medeniyeti bir vakıf medeniyetidir. "*Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır*" (Zariyat: 51/19), "*Sana Allah (cc.) yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah (cc.) onu hakkıyla bilir*" (Bakara: 2/215), "*Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah (cc.) katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah (cc.) bütün yaptıklarınızı görür*" (Bakara: 2/110), "*Sizin yanınızdaki tükenir, Allah (cc.) katında olan ise kalıcıdır. Elbette sabredenlere, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz*" (Nahl: 16/96) gibi Kur'an'ın mesajları üzerine pek çok vakıf müesseseleri oluştulmuştur. Bu vakıfların sadaka-i cariye olarak yapılması Hz. Peygamber'in (asm.) "*İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır, ancak şu üç şeyden dolayı açık kalır. Bunlar; sadaka-i cariye, insanların faydasına ilmî bir eser, atasına dua eden salih bir evlat*" (Müslim, Vasiyet, 14; Ebu Davut, Vesâyâ, 14) sözü dolayısıyladır. İslami açıdan

ilk vakıf, Hz. İbrahim'in (asm.) Kâbe'yi vakfetmesi; İslamiyet'le birlikte ise Hz. Peygamber'in (asm.) Medine'de kendine ait bahçesini vakfetmesi kabul edilmiştir. Bu müesseselerden olan su vakıfları, rivayetlerden de hareketle geniş bir alana yayılır. Hz. Peygamber'in (asm.) "*Hangi sadaka Allah'ın (cc.) hoşuna gider?*" sorusuna verdiği "*Su*" yanıtı ve hadislerde bir hayvana su vermenin insanın büyük hatalarının bağışlanmasına vesile olacağı (Buhari, Şürb, 9, Mezalim, 23; Müslim Selam, 153), bir gönlü serinletenin, Allah (cc.) tarafından su ve şaraptan doyuncaya kadar içirileceği (Kenzü'l-Ümmal, Cömertlik ve Sadaka, 16995), susuz bir mümine su verenin, Allah (cc.) tarafından mühürlenmiş bir şaraba mazhar olacağı (Tirmizi, Kıyamet, 18; İbn-i Mace, Rühun, 16) gibi su ihtiyacını giderenin muhatap olacağı müjdeler su vakıflarının oluşmasında teşvik edici bir unsur olmuştur. Böylece "*Dehri suvarmak*" niyetiyle gerek çeşme, kuyu, şadırvan, sebil gibi eserler; gerekse temizlik için hamam, kaplıca gibi eserler vakfedilmiştir.

Su vakıflarının tarihi çok eskilere dayanır. Selçuklu dönemine ait su yapıları günümüze ulaşamasa da Osmanlı döneminde ilk vakfın Orhan Bey (ö. 763/1362) zamanında olduğu söylenmektedir. Orhan Bey'in Bursa'yı fethettikten sonra şehre künklerle su getirdiği bilinmektedir. Bundan başka Fatih Sultan Mehmed (ö. 886/1481) ve Kanuni Sultan Süleyman (ö. 973/1566) başta olmak üzere pek çok padişah vakıf suları ihdas etmiştir. Vakıf su mimarisi örneklerini şöyle sıralayabiliriz: Çeşmeler, sebiller, şadırvanlar, su dolapları, suyolları, bentler, maksemler, maslaklar, su terazileri, sarnıçlar, hamamlar, havuzlar, su kemerleri vb… (Sağır, 2016: 448-449, 451-452, 456-460).

İslam mimarisi estetiği yine İslam'ın kendisinden doğmuştur. Söz konusu su olduğunda da sanatçı, sanatına inançlarını yansıtmış böylece camilerin şadırvanları, çeşmeler vb. cennet sularının bir tasviri ve yansıması olmuştur. İnanç dünyasını suya aksettiren ve su ile ilgili inşa ettiği su mimari örnekleriyle sanatını gösteren Mimar Sinan (ö. 986/1578) bu sanatçıların önde gelen ismidir. Bu yüzden onun için "*semavi dünyanın arketiplerinin entelektüel tasarının meyvesi*" tanımı yapılır (Uğurlu, 2000: 50-55). Bahattin Karakoç'un tabiriyle:

Her yerde Mimar Sinan'ın ölümsüz imzası;
Türk İslam ruhunun motifleridir
Köprüler, çeşmeler, ulu camiler… (Bahattin Karakoç, 1975)

Mimar Sinan'ın İstanbul'a Kırkçeşme sularını getirmesi hadisesi onun zamanı suya kandırması hususunda katkılarını ortaya koymakla beraber ömrünün sonuna yaklaşmışken mükâfat olarak evine bağlanan suyun şikâyet vesilesi olması ise manidardır.[3] Denilebilir ki, Kırkçeşme sularıyla İstanbul'u suya kandıran Mimar Sinan, vefatına yakın bir zamanda sudan ayrı düşürülmüştür.

Su, resim, ebru gibi sanat dallarında ana unsur olmuştur. Resim sanatında su ile boyaların karılması sanki boyaların hayat suyuna kavuşmasını ve yaratılışın özündeki suyu hatırlatır. Suyu ve toprak boyalarıyla insanın yaratılışını hatırlatan ebru sanatı ise gökyüzüne resim çizmekten farksızdır. Su daimdir ancak üzerindeki toprak boyalar şekilden şekle girerek kendini hiç tekrarlamayan suyun akışına benzer ve ondan bir parçadır. Ebru sanatıyla meşgul olanlar ebrunun zeminini oluşturan kitreli suyu şöyle sembolize ederler: "*Kitreli su, sanki Cenab-ı Hakk'ın zâtı gibidir. Yüzeyde oluşan türlü türlü renkler, desenler de sanki Hakk'ın sıfatları gibidir. Su hep vardır ve aynıdır ama yüzeyde sonsuz renkler biçiminde görüntüler elde edilir. Su, olup itenden sorumlu da değildir. Ancak "O" olmadan da hiçbir şey olmaz. Sonunda ebruzen anlar ki, ebruyu yapan ebruzen değil… yine O.*" (Barutçugil, 2000: 280).

II. İMGE

Su, şiirde nesne olarak türlü türlü hâllere bürünür ve bir imge olarak da karşımıza çıkar. Latince *imago* kelimesinden türeyen ve taklit, kopya, öykünme anlamlarına gelen imgenin (image/imaj), "*Zaman içinde anlam genişlemesiyle, bireyin zihninde beliren bir resim, bir kavram, bir fikir, bir izlenim gibi anlamlar kazanmış, daha sonra da, yazın bağlamında, söz sanatı özellikle de eğretileme ya da benzetme için kullanılır olmuş*" olduğu belirtilmektedir (Salman, 2004: 65). İmge, zihinlerde beliren bir resim olmakla şiirin mahiyetine etki etmektedir. Bu, dış dünyanın, duyumsamaların ve izlenimlerin

---

[3] Rivayete göre; Kanuni devrinin sonuna doğru sınırlar genişleyip nüfus da artınca su sıkıntısı baş göstermiş, çeşme ve kuyuların suları yetmemeye başlamıştır. Kanuni bir gün Kâğıthane civarında gezerken bir suyolunun harap vaziyette olduğunu görünce saraya dönüp ileri gelenlerle eskiden bu suların şehre nasıl getirildiğini sormuş. Mimar Sinan da Belgrad Ormanı'ndan gelen bu suları ve dereleri inceledikten sonra şehre getirilmesinin mümkün olduğunu padişaha bildirmiştir. Bunun üzerine padişah, Mimar Sinan'a suyolları yapımı görevini vermiştir. Bu sırada bu işin olamayacağını ileri sürenler padişahı bundan vazgeçirmeye çalışmışlar ancak başarılı olamamışlardır. Nihayetinde Mimar Sinan, kabiliyetini göstermiş ve Kırkçeşme sularını İstanbul'a getirmeyi başarmıştır. Padişah mükâfat olarak Sinan'ın evine su bağlanmasını emretmişse de Murad Han (ö. 1003/1595) zamanında evine izinsiz su almakla usulsüzlük yaptığı ve cezalandırılması gerektiği gibi şikâyetler olmuştur. Soruşturma neticesinde Sinan, hayır için yaptığı ameli müdafaa etmeyecek bir tevazu ve büyüklükle kadıya şöyle der: "*Doğrudur, Kadı Hazretleri, doğrudur*" (Uğurlu, 2000: 50-55).

zihinde resimsel bir değer, bir görüntü ortaya çıkarması demektir. Rus incelemecisi Alexander Potebnya, imgesiz sanat olamayacağını şiirin ise hiç olamayacağını söyleyerek imgenin şiirin temeli olduğunu belirtmektedir (Aksan, 1993: 29-30). İmge, dışarda görünen varlıkları yeniden adlandırmak ona yeni ve farklı anlamlar yüklemektir. İmge, "*bilinmeyeni bilinenle açıklamak*" (Doğan, 2013: 125) olduğu gibi, onun somut olanı yine somut olanla güçlü kılmak için kurulan hayal olduğu da söylenebilir. Bu bakımdan imge şöyle ifade edilmektedir: "*İmge, gerçekliğin kaba ve ihlal edici kuşatmasından sıkılan ruhun; sonlu, sınırlı ve iğreti olandan; sonsuz, sınırsız ve aşkın olana açılmasıdır. İmge, sözcüklerin herkesleşerek kaybolan anlamını, yaratıcı bir özde yeniden kurmaktır.*" (Karabulut, 2015: 606). İmgenin ne olduğuna dair Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise şu tanımlar yer almaktadır: "*Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj*" (TDK, 2005: 962).

Psikanalizde vurgulanan bilinç ve bilinçaltı süreçleri şairlerde de etkin olmakla birlikte imge, şairin bilinçaltından gelen hislerin bilinçte edebî metne aksettirilmesiyle meydana gelmektedir (Karabulut, 2015: 606). Çünkü şiir, sadece düş-kuranı değil aynı zamanda onun dünyasını da inşa eder. Bachelard: "*Sözcükle düşleyen biri, çocuğun kulağını yaslayıp deniz kabuğunda denizi dinlemesi gibi, bazı sözcüklere kulak verdiğinde, hülyalardan oluşan bir dünyanın uğultularını duyar*." Böyle bir düşleme ile (Poetik düşleme) düşlemede her şey güzelleşir ve düşleme düş-kuranın elinde bir meslek gibi olsaydı ortaya görkemli bir yapıt dahi çıkabilirdi. Bir imgeyi hayal etmek düş-kuranı somut bir tefekküre yöneltmeyi sağlamak için batan bir sivri iğne gibidir. Alman bir yazarın dediği gibi ele alınan her yeni nesne sanki düş-kuran için yeni bir organ ortaya çıkarır. Ancak bu düşsel-organın belirebilmesi için ele alınan nesne karşısında çokça düş-kurmak gerekir. Poetik düşleme için her nesne uygun değildir ama şair, nesnesini seçtiği zaman varlık farklı bir boyut kazanır yani poetik düzeye yükselmiş olur. Mesela şair, topraktan fışkıran su karşısında düşlerken suyun toprağın kanı olduğunu ve toprağın derinlerdeki dinamizminin farkına varır (Bachelard, 2012: 15, 1855, 164, 165, 179, 189). Düşlenen pek çok nesne benzetme ve mecaz yoluyla ilginç hayallere konu olur. Edman'a göre; benzetme ve mecaz, şairin sıradan durumlara karşı başkaldırmasıdır. Böylece Ay, beyaz ve manasız bir yuvarlak olmaktan çıkar

(Doğan, 2013: 128). Su da bir imge olarak pek çok teşbih ve mecaza konu olmakta sıradanlığı ve alışılmışlığı ortadan kaldırır. Bu yüzden şairlerin konuştuğu dil de öğrenilmesi gereken bir dil oluverir (Bachelard, 2012: 17).

BİRİNCİ BÖLÜM
DİN / TASAVVUF

1.1. ALLAH

Sözcüklerin anlam derinliğine uğraması elle tutulabilir olgulardan hayallere yani insanca olandan tanrısal olana doğru gelişen anlamlar sayesindedir. (Bachelard, 2012: 39). Su bu minvalde kendisine yüklenen anlamlar sayesinde tabiatta bulunan bir nesne olmaktan çıkıp ilahî bir boyut kazanır. Allah; cömertlik, kerem, rahmet, yaratma gibi pek çok husus üzerinden su ile ilişkilendirilir. İlgili eserlerde Allah (cc.) ve su ilişkisi ile ilintili olarak Yunus Emre, *ab-ı hayvan*, *derya-yı umman*, *rahmet* (denizi); Fuzuli, *bahr-ı rahmet*, *sehab-ı rahmet; bihar-ı sun'*; Nabi, *muhit*[4], *bahr*[5], *derya*, *bahr-ı kerem*, *bahr-ı rahmet*[6], *yem-i rahmet*[7], *sehab-ı lutf*[8], *ebr-i rahmet-i Hak*, *gülab* (Allah'ın rahmeti), *mevc-i yem-i fazl-ı İlahi*[9], *cuy-ı sun'*, *emvac-ı derya-bar-ı sun'*[10], *emvac-ı aferiniş* şeklinde ifadeler kullanır. *Derya*, *derya-yı muhit*, *derya-yı umman* gibi ifadeler mutlak varlığı temsil eder (Cebecioğlu, 2014: 126). Yunus Emre, Allah (cc.) için "*derya-yı umman*" terkibini kullanmakla onun sonsuz ve münezzeh oluşuna güçlü bir atıf yapar:

Şu'le bize aydan değil aşk eri bu soydan değil
Rızkımız bu evden değil derya-yı ummandan gelir (YD.42/5)

(Alev, bize Ay'dan gelmez, âşık da bu soydan gelmez (bu dünyaya ait değildir). Rızkımız dünyadan değil, Allah'tan (cc.) (*deryâ-yı umman*) gelir.)

Şaire göre etrafta görünen sebepler Ay gibidir. Ay, ışığını güneşten alır. Işığın esas kaynağı ise Güneş'tir. Bu sebeple Yunus, Hakk'ı Güneş'e teşbih ederek yaratılmışların ışığını güneşten aldığını, rızkının Hak'tan geldiğini söyler. Deniz, genellikle genişliği, sınırsızlığı, derinliği vb. hususiyetlerle Allah'a (cc.) teşbih edilir. Âşıkların soyu, derya-yı ummandır. Bu ise bize, Allah'ın (cc.), *"…ona ruhumdan üflediğim zaman…"* (Hicr: 15/29) kelamını hatırlatmaktadır.

Yunus Emre diğer şairlerden farklı olarak Allah (cc.) için ölümsüzlük suyu benzetmesi yapar:

---

4 bk. ND.K.1/34.
5 ND.G.376/6.
6 ND.G.430/6; ND.G.283/1.
7 ND.G.713/7.
8 ND.K.1/29.
9 ND.G.677/9.
10 bk. ND.G.375/3.

Canlar içinde cansın sen bir ab-ı hayvansın
Bize din ü imansın iman kayusu değil (YD.165/3)

Allah'ın (cc.) rahmeti, keremi ve lütfunu denize teşbih ettikleri de görülür. Öyle ki, onun kerem denizi pek çok isyan gemisini af sahiline çekmektedir. Ancak onun ihsan dalgasını yaratılmışlar bilemezler:

Çok keştî-i isyânı çeker sâhil-i afva
Bahr-ı keremün mevc-i atâsın ne bilirsin (ND.G.566/4)

O Allah (cc.) ki, kerem denizidir. Tüm isyanlarına rağmen kullarını kendine çeken ve dalgalarıyla ihsan bahşeden bir denizdir. Ancak kul, bu denizin ihsanlarını hakkıyla takdir edemez.

Yunus Emre, Hakk'a yakın olmayı arzu ettiği beytinde onun rahmeti için, bir başkasında ise bütün günahlara rağmen nimetini esirgemeyişi yani lütfu için deniz imasında bulunur:

Hakk'a yakın olam mı ki rahmetine dalam mı ki
Eremeden ölem mi ki derviş olabilsem derviş (YD.123/3)

Gör Hâlık'ın inayetin derya-yı bi-nihayetin
Bize didar gösteriser bunca günah etmiş iken (YD.273/2)

Allah (cc.), rahmet denizidir. Bu rahmet denizinin dalgıcı ise sıradan insanlara ihsan edilmiş mücevherlerin has madeni olan Hz. Muhammed'dir (asm.):

Zihî cevâhir-i ihsân-ı âma ma'den-i hâs
Dür-i şefâ'at için bahr-i rahmete gavvâs (FD.G.139/1)

Sehab, ebr gibi çeşitli şekillerde gelen kelime, bulut manasında olup mecazi olarak rahmet, ihsan, lütuf anlamlarında kullanılır (Cebecioğlu, 2014: 138). Fuzuli ve Nabi Allah'ın (cc.), rahmetini bulut olarak niteler:

Ey semûm-ı satvetin te'sîri nîrân-ı cahîm
V'ey sehâb-ı rahmetin sîrâbı firdevs-i berîn (FD.K.2/3)

(Ey güçlü zehrinin tesiri olan cehennem ve ey rahmet bulutundan suya kanmış yüce Firdevs cenneti.)

Olsa ebr-i rahmet-i Hak âleme rîzân olur
Katrenin hurd u büzürg olduğu meşhûd-ı enâm (ND.G.Der-Beyan 18)

(Hakk'ın rahmet bulutu âleme dökülse mahlûkat bilir ki, küçük-büyük dökülenler rahmetinin ancak katresidir.)

Bulut, Allah’a (cc.); rahmeti ise yağmura teşbih edilir. Ancak yağmur damlasının, Allah’ın (cc.) rahmeti söz konusu olunca katre mesabesinde kaldığı hatırlatılır. Öyle ki onun rahmet eserlerinin, gazabına üstün geldiğini gülsuyunun buharlara üstünlüğü bile ima eder:

Âsâr-ı rahmetin gazaba sebkat ettiği
Îmâ ider buhura gül-âbın tekaddümü (ND.G.888/2)

“*Rahmetim gazabımı geçmiştir*” (Buhari, Tevhid: 15, 22, 28, 55, Bedü’l-Halk: 1; Müslim, Tevbe: 14, (2751); Tirmizi, De‘avat: 109, (3537)) hadisi manen iktibas yoluyla ifade edilirken Allah’ın (cc.) rahmeti gülsuyu olarak nitelendirilir.

Akarsu, üzerindeki su kabarcıkları görüntüsüyle Allah’ın (cc.) bağışlayıcılık vasfına teşbih edilir. Allah’ın (cc.) bağışlaması o kadar büyüktür ki, mağfiret denizinin dalgalarının coşması arzu edilenden fazladır. Bu sayede deniz üzerindeki su kabarcıkları uçarak bulutlara ulaşır. Şair Nabi, mağrifet akarsuyu olarak gördüğü Allah’ın (cc.), küçücük bir dalgasına bağışlama akarsuyu olmasını emrettiği takdirde, şu günah dünyasını su kabarcıkları gibi kanatlandıracağını söyler. Yani Allah’ın (cc.) bağışlaması ile günahlar, akarsuyun üzerindeki su kabarcıkları gibi bulutun rahmetine sığınır, uçar gider:

Eyler cihân-ı ma‘siyeti hem-per-i habâb
Emr etse mevc-i kemterine cûy-ı mağfiret (ND.G.24/2)

Habab, su kabarcığı (aerosol) demek olup suların üzerinde köpüklenme sebebiyle ortaya çıkar. Rüzgârla birlikte karadaki tozlarla hemhal olup atmosfere doğru yükselir. Bu parçalar su buharı ile bütünleşerek yoğunlaşır. Bulutlar bu sayede oluşur (Kur’an Araştırmaları Grubu, 2013: 118). Dolayısıyla yağmurun yağması dahi su kabarcıklarına bağlıdır. Kulların günah işlemesi nedeniyle Allah’ın (cc.) mağfirette bulunması bu döngüye benzer. Zira Allah (cc.), günah işlenmeseydi günah işleyecek bir kavim yaratacağını zikreder (Müslim, Tevbe: 9, 10, 11).

Allah’ın (cc.) yaratışı da suyla ilişkilendirilir. Buna göre; “*Hakk’ın zatı gizlidir. O gizlilikten dünya ve onunla ilgili her şey ortaya çıktı. Onun gizli sanat (yaratış) denizinden dalgalar ortaya çıktı*”:

Zihî zâtın nihân u ol nihandan mâ-sivâ peydâ
Bihâr-ı sun‘una emvâc peyda ka‘r nâ-peydâ (FD.G.23/1)

Fuzuli'ye göre âlem, duyu ya da akıl yoluyla kavranabilen; ayan ve araz cinsinden olan Allah'ın (cc.) dışındaki varlıklara verilen isimdir. Âlem, alâmet, işaret, iz, belirti manalarına gelen âlemden türemiştir. Çünkü âlem, yaratanın varlığına belirti ve delildir." (Altıntaş, 2002: 48). Allah'ın (cc.) âlemi yaratışındaki sır "*Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim ve âlemi yarattım*" (Acluni, 1405: 132) kudsi hadisinde gizlidir. Allah'ın (cc.) yaratışı deniz olarak telakki edilir. Bu uçsuz bucaksız denizden ise dalgalar yani kesret âlemi meydana gelmiştir.

Nabi için ise yaratılış akarsu misalidir. Allah (cc.), yazıyı, nakışı, kumaşı ve boyayı su oluğu parmaklarıyla yaratış akarsuyundan sulamıştır:

Hat u nakş u kumâş u kârı etmiş cûy-ı sun'undan
Ser-i unhûbe-i mîzâb-ı engüştân ile iskâ (ND.K.1/65)

Allah (cc.), mükemmel bir nakkaş, hattat, ressamdır. Şairin yukardaki beyitte yazı, nakış, kumaş ve boyadan kastı anasır-ı erbaada olabilir. Başka bir beytinde ise su oluğu, mecazi olarak yaratılış akarsuyuna su akıtan Allah'ın (cc.) parmaklarına; su kanalı ise kılcal damarlara benzetilir. Ayrıca bu yaratılış dalgası kararsız, gelgitlidir. Yaratılış parçalarının içinde tekrar eden harf olmaz, yaratılan dalgaların hiçbiri diğerine benzemez:

Harf-i mükerrer olmaz eczâ-yı sun' içinde
Emvâc-ı âferiniş hep bir karâra gelmez (ND.G.295/3)

"*...O, her an yaratma hâlindedir*" (Rahman: 55/29) hükmünce yaratılış bir dalga gibi devamlı, kararsız ve değişkendir. Yunan filozoflarından Herakleitos'un (MÖ. 475) "*Bir nehirde iki kere yıkanılmaz*" sözünde vurguladığı düşüncede olduğu gibi görünen cisimlerin cevheri mütemadiyen değişim hâlindedir. Böylece bütün şeyler bir nehir gibi akar ve hiçbir şey durmaz. Onunla aynı fikri paylaşan Eflatun (MÖ. 347) da devamlı olan bu hareketliliği nehirle özdeşleştirir (Sunar, 1967: 88).

Deniz (bahr, yem, umman vb.), genişlik, sonsuzluk ve derinlik gibi yönlerden, hayat suyu, Hakk'ın can içinde gizli oluşu düşüncesinden hareketle ve bulut, rahmetin zatından zuhura gelmesinden dolayı Allah'a (cc.) benzetilir. Gerek üzerindekilere (gemi vb.) gerek içindekilerle (inci vb.) fayda sağlayışı yönünden Allah'ın (cc.) rahmet, kerem ve lütuf gibi özelliklerinin sembolüdür. Deniz, sınırsız nimetleri yönünden Allah'ın (cc.) yardımına; yağmur, buluttan ortaya çıkarak kâinâtı diriltmesi yönünden, gülsuyu ise buhara üstün gelişinden ötürü Allah'ın (cc.) rahmetine benzetilir. Akarsu, su

kabarcıklarını göğe yükseltmesinden dolayı Allah'ın (cc.) bağışlayıcılığına benzetilir. Deniz, akarsu ve dalga, varlıkları yaratmasındaki devamlılık yönünden Allah'ın (cc.) yaratışına benzetilir.

1.2. YARATILIŞ

Yaratılışın su ile ilişkilendirilmesi pek tabidir. Muhyiddin İbn Arabi bu hususu şöyle açıklar: "*O, sizi topraktan yaratandır...*" (Mümin 40/67) ayeti toprağa, "*Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş çıkarılmış) bir özden yarattık*" (Müminun 23/12) ayeti suya işaret eder zira bu merhalede toprağa su eklenmiştir. "*Andolsun biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan, bir balçıktan yarattık*" (Hicr 15/26) ayeti havaya işaret eder zira bu merhalede toprakla suyun hemhâl oluşuna hava eklenmiştir. "*Allah, insanı pişmiş çamurdan yarattı*" (Rahman 55/14) ayeti ise ateşe işaret eder (Çakmaklıoğlu, 2006: 295). Esasen su, yaratılışın özü yani mayasıdır. Suyun yaratılışta aldığı rolü Yunus Emre, *su*, *buğ*[11], *gevher damlası*; ifadeleriyle anlatır. Yaratılıştan bahsedilen beyitlerde sudan var oluşu dört şair de vurgular. Yunus Emre yaratılışın suyla başladığını şöyle dile getirir:

Yedi deniz yarattı ol gevher damlasından
Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden (YD.249/3)

Su, yaratılışın ana unsurlarındandır. İnsanı başkaldıran bir gül fidanı olarak niteleyen Fuzuli de, onun sudan yaratılmasına rağmen hararetinden dolayı ateş çıkardığına dikkat çeker:

Gör anı ki her nihâl-i ser-keş
Sudandır u sarf eyler âteş (FLM.1664)

Fuzuli'nin *Leyla ve Mecnun* adlı mesnevisinde geçen yukarıdaki beyit, insanın yaratılışının sudan olduğunu, ancak gül fidanı gibi olan insandan ancak aşk ateşinin zuhur ettiğini söyler.

Nabi, yaratılıştan dem vururken "*su*" kelimesine yer vermekle beraber "*ab u gil, ab-ı niyaz*" gibi farklı tamlamalar da oluşturur.[12] Beyitlerinde âlemin sudan yaratıldığını hatırlatarak yaratılışa uygun sudan daha münasip bir şey olmadığını söyler.[13] Başka bir beytinde ise hüsn-i tahlil sanatına başvurarak,

[11] bk. YD.355/2-3.
[12] bk. ND.K.20/26.
[13] ND.G.851/1.

Eyler tefevvuk aslı olan âbın üstüne
Nâbî cezâsıdır ne kadar yansa revganın (ND.G.442/7)

derken kandildeki yağın yanışının müstahak olduğunu söyler. Çünkü o aslı olan suya üstünlük taslamıştır. Elektriğin kullanılmadığı zamanlarda aydınlatma aracı olarak kullanılan kandilin yanması için fitilin yağı çekmesi gerekirdi. Bu emilimin fazla olması adına kandillere su koyulur, suyun üzerinde yoğunlaşan yağ, fitilin sonuna kadar yanmasına yardımcı olurdu (Bozkurt, 2001: 299). Beyitte kandil objesinin bu özelliği ile suyun üstünlüğü izah edilir. Başka bir deyişle yaratılış, niyaz suyu ve rıza toprağıdır. Ezelde yazılan alın yazımız özlem nakşıdır, yazısıdır. Ezelden beri başa yazılmış olan parlaklığı kaybolmuş nakıştır:

Âb-ı niyâz u hâk-i rızâdır siriştimiz
Nakş-ı hasîrdir ezelî ser-nüviştimiz (ND.G.290/1)

Kimi beyitlerinde ise Hz. Âdem'in (asm.) yaratılışına telmihte bulunan şair, "*Su ve çamurdan ilim zuhur edince (ortaya çıkınca) melekler ona secde etmekle görevlendirildi.*" der:

Âb u gilde edecek ilm zuhûr
Secdeye oldu melâ'ik me'mûr (NHN. 17)

Şüste et destin bu âb u gilden ey gâfil ne sûd
Yine vîrân olacak vîrâneyi ta'mîrden (ND.G.644/8)

İnsanın "*Bir damla sudan*" (İnsan: 76/2; Yasin: 36/77; Nahl: 16/4) yaratılışı Hz. Âdem (asm.) ile başlar. Su, yaratılış binasının temelini oluşturur. Tasavvufta "*ab u gil*" fâni olan insanı temsil eder. Hz. Âdem'in (asm.) su-toprak karışımı olan çamurdan yaratılması ve 40 gün çamurda bekletilmesi hadisesinden hareketle insan bedeni "*ab u gil*" olarak simgeleştirilir (Pala, 2012: 1,4). Bu beyitte de Hz. Âdem'in (asm.) su ve çamurdan yaratıldığı hatırlatılarak meleklerin Hz. Âdem'e (asm.) secde etmesi hadisesine telmih yapılır. (Bakara: 2/31-35) Galib de pak tohum dediği Hz. Mevlana'ya layık olmadığını ifade ederken kendini "*ab u gil*" olarak sıfatlandırır.[14]

Su ve topraktan yaratılış, asli vatanımızdan ayrı düşerek gurbete adım atmamızdır. Bunun içindir ki yaratılışımızın mayası olan su, gözyaşı olarak kendini gösterir. İnsan, yaratılışına uygun olarak gözünden yaşı, gönlünden ateşi eksik etmemelidir. Yaratılışın "*su*" ile başladığını vurgulayan Galib de su-ateş ikilisini kullanarak buna benzer bir

[14] bk. ŞGD.Tah.1/15.

düşünce ortaya koyarken demir gibi madenlerin işlendiği sırada ateş ve su ile olan ilişkisine de telmih yapılır:

Yâkût-ı sirişkiz yerimiz dîde vü dildir
Âteşle sudan hâsıl olur bir güheriz biz (ŞGD.G.108/10)

(Gözyaşı yakutuyuz, yerimiz göz ve gönüldür. Biz, su ve ateşten meydana gelmiş olan mücevheriz.)

Umumi manada var oluştaki ana unsur rolü ile "*su*" kelimesi zikredilmekle beraber onun için "*mücevher damlası*" ve "*buğ*" ifadeleri de kullanılır. İlk insan Hz. Âdem'in (asm.) su ve topraktan yaratılışından bahsedilir. Şairler (Fuzuli, Galib), yaratılıştan bahsederken su-ateş birlikteliğini de anarlar.

1.2.1. Anasır

Yaratılışın temeli, eski Grek filozofları olan Thales (MÖ. 634-548) için su; Anaximenes (MÖ. 570-500) için hava; Herakleitos (MÖ. 540-480) için ateşti. Empedokles (MÖ. 490-430) ise bunlara toprağı da eklemek suretiyle toprak, su, hava ve ateşi bütün varlıkların temeli kabul ederek dört unsur fikrini öne sürmüştür. Dört unsur nazariyesini sistemleştiren Aristo olmuştur. Helenistik dönemde kabul gören bu fikir Süryaniler aracılığıyla Arapçaya aktarılmış ve İslam felsefesinde anasır-ı erbaa olarak yer almıştır. Anasır-ı erbaa, dünya âleminden olup belli bir oluşum çizgisinde birbiriyle etkileşime geçerek başkalaşımları sonucu varlıklar meydana gelir. Bu birleşmeler ve ayrışmalar süreklidir. Bir varlığın yok oluşu unsurların birbirlerinden ayrılmasıyla olur fakat unsurlar yok olmayıp kendi keyfiyetlerine dönüş yaparlar (Skirbekk vd., 2004: 22-24, 27-29).

Yunus'un düşüncesinde bedeni oluşturan unsurlar ateş, su, toprak ve yeldir.[15] Ki bu dört unsur, vücudun sermayesidir.[16] Su, padişahın hayatının ışığındandır. Toprakla suyun yeri cennet, ateş ve rüzgârınki ise cehennemdir.[17] Zira toprak (sabır, hoş huy, tevekkül ve yücelik) ve suyun özellikleri insana güzel hasletler kazandırır. Temizlik, cömertlik, lütuf ve visal su ile gelen hâllerdir:

Padişah'ın hikmeti gör neyledi;
Ateş, su, toprak ve yele söyledi.

[15] bk. YD.379/2; YD.211/6; YD.252/6.
[16] bk. YD.148/4.
[17] bk. YRN.25-26.

Getirdi toprağı çekip besmele,
Kendi de hazırdı orda heybetle.
*Toprakla su*dan yaratıp bir cisim,*
Verdi bu cisme Âdem diye isim!
Sonra rüzgâr gelip kuruttu onu,
Âdem'in cismi ondandır, bil bunu!
En son ateş gelerek ısıttı onu,
Isınınca girdi bedene canı.
Suyla beraber geldi dört türlü hâl;
Temizlik, cömertlik, lütuf ve visal. (YRN.19-20)

Su, iki hidrojen ve bir oksijenden oluşmaktadır. Aslında su, oksijen sayesinde içinde ateş barındırır. Oksijen olmazsa ateş, ateş olmazsa ısı ortaya çıkamaz ve hayat oksijensiz bir ortamda sona erer (Emoto, 2009: 120). Bu hakikatten hareketle Yunus bu iki zıt unsurun bir arada bulunmasını sağlayan kudretin Allah'ın (cc.) kudreti olduğunu şöyle ifade eder:

Niteliğim soran işit hikâyet
Su vü toprak od u yel oldu suret

Dört muhalif nesneden dört duvarın
Sazikar eyledi verdi keramet

Yel ile toprağı kıldı mu'allak
Su içinde odu tuttu selamet (YD.18/1-3)

"Anasır, çar unsur" gibi ifadelerle anılan "su, toprak, hava ve ateş" dörtlüsünün farklı tabiatları vardır. Buna göre suyun tabiatında yaşlık, toprağınkinde kuruluk, havanınkinde soğukluk, ateşinkinde ise sıcaklık vardır (Pala, 2012: 23). Nabi, dört unsurun tabiatlarını izah ettiği beytinde:

Bestedir birbirine çenber-i dûlâb-ı vücûd
Mürtebit birbirine âb ile hâk âteş u bâd

İdüp âmihte-i huşk ü ter ü germ ü serdi
Çâr rükn üstüne yapmış bu binâyı üstâd (ND.K.2/4-5)

"*Vücut dolabının çemberi birbirine bağlıdır. Su, toprak, ateş ve rüzgâr birbirleriyle ilgilidir. Üstat olan Allah (cc.), kuruluk, nem, sıcaklık ve soğukluğu birbiriyle karıştırmak suretiyle dört şart üzere insan bedenini var etmiştir.*" diyerek bu hususa dikkat çeker. Bu nitelemeler Fuzuli'nin *Sıhhat u Maraz* adlı eserini anımsatır. Ona göre; bedende hüküm süren dört kardeşten biri kan, ikincisi safra, üçüncüsü balgam,

dördüncüsü ise sevda'dır. Bunlar birleşmekle vücudu meydana getirmekte olduklarından "*Ahlat (Hıltlar)*" adını alırlar. Bunların çalışmalarıyla beden ülkesinde acı, ekşi, tatlı ve tuzlu dört nehir akar. Bahsedilen bu nehirlerin güzel hasletleri de kuruluk, yaşlık, sıcaklık ve soğukluktur (Fuzuli, 2012: 112). Divanında efsanevi âşıkların isimlerini tek tek zikreden Fuzuli, âşıkların aşk yolunda bu dört unsurla karşılaştıklarını ve kendisinin de bir âşık olarak bundan nasibini aldığını söyler:

Mecnûn oda yandı şu'le-i âh ile pâk
Vâmık suya battı eşkten oldu helâk
Ferhât hevesle yele verdi ömrün
Hâk oldular anlar benem imdi ol hâk (FD.Ru.55)

(Mecnun, ah alevi ile temizlenerek ateşte yandı. Vamık, gözyaşından helak olarak suda boğuldu. Ferhat, ömrünü yele verdi. Onlar toprak oldular. Şimdi ise ben toprak oldum.)

Benzer şekilde Mevlevi Şeyh Nesib Dede'nin (ö. 1258/1842) gazeline tahmis yapan Galib, Fuzuli'nin beytinde olduğu gibi âşıkta bulunması gereken özellikleri dört unsur ile şöyle ilişkilendirir:

Dil dağ dağ cevr ü elem sîne çâk çâk
Gözde su cânda âteş ü bâd elde başta hâk
Varken hulâsa bin hatar u zahm-ı hevlnâk
"Telhî-i fâka etmek için nefsimiz helâk
Hân-ı vücûda zehr katan Mevlevîleriz" (ŞGD.Tah.7/3)

Nabi, dört halifeyi dört unsura teşbih etmekle[18] beraber dört mezhebin ihtilafından hâsıl olan rahmeti ifade ettiği beytinde ise dolaylı olarak kâinattaki dört unsurun farklılıklarına rağmen uyum içinde oluşlarını hatırlatır. Şöyle ki:

Âlâyiş-i anâsır-ı terkib-i kâ'inât
Rahmettir ihtilâfı gibi çâr mezhebin (ND.G.398/3)[19]

(Kâinatta dört unsurun karışmasıyla oluşan uyum gibi dört mezhebin ihtilafında da rahmet vardır.)

Divan şairleri çağın ilimleri hususunda da ilim sahibi kimselerdi. Aşağıdaki beyitte şair, sarf, rubai, mücerred kelimeleriyle Arap dilinin gramerine temasta bulunurken aynı zamanda kâinat kitabının dört unsurdan oluştuğunu dile getirir:

---

[18] "Hz. Osman" başlığında değerlendirilmiştir.
[19] Konuyla ile ilgili başka beyitler için bk. ND.K.1/31, ND.G.123/1, ND.T.91/2, ND.G.701/3, ŞGD.G.127/3, ŞGD.G.140/6, ŞGD.G.216/5.

Sutûr-ı nüsha-i tasrîf-i âlemin seyr et
Anâsırı da rubâi vü hem mücerreddir (ND.K.28/4)

(Âlemin çekim nüshasının satırlarını seyret. Onun dört unsuru, rubai mücerred harflerden oluşmuştur.)

Tasavvufi bir kavram olan "dört tekbir" tabiri cenaze namazının dört tekbirle kılınmasından dolayı ölümü sembolize eder. Sûfiler "ölmeden önce ölmek" ve masivadan sıyrılmak için ölümle eş değer olarak bu tabiri kullanır. Galib, Hz. İsa'nın (asm.) çarmıha gerilerek öldürülüşünü "anasıra dört tekbir kılmak" ifadesiyle tanımlar:

Kılan anâsıra tekbîr-i çâr hem-çü Mesîh
Tarîk-i ehl-i tecerrüdle pâk-mezhebdir (ŞGD.G.92/4)[20]

(Mademki Mesih, anasıra dört tekbir kıldı. Öyleyse o, Allah'tan (cc.) başka her şeyden kurtulup Allah'a (cc.) yönelenlerin pak mezhepli olanıdır.)

Galib, "*Ten ülkesinin düzeni fesada uğramasın. Beş duyu müfettişim, anasır hizmetçimdir.*" der:

Fesâdât olmasın tâ intizâm-ı kişver-i tende
Havâss-ı hams nezzârem anâsır pâsbânımdır (ŞGD.G.98/5)

Su, insan için başlı başına hayat; hava, nefes; toprak, besin; ateş, ısı demektir. Dolayısıyla her biri insana hizmet ederler. Beş duyu ise bunları denetleyen müfettiştir. Aynı minvalde bir başka beytinde ise insan bedeni dört unsurla çevrili iş yeridir. Marifet kumaşı ise kabiliyet elinin ürünüdür:

Dest-kâr-ı kâbiliyyettir kumâş-ı ma'rifet
Kârgâhı kâlıb-ı insân anâsır çâr sû (ŞGD.G.273/7)

Dört unsur içinde yer alan su, temizlik, cömertlik, lütuf ve kavuşma gibi olumlu hâllerin sembolüdür. Varlığın devamlılığını sağlamaya vesile olan dört unsurdan biri olan suyun tabiatında yaşlık özelliği vardır. Âşıkta bulunması gereken hâller dört unsurla açıklanır. Farklı özelliklerine rağmen uyum içinde olmaları yönünden dört mezhep; dört halife; Arapçadaki rubai mücerret harfler; anasır-ı erbaaya benzetilmekle beraber bedene hizmet eden hizmetçiler olarak anılırlar.

[20] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ŞGD.G.218/7.

1.3. DİNÎ ŞAHSİYETLER

1.3.1. Hz. Muhammed (asm.)

Temizleyicilik vasfından dolayı su, insanlara hidayeti göstererek sapıklıktan arındıran peygamberlere benzetilir. Peygamberler, insanlığa hidayeti gösteren seçilmiş kişiler olarak su gibidir. Nabi'ye göre bütün peygamberler, hidayet suyudur ve onların hidayet suyunun tesiriyle sapıklığın kiri temizlenir, yok olur:

Çirk-i dalâli âb-ı hidâyetle mahv eder
Hâssiyyet-i vücûd-ı Hudâ-dân-ı enbiyâ (ND.G.1/2)

Hz. Muhammed'in (asm.) son peygamber olduğuna vurgu yapılan beyitlerde diğer bütün peygamberler için dalga ve göl benzetmelerinde bulunulur.[21]

Bizzat Hz. Muhammed (asm.) için Yunus Emre, *deniz*; Fuzuli, *ma u tin*, *bahr*, *gülab*; Nabi, *bahr*, *katre-i ab-ı zülal-i zemzem*, *mizab-ı rahmet*[22], *mevc-i bahr-ı a'zam*, *ab-ı hayat*, *tatlı su kaynağı*, *çeşme-i ahlak*, *ab-ı ruh*, *sehab-ı feyz*[23], *reşha-i feyyaza-i ihsan*[24]; Galib, *derya-yı cud* ifadelerini kullanır. Fuzuli, Allah'ı (cc.) överken Hz. Muhammed'in (asm.) nurunun ilk yaratılmasından sebep onu "*ma u tin*" olarak anar:

Mebde'-i âsâr-ı kudret ıkd-ı peyvend-i vücûd
Zâbit-i erkân-ı fıtrat nakş-bend-i mâ vü tîn (FD.K.2/2)

(Kudret eserlerinin başlangıcı, vücut bağının incisi, fıtrat rükünlerinin subayı, "ma u tin" ressamı…)

Fuzuli'nin tevhidinde geçen bu beyitte "*Henüz Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim*" (Acluni, 1405: 132) şeklinde rivayet edilen hadisten iktibasla "*ma u tin*" olarak nitelendirilen zat Hz. Muhammed'dir (asm.). Bu hadis, mevzu hadisler arasında gösterilse de şairler, sözlerini kuvvetlendirmek için telaffuz eder (Yılmaz, 1992: 29-30). Nabi de Sultan Ahmed'in (ö. 1106/1695) doğumuna düşürdüğü tarihte onun doğumunda, "*ma u tin*" libasının ışık saçtığından bahseder.[25] Bu vesile ile Hz. Muhammed'in (asm.) nuruna atıfla "Nur-ı Muhammedî" vurgusu yapar.

Hz. Muhammed (asm.), yetmiş bin peygamber gölü içinde âlemi tutan denizdir:

---

[21] bk. YD.145/3; FD.G.48/2.
[22] bk. ND.G.373/4.
[23] bk. ND.K.3/13.
[24] bk. ND.K.29/4.
[25] bk. ND.T.23/3; ND.T.141/3.

Muhammed bir denizdir âlemi tutup durur
Yetmiş bindir peygamberler gölünde Muhammed'in (YD.145/3)

Hz. Peygamber (asm.) hatemü'l-enbiyadır. Son peygamberdir. Göl ve nehirlerin denize dökülmeleri misali Hz. Peygamber (asm.), kendinde bütün peygamberlerin toplandığı bir deniz gibidir.

Fuzuli ve Nabi tarafından "*bahr*" kelimesine yer verilirken deniz, enginliği yönünden Hz. Muhammed'in (asm.) bütün peygamberleri kapsayışına; dalga ise diğer peygamberlere teşbih edilir:

Müfti-i şer' ki edyân-ı temâmî-yi rüsül
Bahrsin ki sâ'ir-i erbâb-ı risâlet emvâc (FD.G.48/2)

(Bütün resullerin dinlerinin şeriat müftüsü, sen denizsin ki, geriye kalan peygamber ehli dalgalar gibidir.)

Hz. Muhammed'in (asm.) huzurunda el pençe divan duran Nabi, onun deniz olan vasıflarından sadece katresini söylediğini belirtir:

Dest-ber-dest durup pîşgeh-i câhında
Bahrdan katre-i evsâfını ettim îrâd (ND.K.2/88)

Onun, ilmi de geniş bir okyanusa benzer, âlimlerin elindeki sermaye ise ancak ondan bir katredir:

Kemîne mevce-i bahr-ı muhît-i fazlındır
Bidâ'a-ı ulemâ yâ Muhammed-i Arabî (ND.K.3/14)

Mesnevi tarzında yazdığı bir beytinde ise Allah (cc.) için yaptığı deniz benzetmesinde Nabi'nin, Hz. Muhammed'i (asm.) dalga olarak nitelendirildiği de görülür.[26] Bulut ise onun feyzine benzetilir.[27]

Nabi'nin Hz. Muhammed'e (asm.) "*el-veda*" dediği gazelinde ise o, tatlı su olan zemzem damlasıdır:

El-vedâ ey katre-i âb-ı zülâl-i zemzemin
Selsebîle mevc-bahşâ-yı hacâlet el-vedâ (ND.G.373/3)

Fuzuli, Hz. Peygamber'in (asm.) terini, gülsuyuna teşbih eder:

Âfitâb-ı şer' idi bulmuştu evc-i irtifâ
Lâcerem mahrûr olur buldukça rif'at âfitâb
N'ola ger teb hiddetiyle aksa cisminden arak

---

[26] bk. ND.Mes.7/43.
[27] bk. ND.K.3/13.

Berg-i güldür akıtır fart-ı harâretten gül-âb (FHS.122)

(Şeriat güneşi (Hz. Muhammed), yüce zirveyi bulmuştu. Elbette güneş yükseldikçe hararetlenir. Hararetin hiddetiyle cisminden ter akarsa doğaldır. Gül yaprağı, aşırı hararetten gülsuyu akıtır.)

"*Saba rüzgârı, kimseye akarsu gibi olan su rengi kirpiğin gibi dalgadan cevher veremez.*" diyen Fuzuli akarsuyu, Hz. Peygamber'in (asm.) su rengi olarak nitelendirdiği kirpiğine teşbih eder:

Âb-gûn tîğınca olmaz bunca kim dâ'im verir
Tîğ-i âb-ı cûy-bâra mevcten cevher sabâ (FD.K.6/7)[28]

İsra, Hz. Peygamber'in (asm.) Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya yürüyüş mucizesidir. Kur'an'da bu hadise şöyle anlatılır: "*Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın (cc.) şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*" (İsra: 17/1) Nabi, Hz. Peygamber'in (asm.) İsra'yı yaşadığı o karanlık geceyi bahtlı olarak nitelendirir, ondan Hz. Peygamber'in (asm.) zuhur ettiğini söyleyerek onu "*ab-ı hayat*" olarak anar:

Ne kavî-baht imiş o şeb zulûmât
K'oldı peydâ içinde âb-ı hayât (ND.Mes.1/5)

Alman filozof Hegel, "*Bir şeyin ancak ya muayyen aydınlıkta ya da muayyen karanlıkta ayırt edildiğini*" söyler. Hegel'den yaklaşık bir asır sonra ise V. Kandinsky (öl.1944), XX. yüzyılın başlarında renklerin hareketini exzentrisch (merkezden kaçan), konzentrisch (merkeze koşan) şeklinde katogorize eder (Cündioğlu, 2015: 11, 57). Buradan hareketle siyah (karanlık) da varlığı merkeze çeker. O karanlık, Hz. Peygamber'i (asm.) merkeze çekti ve o pınardan hayat suyu (Hz. Peygamber) göründü.

Nabi, *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde de Mescid-i Fetih'teki Resulullah'ın (asm.) kuyusunun suyunu hayat suyuna benzetir ve onun Fırat gibi dalgalı olduğundan söz eder:

Bi'r resûlest ki ez âb-ı hayât
Mevc-zen üftâde çû nehr-i Fırât (NTH.174)

Aynı eserde Hz. Muhammed'in (asm.) risalet pınarının tatlı su kaynağı olduğunu ve imana susamış dudakları suya kandırabilmek için Medine-i Münevvere'ye hicret

[28] Başka bir beyit için bk. FD.K.5/16.

ettiğini söylerken Hz. Muhammed'in (asm.) hicret edişini suyun akışı olarak hayal eder.[29] Onun ahlakı, çeşme misalidir. Nabi der ki: "*Madenler senin ahlak çeşmenden su içse çeliği ipek yumuşaklığına dönüştürür*":

Ma'den âb içse eğer çeşme-i ahlâkından
Eder ibrîşime ta'lîm-i nu'ûmet fûlâd (ND.K.2/56)

"*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*" (Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 8) gibi pek çok ayet/hadisi hatırlatan beyitte onun ahlakı su ile ilişkilendirilir. Öyle ki çelik, o sudan nasibini alsa ipeğe bile yumuşaklık öğretir hâle gelir. Yine Nabi bir kasidesinde, kâinatın Hz. Peygamber'in (asm.) yüzünün suyu hürmetine yaratıldığına temas eder.[30] "*Yüzünün suyu*" ifadesine ayrıca deyimler bölümünde yer verilmiştir. Hz. Muhammed (asm.) değişik şekillerde suyla vasıflandırılmıştır. Hatta belki de o, kültürümüzde çokça söz edilen "Su gibi aziz ol!" duasının sırrıdır.

Nurunun ilk olarak yaratılmasına atıfla Hz. Muhammed (asm.) "*ma u tin*" olarak vasfedilir. Kimi zaman göle benzeyen diğer peygamberlerin kendisine döküldüğü kimi zaman da dalgaya benzeyen peygamberleri içinde barındıran deniz, peygamberlerin sonuncusu olması hasebiyle Hz. Muhammed'e (asm.) teşbih edilir. Vasıflarının nihayetsiz oluşu ve günahlardan arındırması yönünden de denize benzer. Denize benzetilen Allah (cc.) söz konusu olduğunda ise Hz. Muhammed (asm.) dalgaya benzer. Hayat vericilik vasfıyla feyzi, buluta; sınırsızlığı yönünden ilmi, okyanusa; ihtiyaçlara çare olması sebebiyle Hz. Muhammed (asm.) tükenmeksizin su bahşeden zemzeme; ahlakı, yumuşaklık akıtan çeşmeye; hicret edişi, suyun akışına; teri, gülsuyuna; kirpiği akarsuya benzer. İsra gecesini yaşaması sebebiyle karanlıktaki hayat suyuna benzetildiği gibi kuyusunun da hayat suyu olduğu belirtilir. Kainâtın onun yüzü suyu hürmetine yaratıldığı vurgulanır.

1.3.2. Hz. İbrahim (asm.)

Hz. İbrahim'in (asm.) insanlara karşı cömert ve lütuf sahibi oluşu düşürülen çeşme tarihlerinde zikredilir. Nabi, bir kasr bina eden vezir Mustafa Paşa'ya atfen onun halkı nimete boğduğuna, suya kavuşturduğuna vurgu yaparken Hz. İbrahim'i (asm.) hatırlatır:

---

[29] bk. NTH.25.
[30] bk. ND.K.2/101.

Âb-ı İbrâhimveş gark etti halkı ni'mete
Nâsı ihsânı ile kul etti âzâd eyledi (ND.T.55/6)

Âb-ı İbrahim'den kasıt, Halilu'r-rahman'ın Urfa'da bulunan balıklı göl diye bildiğimiz mekânıdır ve beyitte bu makam övülmektedir. Mustafa Paşa Urfa'ya geldikten sonra köşkünü bu makamın yanına yaptırmıştır.

1.3.3. Hz. Nuh (asm.)

Tufan, suyun celal özelliğinin görüldüğü bir felakettir. Şiirimizde Nuh tufanına dair pek çok telmih yapılır. Bu hadise, gözyaşı ile birlikte de çok anılır. Gözyaşı bahsinde bu hususa ayrıca yer verilmiştir. Bu bahiste ise umumi olarak Yunus Emre, Nuh tufanını anmak suretiyle insanların sıkıntılara göğüs gererek gelişimlerini tamamladıklarını, olgunlaştıklarını anlatmaktadır. Buna göre; Yunus'un, Zekeriyya'nın ve Nuh'un sıkıntılarına katlanan, sabreden insan olgunlaşır. Yunus Emre, din uğruna tufanla mücadele ettiğini de dile getirir:

Yunus ile balık beni çekti deme yuttu beni
Zekeriyya ile kaçtım Nuh ile tufanda idim (YD.168/6)

Nuh oldum tufan için çok dürüştüm din için
Dinime dönmeyeni suya gark edip geldim (YD.191/7)[31]

Allah (cc.), Nuh gibi bin yıl cefa çekmeyen kişiyi tufan zamanı gemiye bindirmez, ona yardım etmez:

Bin yıl cefa çekmeyince Nuh gibi
Tufanında gemiye bindirmeye (YD.326/4)

Hakk'ın yardımına mazhar olabilmek, din uğruna bütün sıkıntılara duçar olmayı gerektirir. Fuzuli ehl-i beyti, Nuh'un gemisine benzeterek o gemi içinde kimsenin tufandan şikâyet etmeyeceğini dile getirirken Nuh ve tufan hadisesine telmih yapar:

Per-i Cibrîldür dîvâr-ı devlet-hâne-i ismet
Anun sükkânına âsîb yetmez şerr-i şeytândan
Harîm-i kurb-ı ehl-i beyt benzer zevrak-ı Nûh'a
Olan ol zevrak içre ihtirâz eyler mi tûfândan (FHS.424)[32]

Nabi ise tufan olarak nitelediği varlığı, Nuh'un gemisine benzetir. Şair, nefsinden ruhuna dönmüştür. Artık onun nefesi yelken; ruhu ise kaptandır:

[31] Başka bir beyit için bk. YD.195/2.
[32] Başka bir örnek için bk. FD.Ru.1,10.

Bu tufânzâr-ı hestîde ben ol keştî-i Nûh'um ki
Nefes bâlâ-yı serde bâd-bân ruhum re'isimdir (ND.G.132/2)

Nuh tufanı, cefalara sabretmenin sonucunda kavuşulan ferahlığın sembolü olur. Bir yandan tufan, varlığa benzetilirken bir yandan da ehl-i beyt, bela tufanında olan Nuh'un gemisine teşbih edilir.

1.3.4. Hz. Yusuf (asm.)

Yusuf suresi 19. ayette Hz. Yusuf'un (asm.) kuyuda hapis kalışı şöyle yer alır: "*Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) 'Müjde! İşte bir oğlan!' dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.*" Bu minvalde su damlası, sadef-inci mazmunu ile sembolleştirilmek suretiyle hapsedilme hadisesine telmihen Hz. Yusuf'a (asm.) benzetilir. Fuzuli, *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinde onu (Hz. Cebrail'in diliyle) su damlası olarak telakki eder. Su damlası, sadefte hapsolmayınca iri inci tanesi olamayacağı gibi kulda imtihanlara göğüs germedikçe sınavdan geçemez. İlgili bölüm şöyle geçer: *"Cebrail Hazret-i Celilden gelüp eyitdi: "Ey Yusuf, bend ü zindandan elem çekme ki, seng-rize habs-ı maadinde müzayaka çekmese lal-i abdar olup ziver-i efser-i selatin olmaz ve katre-i ab tengnay-ı sadefde mahbus olmasa dür-i şahvar olup mahbublar visaline dest-res bulmaz".* (FHS.64)

1.3.5. Hz. İsa (asm.)

Nabi, buharlaşan çiğ tanesini göğe yükselmesine atıfla Hz. İsa'ya (asm.) benzetir. Buna göre; letafette çiğ tanesinin bir benzeri olsa, güneşin kucağındaki Hz. İsa (asm.) gibi olurdu:

İsî-misâl olurdu hem-agûş-ı aftâb
Nâbî nazîri olsa letâfette şebnemin (ND.G.399/5)

Çiğ tanesi, güneşin etkisiyle buharlaşır. Beyit, "*Fakat Allah (cc.) onu kendisine yükseltmiştir. Allah (cc.), üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.*" (Nisa: 4/158) ayetinde buyrulan Hz. İsa'nın (asm.) göğe yükselişini hatırlatır.

1.3.6. Dört Halife

Dört halife, şeriat üzeri olmalarına atıfla dört akarsu olarak nitelendirilir ve daima şeriata riayet etmelerinden ötürü suyun akışı ile ilişkilendirilir. Onlar, şeriat firdevsinin sahası arasında aynı hâlde akan dört akarsudur:

Cârî miyân-ı sâha-i firdevs-i şer'de
Hem-hâl-i çâr cûy-ı rezîndir çehâr-yâr (ND.K.4/3)

Nabi başka bir beytinde ise dört halifeyi, anasır-ı erbaaya teşbih ederken Hz. Osman (asm.) suyun temsilcisi olur. Buna göre; gökyüzü ve yeryüzü mimarının hikmetli yaratışı, din hanesini dört şart üzere bina etmiştir, sağlam şeriat âleminin düzeni de bunun örneğidir. Dört seçkin dost, anasır-ı erbaayı temsil eden dört misaldir:

Be-sun'-ı hikmet-i mi'mâr-ı âsmân u zemîn
Çehâr rükn ile buldu karâr hâne-i dîn
Nizâm-ı âlem-i şer'-i metîne olmuştur
Misâl-i çâr anâsır çehâr yâr-ı güzîn (ND.Kı.70)

İlgili kıtadan hareketle onun, Hz. Ebubekir'i (asm.) havayla, Hz. Ömer'i (asm.) ateşle, Hz. Osman'ı (asm.) suyla, Hz. Ali'yi (asm.) toprakla sembolize ettiği söylenebilir. Suyu, Hz. Osman (asm.) ile ilişkilendirmemiz Asr-ı Saadet döneminde Hz. Peygamber'in (asm.) müjdesi ile Rume Kuyusu'nu satın almasından ötürüdür. Medine'ye hicret eden Müslümanlar pek çok sıkıntıyla karşılaşmışlardır ancak ilk problemleri su olmuştur. Havanın nemli oluşu gibi iklim farklılıkları muhacirlerin hastalanmasına sebep olmuştur. Medine'ye hicret eden Müslümanlar, Mekke'nin suyunu arzulamış buna dair şiirler söylemiş ve Medine'nin kendilerine sevdirilmesini Allah'tan (cc.) dilemişlerdir. Bu sıralarda Medine'nin en tatlı suyu olarak bilinen Rume Kuyusu'nun kamulaştırılması işinin gündeme geldiği rivayet edilmektedir. Buna göre; Hz. Peygamber (asm.), öncelikle sahibinden onu bağışlamasını isteyerek "*Bu kuyuyu cennette bir pınar karşılığında bana sat!*" teklifinde bulunur. Adam, başka malı olmadığından bunu yapamayacağını söyler. Ancak Hz. Peygamber (asm.) vazgeçmez ve rivayete göre "*Kim Rume Kuyusu'nu (halka bağışlamak üzere) satın alırsa, ona cennette misli verilecektir.*" şeklinde bir müjde ile yahut "*Kim mukabili cennet ırmağından içmek olan Rume'yi satın alacak?*" şeklindeki sözleriyle bu kuyuyu satın alacak bir sahabi arar Rume Kuyusunu satın alan için Allah'tan (cc.) mağfiret istediği de kaynaklarda belirtilmektedir. Hz. Osman (asm.), bu çağrıyı cevaplayan kişi olur ve ücreti pek yüksek olan Rume Kuyusu'nu satın alır, Hz. Peygamber'e (asm.) gelerek onu

satın alması hâlinde kuyu sahibine vaddettiğinin kendisi için de geçerli olup olmadığını sorar. Hz. Peygamber'in (asm.) "*Evet*" demesi üzerine de onu Müslümanlara bağışladığını söyler. Bunun üzerine Hz. Osman (asm.), Hz. Peygamber'in (asm.) takdirine mazhar olur. Hz. Peygamber (asm.): "*Hz. Osman'ın sadakası ne iyi sadakadır, Müzeni (Rume) Kuyusu ne iyi kuyudur.*" der (Buhari, Müsakat: 74; Tirmizi, Menakıb: 57; İbn Sa'd, I, 390, 392). Bunun haricinde haya (yüzsuyu), hilm gibi hasletleri düşünüldüğünde de suyun temsilcisinin Hz. Osman (asm.) olabileceği düşünülebilir.

Anasır-ı erbaa'ya benzeyen dört halife arasında hilm sahibi oluşu ve Rume kuyusunu infak edişi ile suyu sembolize edenin Hz. Osman (asm.) olduğu söylenebilir.

1.3.7. Hz. Ali (asm.)

İncinin oluşumu sadef denilen deniz hayvanının karnında başlar. Nisan yağmurlarının baş gösterdiği mevsimde sahile çıkan sadef, midye gibi yapısıyla kapakçığını açmak suretiyle Nisan yağmuru damlasını içine alarak denize döner. Sadef, bu yağmur tanesinin zaman zaman verdiği acıdan kurtulmak isterken her acıda tekrar tekrar bir sıvı salgılar. Bu katmanlaşma sonucunda ise incinin oluştuğu söylenir (Pala, 2012: 141-142). Fuzuli'nin Hz. Ali (asm.) için kaleme aldığı kasidede, "*Yağmur damlası bir süre sadefte hapis kaldığı için kıymeti bilinmezken kıymetli bir inci oluverir.*" diyerek yağmur damlasını, Hz. Ali'ye (asm.) benzetir:

> <u>*Katre-i bârân*</u> *ki bir müddet sadef habsin çeker*
> *Yok iken kadri tapıp kıymet dür-i galtân olur* (FD.K.8/2)

Yine Fuzuli, Hz. Peygamber'i (asm.) derya ile özdeşleştirirken Hz. Ali'yi (asm.) ise damlayla ilişkilendirir:

> <u>*Katre*</u> *deryâya ittisâl etti*
> *Zerre hûrşîde intikâl etti* (FHS.215)

Bu beyit Hz. Peygamber'e (asm.) atfedilen "*Sen bendensin, ben sendenim*" (Buhari, Meğazi: 43, Umre: 3, Cezau's-Sayd: 17, Sulh: 6, Cizye: 19; Müslim, Cihad: 90, (1783)) rivayetini hatırlatır. Hz. Peygamber (asm.), Tebük Gazvesi sırasında Hz. Ali'yi (asm.) Medine'de vekil olarak bırakmıştı. Hz. Ali (asm.) cihattan geri kaldığı için üzüldüğünde Hz. Peygamber'in (asm.) onu şöyle teselli ettiği rivayet edilir: "*Ey Ali, razı olmaz mısın ki, sen bana karşı Harun'un Musa'ya karşı olan vaziyetinde bulunasın, şu kadar var ki,*

benden sonra peygamber yoktur." (Müslim, Fezailu'l-Ashab: 2404; Tirmizi, Menakıb: 3716, 3724). Ayrıca o, kevser sunucudur.[33]

Yağmur damlası, sadef içinde inciye dönüşerek kıymetinin sonradan anlaşılması bakımından; denizdeki damla ise Hz. Peygamber'in (asm.) "*Sen bendensin, ben sendenim*" hitabına mazhar olan Hz. Ali'ye (asm.) benzetilir.

1.3.8. Hz. Hüseyin (asm.)

Bilindiği üzere Fuzuli'nin *Hadikatü's-Süeda* adlı eseri Kerbela olayını konu edinen bir eserdir. Eserde Fırat suyundan içmesi men edilen Ehl-i Beytten söz edilirken Hz. Hüseyin'in (asm.) fazilet denizi olduğu vurgulanır. Bu nasıl bir çelişkidir ki, zaten fazilet denizi olan Hz. Hüseyin'den (asm.) Fırat'ın tatlı suyunu esirgemişlerdir: *"İbn-i Sad ol emre itaat idüp Ömer bin Haccac'ı beş yüz namerdle rud-ı Fırat zabtına tayin kılup, zülal-i Fırat'ı ol deryâ-yı fazîletten münkatı' ettiler."* (FHS.331)

Fırat nehri, Furkan Suresi 53. ayet ve Fatır Suresi 12. ayette bahsi geçen Allah'ın (cc.) birbirine kavuşturmadığı biri tatlı diğeri tuzlu (Basra Körfezi) iki deniz olarak tanımladığı sulardan biridir. Kur'an'da "*azbün Furat*" şeklinde geçer. Bu beyitte de tatlı su oluşu, "*zülal-i Fırat*" terkibiyle zikredilir. Fuzuli, bu tatlı suyun, fazilet denizi olan Hz. Hüseyin'den (asm.) mahrum bırakılmasına hayret eder.

1.3.9. Hz. Zeyne'l-Âbidin (Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebi Talib)

Fuzuli, *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinde Hz. Zeyne'l-Âbidin ile ilgili sözler sarfettiği bölümdeki bir beytinde onu Hızır, İlyas ve ölümsüzlük suyu olarak nitelendirir. Öyle ki yürüyenler, arayışta olanlar onu tenhada bulur, görenler ise gamdan kurtulur:

Hızrdır bu tıfl yâ İlyâs yâ âb-ı hayât
Kim yürür tenhâ bulur anı gören gamdan necât (FHS.273)

1.4. TASAVVUFİ BAZI ŞAHSİYETLER

1.4.1. Mevlana (Mesnevisi) ve Şems

Galib, *Divan*'ı ve *Hüsn ü Aşk*'ında Hz. Mevlana'ya olan muhabbetini ve övgüsünü çokça dile getirir. Bunda elbette Mevlevi olmasının etkisi büyüktür. Hz.

[33] bk. Kevser başlığı.

Mevlana'yı kimi yerlerde su ile de ilişkilendirir. Galib onun için *ebr-i dür-bar*, *derya*[34], *ser-çeşme-i ab-ı hayat*[35], *kulzüm-i feyz-i Cenab-ı Pir*[36], *menba'-ı sıdk u safa*[37] ifadelerini kullanır. Bir terci-i bendinde Hızır- Musa, Hz. Muhammed- Hz. Ali arasındaki ilişkiyi Şems ve Mevlana arasında kurar ve onları hayat suyunun baş çeşmesi olarak nitelendirir.[38] Mevlana, "*Cihanın ilkbaharı, din mülkünün inci (yağmur) yüklü bulutu, meleklerin sırlarının sahibi ve cihân evinin melek yüzlüsüdür*":

Cihânın nev-bahârı mülk-i dînin ebr-i dür-bârı
Mülûkun sâhib-esrârı cihândâr-ı melek-sîmâ (ŞGD.T.1/10)

"*Kerem, bulunmaz bir mücevherdir. Onun eli ise o kerem denizidir; ihsan bir cömertlik nehridir, sahra ise onun biriktiği bir ceptir*":

Kerem bir gevher-i nâ-yâbdır deryâsıdır desti
Atâ bir cûybâr-ı mekremettir ceybdir sahrâ (ŞGD.T.1/19)

Galib onu doğruluğun ve gönül rahatlığının kaynağı[39] olarak sıfatlandırırken Nabi ise Mevlana'nın dergâhına yüzünü sürdüğünü ifade ederken onun, cömertlik ve lütuf suyunun kaynağı olduğuna "*menba'-ı cud u atâ*" terkibiyle değinir:

Menba'-ı cûd u atâdan yine aldık mâye
Mahzen-i feyz-i ezelden yine bulduk vâye
Nâbiyâ eyledi Hakk ümîd-i lutfun tecdîd
Yine sürdük yüzümüz dergeh-i Mevlânâ'ya (ND.Kı.93)

Yağmur yüklü bulut, din mülkünü imar ettiğine atıfla; deniz, cömertliliğinin sınırsızlığına ve kaynak ise, doğruluk ve gönül rahatlığına sebep olmasına atıfla Hz. Mevlana'ya benzetilir. Bunlardan başka Mevlana ve Şems ikilisi hayat suyu akıtan çeşmeler olarak telakki edilir.

Nabi ve Galib'in *Mesnevi* için yaptıkları teşbihler "*mevc"* ve "*ab-ı hayat"* şeklindedir. Öyle ki, "*Aşk susuzu, onun her mısra dalgasından suya kanmış kadar hayat suyu içecektir*":

Her mevci mısra'ından olur teşnegân-ı aşk
Âb-ı hayât nûş edecek denli mürtevî (ND.T.52/8)

[34] bk. ŞGD.Mur.1/7.
[35] bk. ŞGD.TrcB.2/3.
[36] bk. ŞGD.G.222/3.
[37] bk. ŞGD.K.3/1.
[38] bk. ŞGD.TrcB.2/3.
[39] bk. ŞGD.K.3/1.

*Mesnevi*nin her mısrasını dalga olarak nitelendiren Nabi de[40], aynı zamanda *Mesnevi* mısraları için ölümsüzlük suyu benzetmesi yapar.

Mevlevi olan Galib için de durum aynıdır. *Mesnevi*, aşk denizinin dalgalarıdır:

O Monlâ kim velîler hâline medhûş-ı hayrettir
Makâmı derk olunmaz Allâh Allâh bu ne hâlettir
Kitâb-ı Mesnevî'si âyet âyet ders-i hikmettir
Tokuşmuş mevc mevce kulzüm-i aşk u muhabbettir
Ser-tâ-ser nutk-ı pâki hep keremdir hep kerâmettir
Cenâb-ı Şehriyâra şüphe yok tevfîk-i hazrettir (ŞGD.TrcB.4/5)

Ayrıca Galib'in, şarihin okuduğu nutuklar için (*nutk-ı revân*) zemzem benzetmesi yaptığı da görülür.[41]

Hz. Mevlana'nın eserlerinden olan *Mesnevi*'nin her mısraı dalgaya ve aşk susuzlarını suya kandıran hayat suyu olarak telakki edilirken dolaylı olarak *Mesnevi* için deniz imasında bulunulur. Şarihin okuduğu *Mesnevi* nutukları anılırken kullanılan "*nutk-ı revan*" tamlamasıyla okunulan bu nutuklar, akan bir su olarak düşünüldüğü gibi aynı zamanda zemzem olarak da nitelendirilir.

1.4.2. Yusuf Sineçak

Yusuf Sineçak (ö. 953/1546), Mesnevi'den bir seçki barındıran *Cezire-i Mesnevi* adlı eserini oluşturmuştur. Buna atıfla Galib, onu ilim denizi[42], *Mesnevi* feyzinin ummanı ve marifet Nil'inin akarsuyu olarak tanımlar:

Burc-ı hüsnün mâhı gerdûn-ı celâlin pey-revi
Şems-i aşkın nuru hûrşîd-i safânın pertevi
Bî-muhâbâ kişver-i fakr u fenanın hüsrevi
Cûy-ı Nîl-i marifet ummân-ı feyz-i Mesnevî
Seyf-i meslûl-i celâlet şâh-ı taht-ı ma'nevî
Yûsuf-ı Mısr-ı hakikat Sîne-çâk-i Mevlevî (ŞGD.TrcB.5/1)

1.5. MUCİZELER

1.5.1. Hz. Muhammed'in (asm.) Parmağından Su Akıtması

Şiirlerde Hz. Muhammed'in (asm.) Tebük Gazvesi sırasında parmaklarından su akıtma mucizesine telmih yapılır. Galib, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin giriş kısmında Hz.

[40] bk. ND.T.52/6.
[41] bk. ŞGD.K.7/7.
[42] bk. ŞGD.TrcB.5/4.

Muhammed'i (asm.) methederken onun susayanlara su vermesinin pek bol olduğunu ve mucizesinin parmakla gösterildiğini dile getirir:

İrvâ-yı ıtâşı râyegândır
Î'câzı müşârü bil-benândır (ŞGHA.38)

Beyitte, Hz. Peygamber'in (asm.) mucizesini parmağında gösterdiği aynı zamanda insanların bu mucizeyi parmakla gösterdiği vurgulanır. *Divan*'ında ise müseddes nazım şekli ile kaleme alınan naatında onun elinden akanın Hızır'ın ebedilik suyunun aktığı sebil olduğu ve herkesin ona susuz olduğu ifade edilir:

Gurre-i îd-i şeref destinde şemşîr-i celîl
Lîk eyler âb-ı Hızr-ı câvidânı selsebîl
Teşnedir bî-şübhe bu zebh u fedâya Cebraîl
Cân vermek sana cân-bahş olmaya billâh delîl
Ey ki tîğ-ı çeşm-i mâzâgına kurbân olduğum
Görme lâyık hûn-ı hasret içre galtân olduğum (ŞGD.Müs.2/2)

Selsebil, cennet akarsuyu olması hasebiyle önemli bir kelimedir. Bu sebeple beyitte bir bakıma kevsere de işaret vardır denebilir. Fuzuli ise,

Ne şek ki ahdı bevâdîde parmağından su
Bu şerhadır mutazammın hutût-ı mevc-i buhûr (FD.K.3/16)

sözleriyle onun çöllerde parmağından su akıttığına dair bir şüphe olmadığını ve o suyun yardığı yolların, içine denizlerin dalgasını aldığını dile getirir.

Hz. Muhammed'in (asm.) parmağından su akıtma mucizesine telmih yapılmakla beraber Hızır'ın ölümsüzlük suyunun aktığı sebil, onun suyu akıtan eline benzetilir.

Meşhur "*Su kasidesi*"nde ise Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de susayan ashabı için parmaklarından su akıtması mucizesine yer verir:

Hayret ilen parmaüın dişler kim etse istimâ
Parmağından verdiğin şiddet günü ensâra su (FD.K.4/20)

(Şiddet günü parmağından ensara su verdiğini kim işitse şüphesiz hayretinden parmağını ısırır.)

1.5.2. Hz. Musa'nın (asm.) Denizi Yarması

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın (asm.) hayatında su ve ağacın rolünün büyük olduğu görülmektedir. Hz. Musa (asm.), ağaçtan yapılmış bir tabut içerisinde Nil nehrine, suya bırakılır (Taha: 20/38-39). Bulunduğu yerde su ve ağaçların bulunması

hasebiyle Firavun'un kızı tarafından ona Musa adı verilir. Musa, Kıptice mu (su) ve sa (ağaç) kelimelerinden meydana gelmiş bir isimdir. Onun, annesine ilhamla suya bırakılması, Firavun'un kızının suya gönderilmesi ve adını koyarken suya yer vermesi, su ile münasebetinin ilk aşamasını oluşturmuştur. Gençlik döneminde ise kazara bir ölüme sebebiyet vermesiyle Mısır'dan Medyen'e kaçmış, burada da ilk uğrak yeri Medyen suyu olmuştur. O suyun başında Hz. Şuayb'ın (asm.) kızlarına ait hayvanları suya kandırır ve bir ağaç gölgesini mekân tuttar (Kassas: 28/20-24). Kavmi çölde susuz kalınca elindeki asa ile taşa vurunca su akıtma mucizesi zuhur eder (Bakara: 2/60). Mısır'dan çıkışta yine denizin yarılması mucizesi vuku bulur ve akabinde Firavun denizde boğulur (Şuara: 26/61-63). Sonuç olarak su ve ağaç Hz. Musa'nın (asm.) kaderi olmuştur (Beki, 2008: 94-101).

Ayette "*Bunun üzerine Musa'ya, "Asan ile denize vur" diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her parça koca bir dağ oldu.*" (Şuara: 26/63) buyrularak Hz. Musa'nın (asm.) denizi yarma mucizesi anlatılır. Hz. Musa'nın (asm.) denizi ikiye ayırma mucizesi şairlerin hayal dünyalarında farklı tesirler ortaya çıkarır. Fuzuli, Hz. Musa'nın (asm.) bu mucizesine telmihen der ki: "*Boyunun şevki ile iki gözümden gözyaşı akmış. Mucize asayı (sevgilinin boyu) gör ki denizi ikiye bölmüş.*" Âşık yüzünü deniz olarak tahayyül ederken sevgilinin boyunu asa olarak düşünür:

İki gözden revân etmiş sirişkim kâmetün şevki
Asâ-yı mu'cizi gör kim iki bölmüş bu deryâyı (FD.G.265/2)

Benzer bir beytinde Fuzuli, "*Ey Musa asası ile denizi yarmadı diyen kişi oku (sevgilinin kirpiği) gör ki, göz perdesini yarıp gözyaşımı tutar.*" diyerek asayı, sevgilinin kirpiğine; denizi, âşığın gözüne teşbih eder:

Nâvekin gör kim yarıp eşkim tutar göz perdesin
Ey diyen Mûsâ asâsı kat'-ı deryâ etmedi (FD.G.280/2)

Âşık, denizi göz perdesine teşbih ederken Hz. Musa'nın (asm.) denizi yarma mucizesine telmih yapar. Sevgilinin ok olan kirpiği (bakışı) âşığın deniz olan göz perdesini ayırır ve suyunu oradan alır. Demir, su ile kuvvetlendirildiği gibi âşığın gözyaşı da sevgilinin ok olan kirpiklerini güçlendirir.

Hz. Musa'nın (asm.) denizi yarma mucizesine telmih yapılır. Hadiseye bazen âşığın denize benzeyen yüzü veya göz perdesi; sevgilinin ise asaya benzeyen boyu veya kirpiği üzerinden değinilir.

1.6. BAZI DİNÎ/ TASAVVUFİ KAVRAMLAR VE SU

1.6.1. Abdest

Abdest, Hz. Peygamber'in (asm.) "*Öfke şeytandandır, şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateş ancak su ile söndürülür, o hâlde öfkelendiğiniz zaman onu yenmek için abdest alınız.*" (Ebu Davud, Edeb: 4 (4784)) nasihatinde belirttiği üzere ferahlatan, dinginleştiren, temizleyen bir vesile olmaktadır. Yunus Emre, "*Güneşin doğuşundan evvel kalk ve abdest al. Böylece hem şeytanı hem de nefsini öldürmüş olursun*." öğüdünü hatırlatırken abdest için "*eli suya daldırmak*" ifadesini kullanır:

Tanla durup başın kaldır ellerini suya daldır
Hem şeytanın boyunu ur hem nefs dahi ölse gerek (YD.136/2)[43]

Bir başka beytinde ise Hz. Peygamber'e (asm.) namazın müjdelendiği hadise olan miracı namaz olarak telakki eden Yunus Emre, dostuna yakın olmak adına Hz. Peygamber'in (asm.) abdestini alarak miraca (namaz) niyet ettiğini söyler:

Durdu Mirac kasdına yürüdü abdestine
Secde kıldı dostuna demedi yakın ırak (YD.134/3)[44]

Farsça bir kelime olan "*Abdest (elsuyu)*" kelimesi, Arapça'da "*vuzu*" kelimesi ile aynı anlamı taşır. Şairlerimiz Nabi ve Galib, "*vuzu*" kelimesine eserlerinde yer verir. Buna göre, amelleri büyüten ve canlandıran abdest suyudur. Din gül bahçesinin dalları susuz olamaz:

A'mâle veren neşv ü nemâ âb-ı vuzûdur
Bî-âb olamaz şâhları gülşen-i dînin (ND.G.456/3)

İnsanın yaratılışına atıfla topraktan yaratıldığını, ancak kiminin salih bir kul kiminin de günahkâr olabildiğini ima ederken "*Şarap testisi ile abdest ibriği aynı topraktandır. Ancak hikmet odur ki birinden temiz, iyi birinden pis ve günah akar*." demek suretiyle mühim olanın anasır değil amellerimiz olduğuna dikkat çeker:

Sebû-yı meyle ibrik-i vuzû bir hâktir ammâ
Ne hikmettir bilinmez biri sâlih biri fâsıktır (ND.G.166/5)

Şairlerin kanı, suya benzetmeleri tesadüf değildir. Su, hayat verici yönüyle beyaz kan olarak da isimlendirilir. Belki de bu kanın %83-90'ının sudan ibaret olmasından ileri gelir. Edebiyatımızda kan, suya benzemekle âşıkların abdest suyu oluverir. Âşığın

[43] Başka bir beyit içn bk. YD.341/2.
[44] Başka beyitler için bk. YD.307/4.

aşk uğruna bir bedel ödemesi düşüncesinden hareketle büyükler "*Aşkın abdesti kanla alınır.*" demişlerdir. Bu minvalde Galib de, "*Mansur dar ağacında asılmış iken aşk abdesti için kan lazım demiş. Bu yakınlık ancak nafilelerin artmasıyla ortaya çıkar.*" diyerek bu hakikate işaret eder:

Vuzû-yı aşka hûn lâzım demiş ber-dâr iken Mansûr
Bu kurbiyyet ziyâdât-ı nevâfilden zuhur eyler (ŞGD.G.49/4)

Aynı zamanda Mevlevi olan Galib, "*Hz. Mevlana'dan himmet almış olan, hakikat çeşmesinin kaynağını bul ve oradan abdest al!*" öğüdünü verirken "*vuzu*" kelimesini kullanır:

Ey Hazret-i Monlâdan olan himmet-cû
Ser-çeşme-i tahkîki bulup eyle vuzû'
Ger tâlip olursan inşirâh-ı sadra
Âdâb ile gel merkad-ı Şârihtir bu (ŞGD.Ru.21)

Nabi ise farklı olarak, "*abdest*"[45], "*ab-ı hayat içinde teyemmüm*" ve "*ab-ı ru ile vuzu*" ifadelerine yer verir. Mesela gönül, sevgilinin sokağından gelen ve alçaklarda olan zerre miktar tozdan teyemmüm etme ümidindedir:

Âb-ı hayât içinde teyemmüm ümîd eder
Dil kûy-ı yârdan kopan ednâ gubârdan (ND.G.633/4)

Sevgilinin sokağındaki tozlar şairin tahayyülünde *ab-ı hayat* yani hayat suyu olarak kendini gösterir. Âşığın gönlü ise bu hayat suyundan teyemmüm etmeyi diler.

Âşıklar, sevgilinin yüzünün suyu ile abdest almayı dile getirirler.[46]

Abdest "*eli suya daldırmak*" ifadesiyle de yer aldığı üzere nefsi ve şeytanı öldüren bir uygulama olarak anılır. Hz. Peygamber'in (asm.) abdest alarak Mirac'a yükseldiğine vurgu yapılır. Abdest, canlandırıcı özelliği bakımından amellere hayat veren suya; temiz su akıtan abdest ibriği ise topraktan yaratılan insanların güzel haslete sahip olanlarına yani salihlere benzetilir. İbadet olarak telakki edilen aşkı ifa etmek için alınan abdest suyu, kana; sevgilinin yüzsuyuna benzetilir. Hz. Mevlana'dan himmet almış hakikat çeşmesinden abdest alınması tavsiye edilir. Âşık, sevgilinin sokağının hayat suyuna benzetilen tozuyla teyemmüm etme arzusundadır.

---

[45] bk. ND.Mua.125.
[46] "Yüzsuyu" ifadesine deyimler bölümünde ayrıca yer verilecektir.

1.6.2. Ahlak/Edep

Ahlakın mihenk taşı Hz. Muhammed'dir (asm.). Zira Allah (cc.), "*Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin*" (Kalem: 68/4) ve "*İçinizden Allah'ın (cc.) lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı (cc.) çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır.*" (Ahzab: 33/21) ayetleri ile bunu beyan etmiştir. Daha sonra Hakk'ın elçisi olan peygamber de "*güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini*" (İmam Malik, Muvatta: 47) haber vermiştir. Fuzuli deniz benzetmesini, Hz. Muhammed'in (asm.) iri inci (yetim) olduğunu söylediği beytinde onun haya duygusunu vasıflandırırken yapar:

N'ola ger olsa yetîm ol dürr-i deryâ-yı hayâ
Ger yetîm olsa füzûndur dür-i deryâ-yı bahâ (FHS.85)

(Yetim olsa ne olur? O ki, haya denizinin incisidir. Paha biçilmez deniz incisi yetim (biricik) olursa çoğalır.)

Deniz, edebin sembolüdür. İçinde pek çok inci ve mücevher taşıdığı hâlde kimi görse onun ayağına gider:

Resm-i edebin gör bu kadar dürr ü güherle
Rû-mâle gelir pâyine deryâ kimi görse (ND.G.793/2)

Görüldüğü gibi edep, haya ve ahlak kavramları, "*derya*" imgesi ile sembolleştirilmiştir. Ayrıca devrin sultanına ahlakından ötürü deniz benzetmesi yapıldığı da vakidir.[47] Güzel ahlak sahibi kimse, yağmur suyu damlasıdır.[48]

Ahlak, "*insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü*" (Çağrıcı, 1989: 1) olarak tanımlanır. Yani ahlak kötü veya güzel olan davranışlarla nitelenir. Buradan hareketle şair Nabi, temiz suyu, yaratılışta herkesin özünde var olan ahlakın iyi olanına; pis suyu ise kötüsüne teşbih eder:

Nâbî edemez kısmet-i Hakk'ı idrâk
Çâlâk ise de ne denlü akl-ı derrâk
İbrîk ü legen ma'den-i vahidden iken
Birinde su pâk birisinde nâ-pâk (ND.Ru.124)

---

[47] bk. ND.K.8/24 (Yem-i ahlâk/Sultan Ahmed).
[48] bk. ND.G.583/4.

İçinde çeşitli mücevherler barındıran denizin dalgalarıyla kıyıya vuruşu edep sembolüdür. Deniz, haya ve ahlaka; yağmur damlası ise güzel ahlak sahibi kişiye benzetilir. Mahiyeti itibariyle temiz su, güzel ahlaka; pis su ise kötü ahlaka benzetilir.

1.6.3. Akıl/ Fikir

Akıl ve onun mahsülü olan fikir için Nabi, *bahr-ı hıred*, *muhit*[49]; Galib, *girdab-ı fikir* gibi ifadeler kullanır. İnsandaki idrak kabiliyeti olarak tanımlanan akıl, kalpte hak ile bâtılı ayıran bir nur, bir cevherdir (Cebecioğlu, 2014: 39). Ancak insan aklı her şeyi kuşatamaz. Şairler kimi zaman aklı deniz; fikri ise dalga veya girdap şeklinde hayal eder. Nabi, Hz. Muhammed'in (asm.) akıl denizinin incisi[50] olduğunu söylerken akıl ve deniz arasında ilişki kurar:

Dâver-i taht-ı risâlet şeh-i iklîm-i kemâl
Gevher-i bahr-ı hıred pâdişeh-i mülk-i sedâd (ND.K.2/29)

Benzer şekilde Galib, fikri denizde oluşan girdap gibi hayal ederken dolaylı olarak denizi de akılla ilişkilendirir:

Gird-âb-ı fikre dalma tehî sırrı var anın
Mir'ât-ı hüsne eyleme hayret-nümâ nazar (ŞGD.G.64/4)

(Güzellik aynasına hayretle bakma, avare bir şekilde fikir girdabına dalma! Onun sırrı vardır.)

Deniz, sınırsız ve derinlik gibi yönlerden akla; akılda birçok fikrin zuhur edişinden ötürü ise denizdeki girdap olarak düşünülür.

1.6.4. Amel

Yağmur damlasının gökten yere düşüşü ile kâinatın diriltilişi, insanı manen dirilten amellerle ilişkilendirilir. Öyle ki gökten yağmur gibi amel damlaları yağsa dahi talihi kötü olanların nasibi çer-çöp olacaktır:

Yağsa bârân gibi gökten katarât-ı âmâl
Yine bed-tâli olan hâ'ib ü hâsır bulunur (ND.G.70/8)

[49] bk. ND.Kı.206.
[50] bk. ND.K.2/29.

1.6.5. Arzu

İnsanoğlunun arzu ve istekleri hiç bitmez. Devamlı daha fazlasını ister. Devamlılık özelliklerinden hareketle akarsu ve dalga, murat ve arzu gibi kavramlara benzetilir. Nabi, *cuy-ı murad*[51], *mevc-i murad, mevc-i arzu* tamlamalarını kullanır. Şair Nabi, murat akarsuyunu gördüğünde insanın eteklerini toplamasını, tok gözlü olmasını ve cihandan el çekmesini öğütler:

Müstağnî ol cihândan dest-i keşîde göster
<u>Cûy-ı murâd</u> olursa dâmân-ı çîde göster (ND.G.186/1)

Şairin istekleri bitmez. Bu yüzden murat akarsuyuna köprü koyamaz.[52] Can besleyen şarap murat dalgası olur.[53] Arzu dalgasının coşkusu sevgili içindir.[54]

1.6.6. Aşk-Muhabbet

Sûfilere göre aşkın ilk basamağı muhabbettir ve muhabbet insan gönlünün zevk aldığı şeye meyletmesidir (H.K.Yılmaz, 2014: 208). Yunus Emre, muhabbet denizinin dalgıcı olduğunu dile getirirken denizi muhabbete teşbih eder:

<u>Muhabbet bahri</u>nin gavvası oldum
Gerekmez Ceyhun'a dalmazam ayruk (YD.129/4)

Varlığın çıkış noktası, âlemin yaratılışı da muhabbetten hâsıl olmuştur. Nabi, muhabbeti deniz olarak niteleyerek "*Muhabbet denizinin tuzu, âlemin lezzetidir*" der:

Âleme hubb-ı İlâhî'dir esâs-ı îcâd
Şûr-ı <u>deryâ-yı mahabbet</u> nemek-i âlemdir (ND.G.118/3)

Akarsu, bazen de muhabbete benzetilir. Akarsu olan muhabbet gönülde devamlı olunca gönül dağı kazınmaya başlar. Ferhat-Şirin efsanesine telmihen şiir, şaire göre Şirin'dir. Ferhat olan şair, şiir Şirin'ini elde etmek için çaba sarfeder:

Dilden Esad dâ'imâ <u>cûy-ı mahabbet</u>tir gelen
Sûret-i Şîrîne koydu şi'ri kesb-i tîşemiz (ŞGD.G.115/5)

(Ey Esad, gönülden devamlı gelen muhabbet akarsuyudur. Kazma çalışmamız şiiri, Şirin suretine koydu.)

---

[51] bk. ND.G.50/4.
[52] bk. ND.Ru.80;
[53] bk. ND.G.58/1.
[54] bk. ND.G.221/3.

Aşk, muhabbetten daha şiddetli bir hâl, birleştirici bir güç olarak tanımlanır (Sunar, 1981: 125). Bilindiği üzere Divan edebiyatı ve tasavvuf edebiyatının temeli aşk üzerine kuruludur. Muhyiddin İbn Arabi (ö. 637/1240) (tabiî, ruhani, ilahî aşk) dışında diğer mutasavvıflar aşkı mecazi ve hakiki olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Aşk, iki ayrı şekilde ele alınsa da hakikatleri birdir. Bu yüzdendir ki, çoğu zaman şairlerin sevgiliden kastının ne olduğu net bir şekilde anlaşılamaz. Tasavvufi manada aşk, "*Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.*" kudsi hadisinden yola çıkılarak temellendirilmiştir. Aşkın temeli mutlak güzellik olan Hak'tır. İnsan-ı kâmil denen varlık güzelliğe olan ilgisi ile Hakk'a ulaşmak için çeşitli merhalelerden geçer. Dünyalıkları terk eder, masivadan yüz çevirir ve çeşitli belalara gark olur. Vahdet-i vücut prensibi gereği nefsini öldürerek fenafillaha ulaşmaya çalışır. Aşkla birlikte âşık, maddeden manaya, cisimden ruha bir dönüş gerçekleştirir ve maşuğa kavuşur. Fânileşerek baki alanda yok olur. Böylece aşkın görevi bitmiş, hakikatte fâni varlığı yok olmuş olur. Mutasavvıflar buna "*Hakk ile Hak olmak*" derler. Yani Hak'la birlikte olma hâli… Hakk, bir denizdir. O denize dalmayan Hakk'ı idrak edemez, dalan için ise kıyı görünmez olur (Pala, 2012; 38-39). Aşkı su ile ilişkilendiren Yunus Emre aşk için *su*[55], *yağmur, deniz, bahr, umman*; Fuzuli ve Nabi *bahr*; Galib, *bahr*[56], *derya, kulzüm, yem* gibi ifadeler kullanır.

Yunus Emre, aşk denen yağmurun gökyüzüne benzetilen gönülden damladığını dile getirir:

> *<u>Aşk yağmuru damlası</u> gönül göğünden damar*
> *Sevgi yeli götürür yağmuru ayaz ile* (YD.335/19)

Hakk'ın aşkı, denize benzer. Âşık ise o denizde balıktır. Balık sudan çıkınca ölür yani âşık Hakk'ın aşkı olmadan ölür:

> *Senin aşkın <u>deniz</u> ben bir balıcak*
> *Balık sudan çıka hemen ölüdür* (YD.50/4)

Yunus Emre, diğer beyitlerinde de şu hususları vurgular: Aşk, kararsız bir denizdir. Hakk'ın aşkı, aşk denizine daldırır. Aşkın denizinde boğulmalı, aşk denizinin

---

[55] bk. YD.332/2.
[56] bk. ŞGD.G.154/8.

dalgıcı olunmalıdır. Yüzgeçlik öğrenemeyen kul bu denize girmemelidir. Bu ummanda türlü mücevher vardır.[57]

Fuzuli'ye göre; aşk denen denizi âşık, helak edici olduğunu bilmesine rağmen arzu eder. Öyle ki, âşığın çevresinde aşk denizinin helak edici tuğyanını görenler canlarını kurtarmak için dağa çıkarlar.[58] Fuzuli'nin *Leyla ve Mecnun* mesnevisinde Mecnun'un Kâbe'deki münacâtında yer alan şu beyit, (Hızır'ın fermanına uyan Musa'nın hakkı için) gemi olan vücudunun aşk denizine dalmasını isteyen âşığın niyazıdır:

Kıl garka bahr-ı aşka vücudum sefinesin
Fermân-ı Hızra Mûsî eden iktidâ hakı (FLM.2486)

Gönlüne seslenen Nabi de ona aşk denizden çıkmamasını, kıyıya çıkacağı takdirde red tokadı yiyen dalga gibi olacağını haber verir:

Selâmet ister isen çıkma bahr-ı aşktan ey dil
Ki mevc sille-hor-ı redd olur kenâre gelince (ND.G.779/4)

Galib, İskender'in aynasına telmihen "*İskender, kadeh gemisinin üstüne yelken aynası açsaydı aşk denizinin dalgalarını akıl alamazdı.*" der:

Bu kulzüm-i aşkın eyleyemezdi akl ihâta mevcelerin
Sikender açaydı keştî-i câm üstüne yelken âyîneden (ŞGD.G.251/5)

Rivayete göre; İskender (öl. MÖ. 323), İskenderiye şehrini kurduğunda, Belinus, Hermis ve Valines adındaki hâkimlere üç katlı ve yüksekliği 135 metreyi bulan İskenderiye (veya Pharos) Feneri'nin tepesine bir ayna yaptırtarak yüksek bir yere koydurtmuştur. Bu ayna sayesinde İskenderiye'ye geliş yolundaki gemiler daha bir aylık yolda iken bu aynadan görülebilmekle beraber gelmekte olan gemiler düşman gemileriyse güneş ışığı yansıtılmak suretiyle yakılabilirmiş. Mısır'da İskenderiye Limanı'nın karşısında Pharos adasına inşa edilen bu fener, gemilere kılavuzluk edişi, aydınlatma ve tepesindeki aynanın 40 mil uzaktan görünmesi gibi özellikler dolayısıyla dünyanın yedi harikası olarak kabul edilmiştir. Pek çok efsaneye konu olan bu ayna tasavvufta ise kâmil insanın gönlünü sembolize eder (Pala, 1991: 252). Şair, beytinde aşkı deniz; kadehi gemi; yelkeni şarap olarak hayal ederek İskender'in aşk denizinde bulunan kadeh gemisine, şarap yelkeni açması hâlinde aklın, aşk denizinin dalgalarını

---

[57] bk. YD.336/3; YD.381/3; YD.213/1-2; YD.214/4-5; YD.215/3; YD.69/1; YD.222/1; YD.253/1; YD.264/9; YD.283/2; YD.301/6; YD.401/4; YD.230/4.

[58] bk. FD.G.225/1.

anlayamayacağını ifade eder. Böylece şarap yelkeni ile aşk denizinin dalgaları öye bir hız alır ki bu dalgaların nereden geldiği bilinemez. Bu gemi İskender'in aynasında dahi görünmez olur.

Allah (cc.) aşkı, deniz gibidir. Bu aşk denizini aklın idrak etmesi zordur. Bu yüzdendir ki, Hakk'ın aşk denizinden bir içim su âşığa yeter:

Yeter aşk-ı Hudâ'dan bir içim su
Bütün <u>deryâ</u> içilmez hem geçilmez (ŞGD.G.113/4)

Hatta şair aşk denizine varandan, o tarafın aşinasına kendinden selam götürmesini bile diler.[59]

Muhabbete benzeyen akarsu, sürekli akışıyla dağa benzeyen gönlü aşındırır. Böylelikle muhabbet akarsuyu, Ferhat gibi gönül dağını kazıyarak Şirin olan şiiri ortaya çıkarır. İkinci basamak olan aşk ise çoğu zaman denizdir. Bazen kararsız bazen helak edicidir. Bu denizin dalgalarını idrak etmek güç olduğu gibi âşığa ondan bir içim su yetmektedir. Balığa benzeyen âşık, denize benzeyen Hakk'ın aşkı olmadan ölür. Su, hoş lezzeti yönünden; yağmur, gökyüzünden yağmasıyla rahmeti hatırlatmasından aşka benzetilir.

1.6.7. Ayet

Nabi, kelime-i şehadetin İslam'ın başı ve hükümler denizinin ilk dalgası olduğunu andığı beytinde "*hükümler denizi*" şeklinde kullandığı ifadede ayetleri deniz olarak tahayyül eder:

Bu şehâdettir emâm-ı İslâm
Evvelin mevc-i <u>muhît-i ahkâm</u> (NHN.129)

Fuzuli ise ayetlere atıf yaparken onları "*ser-çeşme*" ve "*zülal-i mekremet*" olarak adlandırır: *"Vallahu yueyyidu bi nasrihî men-yeşâu"den* **(وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاء)** *nesim-i inayet-i "Fe-kad caekümü'l-feth"* **(فَقَدْ جَاءكُمُ الْفَتْحُ)** *müteharrik olup ve <u>ser-çeşme</u>-i "İnna fetahna leke fethan mübina"dan* **(إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا)** *<u>zülal-i mekremet</u>-i "nasrun minellah"* **(نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ)** *teraşşuh kılup, leşker-i İslâm mansûr ve sipah-ı adâ makhur oldı…* (FHS.199)

Nabi, ayetlerin batıni anlamlarını denizin derinliği ile ilişkilendirir. İfadesinde "*Nemli sahilin, denizin derinliğinden haberi olmadığı gibi, ayetlerin de batıni anlamı*

[59] bk. ŞGD.TrkB.4/4.

zahirî tefsir ile ortaya çıkmaz." şeklinde ayetlerin batıni anlamlarını denizin derinliği olarak betimler. Yani onun kelamının öyle derin manaları vardır ki ayetlerini zahirî olarak açıklamakla bu deniz tam olarak idrak edilemez:

Nem-keşîde sâhil olmaz ka'r-ı deryâdan habîr
Çıkmaz âyâtın bütûnu zâhir-i tefsîr ile (ND.G.664/2)

Deniz, derinlik, sonsuzluk gibi özelliklerinden ötürü Allah'ın (cc.) hükümleri ve şeriata; dalga, şeriat emirlerinin uygulanışına benzetilir. Kelime-i şehadet bu denizin ilk dalgası olarak nitelendirilir. "*Şüphesiz biz sana açık bir fetih verdik*" ayeti çeşmeye; kısmi olarak zikredilen "*…Allah'ın yardımı…*" ayeti ise o çeşmeden akan (cömertlik) suya benzer.

1.6.8. Birlik-Tevhit

Allah'ın (cc.) birliği demek olan vahdet, kesretin (çokluk) zıttı olup vahdet, kesret içinde gizlidir. Görünen her şey onun varlığına ve birliğine işaret eder. Kesret (çokluk), yaratılmış olanlardır. Yaratılmışlar, Allah'ın (cc.) tecellisi olarak düşünülür. Onlar bir anlık vardır ve asılları yoktur. Tasavvufta "vahdet, kesret içinde olandır" düsturu gereği, halk ile beraberken her şeyin Allah'ın (cc.) kudreti ile meydana geldiğini idrak etmek esastır. Buradan hareketle vahdet-i vücut prensibi ortaya çıkmıştır (Pala, 2012: 469). Birlik bilinci, ondan gayrı bir varlığın olmadığını ve görünenlerin onunla kaim ve onun tecellilerinden, görünüşlerinden ibaret olduğunu idrak etmektir (Cebecioğlu, 2014: 512-513). Tasavvuf edebiyatında vahdet, denizi; dalgalar ve damlalar ise kesreti sembolize eder. Allah (cc.), vahdet denizi; yaratılmışlar (masiva) ise tecelli dalgalarıdır (Pala, 2012: 111). Birliğin konu edildiği beyitlerde Yunus Emre, *derya*, *umman, çeşme*, *katre*; Nabi, *yem-i vahdet*, *derya-yı vahdet* tamlamalarına yer verirken Galib, *muhit-i vahdet*, *derya-yı vahdet*[60], *bahr-ı tevhid*, *bahr-ı vahdet*[61] ifadelerine yer verir. Yunus Emre için insanlık, bir çeşmeden aynı lezzette akan ve bir lüleden sızan su gibidir. Yağmur damlası gibi dağılmak yerine deniz gibi bir olup ummana ulaşılmalıdır. Deniz, katre ve umman nasıl birbirlerinin bir parçası ise birlik duygusu ve insanlık da böyle bir bütündür:

Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya
Edeptir bana yermek bir lüleden sızarım (YD.171/6)

[60] bk. ŞGD.G.156/3.
[61] bk. ŞGD.G.41/1.

Gel beri dağılmayalım katre-i baran gibi
Cem olup deryalayın gel kasd-ı umman edelim (YD.200/5)

Birlik ile bir olam birlik benimle bir ola
Gah dönem derya olam katre olam umman olam (YD.201/13)

Nabi’ye göre; aşk havasının şevkiyle birlik denizinin dalgaları dans eder ve girdap dairesi hâlini alır:

Gird-âb-ı dâ‘ire tutar emvâcı raks ider
Şevk-i hevâ-yı aşk ile deryâ-yı vahdetin (ND.G.430/2)

Bir başka beytinde de Mevlevi dedenin külahı onun için birlik denizinin su kabarcığıdır.[62]

Galib, *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin Mirac bahsinde “*muhit-i vahdet*” tamlamasıyla birlik denizinin sırrının bu yolculukla şekle büründüğünü söyler (Birlik denizi taştı ve suret manaya döndü):

Cûş eyledi çün muhît-i vahdet
Mâ‘nâya kadîm buldu sûret (ŞGHA.74)

Birlik denizinde asıl olan sudur. Su, Hakk’ı sembolize eder.“*Birlik denizine dost olmak istersen dalgaların çokluğuna değil suya hayran ol!*” demek suretiyle bu düşünceye işaret ederek öğüt verilir:

Âşinâ-yı bahr-ı tevhîd olmak istersen eğer
Kesret-i emvâca hayrân olma âb oldur ki ol (ŞGD.G.196/2)

Ayrıca Nabi ve Galib, zikir halkalarından “*halka-i tevhid*” redifiyle yazdıkları gazellerinde su ile ilintili çeşitli benzetmeler yaparlar. Birlik halkası; Nabi için cennet bahçesine şeker havuzu (*Riyâz-ı cennete havz-ı şekerdür halka-i tevhîd*)[63], Galibiçin ise suyu gözyaşları ile oluşan şadırvandır (*Ki şâdurvân-ı çeşm-i eşk-i terdir halka-i tevhîd*)[64].

Suyun, çeşmenin bir lüleden akışı, insanlığın birliğine benzetilir. Su, birlik denizinin aslı olarak Hakk’ı sembolize eder. Bu birliğin, vahdet ve tevhit denizi olarak nitelendirilmesine sebep teşkil eder. Deniz, birlik olmaya; yağmur damlaları, dağılışa teşbih edilir. Birlik denizinin zirveye ulaştığı anı Mirac yolcuğu olarak dile getirilir. Bazen deniz, Mevlevi dedesine; denizin üzerindeki su kabarcığı ise Mevlevi dedesinin

---

[62] bk. ND.G.416/5.
[63] bk. ND.G.48/1.
[64] bk. ŞGD.G.38/8.

başındaki külaha benzetilir. Havuz ve şadırvan, şekilleri bakımından birlik halkası gibi benzetmelere konu olur.

1.6.9. Cennet

Kur'an'da vadedilen cennet tasvirlerinde su, başlıca güzellik kaynağıdır. "*Altlarından (nehirler) akan*" anlamındaki "*tahtehe'l-enhâr*" ifadesi Kur'an'da otuz iki ayette geçer. Mesela Tevbe Suresi 100. ayette "*Muhacir ve Ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah (cc.) hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler* **(جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الأَنْهَارُ)** *hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur."* buyrulur. Fuzuli, ilgili ayetlere iktibas yaptığı beytinde kumruların gül bahçesini methetmek için "*tahtahe'l-enhâr*", bülbüllerin ise yine gül bahçesinin şanını yüceltmek için "*hâzihi cennât*" okuduklarını terennüm eder:

Kamârî "<u>tahtehe'l enhâr</u>" okur gülzâr vasfında
Anâdil "hâzihi cennât" okur gülzâr şânında (FD.TrkB.2/61)

Galib de yaptırılan bir sebile düşürülen tarihte bu ayetin "*tecrî tahtehâ*" ibaresine iktibas yapar (Keleş, 2013: 76):

Oldu bu yerde rû-nümâ mazmûn-ı "<u>tecrî tahtehâ</u>"
Kıldı kerâmetle binâ ol dâver-i devlet-penâh (ŞGD.T.39/6)

Galib, Beyhan Sultan Kasrı'nın yenilenmesi vesilesiyle orada bulunan çeşme için; can bahşeden havuz, âlemin nuru ve cennetten çıkan "*ma-i main*" olan katıksız mücevher suyu nitelendirmelerinde bulunur:

Âlem-i envârdır gûyâ o havz-ı cân-fezâ
Âb-ı gevher-nâbı Cennetden çıkan <u>mâ-i maîn</u> (ŞGD.T. 37/5)

Çeşmenin suyu, Cennet'ten çıkan suya benzetilir. Mülk Suresi'nin 30. ayetinden bir kısım zikredilerek iktibas yapılmaktadır. Ayette: "*De ki, baksanıza eğer suyunuz çekilse size kim bir akarsu (mâin maîn) getirebilir?*" diye buyrulur. Şair, kudretiyle su nimetini veren Allah'ı (cc.) anmaktadır. Su, Cennet'le anılması bakımından da ayrıca kıymetli bir unsur olmaktadır.

1.6.10. Cezbe

Cezbe zikir, fikir ve çile ile meydana gelen bir hâldir. Bunun nihayetinde Allah (cc.), kulu kendine çeker. Bu cezbe sonucunda kulun Allah'a (cc.) yönelmesi aşk olarak telakki edilir (Pala, 2012: 91; H.K.Yılmaz, 2014: 206). Allah (cc.), kulunu denizin girdabı gibi kendine çeker. Buna göre cezbe bir deniz; gönül sadef; gözyaşı mücevherdir. Sadef olan gönül, cezbe denizi ile sıkıntıya gelir böylece gözyaşı mücevheri, gönül sadefinden çıkar:

O bahr-ı cezbede kim gönlüm ıztırâba gelir
Güher derûn-ı sadeften çıkıp habâba gelir (ŞGD.G.50/1)

Galib yukarıdaki beytinde bu hususa dair sadef-inci münasebetini kurmuştur. Cezbe denizi ile gönlün sadefinden gözyaşı mücevherinin çıkışı bir sancıyı ifade eder. Cezbenin oluşmasında çekilen zikir, fikir ve çile sancıları hakikate erişmenin bir vasıtası kabilindendir. İlgili beyitte cezbe denizine tutulan gönül, Allah'ı (cc.) müşahede ederken kendinden geçen bir meczubu andırır.

1.6.11. Cömertlik

Cevvad kelimesinden türeyen kelime, beklenti olmadan vermek anlamına gelir. Cömert kişi, karşılık beklemeden iyilikte bulunur. Nabi, cömertlik ve kerem kavramlarını su bağlamında deniz ve akarsu olarak hayal eder. Aşağıdaki beytinde görüldüğü üzere cömertlik bir denizdir. Bu denizde yüzmek için yüzgece gerek yoktur:

Terk-i edebtir etme sakın dest ü pây-ı hırs
Deryâ-yı cûd çok da şinâverlik istemez (ND.G.261/2)

Cömertlik denen denizi idrak edemeyip her şeyin daha fazlasına sahip olma arzusu insanı cimriliğe sevkeder. Bunun için hırstan el çekmek ve böyle kişilerden uzaklaşmak gerekir. Zira böylelerinden sakınmamak edepsizlik etmektir.

Bağış, lütuf ve ihsanda bulunan cömert kimse ikram ettiğinden kerem sahibi olarak da anılır. Hatta bazen sûfiler böyle durumlarda "*keremin var olsun*" diye hoşnutluklarını dile getirirler (Cebecioğlu, 2014: 281). Kur'an-ı Kerim'de "*ekrem*" (Alak: 96/3), "*kerîm*" (İnfitar: 82/6) kelimeleri Allah'ın (cc.) sıfatı olarak geçmekte ve cömertlerin en cömertinin Allah (cc.) olduğu zikredilmektedir (Yılmaz, 1992: 37). Şair Nabi,

Cûybâr-ı keremin teşneye sarf etmeyenin
Kişt-i ümmîdi kalır neşv ü nemâdan mahrûm (ND.G.515/4)

diyerek akarsuyu, kereme benzetir. Susamışlara kerem suyundan sarf etmeyen kişinin ümit tarlası yeşerip büyümekten mahrum kalır.

1.6.12. Dergâh

Dergâh, tarikatta bulunan kişilerin ibadetlerini ve ritüellerini gerçekleştirdikleri; derviş ve şeyhlerin kaldığı yerdir (Pala, 2012: 11-112). Şair, kaplıcayı (sıcak su hamamı), Hz. Mevlana'nın dergâhını teşbih eder. Sanki beyitte Hz. Mevlana'nın "*hamdım-piştim-yandım*" ifadesi hatırlatılır. Talep eden kişi, masivadan el etek çekip Allah'a (cc.) yönelmeli ve dert-keder sahibi olmalıdır. İbret, kaynayan kaplıca suyundadır:

Tecerrüd-pîşe derd-endîşe lâzımdır talebkârî
Aceb germ-âbe-i ibret-nümâdır matbâh-ı Monlâ (ŞGD.K.5/12)

1.6.13. Dünya Sevgisi

Taalluk kelimesi, dünya sevgisi, dünya bağlılığı anlamlarına gelmektedir (Kanar, 2011: 1218). İnsan nefsinin zayıf düştüğü ve imtihan edildiği bir durumdur. İnsanın devamlı bir şeyleri isteme yönüne meyl etme davranışı, kıyıya sürekli vuran dalga olarak düşünülür:

Gönül rehâ bulamaz mevce-i ta'alluktan
Tecerrüd ehline kayd-ı nemed ne müşkil imiş (ND.G.356/3)

terennümüyle şair, dünya sevgisinin dalgasından gönlün kurtulamayacağını, masivadan elini çekmişler için keçe bağının (taalluk) güç olduğunu dile getirir. Beyitte geçen "*kayd-ı nemed*" terkibi keçe bağı demektir. Keçe, "*koyun, tavşan, deve, lama gibi memeli hayvanların yünleri ile tiftik keçisinin kıllarının su, sabun ve ısı yardımıyla oluşturulan alkali bir ortamda liflerinin birbiri arasına girmesi ile elde edilen atgısız-çözgüsüz sıkıştırılmış tekstil örneği*"[65] olarak tanımlanır. Keçeleştirmenin oluşabilmesi yaklaşık 80°C'lik ısıdaki su ile gerçekleştirilir. Keçeleşme, su ısısının artmasıyla artar. Bu artış sonucunda da bağlar sertleşir ve elastikiyet azalır.[66] Bu minvalde şair, sanki gönlü keçeye, dünya sevgisini ise suya (dalgaya) benzetir. Buna göre; dünya sevgisi dalgasının ısısı arttıkça keçe olan gönül de sertleşir.

---

65 https://prezi.com/cpvikjzpuixz/copy-of-kece-nedir/ (E.T. 21 Haziran 2017).
66 http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78812/kecenin-tanimi-ve-kecelesmenin-olusumu.html (E.T. 21 Haziran 2017).

1.6.14. Fena-Beka

Allah'ın (cc.) zati sıfatlarından olan beka kavramı, devamlılık demek olup zıttı fenadır. Ebu Said Harraz'ın (ö. 277/890 ?) tanımıyla "*Allah'tan (cc.) başka her şeyin kalpten silinmesi*"dir (Pala, 2012: 63; H.K.Yılmaz, 2014: 216).

Edebiyatımızda beka, dirlik suyu anlamında ab-ı hayvan, ab-ı hayat vb. terkiplerle temsil edilmekle beraber tasavvufta ise ilahî tecelli olarak da anlam bulur (Cebecioğlu, 2014: 29). Beka/fena ile ilgili olarak Yunus Emre, *ab-ı hayat*, *ab-ı hayvan*, *baki suyu*, *dirlik suyu*; Fuzuli, *çeşme-i hayvan*; Nabi, *mevc-i beka*, *ab-ı hayat*, *bahr-ı fena*; Galib, *bahr-ı fena*, *zehrab-ı fena* ifadelerini kullanır. Fena ve beka kavramları zıt gibi görünse de aslolan düşünce fenada bekayı bulmaktır. Su, iki kavramın iç içe geçişini açıklamada güzel bir imge olmaktadır. O, varlığı ile ölümsüzlüğü temsil ederek bekayı; buharlaşmasıyla da fenayı hatırlatır. Bu minvalde fâniliğin peşinde olan Yunus Emre de beka suyunu istemez. O, can madenini elden çıkarmış, mücevherleri sarraflara vermiştir:

N'ideriz dirlik suyun biz canı yağmaya verdik
Cevherleri sarraflara madeni yağmaya verdik (YD.143/1)

Onun için sevmek, baki bir sudur ve onu içenlere ölüm belirmez.[67] O, beyitlerinde Hızır ve İlyas'ın ölümsüzlük suyunu içmeleri efsanesine telmihlerde bulunurken[68] Hakk var iken ölümsüzlük suyu isteyenleri ise hayvan yerine koyacağını söyler:

Senin gibi can var iken ab-ı hayat isteyeni
Karanuluğa gireni ben onu hayvan tutarım (YD.180/5)

Fuzuli tarafından aşk içinde fâni olmak öğütlenmekle beraber âşığın fâniliği, ebedî nimet ile Hızır'ın hayat çeşmesi olarak vasıflandırılır:

Fânî ol aşk içre kim benzer fenâsı âşıkın
Feyzı câvîd ile Hızr'ın çeşme-i hayvânına (FLM.2427)

"*Vücut, beka dalgasıdır ve fena denizinde boğulmalıdır.*"[69] diye terennüm eden Nabi de beka suyuna susuz olduğunu söylese de fena zevkinden el çekemediğini itiraf eder:

Zevk-i fenâdan el yuyamam yohsa Nâbiyâ
Âb-ı hayât teşnesidir nûşumun benüm (ND.G.521/5)

[67] bk. YD.190/4.
[68] bk. YD.158/6; YD.228/4; YD.388/7.
[69] bk. ND.Kı.139; ND.G.112/1.

Burada beka suyu, "*ab-ı hayat*" olarak nitelendirilir. Hayat suyunun insanlara ölümsüzlük bahşetmesi gibi Allah'ta (cc.) beka bulmak da diriliştir.

Fena, yokluğu, ölümlülüğü ifade eder. Varlığın geçici olması hasebiyle fenanın sele benzetildiği de görülür (Pala, 2012: 150). Fena hâli, kulun tefekküründe düzelmeler meydana getirdiği gibi fiillerinde de kendini gösteririr. Kulun, Allah'ın (cc.) sıfatlarıyla sıfatlanmasıdır. Muhyiddin İbn Arabi'ye göre; fena, Allah'ta (cc.) yok olmak, nefsî arzuları terkederek Allah'ın (cc.) iradesine teslim olmaktır. Benliğin yok olması tevhidi gerçekleştirmeye sebeptir. Öyle bir yok olma hâlidir ki, denize karışan bir damla misali Allah'ın (cc.) varlığında ebediyyete erişmektir. Bir cüzün küll içinde varlık bulması gibidir. Bundan maksat "fenafillah"tır (Cebecioğlu, 2014: 161; H.K.Yılmaz, 2014: 216). Bu suretle Galib'in beytinde fena denizine dalmak, kâmil olmanın bir yolu olarak da düşünülebilir:

Sâkî getir şarâbı ki mahmûr-ı bî-dilim
Akl ile âşinâ değilim gerçi âkilim
Mânend-i mevc-i cûş ile dil-gîr-i sâhilim
Titrer elimde kâse-i gird-âb-ı kanzilim
Ummân içinde pençe-i mihre mümâsilim
Oldum garîk-i bahr-ı fenâ merd-i kâmilim
Keşf ettim ol ferahla gam-ı dilsitânımı
Destûr olursa söyleyeyim dâstânımı (ŞGD.TerkB. Sâkînâme 4/4)

Güneş ışıklarının etrafa yayılmasının açılmış bir ele benzetilmesi, güneş pençesi olarak ifade edilmiştir. Bu güneş ışınları ummana düşünce orada yakamoz meydana gelir. Şeyh Galib kendini güneş pençesine benzetir ve fena denizine dalarak kâmil bir insan olduğunu söyler.

Can, fena denizine endişe gemisini salar. Ancak yine çaresiz o denize dalar.[70] "*Zehrab-ı fena*" terkibiyle fenanın, zehirli su olduğuna dikkat çeker. İskender'e fena zehri suyunun kadehini verir. Hızır'dır, bu yüzden insana rehberlik eder.[71]

Devamlılık demek olan beka, canlılık ve ölümsüzlük özelliğinden hareketle Hızır'ın hayat suyu olarak düşünülür. Su ve dalga, bekaya teşbih edilir. Sel ve zehirli su, varlığın geçiciliğine vurguyla; deniz, Allah'ta (cc.) yok olmak manasında fena olarak vasıflandırılır.

---

[70] bk. ŞGD.Tah.16/3.
[71] bk. ŞGD.G.108/12.

1.6.15. Feyz

Feyz, ilahî tecellide bir taşkınlık hâlidir. O, "*âlemin Allah'tan (cc.), derece derece fakat devamlı bir surette iniş tarzı ile başka bir mevcudu meydana getirmek özelliğine sahip olarak tekâmülüne ve bunun ilahî nazar altında devamı*" olarak tanımlanır (Cebecioğlu, 2014: 165, 494). Bu sebeple su ile aralarında münasebet kurulur. Nabi, *cuy-ı feyz*, *ebr-i feyz*[72]; Galib, *bahr-ı keramet*, *sehab-ı feyz* terkiplerini kullanır. Böylece akarsu, bulut, deniz gibi sudan müteşekkil nesneler feyzin açıklayıcısı olmuştur. Allah'ın (cc.) bahşettiği feyz her an zuhur etmektedir. Yaratılmışlar bu feyzle varlık imkânı bulur. Varlıkları, zatlarındaki imkândan ötürü yok olmakla birlikte Allah'ın (cc.) feyzi ile yeniden var olurlar (Cebecioğlu, 2014: 165). Şairler, şiirlerini kaleme alabilmelerinde Allah'ın (cc.) feyzi, bir lütfu olduğunu düşünürler. Bu feyz her an yeniden tazelenir. Bu hususa değinen Nabi, feyz akarsuyunun, taze şiirinin başından kesilmesini istemez. Kaleminin gölgesi tükenmesin diye dua eder:

Sedd etme cûy-ı feyzi ser-i şi'r-i tâzeden
Nâbî ko sâye-i kalemin zâ'il olmasun (ND.G.588/7)

Şiir, kalem olan ağaç ve feyz olan akarsu ile devamlılık sağlayacaktır. Galib ise feyzin keramet denizi olduğunu beyan ederek sözünün bu denizin incisi olduğunu ifade eder:

Kalb bir gencinedir cismim anın vîrânesi
Feyz bir bahr-ı kerâmetdir sözüm dür dânesi
Nutk bir tûtî-i hoş-gûdur derûnum lânesi
Eşk bir sahbâ-yı âteştir gözüm peymânesi
Ye's bir mihmân-ı gamdır hâtırım kâşânesi
Dağ bir mürg-i semenderdir ten âteş-hânesi
Aşk bir şem'-i İlâhîdir benim pervânesi
Şevk bir zencîrdir gönlüm anın dîvânesi (ŞGD.TrcB.9/1)

Yukarıdan aşağıya doğru akışıyla akarsu ve içinde mücevher barındırdığından keramet olarak görülen deniz, şairlerin şiirlerini methederken şiirin husule gelmesine sebep olan feyze teşbih edilir.

[72] bk. ND.G.593/4.

1.6.16. Elest Bezmi

Deniz, ruhların biliştiği "Elest Bezmi"ne benzetilir. Yunus Emre, ezelden "Elest günü" bela diyerek kadim olan denizden sel olup aktığını dile getirir:

Ezelden bileyidim Elest'te "Bela" dedim
Ol kadimi denizden sel olup akıp geldim (YD.217/3)

A'raf suresi'nin 171-172. ayetlerinde Allah'ın (cc.), "*Elestü bi-Rabbiküm*" yani "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" buyruğuna, ruhların: "Bela" diyerek kabul ettiği anlatılır. Bu ayete telmih yapılmakla birlikte âşığın bela ile sınanacağı vurgulanmıştır. Allah (cc.) ki, "*kadim deniz*" olarak tasavvur edilir ki, âşık o denizden sel gibi akıp gelendir.

1.6.17. Gurur

Gurur, insanı helake sürükleyen bir hâldir. Şekle bağlanan, kendilerini marifet makamına ulaşmış gibi gösteren ve buna dair sözler sarfedenler ya da hedefe ulaşmış gibi ibadete lüzum kalmadığını düşünen mutasavvıflar yahut kişiler bu hâl üzeredir. Seyr u sülukta makamları aşarken her aşamayı vuslat zannetmek de gurura sebebiyet verir. Her şeyin bilincinde olanlar ise daima teyakkuz hâlinde kulluklarına devam ederler (Cebecioğlu, 2014: 180-181). Bu minvalde Nabi, gururu kirli su olarak adlandırır. O, etek misali olan gönle pek çok kirin bulaştığını söylerken bir yandan da gurur kirinin suyundan gönlü arındırdığını şöyle belirtir:

Gam değil dâmen-i dil olmuş ise âlûde
Hele pâkîze-i çirk-âb-ı gurûr eylemişiz (ND.G.268/6)

Gurur, şeytanlaşmanın göstergelerindendir. Nefis taşıyan insanın gönlüne pek çok kir bulaşması muhaldir. Ancak kişi gururdan kaçınmalı ve daima temizlenmek için teyakkuzda olmalıdır.

1.6.18. Günah

Umumi olarak günahlar, deniz olarak telakki edilir. Yunus Emre, vuslat şarabını içenin, günah denizini geçenin ölmeyeceğini dile getirir:

Ölmez vuslat meyin içen ma'siyyet denizini geçen
Meyhaneleri azim edip mescitlere kanmaz mısın (YD.267/5)

Nabi, günah kavramından, siyah deniz, kirli su ve su kabarcığı olarak eserlerinde bahseder. Buna göre nerede günahın kirli suyu varsa orada Allah'ın (cc.) bağışlaması

vardır.[73] "*Karadeniz Akdeniz'e geldiğinde nasıl kaybolursa günahlar da Allah'ın (cc.) affına nispetle böyledir*":

Bahr-ı sefîde geldi güm oldu yem-i siyâh
Afv-ı Hudâya nisbet ile böyledir günâh (ND.G.773/1)

Galib de günahların deniz olduğunu söylemesinin yanında perişan hâldeki oruçlu kişinin gönlündeki ateşin etkisiyle günahlar denizinin bulut olacağına dikkat çeker:

Sûz-ı derûn-ı sâ'im-i şûrîde-hâlden
Bî-reybdir ki bahr-ı ma'âsî sehâb olur (ŞGD.K.23/4)

Buradaki bulut imgesi, temizlenmeyi, saflaşmayı, arınmayı simgelediği gibi buharlaşma özelliği dolayısıyla Hakk'a yükselmeyi de ifade edebilir. Âşığın gönlündeki ateş, günah denizini buharlaştırarak bulut eyler. Âşığın bu hâli su dolabını akıllara getirmektedir. Âşığın günahlardan ötürü deniz gibi akan gözyaşları, yanan gönlüne akınca burada buharlaşmakta ve yükselerek bulut olmaktadır.

Uçsuz bucaksız oluşu yönünden deniz, insanı manen kirleten bir unsur olması yönünden siyah deniz ve kirli su günahlara teşbih edilir. Suyun buharlaşma özelliğinden hareketle Allah'ın (cc.) mağfireti sayesinde günahlar denizinin buharlaşarak yükselmesi bulutla sembolleştirilir. Akarsu üzerindeki su kabacıklarının buharlaşması, Allah'ın (cc.) günahları bağışlamasına benzetilirken su kabarcıkları akarsu üzerindeki günahlara teşbih edilir.

1.6.19. Hakikat

Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat seyr u sülûk yolculuğunda aşılması gereken mertebeler olup bunlar "dört kapı" olarak isimlendirilir. Şeriat, İslam'ın temel esaslarını temsil eder. Tarikat, tasavvuf düşüncesinin sistematize edilmiş halidir. Marifet, Hakk'ı bilmek; hakikat ise Hakk'ın isim, sıfat ve fiillerini bilerek onda fâni olmaktır (Cebecioğlu, 2014: 243).

Muhyiddin İbn Arabi'nin "*Su, hakikattir.*" dediği üzere su, varlığın ilahî sırrını saklayıcı bir unsurdur. Bu yüzden temizliği, berraklığı ve derinliği gibi sebeplerle hakikat, suya teşbih edilir. Yunus Emre, *derya*, *deniz*; Nabi, *yem-i hakikat*, *lücce-i hakikat*, *bahr-i yakin* ifadelerine yer verir. "*Şeriatsız tarikat olmaz*" düsturundan hareketle Yunus Emre için şeriat, bir gemi gibidir. Hakikat ise denizdir. Ancak şeriat

---

[73] bk. ND.G.24/7; ND.G.24/2.

gemisinin tahtaları ne kadar sağlam olsa da hakikat denizinin dalgaları vurunca ondan bir şeyler koparır ve onu toz hâline getirir:

Şer ile hakikatin vasfını eydem sana
Şeriat bir gemidir hakikat deryasıdır

Nice ki muhkem ise tahtaları geminin
Mevc urıcağız deniz onu uşanasıdır (YD.29/5-6)[74]

Hakikat denizinde yüzebilmek ve menzile varabilmek için şeriat gemisine ihtiyaç vardır. Varılacak son nokta olması hasebiyle hakikat, Allah'a (cc.) yakınlıktan ötürü en üst basamaktır. Bu yüzden hakikatin dalgası vurduğunda şeriat gemisinden parçalar dökülür denmiş olabilir. Şeriatte Allah'ın (cc.) emirleri söz konusudur; hakikatte ise bizzat Allah (cc.) söz konusudur.

Ayrıca şeriat gemisinden dökülenler de en nihayetinde denize karışır. Mesela hakikat suyuna ait oluşunu Nabi şu şekilde terennüm eder:

Ol lücce-i hakîkat-i pür-dürr-i vahdetiz
Kim her taraf vücûd u ademdir kenârımız (ND.G.285/4)

(Biz vahdet incisi dolu hakikat suyuyuz. Her taraf varlık, kıyımız yoktur.)

İnsan hakikat denizine elbette dalabilmelidir ancak gösterişten, masivadan alakasını kesip Allah'a (cc.) ibadet ve taatta bulunmadığı takdirde insanın amelleri boşa gider, hesap zamanı rahat bir durumda olamaz ve en önemlisi hakikat denizinin dalgıcı olamaz.[75]

Su ve deniz, temizlik, berraklık ve derinlik gibi sebeplerle ilahî sırların aslı demek olan hakikate teşbih edilir.

1.6.20. Haram/ Helal

Sürekliliğin vurgulandığı kimi yerlerde "*mevc*" kelimesi kullanılır. Aşağıdaki örnekte de helal ve haram, sürekli bir hâli temsilen dalgaya benzer:

Mevc-i helâli cilveler etsin ki Nâbiyâ
Mevc-i harâm gösterecek hâre kalmadı (ND.G.866/9)

(Ey Nabi, helal dalgası artık tecelli etsin zira haram dalgasını gösterecek ufacık bir görüntü bile kalmadı.)

---

[74] Başka beyitler için bk. YD.38/2; YD.171/7.
[75] bk. ND.Ru.99.

1.6.21. Hırs

Hırs, her şeye sahip olma arzusunun neticesi olarak doğar. Aşağıdaki beyitte hırs, deniz olarak tahayyül edilir. Zira deniz durgun gözükse de bazen felaket olabilir. Hırs denizi insanı boğar, oysa rızık sofrası ufuklar gibi yayılır:

Mebsût iken sahâ'if-i âfâka hân-ı rızk
Deryâ-yı hırsta zeniş-i dest ü pâ galat (ND.G.367/3)

1.6.22. Hikmet

Hikmet, bilgi-amel ikilisinden oluşan ve eşyanın hakikatini bilmek için gayret gösterilerek hareket edilmesini temel alan ilimdir. Allah'ın (cc.) kullarının kalplerini kuvvetlendirmesinde büyük rol oynar. Çünkü Allah (cc.): "*Kime hikmet verildi ise ona çok hayır bahşedilmiştir.*" diye buyurur (Bakara: 2/269) (Cebecioğlu, 2014: 216). Hz. Peygamber de (asm.) hikmetin müminin yitiği olduğunu ve onu nerede bulursa alması gerektiğini vurgular (Tirmizi, İlim: 19). Bu şekilde sözü edilen hikmet, su olarak düşünülür. Su, canlılık ve hayat bahşetmeye vesile olması sebebiyle hikmete benzetilirken Nabi, oğluna verdiği nasihatte nesir ve şiirin gül bahçesinin hikmet suyu ile büyüyüp gelişeceğini dile getirir:

Âb-ı hikmetle bulur neşv ü nemâ
Gülşen-i şi'r ü riyâz-ı inşâ (NHN.1001)

Şiirlerinin başı hikmet olan Nabi, nesir ya da şiirin, hikmet olmadığı takdirde varlığını koruyamayacağını dile getirir. Hikmet, sırlı, kısa ve anlamlı söz gibi manalara gelmektedir. Öyle ki, Hz. Peygamber de (asm.), "Ş*iirde mutlak hikmet vardır.*" buyurmaktadır (Buhari, Edeb: 90; Ebu Davud, Edeb: 95, (5010); Tirmizi, Edeb: 69, (2847); İbn Mace: Edeb 41, (3755)).

1.6.23. İhsan

Allah'a (cc.) yakınlığın ilk aşaması olan ihsan makamı, bilinen tanımıyla Allah'ı (cc.) görüyormuş gibi kulluk etmektir. İhsan makamına ulaşabilmek için yedi şeye ihtiyaç vardır: Bunlar sırasıyla tevbe, Allah'a (cc.) yönelme (İnabe), zühd, tevekkül, işleri Allah'a (cc.) havale etmek (tefviz), rıza, ve ihlastır. İhsana şükretmek, teslim ve tevekkülden, nimeti vereni bilmekten kaynaklanan bir durumdur (Cebecioğlu, 2014: 233). İçinde barındırdığı nimetler açısından deniz, ihsana benzetilir. Nabi'ye göre ihsan

olan deniz içinde ancak tevekkül ve teslimiyet gemisine oturabilenler, onun dalgalarında boğulabilir:

Olan sefine-nişîn-i tevekkül ü teslîm
Garîk-i mevc-be-mevc-i yem-i avâtıf olur (ND.G.104/2)

1.6.24. İlim

Allah'tan (cc.) hakkıyla korkanlar ilim sahipleridir. Çünkü onlar ilmi elde ettikçe Allah'a (cc.) karşı saygıları artar (Fatır: 35/28). Bu yüzden ilim her daim talep edilmelidir. Eskiden âlimler, sahip oldukları derin ilimler sebebiyle deniz kadar bilgili anlamında mütebahhir olarak anılırlardı (Develioğlu, 1970: 908). Yunus Emre, Kur'an ilmi için mücevher denizi teşbihinde bulunurken Nabi, insanlarda bulunan bu ilim mücevherinin Hz. Peygamber'in (asm.) denizinden ancak bir katre olduğunu terennüm eder. İlgili beyitler şu şekildedir:

Gaib işin kim bilir meğer Kur'an ilminden
Yunus içti esridi ol gevher denizinden (YD.249/5)

Bahrinin katresidir kimde ki var gevher-i ilm
Mihrinin zerresidir kimde ki var nûr-ı reşâd (ND.K.2/48)

İlim, kıyısız bir denizdir.[76] Fen ilimleri için de su benzetmesi yapan Nabi[77], âlimlerin suyu olan ilmin, gönlün aradığı su olduğunu söyler:

Lâyık mı fünûndan içmemek su
Âb-ı ulemâ hod âb-ı dil-cû (ND.B.70)

İlim; sınırsız, sonsuz, derin bir mefhum olmasından hareketle (kıyısız) denize benzer. İlim denizi vasfı Hz. Peygamber (asm.) için kullanılır. Âlimlerin ilmi, onun ilim denizinde damlaya benzer. Umumi olarak ilim, hususi olarak fen ilimleri su ile ilişkilendirilir.

1.6.25. İnayet

Su, herkesin ona ihtiyaç duyması yönünden inayete (iyilik) benzetilerek imanın bu suyla sulanması gerektiği vurgulanır. İyiliği bir suya benzeten Yunus Emre, inayet (iyilik) suyuyla imana su verilmesi gerektiğini öğütler:

---

[76] bk. NHN.298.
[77] bk. ND.Mes.9/35.

Günahın çoğu şummundan imanın gülleri soldu
İnayet suyıla her dem niçin onu suvarmazsın (YD.235/3)

1.6.26. İstiğna

Allah'a (cc.) kavuşanın, O'ndan başka hiç kimseye ihtiyaç duymama şeklinde ortaya çıkan zenginlik ve yetinme hâli istiğnadır. Zira Allah (cc.), O'na tevekkül eden kuluna vekil olacağını beyan eder (Ahzab: 33/48) (Cebecioğlu, 2014: 248).

Nabi, sel suyunu, istiğnaya benzetir. Buna göre o sel suyu, içte bir bina misali olan arzu ve isteklere hiddetle vurdukça orayı yıkıp döker:

Esâs urdukça bünyâd-ı murâdâta ta'ablarla
Gelür vîrân ider seyl-âb-ı istiğnâ gazaplarla (ND.G.669/1)

İstiğna hâlinde olan kul, arzu ve isteklerini yok eder. Sel suyu olan istiğna, nefsin yok olmak bilmeyen arzu ve istek binasını yıkar.

1.6.27. İstikamet

Dinî ve dünyevi işlerde dosdoğru hareket etmek, bir şeyin hakkını layığınca yerine getirmek, boyun eğerek günahlardan kaçınmak, hak yol istikamettir. İstikamet, keramet olarak görülür. Bu kerameti gösteremeyen salikin yaptıkları boşa gider. Hatta Hz. Muhammed'i (asm.) ihtiyarlamasına sebep olan Hud Suresi 112. ayette geçen "*dosdoğru ol*" buyruğu, Hz. Muhammed'in (asm.) Allah'a (cc.) inandım dedikten sonra riayet etmemizi istediği davranıştır (Müslim, İman: 62; Tirmizi, Tefsir: 57). Kimse onun gibi bu makama layığınca ulaşamaz. Zira kendisi doğru olmaya çalışılması gerektiğini ancak bu hâle mükemmel bir şekilde güç yetirilemeyeceğini söyler (İbn Mace, Tahare: 4). İstikamet üzere olmak, cennete götürür ve Allah'ın (cc.) rahmetine mazhar olmaya sebeptir. Allah (cc.) böylelerini rahmet suyuyla sular (H.K.Yılmaz, 2014: 182).

Akarsuyun boyuna akıp gitmesi bazı kavramlarla ilişkilendirilir. Mesela istikamet, akarsu olarak hayal edilir. Fidanı söğüt ağacı olsa da zemininde eğrilik olmadığını vurgulayan şair, istikamet akarsuyu ile sulanan bir bahçe olduğunu dile getirir:

Benim ol ravza-i sîr-âb-ı cûy-ı istikâmet kim
Nihâlim bîd-i mecnun olsa kec bitmez zeminimde (ND.G.739/5)

Söğüt ağacının dallarının aşağıya doğru meyletmesi zahirdeki eğriliklere benzetilir. Ancak söğüt ağacı gibi görünüşte eğrilikler olsa da kökleri sağlamdır çünkü istikamet akarsuyuyla sulanmıştır. Fıtratta doğruluk vardır.

1.6.28. Kâbe

Kâbe'yi "Gaffar olan Allah'ın (cc.) rahmet denizi"[78] olarak tahayyül eden Nabi, başka bir beytinde ise Harem bölgesini deniz, Kâbe'yi ise girdap olarak nitelendirir:

Arz-ı harem hurûşgeh-i bahr-ı feyzdir
Girdâb-ı cezb-kerde-i enhâr Kabe'dir (ND.G.100/6)

Kâbe, Allah'ın (cc.) rahmetiyle dolu olma özelliğiyle denize benzer. Bazen de Kâbe'nin bulunduğu Harem bölgesi denize; tavaf yapanların dönüş hareketiyle ortaya çıkan görüntü sebebiyle de Kâbe, girdaba benzer.

1.6.29. Kader

Gemileri sürükleyen, eline düşeni istediği yere savuran deniz ve tufan, arzu edilenlerin gerçekleşmediği, eylemlerin faydasız olduğu durumlardan ötürü insanın eylemleri üzerinde etkin olduğuna inanılan kadere benzetilir. Denizin eline düşeni istediği yere savurması kaderle ilişkilendirilir. Nabi,

Çok zamândan beri deryâ-yı kader ey dür-i pâk
Atmadı sâhil-i ikbâle senin gibi güher (ND.K.9/60)

diye terennüm etmek suretiyle Musahip Paşa'ya hitaben yazdığı beytin anlamı şu şekildedir: "*Ey pak inci! Nice zamandan beri kader denizi, senin gibi bir mücevheri gelecek sahiline atmadı*." Başka beytinde ise Nabi, kader tufanının dalgasında zayıf cisminin bir gemi olduğunu da söyler.[79]

1.6.30. Kaza

Kaza, "*Allah'ın (cc.) nesne ve olaylara ilişkin ezelî planını gerçekleştirmesi*" şeklinde ifade edilir (Yavuz, 2002: 58). Sel suyu, önüne kattığını sürüklemesi ve harap etmesi gibi yıkıcı özellikleriyle kazaya benzetilir. Aşağıdaki beytinde Nabi, kaza selini kişileştirirek insanın ümit harmanından payını alamadan onun dalgalarını devesine yüklediğini yani çoktan yola çıkmaya hazırlandığını ima eder:

[78] bk. ND.G.100/5.
[79] bk. ND.G.374/10.

Seyl-âb-ı kazâ üştür-i emvâcına yükler
Sen eylemedin hırmen-i ümmîdini ta'şîr (ND.G.147/5)

1.6.31. Keramet

Nabi'nin bir beytinde "su üzerinde yürüme" kerametine telmih yapılır. Şair, sevgilinin sözü ve sadakati, buz üzerindeki bina olarak düşünülür dedikten sonra sahte şeyhlere bir gönderme yapar. Onların buz üstünde yürümeleri güya su üstünde yürüyormuş gibi tarize konu olmuştur:

Binâ-yı ahd-ı hûbân gibi te'sîr-i bürûdetten
Buz üstünde durur hep şimdi bünyân-ı sadâkatler

Sular üstünde reftâr etmeden gayre değil kâdir
Bu demde şeyhlerden olsa da sâdır kerâmetler (ND.G.61/6-7)

(Soğukluk etkisinden sevgilinin vaat binası gibi, sadakat binası da buz üstünde durur. Bu zamanda şeyhlerden kerametler ortaya çıksa da, sular üstünde yürümekten başka bir şeye güçleri yetmez.)

Dinî bir unsur hâline gelen "Su üzerinde yürüme" kerameti, sevgili üzerinden ele alınarak bunu yapmaya ondan başka kimsenin gücünün yetmeyeceği ifade edilir.

1.6.32. Kesret Âlemi

Kesret, çokluk, bolluk, ziyadelik anlamlarına gelen kelimedir. Kesret (çokluk) âleminden maksat ise dünyadır. Kesret, vahdetin zıttıdır ancak aynı zamanda ondan bir parçadır. Emel, "çoklukta birlik" düşüncesini idrak edebilmek olmalıdır (Pala, 2012: 267). Tasavvufun etkisini gösterdiği kimi şiirlerde vahdet-i vücut anlayışı vardır. Bu anlayışa göre her şey O'ndan ibarettir. Allah (cc.), birlik denizi; dalgalar ise kesret âlemi yani çokluğu sembolize eder. Kendisinde hiçbir değişik görülmeyen biricik olan denizdir. Deniz, dalgaların var olmasının sebebidir. Dalgalar, denizin farklı suretleri gibidir. "*Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Ancak azamet ve kerem sahibi Rabbinin zâtı ise bâkî kalır.*" (Rahman: 55/26-27) hakikatinin sırrı olarak deniz durgun olduğu vakit tek görünür. Dalgalandığında ise o tek olan deniz, çoklu bir görüntü resmeder. Ama öz değişmez. Denizde dalgaların kıyıyı vurup vurup geri gelişi, "*…doğrusu biz Allah'a (cc.) aitiz ve kuşkusuz yine ona döneceğiz.*" (Bakara: 2/156)

ayetini gözler önüne sermektedir (Yıldız, 2016: 10-12). Bu yüzden Fuzuli, Allah'ın (cc.) yaratış denizinden söz ederken dalgaları, varlığa benzetir.[80] Galib ise beytinde,

Dürr-i yetîm-i mevce-i deryâ-yı kesretiz
Vahdet-sarây-ı dilde dahi bir bulunmuşuz (ŞGD.G.127/6)

diyerek kendinin çokluk denizinin dalgasında iri bir inci olduğunu ve mümin gönüllere tecelli eden Hak'la bir olduğunu söyler.

Allah'tan (cc.) gayrı olanlar, kesret âlemini simgeler. Deniz, genişliği ile çokluk âlemine; dalgalar, süreklilik özelliklerinden dolayı yaratılan varlıklara teşbih edilir.

1.6.33. Kevser

Kevser, cennette bir suyun (havuz, akarsu, göl…) adıdır. Boyunun Mekke ve Yemen, eninin ise Safa ve Aden arası kadar olduğu söylenmekle beraber, etrafında değerli kâselerin olduğuna ve oradan içenlerin bir daha susamayacağına, onun sütten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk ve kaymaktan yumuşak olduğuna dair rivayetler vardır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de bir sure adı olan Kevser mevzuunda tefsirlerde pek çok bilgi vardır (Pala, 2012: 268). Edebiyatımızda da Kevser suyu, çeşitli teşbihlere konu edilir.[81]

Enes İbn-i Malik, Resulullah'ın (asm.) ona şöyle buyurduğunu rivayet eder: "*Ey Enes, Allah (cc.) bu gece bana Kevser'i ata etti (bağışladı); uzunluğu altı yüz yıllık bir mesafe, genişliği ise doğu ve batının genişliği kadardır. Benden önce (ey Enes) kimse ondan içemez. Bana verdiği ahdi bozarak sözünde durmayanlar, itretimi korkutan ve Ehl-i Beytimi öldürenler Kevser havuzunun suyundan içemezler*" (Suyuti, 1981 (1401): *Kenzü'l-ummal* 557/2*; Dürrü'l Mensur:* 695-699/15). İlgili bu hadis ışığında Fuzuli, Kevser suyu ile ilgili Hasan-ı Basri'den (ö. MS 728) bir hadiseyi şöyle nakleder: "*Tahkik-i mesayil-i şeriyye içün bir müteallim benim meclisime tereddüt ederdi ve hemişe onda bir rayiha-i mekruh zahir olup ehl-i meclise küduret yetirirdi amma men'ine haya mâni olurdu. Akıbetü'l-emr ol rayihanun sebebini sual edince münfail olup eyitti: "Ey azizler, ben ol tayifedenem ki vakıa-i Kerbela'da muhafaza-i Fırat içün memur etmişlerdi. Muharebeden sonra bir gece vakıamda gördüm kıyamet olmuş ve ben gayet de teşneem. Nâgâh gördüm ki Hazret-i Resul ve Ali ve Hasan ve Hüseyn havz-ı Kevser kenarında cem olmışlar ve bazı mülazımları ol havzdan ashab u ahbaba*

[80] bk. FD.G.23/1 (Allah'ın (cc.) yaratışı mevzunda değerlendirilmiştir.)
[81] bk. Sevgilinin dudağı vb.

<u>su</u> *verirler. Ben dahi ilhah edip bir cüra su istedüm, virmediler; feryad ettim ki: "Teşneem." Hazret-i Resul muttali olup dedi ki: "Nişe bu fakire su vermezsiz?" Eyitdiler: "Ya Resulallah, bu şahs ol tayifedendür ki muharebe-i Kerbela'da hıfz-ı Fırat içün tayin olunmuşlardı." Hazret-i Resul dedi ki: "Eskuhü katranen" (اسقوه قطرانا) "Ben katranı su tasavvur edip tecerru edince rayihasından nefret edip hevl u hirasla bidar oldukda bu zahmet bende peyda oldu." İmam-ı Hasan-ı Basri ol hâlden vâkıf oldukda anı meclisden men edip ol bed-baht akreb zamanda asab beliyyatla dünyadan gitti.*" (FHS.475)

Fuzuli, bir beytinde ise cennet kevserinin Hz. Ali'nin (asm.) hükmünde olduğunu şöyle dile getirir:

> *<u>Kevser-i cennet</u> anın hükmündedir bu vech ile*
> *Bunca neslinden hemîn Âdem ona mihmân olur* (FD.K.8/20)

Cennette kevser sunucu olarak Hz. Hüseyin'in (asm.) adı geçtiği gibi Hz. Ali de (asm.), "*saki-i Kevser*" namıyla Nabi'nin dilinden (Halifelerin isimlerini tek tek saydıktan sonra) "*Dördüncü dost kevser suyu sunan ve kâfirleri kahredip alçaltan Hz. Ali'dir.*" şeklinde dökülür:

> *Çârümîn yârı sâkî-i <u>kevser</u>*
> *Kâmi'ül-küfr hazret-i Hayder* (ND.Mes.7/63)

Nabi, ayrıca "*bade-i kevser*" ve "*kevser-i cennet*" tamlamalarına divanında yer verir.[82]

İslam edebiyatının ilk yüzyılları olarak tabir edebileceğimiz bir dönemde Yunus Emre'nin, kevserin hakikatine dair nidası şöyledir:

> *Nefsine muhalif kişi durmaz akar göz yaşı*
> *Bunda nefse uyan kişi dalmaz <u>kevser göller</u>ine*
>
> *<u>Kevser havz</u>ına dalanlar ölmezdin öndin ölenler*
> *Nefsini düşman bilenler konar Tuba dallarına*
>
> *Tuba dalından uçanlar yüce makamlar geçenler*
> *<u>"Şarâben tâhûr"</u> içenler banmaz dünya ballarına* (YD.345/5-7)

(Nefsinin karşısında duran kişi, durmadan gözyaşı akıtır. Nefsine uyan kişi ise Kevser göllerine dalamaz. Kevser havuzuna dalanlar, "*ölmeden önce ölenler*" ve nefsini

---

[82] bk. ND.T.17/4, ND.Mes.1/60.

düşman bilenler Tuba dallarına konarlar. Tuba dalında uçanlar, yüce makamlar geçenler ve "*tertemiz bir içecek*" içenler dünyanın geçici güzelliklerine kanmaz.)

Dolaylı olarak şair, hakikatte âşıkların gözyaşının, kevser olduğunu ima eder. Onun deyişiyle, nefsini yenip gözyaşına boğulmayan kişi, kevser gölünden nasibini almamış olur. Nasibini alanlar Allah'ın (cc.) "*Oradakilerin üzerlerinde yeşil renkli, ince ve kalın ipek elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir, Rableri onlara tertemiz bir içecek verir"* vaadini tadacaktır (İnsan: 76/21). Beyitte bu ayetten ve "*Ölmeden önce ölünüz.*" (Acluni, 1405: 291) hadisinden iktibas yapılmıştır. Yunus Emre, kimi beyitlerinde kevser şarabını sunacak olanın Allah (cc.) olduğunu vurgularken kiminde de sakiden aşk şerbeti dileyerek kevser gerekmeyeceğini terennüm eder.[83]

Kevserden su, şerbet, şarap, havuz, göl olarak bahsedilir. Kevser suyunun ayette "*tertemiz bir içecek*" olarak zikredilen su olduğu ve ehl-i beyti öldürenlerin bundan mahrum bırakılacağına atıf yapılır. Bazen kevser sunanın Allah (cc.) olduğu zikredilirken bazen "*saki-i Kevser*" namıyla onun Hz. Ali (asm.) olduğu ifade edilir. Ölüm tarihleri düşürülürken bazı tarihlerde ölen kişi için kevser şarabı içmesi duasında bulunulur. Kevser şerbetinin İsra gecesinde sebil olduğu Hz. Peygamber'in (asm.) cennet kevserinden içirildiği terennüm edilir.

1.6.34. Lahut Âlemi

Uluhiyyet anlamına gelen lahut kelimesi ilahî olan demek olup lahut âlemi terkibi ise fizikötesi (ilahî) bir âlem anlamındadır. Lahut, eşyadaki ruh ve diriliktir. Zıttı ise nasut demektir (Cebecioğlu, 2014: 302-303). Deniz, lahut âlemi ile ilişkilendirilir. İlahî âleme ait hakikatler derinlerdedir. Bir dalgıcın bu hakikatleri idrak edebilmesi için derinlere dalması icab eder. Ancak ikisi arasındaki farkı gören göz, dünya âleminin hayalden ibaret olduğunu anlayabilir. Nabi, dünyadan geçip ilahî âlemin iç yüzüne vâkıf olmamızı nasihat eder:

Cem'in idrâke çalış ka'r-ı yem-i lâhutun
Farkdan farkını geç dâ'ire-i nâsûtun (ND.G.410/1)

1.6.35. Marifet-İrfan

Kelime anlamı bilgi demek olan marifet, tasavvufta açılması gereken dört kapıdan biridir. Bu kapılar şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Temelini şeriatın oluşturduğu

[83] bk. YD.88/8; YD.101/3; YD.415/11-13.

marifet, takvanın yaşama aktarılması ile ilintilidir. Marifet, Hak için olmakla beraber yine onun lütfuyla olur. Kul, Allah'ı (cc.) tanır ve ihsan sahibi olur. Kötü vasıflarını iyileştirmeye çabalar. Allah'ın (cc.) kapısında devamlı bir yalvarış hâlindedir. Allah (cc.) ile münacât hâlinde iken kalbine bazı sırlar ilhak olur. Zünnun-i Misri'nin (ö. MS 859) "*Ben Allah'ı (cc.), O'nun bana kendini tanıtmasıyla tanıdım*" deyişi gibi Allah (cc.) kendini kula tanıtır. Bu hâldeki kişiye ârif, bilgisine ise marifet denir. Kimine göre heybet kimine göre sekinet marifetin alâmetidir (Cebecioğlu, 2014: 343; H.K.Yılmaz, 2014: 221). Fuzuli marifetin, deniz oluşuna dikkat çeker:

Olmayan gavvâs-ı bahr-i ma'rifet ârif değil
Kim sadef terkîb-i tendir lülü-i şeh-vâr söz (FD.G.116/5)

(Marifet denizinin dalgıcı olmayan ârif değildir. Birbirine karıştırılmış maddelerden meydana gelen ten sadef, söz ise iri incidir.)

Marifeti deniz olarak düşünen Fuzuli bir yana Nabi ve Galib de irfan kavramlarına yer vermiştir. Nabi, *lücce-i irfan*; Galib, *zemzem-i irfan*, *cuy-ı irfan*, *bahr-ı irfan* tamlamalarına yer verir. İrfan; bilme, kavrama anlamlarına gelen ve tasavvufta ilahî, batıni bilgi olarak söylenir. İrfan sahibi (arif) olmanın şartı kendini bilmektir. İrfan, kendinden geçecek şekilde zuhur eden bir aşkla elde edilir (vecd-ask) (Pala, 2012: 234). Hakikati bilme hâli olan irfan, çok geniştir. Nabi, hakir su kabarcığı olan dünyaya (dünya kürkü) kıyasla onun genişliğinden söz eder:

Kem habâbında ola kubb-i gerdûn pinhân
Nâbiyâ öyle gerek lücce-i irfân vâsi (ND.G.376/7)

Galib ise bu geniş irfan denizinde boğulmayı ve içerek girdap misali denize dönmeyi tavsiye eder:

Garîk-i bahr-ı irfân ol da Gâlib
İçip deryâya dön mânend-i gird-âb (ŞGD.G.15/7)

Beyit farklı anlamlar barındırır. İlk anlamıyla şair, "*içerek girdap misali denize dön*" derken Hakk'a vasl olmayı işaret etmiş olabilir. İfade edilen sarhoşluk hâli ilahî aşkla kendinden geçme hâlini yansıtır. İkinci olarak da "*deniz gibi ol*", "*denize benze*" der gibidir.

Gönül, irfan akarsuyundan suya kanmıştır.[84] İrfan, akarsudur, zemzemdir. Zemzem olan irfanı içmek gerekir.[85]

Yakin bilgisi habere dayanan (ilme'l-yakin), görmekle elde edilen (ayne'l-yakin), yaşamakla elde edilen (hakke'l-yakin) olmak üzere üç merhalelidir. Yakinde inanç gücüyle kalp itminan olmuştur ve şüphe kalmamıştır (Cebecioğlu, 2014: 532). Bunun gibi Nabi de yakin yolundaki şüpheleri, kirli su olarak nitelendirir ve marifetin yakin (hakikat) denizine dalmakla elde edilebileceğinin üzerinde durur:

Nâbîyâ cehldir âlâyiş-i çirk-âb-ı zünûn
Ma'rifet gavta-hor-ı bahr-ı yakîn olmadadır (ND.G.126/9)

Hakk'ı bilmek demek olan marifet veya irfan, insanlar tarafından idrak edilmesinin güç oluşundan dolayı denize (derinlik, genişlik vb.); gönlü suya kandırışına atıfla akarsuya; şifa vericiliğine atıfla da zemzeme benzer. Yakin yolundaki şüpheler de kirli su olarak nitelendirilir.

1.6.36. Mürşit-Mürit

Pirlerin su ile ilişkilendirilmesi eski kültürlere dayanır. Anadolu kültüründe pirlerin sahiplik ettiği sular olduğuna inanıldığı gibi bizzat pir olduğuna inanılan sular da vardır (Polat, 2009: 223). İki husus arasında bir ilişki var mıdır bilinmez ama umman (deniz), tasavvufta mürşidin remzi olur ve ummana kavuşmak Hakk'a kavuşmanın bir sembolü olur. Tasavvufta seyr u süluk yolculuğunda bu kavuşmanın şartı, vecd ve istiğrak hâline bürünmektir. Bu yolculuktaki hareket ettirci güç ise aşk olup aşk, "*üst evrenle sempati kurmanın ve bütünleşmenin tek yolu*" olarak açıklanır. "*Ummana karışmak*" (kavuşmak) ezeli ve ebedî olan varlıkla bir olarak onun varlığında yok olmaktır. Talip kişi bu hâlde realitenin biçimlendirdiği "*grotesk dünyadan*" ruh âlemine geçmiş olur (Özcan, 2004: 177). Bu geçişi, Yunus Emre, ırmağın denize karışması olarak değerlendirir. Vahdet-i vücut düşüncesiyle deniz olarak telakki edilen mürşit, ırmak ise müride benzetilirken ummana kavuşabilmenin seyr u sülukta karşılaşılan zorluklara sabretmekle olacağı haber verilir:

Talib meseli ırmak mürşit meseli derya
Seyr ü seferi hoş gör umman bulasın bir gün (YD.229/3)

[84] bk. ŞGD.G.231/5.
[85] bk. ŞGD.Kı.42/2.

Bir tabiat olayı olan ırmakların denize dökülüşü mürit-mürşit benzetmesine konu olmaktadır. Bir başka beytinde de "*Erenler bir denizdir.*" ifadesini kullanır.[86] Benzer olarak Galib ise bir beytinde "*umman*"a ulaşmak için muhabbet mürşidine uymak gerektiğini aşkın müteharrik gücünü ima ile terennüm eder.[87]

1.6.37. Nefes

Nefes, sevenle sevilenin arasındaki yakınlıktır. Bu yüzden tasavvufta nefeslerin sırlar ehline mahsus olduğu söylenir (Cebecioğlu, 2014: 361). Nabi bir beytinde,

Eyler taraf-ı aslına her fer şitâb
Emvâc-ı nefesle pâ-be-pâ mevce-i âb
Lüb bilmese "eynemâ tüvellû" sırrın
Olmazdı iki cânibi kışrın mihrâb (ND.Ru.14)

(Her dal aslının olduğu tarafa koşar. Nefes dalgalarıyla adım adım su dalgalanıyor. Özün "*eynema tüvellu (hangi tarafa yönelirseniz)*" sırrını bilmese, kabuğun iki tarafı olan (yüzün) mihrap olmazdı.) demektedir.

Bakara suresi 115. ayetin "eynemâ tüvellû" (*nereye dönerseniz*) lafzını iktibas yapan Nabi için sevgilinin yüzü mihraptır. Allah (cc.)'ın kullarına "*ruhundan üflemesi*" bu sırrın çıkış noktasıdır. Kullar, bitki dalı misalidir. Bu yüzden Nabi, Allah (cc.)'ın su gibi olan nefes dalgasının dallara sirayet edeceğinden dem vurur.

1.6.38. Nefis

İnsanın öz varlığı, benliği, ruhu ve iç âlemi olarak anlamlandırılan nefis kavramı, tasavvufta kötü hasletlere yönelen nefis için kullanılır. İyi hasletlere yönelene ise ruh adı verilmiştir. İyi olana yönelişte kat edilmesi gereken yedi merhale vardır. Bunlar: "Nefs-i Emmare (İnsanı kötülüğe sevkeden nefis), Nefs-i Levvame (Yaptığı kötülükten pişman olan ve hayra yönelen nefis), Nefs-i Mülhime (Allah (cc.) tarafından iyilik ilham edilen ve kötülüklerden arınmış olan nefis), Nefs-i Mutmainne (İmanda hata yapmayacak derecede kötülüklerden uzaklaşmış olan nefis), Nefs-i Râzıye (Allah'tan (cc.) razı olan nefis), Nefs-i Marzıyye (Allah'ın (cc.) kendisinden razı olduğu ve rızasını verdiği nefis), Nefs-i Safiyye veya Nefs-i Zekiyye (Kötülüklerden tamamen arınmış

---

[86] bk. YD.378/1-2.
[87] bk. ŞGD.G.26/5.

olan nefis)"tir. Her nefis mertebesinin de bir zikri vardır. Bunlar ise; "Lailahe illallah, Allah (cc.), Hu, Hakk, Hayy, Kayyum, Kahhar"dır (Pala, 2012. 355).

Tasavvufta anasır-ı çehargâne de denilen nefsin dört mertebesi dört unsura teşbih edilir. Buna göre; nefs-i emmare, ateşi; nefs-i levvame, havayı; nefs-i mülhime, suyu; nefs-i mutmainne ise toprağı temsil eder. İlham ve keşfe mazhar olan nefs-i mülhime, özellikleri hasebiyle suyu hatırlatır. Bu mertebede sûfinin zikrinin "hu" olması da bize suyun akışını, uzayıp gidişini hatırlatır. Sonu denize varacak olan bir akıştır hu... Sûfi bu mertebede cömert, kanaatkâr, mütevazı, sabırlı, sözü hoş ve hikmetvari, ilme muhabbet duyan, kâinat sırlarına hayran ve Hakk'a yaklaşan biri olur (Cebecioğlu, 2014. 51, 366). Yunus Emre, nefis mertebelerini yaratılışın özü olan su ile ilişkilendirerek deniz olarak telakki edilir. Bunlardan birinin ateş olduğuna ve harabat ehlinin yolunun da oradan geçtiğine dikkat çeker:

Yedi deniz gördüm anda birisi oddandı
Bu harabat ehlinin derler yolu andan geçer (YD.67/4)

1.6.39. Nifak

Zamaneden şikâyet şairlerin mutad olan hâlleridir. Özellikle ekonomik, siyasal, sosyal pek çok problemin baş gösterdiği bir dönem olan 17. yüzyılda yaşayan Nabi için durum daha da sıkıntılıdır. Nabi, asrın çocuklarının itikadını eleştirerek dostluk bahçesine nifak saçtıklarını vurgularken kirli suyu, nifak hâline teşbih eder:

Hünerdür Nâbiyâ ebnâ-yı asrın i'tikâdında
Riyâz-ı ülfete çirk-âbe-efşân-ı nifâk olmak (ND.G.386/6)

Olumsuz hâllere maruz bırakması ve hızla yayılışı bakımından nifak, kirli suya benzer.

1.6.40. Nimet-Rızık

Nabi, "*ab u dane, ab u nan*" gibi terkiplere yer verir. Mesela,

Cihânın olmadasın sîr âb ü nânından
Nedür bu şekve zemîninden âsmânından (ND.G.607/1)[88]

sözleriyle insanoğlunun cihanın su ve ekmeğine doyduğunu fakat yine de yeryüzünden ve gökyüzünden şikayet ettiğinden yakınır. Oğluna yaptığı nasihatlerde de, Allah'ın

[88] Konuyla ilgili başka beyit için bk. ND.G.797/1.

(cc.) verdiği nimetlere (*ab u nan*) şükredildiği takdirde rızkın artacağını dile getirir.[89] Hatta öyle ki rızık endişesi olmadığı için sebzenin ayağına yerden gökten su gelir:

Sebzenin <u>âb</u> gelir pâyına yerden gökten
Rızk için olmadığından tek u pû kaydında (ND.G.687/3)

Allah (cc.), gökten su indirmek suretiyle rızık olarak türlü ürünler çıkarttığını, ondan içecek temin edildiğini ve hayvanların besin kaynağı olduğunu buyurur (İbrahim: 14/32; Hicr: 15/22; Nahl: 16/10; Taha: 20/53; Lokman: 31/10; Fatır: 35/27; Secde: 32/27; Furkan: 25/48-49; Kaf: 50/9…).

Nabi, İstanbul'a gitmeyi arzu ettiğini belirttiği beytinde "*ab u dane*"sinde nasibi olduğu takdirde gideceğini terennüm eder.[90] Bir başka beytinde de "*ab u dane"* için yuvasını terk ettiğini söyler.[91] Nimet anlamında su, buğday ve ekmekle birlikte anılır.

1.6.41. Ölüm/Ecel/Gasl

Ölümün su ile olan ilişkisine değinen Yunus Emre, beyitlerinde suyun insanın ölümünde ona eşlik eden bir unsur oluşuna, onunla yıkanışına atıflar yapar:

Evvel gele şol yuyucu ardınca şol su koyucu
İledip kefen sarıcı bunlar halin bilmez ola (YD.6/4)[92]

Onun bizatihi ölümü, yok oluş suyu olarak vasıflandırdığı görülür. Ona göre; ölüm, zeval suyudur. Onu tadanlar yokluğu, sona erişi yaşarlar. Yunus Emre,

Her kim gaflet içre geçer canı <u>zeval suyu</u>n içer
Derviş sırrı arştan uçar gerçeği yeryüzündedir (YD.54/8)

deyişiyle ömrü gaflet içinde geçenlerin de bir gün ölüm suyunu içeceğini hatırlatır.

Hayat suyu insanı dirilttiği gibi ecel de insanın ömrünü sonlandırdığından zehirli bir su olarak düşünülür. Galib, ilgili beytinde bahtından yakınırken dolaylı olarak ecelin, zehirli bir su olduğunu belirtir:

Cândan şîrîn ü <u>zehr-âb-ı ecel</u>den telh-ter
Bir kadeh nûş etmedim peymâne-i âzâr-veş (ŞGD.G.136/3)

(Suyu, candan tatlı ya da ecel zehrinin suyundan acı olan kırık bir kadeh dahi içemedim.)

---

[89] bk. NHN.234.
[90] bk. ND.G.711/7.
[91] bk. ND.G.859/1.
[92] Başka beyitler için bk. YD.24/4; YD.152/4 YD.184/4; YD.277/6.

Hayatın sona erişiyle insanın ölüm yolculuğu başlar. Bu yolculukta yapılması gereken işlerden biri ölünün yıkanması hâlidir. Beyitlerde ölümle bağlantılı olarak ölen insanın su ile yıkandığı zikredilerek "*su ile yummak*" ifadesi kullanılır. Zahirî anlamda yok oluş anlamına gelen ölüm, zeval suyu olarak sembolleşir. Ölümle bağlantılı olan ecel de zehirli bir suya benzer.

1.6.42. Riya

Riya, ibadetleri ve amelleri Allah'a (cc.) has kılmadan gösterişle hareket etmektir. Allah (cc.), kimi ayetlerde riyakâr olan insanları tarif eder (Bakara: 2/264; Nisa: 4/142).

Şairler, kendilerini harabat ehli görürler. Zahit tipolojisinin karşısında durarak sadece dış görünüşü önemseyen bir düşünce yapısını reddederler. Şiirlerinde ise zahitlerin riyakârlık içinde olduklarından dem vururlar. Rint meşrepli Galib, riyayı, kirli su olarak tanımlar ve der ki:

Ter-dâmen-i çirk-âb-ı riyâ olmadığından
Erbâb-ı harâbât mü'eddeb görünür hep (ŞGD.G.23/6)[93]

Yani harabat ehlinin etekleri riyanın kirli suyuyla ıslanmadığından daima edepli görünür. Sadece riya değil, önceden zikredildiği üzere çirkin, kötü olan her hâl kirli su olarak anılır.[94] Su, en kolay ve en çabuk kirlenen maddedir. Kirlenen her şeyin onunla temizlendiği düşünülecek olursa suyun kirlenmesi hayati bir durum meydana getirir (Polat, 2009: 256). Bu minvalde su olan insanın da zikredilen hâller neticesinde "kirli su" olarak nitelenişi, onun akıbetini berbat edecektir.

1.6.43. Sabır

Sabır, isyandan kaçarak insanın başına gelen bela ve ısdıraplara katlanması, namaz ve dua ile Allah'tan (cc.) yardım istemesidir. Öyle ki Allah (cc.), korku, açlık, mal, can ve fakirlikle imtihan edeceğini ve bu hususta sabır gösterenlere müjde vadetmektedir (Bakara: 2/155). Muteber olan sabır, Hz. Yakup'un (asm.) gösterdiği gibi güzel bir sabırdır. Ayetlerde bu hususla ilgili olarak şöyle buyrulur: "*(Babaları) dedi ki: Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*" "*Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Yakup) dedi ki: Bilakis*

[93] Konuyla ilgili başka bir beyit için bk. ŞGD.G.127/2.
[94] bk. Gurur, nifak vb…

nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan ancak Allah'tır." (Yusuf 12/18, 83).

Sabır, belanın ilk anından itibaren dayanıklılık, metanet göstermektir. Mutasavvıflar, çeşitli söylenmelerin dahi şikâyet manasına gelebileceğinden ötürü kaçınılması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Râzıye ve Marzıyye mertebelerinde, razı olmuş ve razı olunmuş bir kul olarak hayrın Allah'ın (cc.) dilediği şey olduğu düşüncesindedir (Cebecioğlu, 2014: 409). Her bir işin zamanı vardır. Sabır, eylemler ortaya konduktan sonra istenilen sonuçların elde edilmesi için doğru zaman beklenerek geçirilecek süreçtir, hâldir. Ümidin gerçekleşmesi için sabır bulutunun suyu gereklidir. Fuzuli eserinde,

Gülşen-i ümmîd ebr-i sabrdan sîrâb olur
Sabr kılsan âb gevher seng la'l-i nâb olur
Tîre olmaz kesb-i zulmet eyleyip her hâne kim
Cilvegâh-ı pertev-i hûrşîd-i âlem-tâb olur (FHS.36)

terennümüyle ümit gül bahçesinin sabır bulutu ile suya kandığını, sabredildiği takdirde su olan mücevherin halis lâl taşı olacağına dikkat çeker.

1.6.44. Şehadet

Gülsuyu, rengi ve kokusu bakımından şehadeti hatırlatır. Gülsuyu, Kerbela şehitlerinin şehadetlerine benzetilir. Kerbela konulu eserinde Fuzuli, şehadeti gülsuyu olarak şöyle tahayyül eder:

Kim ki girdi Kerbelâ meydânına fırsat bulup
Nüzhet-i ukbâya tebdil etti dünyanın gamın
Gâyib oldı kim ki cüllâb-ı şehâdet kıldı nûş
Âlem-i gayb eyledi devrân şehâdet âlemin (FHS.403)

(Kim ki, Kerbela meydanına girmeye fırsat buldu o, dünyanın gamını ahiret safasına değiştirdi. Şehadet gülsuyundan kim içtiyse zaman (felek), şehadet âlemini gayb âlemi eyledi.)

1.6.45. Şeriat

Şer' kökünden türeyen şeriat kelimesi çok bilinen anlamıyla "*bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, açık olmak; açık hâle getirmek*" anlamlarına gelmesi bir yana "*insanların ya da hayvanların su içtiği, açıkta olan ve kesilmeyen akarsu; bu suya giden*

yollar” manasına da gelmektedir. Yani nihayetinde suya kavuşulacak olan bir yoldur (Isfahani, 2009: 450-451). Bu minvalde Nabi, şeriat ve deniz arasında bir ilgi kurar. Bilindiği üzere Hz. Peygamber’in (asm.) ashabı ile birlikte Medine’ye hicret edişi, dinin emirlerinin uygulanışı bağlamında önemli bir zaman dilimi olmuştur. Medine, medeniyet inşasının mekânıdır ve şeriatın emirleri bir hukuk olarak kendini tam anlamıyla orada göstermiştir. Şair Nabi, şeriatın Medine’de dalgalanışını ifade ettiği beytinde şeriatı, deniz olarak nitelendirir:

Anda telâtüm eyledi bahr-ı muhît-i şer
Cây-ı hurûş-ı mevce-i nusret Medîne’dir (ND.G.101/5)

1.6.46. Şükür

Sadi-i Şirazi (ö. 691/1292), *Bostan ve Gülistan* adlı eserinin başında iki şey için kulların çokça şükretmesi gerektiğini ifade eder. Onlardan biri nefes almak diğeri ise nefes vermektir. Eserine şükrün önemini vurgulayarak başlayan şair için şükürsüz kişi tek kanatlı bir kuş gibidir. Tek kanatla kuş uçamayacağı gibi şükürsüz bir kul da felaha eremez. Bu kadar nimetin şükrünü yapmaktan kaçış yoktur. Allah’ın (cc.) nimetleri devamlı olduğundan şükür de devamlı olmalıdır. Bu minvalde şükrü dalgaya benzeten Nabi, “*Biz Allah’ın türlü türlü ihsanına gark olmuşuz. Şükür dalgalarından nefes almaya imkân yok!*” der:

Yoktur imkân-ı teneffüs çâr-mevc-i şükrden
Biz Hudânın garka-i ihsân-ı gûn-â-gûnuyuz (ND.G.259/2)

1.6.47. Tevazu

Alçakgönüllülük demek olan tevazu, Hak için nefsini alçaltmak demektir. Kanadı indirmek, kalplerin tezellülü, herkesin ağırlığını yüklenmek gibi farklı tanımları da yapılmıştır (Cebecioğlu, 2014: 493).

Edebiyatımızda ise su, “Yüzünü yerden kaldırmadığı için bir tevazu sembolü” olmuştur (Pala, 2012: 1). Alçaklara akmasından hareketle su, tevazunun sembolüdür. Yunus Emre, suyun bu hâlini kişileştirerek alçak gönüllü olmasına bağlar. Bir bakıma insanın yücelerden alçaklara aktığını söyleyerek dünyaya gelişini de resmeder.[95] Yunus Emre, *Risaletü’n-nushiye* adlı eserinde suyu tevazu timsali olarak anarak su misali, (tevazu sahibi) olunca ummana karışıldığını şöyle ifade eder:

[95] bk. YD.309/2.

Bu tevazu, bir ırmak olup aktı
Belli ki derdi denize varmaktı
Ne kadar kuvvetli olsa da pınar
Varamayıp denize, yere sızar
Su akıp başka bir suya karışr
Su suyu bulup denize erişir (YRN.54-55)

Zeytinyağına hayat feyzi sermayesini veren sudur. Suyun altta kalması şanına zarar vermez.[96] Tevazu, kibir ile savaş hâlindedir. Öyle ki, selsebil alçaklara akışıyla tevazuyu, fıskiye ise yükseklere sıçrayışıyla kibri temsil eder.[97] Fıskıyedeki suyun yükselmesi ile düşmesi bir olur. Bu yüzen daima tevazu hâlinde olunmalı, yükseklere yeltenilmemelidir. Zira yükseklere çıkan kişinin düşmesi muhakkaktır. Şairin dediği gibi:

Koma mecrâ-yı ferâhı heves-i rif'at ile
Düşme tar yerlere fevvâredeki âb gibi (ND.G.870/5)

(Ferah ferah akıp giden su yolunu yükselme hevesinde bırakma. Yoksa fıskıyedeki su gibi karanlık yerlere düşer.)

Galib ise müseddesindeki bir mısrasında bade-hum metaforunu kullanarak "*Alçağa akarsular pây-ı huma düş mest ol*"[98] demek suretiyle ilahî aşkı sembolleştirir ve suyun alçaklara aktığı gibi (küpün ayağı) tevazu ile ilahî aşkın peşine düşüp kendinden geçmeyi öğütler.

1.6.48. Tevekkül

"*...karar verince de Allah'a (cc.) güven (tevekkül et). Doğrusu Allah (cc.), kendisine güvenenleri (tevekkül edenleri) sever.*" (Al-i İmran: 3/159) ayetinde vurgulanan bir hâl olup elinden gelen her şeyi, her tedbiri aldıktan sonra işini Allah'a (cc.) havale etmek, teslim olmak tevekküldür. Tevekül hâlinde kalp bir deniz gibi durgun, sıkıntısız, endişesiz olmalıdır. Zira böyle bir kalpte tevekkül hâsıl olmaz. Tevekkül, kendisinden ümit balığının görüneceği bir denizdir:

Yem-i tevekküle sâl şast himmetin Nâbî
Kim anda mâhî-i ümmîd çok şikâr olunur (ND.G.111/9)

(Ey Nabi! Tevekkül denizine himmet oltanı sal zira onda çok ümit balığı avlanır.)

[96] bk. ND.G.740/4.
[97] bk. ND.G.746/3.
[98] bk. ŞGD.Müs.5/5.

1.6.49. Ümit/Ümitsizlik

Ümit ve su benzetmeleriyle ilgili olarak Nabi, *bahr-ı ümid*, *derya-yı ümid*, *lücce-i ümid*[99], *havz-ı emel*[100]; Galib ise *bahr-ı temenna* tamlamalarına yer verir. Galib, ümit denizine dalamamaktan yakınır:

Hezâr-rahne tenim döndü dâm-ı mâhîye
Henüz bahr-ı temennâya salmadık gitti (ŞGD.G.310/4)

(Tenim binlerce yarık ile balık tuzağına döndü. Onu bir türlü ümit denizine salamadık.) Balık ağı delik deliktir. Bu delikler yırtıldığında iş görmeyeceği için denize bırakılmaz. Tenini ağa, yaralarını yarıklara benzeten Galib, ümit denizine dalamadığından dem vurur.

Kendisini suya benzeten Nabi, uzun emel kuyusuna dalan su olması hâlinde onun da kendisi gibi ümit dolabına sarılacağını söyler. Ümit denizinin kaptanından gemiyi gönül huzurunun olduğu bir yere çekmesini ister.[101] Bir başka beytinde ise,

Nâbî taleb-i visâle ked lâzımdır
Deryâ-yı ümîde cezr ü med lâzımdır
Şâyân-ı cezâsıdır zenân-ı Mısr'ın
Düzdân-ı cemâle kat'-ı yed lâzımdır (ND.Ru.36)

(Ey Nabi! Kavuşma isteği için çabalama lazımdır. Ümit denizine med-cezir lazımdır. Mısır kadınlarının cezası uygundur. Güzellik hırsızlarının elini kesmek lazımdır.) diyerek ümidi denize teşbih eder. Ümit hâlinin değişkenliğini, geliş-gidişini med-cezir olayına benzetir.

Ye's, ümitsizlik demek olup Kur'an-ı Kerim'de müminlerin ümitsiz olamayacağı, Allah'ın (cc.) rahmetinden kâfirlerden başkasının ümit kesmeyeceği hatırlatılır (Yusuf: 12/87). Nabi, ümitsizliği dalga olarak nitelendirir. Bunun sebebi dalgaların birbiri ardınca gelmesidir. Ümitsizlik bazen sürekli bir hâl alabilir. Bundan hareketle Nabi'nin ifadesiyle ümitsizlik dalgası günahkâr tabiatlı olana gelir ve bu durum kişiyi Allah'ın (cc.) rahmet denizinden dışarı atar:

Atar kenâreye bahr-ı muhît-i rahmetten
O mevc-i ye's ki tab'-ı günâhkâre gelir (ND.G.62/7)

---

[99] bk. ND.G.178/2
[100] bk. ND.G.788/2.
[101] bk. ND.G.699/2; ND.G.453/3.

Ümit, gönlü ferahlatan, bol ve sürekli arzu edilen bir hâl olması hasebiyle deniz, dalga ve havuz olarak vasıflandırılır. Zıttı olan ümitsizlik hâli ise, olumsuz düşünceleri sürekli beraberinde getirmesi yönünden kıyıya devamlı surette vuran dalgalar olarak hayal edilir.

1.6.50. Vuslat

İrtibat sağlama, kavuşma, Allah'ın (cc.) kulunu arzu ettiği şeye ulaştırması vuslattır. Vuslatı; kaybolanı, bulunmayanı elde etmek olarak tanımlayan Muhyiddin Arabi, bunun ontolojik manada olmadığını ifade eder (Cebecioğlu, 2014: 291).

Edebiyatımızda âşığın yegâne arzusu vuslattır. Bunun için başta ayrılık olmak üzere her ızdıraba katlanır. Ancak vuslat, Anka gibidir ve kolay kolay elde edilmesi mümkün değildir. Âşık, vuslata erse de ermese de sonuç değişmez. O daima hicran içinde olacaktır. Ayrıca bazen rakibin vuslata yakın olması da âşığı deli eden bir durum olur. Vuslat kelimesi; şerbet, şeker, cam, meyve, sofra, lokma, nimet vs. ile bütünleştirildiği gibi ab, zülal gibi su ile özdeşleştirildiği de görülür. Su, susuzluğu gidermesi, ferahlatması sebebiyle de vuslatı sembolize eder (Pala, 2012: 1, 476). Vuslat için Yunus Emre, *ab-ı hayat çeşmesi*; Fuzuli, *cüllab-ı feyz*, *zülal-i vasl*; Nabi, *bahr-i visal*, *vuslat-ı derya ile cu*[102], *ab-ı hayat-ı vasl*[103], *cuy-ı visal*[104]; Galib ise *cuybar-ı vuslat* terkibini kullanır. Yunus Emre, Ferhat'ın su akıtmasına telmihen onun akıttığının hayat suyu olduğunu söylerken âşıkların kavuşmasını ise hayat suyu çeşmesi olarak tanımlar:

Yüz bin Ferhat külünk almış kazar dağlar bünyadını
Kayalar kesip yol eyler ab-ı hayat akıtmaya

Ab-ı hayatın çeşmesi âşıkların visalidir
Kadehi dolu yürüdür susamışları yakmaya (YD.1/6-7)

Su, akarsu şeklinde varacağı yere kadar her bir yeri gezer, dolaşır. Bu yüzdendir ki vuslat, bir akarsu misali varacağı yere sonunda varır. Galib, felek dolabının istediği gibi dönmesi hâlinde arkadaşının kavuşma akarsuyu olacağını temenni eder:

Gerdiş eylerse murâdımca bu dûlâb-ı felek
Cûybâr-ı vuslatındır hem-demim bî-reyb ü şekk

---

[102] bk. ND.G.183/3.
[103] bk. ND.Ru.97.
[104] bk. ND.G.218/3.

Şâhid olsun tâ'ifân-ı Arş olan fevc-i melek
Devr eden hâtırda hep fikr-i visâlindir senin (ŞGD.Şa.2/5)

Su dolabı, devr-i daim yapar. Sonucunda ise su, suya kavuşur. Dolayısıyla felek dolabı şairin istediği gibi dönerse kavuşma akarsuyu yoldaşı olacaktır.

Fuzuli, Hz. Hüseyin (asm.) ve ehlinin susuz bırakılması dolayısıyla onunla ilgili pek çok yerde su ve suya dair unsurları kullanmıştır. Sanki Fuzuli'nin suyu çokça zikretmeye sevk etmesi, Hz. Peygamber'in (asm.) ehlinden onu mahrum etmeleri sebebiyledir. Ona kavuşmayı gülsuyu ile ilişkilendiren şair, ilgili beytinde cennet akarsuyunun kıyısının dahi Hz. Hüseyin'e (asm.) kavuşmanın (gülsuyu) susuzu olduğunu söyler:

Ey hoş ol dergâh-ı arş-âsâ-yı âli-kadr kim
Hâk-i pâyinden meşâm-ı cân alır bûy-ı bihişt
Habbezâ ol merkad-i eşref ki hâk-i pâkinin
Teşne-i cüllâb-ı vaslıdır leb-i cûy-ı bihişt (FHS.249)

Gülsuyunun baş ağrısı, ateşi teskin etme gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir (Özkan, 2005: 33). Bu cihetle Fuzuli, Hz. Hüseyin'e (asm.) kavuşmayı gülsuyu olarak tanımlar. Buradan şairin matem ateşinin ve acısının ona kavuşmakla dineceği anlamı da çıkarılabilir. Divanındaki bir başka beytinde ise rint ve zahit çatışmasını konu edinerek aşk ehlinin kavuşma suyunu arzuladığını buna mukabil zahitin ise gözünün sebilde olduğunu ve herkesin öz değeri ne ise kaderden onu istediğine vurgu yapar.[105]

Şairler, vuslat (kavuşma) için gülsuyu, hayat suyu, berrak su, deniz, akarsu gibi nitelendirmeler yapar. Şiirimizde özlemleri, hasretleri sona erdirip kavuşmaya vesile olarak sembolleştirilen su olmuştur. Zira suyun adı, kimi zaman akarsu kimi zaman ırmak olur ama en nihayetinde denize ulaşır. Hz. Muhammed'in (asm.) güzelliği ile kendinden geçen ve ilgili eserinde ona kavuşma yolculuğunu anlatan Nabi için de durum farksızdır. O, Ceyhun nehrini gözyaşının kaynağı olarak belirtirken gönlünün vuslat (kavuşma) denizine battığını dile getirir:

Geşt-i dilem garka-i bahr-i visâl
Güm şodem ez hûd be fürûğ-i cemâl
Seyl-i sirişk ez-müje-i eşk-bâr
Ser zed u Ceyhun şod u ez'ânem kenâr (NTH.99)

[105] bk. FD.G.180/3.

Su, susuzluğu gidermesi ve ferahlatması gibi sebeplerle vuslatı temsil eder. Âşıkların vuslatı, hayat suyu çeşmesine benzer. Vuslat, sonunda kavuşma ümidi olduğundan varacağı yere kadar boylu boyunca akan akarsuya benzer. Su dolabı, dönüşüyle suyu suya kavuşturması hayalinden hareketle vuslatı çağrıştırır. Akarsuların denize karışması tabiat olayı, özlem ve hasretin sona erişi olan vuslatı akla getirir. Böylece deniz, kavuşmanın sembolü olur. Hz. Hüseyin (asm.) söz konusu olduğunda vuslat, kırmızıyı çağrıştırma ve ağrıları dindirme gibi özellikleriyle gülsuyu olarak nitelendirilir. Vuslat suyunu arzulayan zahit tipi karşısında gözü sebilde olan rint tipolojisi resmedilir.

1.6.51. Zemzem

Zemzem, Mescid-i Haram'da Hacerü'l-esved'in karşısında Kâbe'ye 19 metre uzaklıkta yer alan ve müslümanlar açısından anlamı büyük olan bir suyun adıdır. Bu suyun adının Farsçada "*atların su içerken çıkardıkları ses*" anlamında zemzeme kelimesinden türetildiği ifade edilmektedir. İbn Abbas (ö. MS 687), zemzem kelimesine "*su sesi*" anlamı verir. Verilen başka anlamlarından birkaçı ise şöyledir: "*Bol ve akıcı olma, Cebrail'in konuşma sesi, akarken çıkardığı ses, şimşek sesi, nerden geldiği belli olmayan ses.*" (Küçükaşçı, 2013: 242). Burada ayrıca suyun, tarih boyunca sesi çağrıştırdığı hakikati de görülmektedir. "*Zemzem ve Hacer şu anlamda işaret ediyor ki: Hak yolunda su ve tanenin gamını çekmemek gerekir*" diyen Nabi, Hakk'ın bahşetmeyi murat ettiğinin önünde kimsenin duramayacağına dikkat çeker:

Bu ma'nîye işâret ider Zemzem ü Hacer
Kim râh-ı Hakda çekme gamın âb u dânenin (ND.G.436/4)

Zemzem kelimesinin bir diğer anlamının, Hz. Hacer'in (asm.) suya "*Yavaş yavaş ak, dur!*" demesinden aldığını söyleyenler de olmuştur. Hadise Hz. İbrahim'in asm.) eşi Hz. Hacer (asm.) ve oğlu Hz. İsmail'i (asm.) Allah'ın (cc.) emri üzerine Mekke'de bırakmasıyla başlar. Hayat emaresinin görülmediği Mekke'de Hz. İsmail'in (asm.) susuzluğundan endişe eden Hz. Hacer (asm.) su arayışına girişir. Safa ve Merve arasındaki su arayışında Merve tepesindeyken Cebrail tarafından kazılan topraktan su geldiğini görür ve boşa akmaması adına "Zem Zem (Dur)" demek suretiyle suyu engelleyerek bir gölcük oluşturur (Küçükaşçı, 2013: 242). Bu hususa telmihen Nabi, zemzemin itibarının itaatli oluşundan kaynaklandığını söyleyerek itaati öğütler.

Beytinde bu hususu şöyle hatırlatır: "*İtaat merkezinden çıkma. Zira (baksana) Âsi suyu, hiç zemzem çeşmesinin itibarına mazhar olabilir mi?*"

İtâ'at merkezinden çıkma Nâbî izzet istersen
Bulur mu âb-ı Âsi i'tibâr-ı çeşme-i zemzem (ND.G.497/7)

Nabi, *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde Kâbe'ye hitaben, zemzem suyunun, günahkârların günahlarını yıkadığından dem vurur:"*...Ey zemzemi günahkârların günah sahifelerini yıkayan makam!*" (NTH.21)[106] Bir gazelinde Kâbe yolunda içilen suların zemzem gibi olmasını temenni ettiğini belirtir:

Azmimiz Ka'be'yedir devlet-i şâhenşehte
Şimdiden nûş edelim suları zemzemcesine (ND.G.783/4)

Bir başka beytinde de "*Zemzem kuyusundan kâse kâse hayat suyu içip hastalıklarla dolu canı, şifa ile ağzına kadar dolduralım.*" demek suretiyle *zemzem* ve *ab-ı hayat* arasında bağlantı kurar:

Kâse kâse çeh-i zemzemden içip âb-ı hayât
Cân-ı pür-illeti leb-rîz-i şifâ eyleyelim (ND.G.538/5)

Hz. Peygamber (asm.) mümin ve münafıkların arasındaki alâmeti, zemzemi bol bol içmek olarak gösterir. Bunun içindir ki zemzemi bolca içmek imanın göstergelerindendir. Hz. Peygamber'in (asm.), "*Zemzem ne niyetle içilirse ona faydalı olur.*" buyurduğu da rivayet edilir (Suyuti, Camiu's-Sağir: 3343). Yine zemzemin şifa verici özelliğine dair pek çok rivayet vardır (İbn Mace, Menasik: 78; Suyuti, Camiu's-Sağir: 2122, 2304). Nabi de bu minvalde hem zemzemden kase kase içmeyi öğütler hem de zemzem ile maddi-manevi hastalıklardan şifaya kavuşmayı niyetlenir.

Hz. Hacer'in (asm.) zemzemi buluşuna telmih yapılırken rızık için gam çekilmemesi öğütlenir. Hz. Hacer'in (asm.) akıp gitmesini engellediği zemzem, kişileştirilmek suretiyle itaatli kişinin sembolü olur. Temizleyicilik özelliğiyle zemzemin günahlardan arındırıcı bir su olduğuna işaret edilir. Suların zemzem niyetiyle içilmesi söylenirken hayat suyu, ölümsüzlüğü, şifa verici ve canlandırıcı özelliği yönünden zemzeme benzetilir.

---

[106] Divandaki örnek için bk. ND.Ru.142.

İKİNCİ BÖLÜM
İNSAN

2.1. UMUMİ OLARAK İNSAN VE SU

Allah (cc.), insanın "*bayağı bir suyun özü*" (Secde: 32/8; Mürselat: 77/20), "*karışımlı bir damla su*" (İnsan: 76/2; Yasin: 36/77; Nahl: 16/4) olduğunu beyan eder. Araştırmacılar da beynin %80'inin, kanın %83-90'ının, kasların %75'inin, böbreklerin %83'ünün, yağ dokusunun %20'sinin, akciğerlerin %86'sının, kemiklerin %22-40'ının, diş eti dokusunun ise %10'unun sudan oluştuğunu tespit etmişlerdir. Suyun, vücudun yaklaşık %70'ini oluşturmakla beraber ihtiyaç duyduğu maddeleri eriterek doku ve hücrelere iletmek, vücut ısısını düzenlemek ve sürtünmeleri önlemek gibi pek çok görevi vardır. Yaşlanma belirtisi gösterdikçe vücutta su azalmaya başlar (Polat, 2009: 1, 2, 16). Su, titreşimleri taşıyan bir tren olarak düşünülür. Vücutta yeterli miktarda su olmamasıyla, enerji titreşimlerinin insan vücudunda hareket edip yol alamayacakları söylenir. Titreşimlerin enerji kaynakları olması nedeniyle su olmaksızın enerjinin insan vücudunda yayılmasının gerçekleşemeyeceği ve böylece ölümün geleceği belirtilir (Emoto, 2009: 53-54).

Esasen su, topraktan çıkış ve tekrar toprağa dönüşüyle insanı en güzel anlatan semboldür denebilir. İncelediğimiz eserlerde ise insan veya insan vücudu, su, damla, deniz, çiğ tanesi, dalga ve akarsu olarak telakki edilir. Yunus Emre, *katre, ırmak, umman-ı aşk, deniz*; Nabi, *bahr-ı tab, bahr-ı zehhar-ı vücud, jale, lücce-i tufan-huruş-ı hesti, cuy-ı tâb, derya-yı vücud, cuy-ı vücud, cuy-ı ab-ı saf*; *çeşme*[107]; Galib, *umman-ı vücud* terkiplerini kullanır. Yunus Emre, vücudu aşk denizi olarak niteler ve vücut denizinin derinlerine daldığını dile getirir. O, can için de deniz benzetmesi yapar.[108] Hatta bir beytinde de ırmağa benzettiği cana âşık olunduğu takdirde denize ulaşılamayacağını terennüm eder. Çünkü ırmaktan geçilmedikçe denize ulaşılamaz:

Cana nice âşık isen bu kayıttan geçemezsin
Deryadan ne alasın ırmaktan geçmeyince (YD.297/6)

O, yaratıcı olan Allah (cc.) ve yaratılan insanı deniz ve damla ile sembolleştirerek der ki: "*Deniz, katreden göründü, Kim derya, kim katre idrak et. Katre ki, deniz onda gizlidir. Bu gizli sırrı şimdi kendine sor*":

[107] bk. ND.K.20/42.
[108] bk. YD.90/12; YD.133/1,3; YD.339/4; YD.360/3.

Zihi derya ki katreden göründü
Ne deryadır ne katredir gör indi

Aceb katre ki derya anda mahfî
Bu mahfî sırrı sen senden sor indi (YD.411/1-2)

"*Mahfî sır*" ifadesi, "*Ben bilinmeyen bir hazine idim; bilinmeyi diledim, bir takım kimseleri yarattım. Onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler*." (Acluni, 1405: 132) şeklinde Allah'a (cc.) isnad edilen bir hadis-i kudsiyi hatırlatır. Nabi'ye göre de insan tabiatı, denizdir; akarsu gibidir.[109] Cihan halkı, saf su akarsuyudur.[110] Sonunda çiğ tanesi gibi dünyayı terk edendir.[111] Vücut, akarsu gibi bazen bulanık bazen saf olur.[112] Nabi, bunlara ek olarak vücut akarsuyu üzerinde dokuz değirmenin (felek) boş devir yaptığını ve zaman tarlasında husule gelen bir şey olmadığına değinmiştir:

Ne devr eyler tehî nüh âsyâ cûy-ı vücûd üzre
Meğer kim kiştzâr-ı dehrde hâsıl mı kalmışdır (ND.G.171/2)

İnsan ve su ilişkisi açısından meşhur Eş'ari kelamcısı Abdülkahir Bağdadi'nin (ö. 429/1037-38), *Usulü'd-Din* adlı eserinin âlem bahsinde insanın damarlarını nehir, ciğerini nehirlerin beslendiği kaynak, mesanesini deniz olarak sembolize ettiği tasvir dikkat çekicidir: "*İnsanın duyuları, ışık veren yıldızlardan daha üstündür. Bunlardan işitme ve görme, bunlarla idrâk edilenleri idrak etme hususunda Güneş ve Ay gibidir. Onun organları, afet anında yer cinsinden olan toprağa dönüşür. Onda, su cinsinden ter ve bedenî nemlilikler; hava cinsinden yel ve nefes; ateş cinsinden öd vardır. Damarları, yeryüzündeki nehirler gibidir. Ciğeri, kendisinden nehirlerin beslendiği gözeler gibidir. Çünkü damarlar, ciğerden beslenir. Mesanesi, bedenin damarları kendisine döküldüğü için deniz gibidir. Kemikleri, yeryüzünün direkleri olan dağlar gibidir. Organları, ağaçlar gibidir. Her ağacın yaprağı ve meyvesi vardır. Aynı şekilde her organın bir fiili ve eseri vardır. Bedenin tüyleri, yeryüzündeki ot ve bitkiler gibidir. Sonra insan, diliyle her hayvanın sesini anlatır ve organlarıyla her hayvanın yaptığını yapar. Bu küçük âlem, büyük âlem ile birlikte bir Yaratıcı'nın yaratığıdır*." (Bağdadi, 1928: 603).[113] İnsan ruh hâlinin, tavırlarının ve celal ve cemal sıfatlarının görünmesinde su ile bağdaştırılır. Bu minvalde Doktor Ziya Kenan, Mihrab Dergisinde suyun türlü

---

[109] bk. ND.G.132/7; ND.K.1/98; ND.Ru.23; ND.G.601/4; ND.Kı.164; ND.Mf.31.
[110] bk. ND.KT.172.
[111] bk. ND.T.17/3.
[112] bk. ND.G.124/1.
[113] Başka bir nehir benzetmesi ile ilgili bk. Anasır bölümü (Fuzuli, *Sıhhat u Maraz*).

hâllerini insanın davranışlarıyla kıyaslar. Buna göre insanlardan kimisi durgun kimisi coşan, köpüren bir su gibidir. İnsan, bazen fayda bazen zarar veren çay, dere, ırmak ve nehirlere benzer. Acısı ve tatlısı, rahmet gibi yağanları vardır. Her zaman bir gayeye doğru ilerler, akar. İnsanı katre olarak nitelendirirken yazısını şu sözlerle noktalar: "*Saf bir suyun hakikati bütün enhar ve ebharın hakikatinden ayrı ve gayrı değildir. Deryalar katre, katreler deryalardır.*"[114]

Kendini aciz bir kul olarak su damlasına benzetirken hakikat kanununun mektubunu işitmiş ve bu vesileyle aciz bir damla iken deniz kadar coşmuştur:

Biz ki kânun-ı hakîkat nağmesin gûş etmişiz
Katre-i nâçîz iken deryâ kadar cûş etmişiz (ND.G.292/1)

Nabi'nin "*Varlık tufanının coşkun dalgası vücuttur*." diyerek tüm varlıkları deniz, insanı ise dalga olarak hayal ettiği de olur.[115] Galib ise vücudun bizzat deniz olduğunu söyler ve gökteki dokuz feleği su kabarcığı olarak hayal eder:

Verme nüh tâk-ı sipihre rütbe-i bûd u nebûd
Bil ki ummân-ı vücûd üzre habâb oldur ki ol (ŞGD.G.196/7)

(Gök kubbedeki dokuz feleğe var-yok rütbesi verme -ona önem atfetme.- Bil ki o, vücut denizi üzerindeki su kabarcığıdır.)

Âlemin yaratılışından bahsedilen kimi eserlerde fizyolojik olarak insan vücudundaki bazı unsurlar izah edilirken su benzetmeleri yapılır. Mesela insanın damarları nehir; mesanesi, deniz; ciğeri, göze olarak düşünülür. Bu edebiyatımızda da kendini gösterir. Buna göre; insan ve insan vücudu için su, damla, deniz, çiğ tanesi, dalga ve akarsu benzetmeleri yapılır. Hak'tan (deniz) zuhur etme ve ona kavuşmayı arzu etme gibi düşünceler münasebetiyle can, damla ve ırmak olarak tahayyül edilir. İnsan tabiatı, davranışlara başlı olarak suyun kirli veya temiz oluşu ile sıfatlandırılır. Buna göre; vücut akarsuyu bazen saf bazen bulanık olabilir. Saf su hâlinde akan akarsu, akışı bakımından cihan halkına teşbih edilir. İnsan, aşk denizidir. Bazen de deniz, bütün varlıklara teşbih edilirken bu varlıklar içindeki insan, yaratılışa devamlı katılmalarından hareketle dalga olarak vasıflandırılır. İnsanın ölümle dünyadan ayrılışı, çiğ tanesinin buharlaşması olarak hayal edilirken çiğ tanesi, insana benzetilir.

---

[114] Doktor Ziya Kenan'ın ilgili makalesi Mihrab Dergisi, cilt II, sayı 28, sayfa 156-159'da yayımlanmıştır.
[115] bk. ND.G.95/4.

2.2. SEVGİLİ VE GÜZELLİK UNSURLARININ SU İLE İLİŞKİSİ

Su, toprak, hava ve ateş sevgilinin güzellik unsurları bağlamında dünya ve kâinattan kinayedir (Pala, 2012: 23). Bu bölümden sonra farklı başlıklar altında sevgilinin güzellik unsurlarının su ile bağlantısına yer verildiğinden burada sadece genel manada suyun hangi suretlerde sevgili için kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Hususi olarak su unsuru da pek çok şekilde kullanılır. Fuzuli, *bahr*; Nabi, *ebr-i feyz, asiyab*[116]; Galib, *gülab* ifadelerine yer verir. Fuzuli, sevgiliye deniz hitabında bulunarak,

Peykânların ile doludur çeşm-i pür-âbım
Ey <u>bahr</u> sanırsın senin ancak güherin var (FD.G.75/3)

derken su ile dolu gözlerinin sevgilinin oklarıyla (kirpik) dolduğunu, sadece denizin mücevher sahibi olmadığını belirtir. Dolaylı olarak da gözünün deniz; sevgilinin kirpiklerinin de mücevher olduğunu ima eder. Sevgili bazen bulut olur.

Sevgili, zahmet verici hayat cevherinden yapılır. Hem ateştir, hem de gülsuyudur:

Hoy-gerde-ruh-ı itâbsın sen
Hem şu'le vü hem <u>gül-âb</u>sın sen (ŞGD.G.244/2)

Umumi olarak sevgili, güzelliği yönünden deniz, kendisinden merhamet ümit edildiğinden bulut, yaratılışındaki su münasebetiyle gülsuyu, âşıkları peşinden koşturması bakımından su değirmeni olarak nitelendirilir.

2.2.1. Yüz

Su, şeffaf ve berrak olması gibi özellikler dolayısıyla sevgilinin yüzüne benzetilir. İncelediğimiz eserlerden hareketle Fuzuli, *su*; Nabi, *su, bahr, ruy-ı ab, ab u tab, ab-ı tab-ı cemal, cuy-ı cemal, gülşen-i şadab, mevc-i hatt-ı cebhe*[117], *lücce-i hüsn*[118], *yem-i nur*; Galib, *su, ebr-i bahar, nakş-ber-ab, cuybar-ı bağ-ı hüsn* tamlamalarını kullanır.

Fuzuli, suyun sevgilinin suretini alarak bağa girdiğini ve hoş gülün yapraklarına kıskançlıktan kan içirdiğini söylerken su ve sevgilinin yüzü arasında ilişki kurar:

Sûretün aksin alup bâğa girer her dem <u>su</u>
Reşkden kan içürür berk-i gül-i ra'nâya (FD.G.244/2)

Nabi, "*Nice hicran gözyaşıyla gözüm kör olsun. Yüzünü takdim et ki bakış, nur denizine boğulsun*" diyerek sevgilinin yüzünü "nur denizi" olarak nitelendirir:

---

[116] bk. ND.Mf.17.
[117] bk. ND.G.249/2.
[118] bk. ND.Kı.162.

Nice bir girye-i hicr ile gözüm kûr olsun
Arz-ı rûy et ki nazar gark-ı yem-i nûr olsun (ND.G.620/1)

Nabi ve Galib, sevgilinin yüzü ve güzelliği için akarsu benzetmesi yapar. Akarsu devamlı akışından ötürü içinde kir barındırmaz. Bundan sebep sevgilinin yüzüne benzetilir. Ancak Nabi, sevgiliye güzellik akarsuyunun temizliğiyle gururlanmamasını aksi takdirde ilkbahar geldiğinde onu dikenlendirip çöplendireceğini haber verir:

Etme gurûr safvet-i cûy-ı cemâline
Geldikde nev-bahâr hatun hâr u haşlanır (ND.G.202/6)[119]

İlkbaharda karların erimesiyle birlikte akarsular coşar. Bunun etkisiyle sularda çer-çöp görünür. Akarsuyu, sevgilinin yüzüne benzeten âşık, sevgilinin güzelliğinin geçici olduğunu ve bir gün eskiyeceğini söyler. İkinci olarak da bahar geldiğinde çiçekler açar ancak diğer yandan dikenler de peydah olur. Burada sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri kastedilmiştir.

Sevgilinin saçlarının zulmet karanlığından görünen yüzü, hayat suyudur.[120] Onun güzellik kuyusundan su içenler şifa bulur.[121] "*Ab u tab*" terkibiyle sevgilinin güzelliğinin taze oluşu belirtilir.[122] Bu tazeliğinden ötürü sulu yüzü, sulu gül bahçesi gibidir.[123] Aşağıdaki beyitte sevgilinin su olan yüzüne anber kâkül döşenerek onun, gökte kuyruklu yıldızları gösterdiği hayal edilir:

Gösterir çerhte seyyâre-i gîsû-dârı
Rûy-ı âba döşenip kâkül-i anber-şikeni (ND.G.839/3)

Kuyruklu yıldızlar, buz ve kaya karışımından oluşan cisimler olmakla beraber bunlar Güneş'e yaklaştıkça buharlaşırlar ve arkalarında bir su buharı izi oluştururlar (Taşpınar, 2010: 126). Beyitte sevgilinin yüzü sudan oluşan gökyüzü; saçı ise bu gökteki kuyruklu yıldız olarak nitelendirilir. Böylece Nabi, yalnızca sevgilinin yüzünü değil kâkülünü de su ile ilişkilendirmiş olabilir. Ayrıca sözlükte gisudar, uzun saç demek olup necm kelimesiyle tamlama hâlinde bulunduğunda (necm-i gisudar) kuyruklu yıldız anlamına gelir.

Sevgilinin güldüren yüzü, yeşilliklerin bahar bulutudur. Sevgilinin güldüren yüzü, âşığı ağlatandır:

---

[119] bk. ŞGD.Şa.2/3.
[120] bk. ND.G.482/5.
[121] bk. ND.G.555/4.
[122] bk. ND.G.563/2; ND.G.91/5.
[123] bk. ND.G.341/3; ND.G.449/1; ND.G.355/4.

Ebr-i bahârdır çemenin güldüren yüzün
Giryânlığım değil mi senin güldüren yüzün (ŞGD.G.256/1)

Âşık için sevgilinin yüzü, su üzerine yapılan nakış gibidir. Sevgili, yüzünün levhasına beka çizgisinin geldiğini zannetmemelidir:

Hüsnünün nakş-ber-âb olduğun anla cânâ
Levh-i rûyumda deme hatt-ı bekâ geldi bana (ŞGD.G.9/4)

Güzellik, gelip geçici olduğundan su üzerine yazılmış nakış gibi düşünülür.[124]

Su, şeffaf ve berrak olması gibi özellikler dolayısıyla sevgilinin yüzünün bir yansımasıdır. Sevgilinin yüzü, nur denizi olarak vasıflandırılır. Güzelliğin geçiciliğinden hareketle sevgilinin yüzü, su üzerine yapılan nakış olarak dile getirilir. Akarsu devamlı akışından ötürü içinde kir barındırmaz. Bundan sebep sevgilinin yüzüne benzetilir. Âşığın gözyaşının kaynağı olarak sevgilinin buluta benzetilen yüzü gösterilir. Zulmet karanlığındaki hayat suyu, saçlarıyla örtülü olan sevgilinin yüzüne teşbih edilir. Sudan ibaret olan gökyüzü de sevgilinin yüzü olarak düşünülür. Güzelliğin zuhur ettiği yer olması itibariyle yüz, kuyu olarak vasıflandırılmakla beraber içenlerin bu sudan şifa bulacağı vurgulanır. "*Ab u tab*" terkibiyle sevgilinin güzelliği, tazelikle ifade edilir. Bu itibarla sevgilinin yüzü, tazeliği bakımından sulu bir gül bahçesi gibidir.

2.2.2. Bakış

Sevgilinin bakışı, âşıkları (âlemi) hasta edişinden dolayı zehirli su; bu hâlin devamlı oluşuna atıfla da dalga şeklinde nitelendirilir. Galib, bir beytinde sevgilinin bakışını zehirli bir suya benzetir.[125] Sevgilinin bakışının zehirli suyu âlemi hasta etmiştir. Bu yüzden ev sahibi olan sağlık artık misafirden ümidini kesmelidir:

Etti zehr-âb-ı nigâh-ı yâr bîmâr âlemi
Mîzbân-ı âfiyet mihmândan kessin tama (ŞGD.G.157/2)

Zehir suyu olan sevgilinin bakışı, misafirdir. Ev sahibi olan sağlık artık ona buyur etmemelidir çünkü o herkesi güçsüz kılmış, hasta etmiştir.

Sevgilinin bakışı bazen de dalga oluverir:

Cuy-ı nesîm-i gül sanır ol şûh-ı ter-mizâc
Mevc-i nigâh-ı hasret ü reng-i perîdemiz (ŞGD.G.110/2)

---

[124] Başka bir beyti için bk. ŞGD.G.125/4.
[125] bk. ŞGD.G.109/5.

(O taze mizaçlı sevgili, hasret bakışının dalgası ve solmuş rengimizi gül rüzgârı akarsuyu sanır.)

2.2.3. Kirpik

Fuzuli, *su, ıkd-ı şebnem, ser-çeşme*[126]; Nabi, *ab-ı letafet, ab-nüma*; Galib, *ab* ifadelerini kullanır. Fuzuli tarafından çiğ tanesi, sevgilinin kirpiği okun ucundaki temrene benzetilir ki, bu âşığın gönlünün yarasına yakışandır:

Çâk gönlüm yarasında yaraşır peykânın
Ikd-ı şebnem hoş olur gonce-i handân içre (FD.G.247/5)

Âşığın gönül yarası, gonca olarak tahayyül edilir. Sevgilinin oka benzeyen kirpikleri ise âşığın gonca olan gönlünü parçalayan çiğ tanesi gibidir. Çiğ taneleri de goncanın üzerindeki inci dizisi gibi…

Başka beytinde de, sevgiliden kirpiğinin suyunu teninden esirgememesini ister. Zira fidana su vermeyince meyve veremeyecektir.[127] Sevgilinin kirpiği su verilmek suretiyle sertlik kazandırılan okun ucundaki temrene benzetilir. Böylece sevgilinin zulüm kirpiği ile parça parça olan âşığın ağlayan bedeni şiddetli sudan yarıklar ortaya çıkaran duvar gibidir:

Cism-i zârım tîğ-ı bîdâdınla oldu çâk çâk
Tünd sudan rahneler peydâ kılan dîvâr tek (FD.G.158/5)

Aslında beyitten iki farklı anlam ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki; sevgilinin temrene benzeyen kirpiğiyle yaralandığı için döktüğü gözyaşlarından ötürü âşığın duvar gibi olan bedeninden yarıklar ortaya çıktığı şeklindedir. İkincisi ise; âşığın bedeni duvar; o duvarda yarıklar oluşmasına sebep olan sevgilinin temrene benzeyen kirpiği ise su misalidir. Arapça "*şakka*" kelimesi suyun toprakta açtığı yol olarak anlamlandırılır. Allah'ın (cc.) "*Biz bolca su indirdik, sonra toprağı uygun şekilde yardık.*" (Abese: 80/25-26) buyruğunda geçen kelime, fonetik açıdan da bir yarılmayı çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla beyitte âşığın topraktan olan bedeninde sevgilinin su olan kirpiği veya kendi gözyaşının etkisiyle yarıklar oluşmaktadır.

[126] bk. FD.G.137/6.
[127] bk. FD.G.111/4.

Nabi, sevgilinin her bir kılından letafet suyu aktığını söyler.[128] Sevgilinin kılıç olan kirpiğinden su gözükür ve su (cevher) ile öyle keskinleşir ki, demirci ocağında vurulan darbeler sıradanlaşır:

Ol cevher ile âb-nümâlıkları tîğin
Darbet-horî-i kûre-i haddâdına değmez (ND.G.273/3)

Sevgilinin sulu kirpiği ile şehid olan âşık, nur denizine boğulur[129] diyen Galib, başka bir beytinde âşığın sevgilinin kirpiğine kurban olmaya razı iken sevgilinin nice bayram geçmesine rağmen ona su vermediğinden yakınmaktadır:

Bir niçe îd geçti vermedi âb
Tîğ-ı cânâna cân-ı kurbânı (ŞGD.G.318/9)

Burada canına mâl olsa da, sevgilinin kirpiğinin suyu ile bayram etmeyi gözleyen bir âşık figürü vardır. Sevgilinin ok gibi olan kirpiği ile kurban olacağını bildiği hâlde onu dört gözle bekleyen âşık, nice bayram suya kanmayı bekleyen bir oruçlu gibidir. Âşık için, onu öldürecek olan sevgilinin kirpiği arzulanan bir şeydir çünkü onunla susuzluğunu gidermiş olacaktır. Âşık, sevgilinin canını alacağını bile bile pek çok bayramı gözler, bayramlar gelir geçer de sevgili, suyu ona bir türlü reva görmez.

Sevgilinin kirpiği, âşığı yaralaması hayalinden hareketle umumi olarak çelikleştirilmek için su verilen ok, kılıç vb. benzetmelere konu olur. O, kendisinden suyun gözüktüğü, letafet suyunun aktığı ve âşığın fidana benzeyen bedenine su verendir. Kirpikleri o denli suludur ki, şehit olan âşığın içinde boğulduğu nur denizidir. Sevgilinin kirpiği, âşığın teninde gezerek (sevgilinin bakışı) onu suya boğan bela çeşmesi olarak nitelendirilmekle beraber âşığı nice bayram suya kanmayı bekleyen bir oruçlu hâline getirir. Âşığın goncaya benzeyen gönlünü parçalayan çiğ tanesine benzer.

2.2.4. Kaş

Nabi, *mevc-i çin-i ebru*, *mevc-hiz-i çin-i naz* tamlamalara yer verir. Sevgilinin kaşları dalgadır.[130] Sevgilinin vuslat arzusunun farkına vardığından telaşa düşen âşık, sevgilinin kaşlarını naz alnının yükselen dalgaları olarak nitelendirir:

Hâhiş-i vuslat mı hiss etti telâşımdan aceb
Mevc-hîz-i çîn-i nâz olmakda ebrûlar yine (ND.G.776/4)

---

[128] bk. ND.G.654/6.
[129] bk. ŞGD.G.333/4.
[130] bk. ND.G.561/8.

Sevgilinin yüzü, deniz olarak hayal edilince bu denizin dalgaları sevgilinin kaşları olarak düşünülür. Onun kaşları, “naz dalgası” olarak nitelendirilir.

2.2.5. Hat

Galib, sevgilinin ayva tüyleri için dalga benzetmesi yaptığı beyitlerinde daima sevgilinin kirpiğinin gölgesi ile bir bağ kurarak hayal örgüsü oluşturur. Sevgilinin tegafül kirpiğinin gölgesinin nakşı ince ince işlenmiş. Yanağındaki darmadağınık dalgalar ayva tüylerinden bellidir:

Be-nakş-ı sâye-i tîğ-ı tegâfül mû-şikâfâne
Ruhunda pîç ü tâb-ı mevce hattından hüveydâdır (ŞGD.G.103/2)

Kapalı bir anlama sahip aşağıdaki beytinde de sevgilinin ayva tüylerini dalgaya teşbih eder:

Sâye-i baht-ı siyehten mevc-i hattı kıl hayâl
Hind-i sevdâ seyrin et sebz-âb gelsin çeşmine (ŞGD.G.276/2)

(Sevgilinin güzellik ülkesini seyret! Sevgilinin yeşil ve siyah olan ayva tüyleri daima misk kokar) (Aslan, 2006: 80). Şair, sevgilinin ayva tüylerini seyredince hayale yeşil su geleceğini haber verir.

2.2.6. Saç

Su, aralıksız ve uzun uzun akışı gibi hususiyetlerden ötürü sevgilinin saçını sembolize eder (Pala, 2012: 1). Sevgilinin saçı için Nabi, *yem-i zülf-i siyah, ab-ı hayat*[131], *mevce-i derya*[132], *ebr-i gevher-bar*; Galib, *ebr-i zülf, ebr-i bela, ebr-i nükhet-i gül* tamlamalarını kullanır. Aşağıdaki beytinde Nabi, sevgilinin saçını deniz olarak hayal eder:

Keştî-i şane olup gark-ı yem-i zülf-i siyâh
Dolaşır mevce-i yem gibi şikenden şikene (ND.G.758/4)

Sevgilinin siyah saçları, siyah deniz; saç kıvrımları dalga; tarak ise sevgilinin deniz gibi olan saçlarında boğulan ve dalga kıvrımlarında dolaşan gemi gibidir.

---

[131] bk. ND.G.482/5.
[132] bk. ND.G.364/1.

Nabi'nin, başka bir beytinde sevgilinin saçını mücevher yüklü buluta benzetmesi[133] gibi Galib de onun gül kokulu bulut ve sevgilinin yüzünü örttüğünden bela bulutu olarak telakki eder.[134] Bir beytinde de,

Ebr-i zülf içre nihân oldu o hâl-i müşgîn
Çeşm-i şeh-bâz ne çün sayd-ı hümâdır matlab (ŞGD.G.22/2)

"*Zülüf bulutunun içinde misk kokulu ben gizlendi. Âşığın gözü hüma'nın avını niçin isttemesin? Maksat o yanağa dökülen saçlar arasında gizlenmiş beni avlamaktır."* der.

Sevgilinin saçları delilik akarsuyunun dalgaları[135] olarak da telakki edilir:

Mevce-i cûy-ı cünûn târ-ı hayâl-i sevdâ
Cümle âşüftesidir sümbül-i hod-restesinin (ŞGD.G.178/2)

Buna göre; sevgilinin delilik akarsuyunun dalgası ve sevda hayalinin ipliği olan kendinden kurtulmuş sümbül saçları herkesi perişan etmiştir. Âşığın gönlü, sevgilinin ipe benzeyen saçlarında asılıdır. Böylelikle sevgili, saçlarını her dağıtışında, âşığın gönlünü de perişan eder.

Su, umumi olarak aralıksız ve uzun uzun akışı gibi hususiyetlerden ötürü sevgilinin saçı için benzetilen olur. Deniz, sevgilinin saçlarına; dalga saçlarının kıvrımlarına teşbih edilir. Dağınıklığı ile âşığı da kendinden geçirmesi hayalinden hareketle saç, delilik akarsuyunun dalgaları olarak vasıflandırılır. Sevgilinin yüzünü örtünce bela bulutu olarak nitelendirilir. Siyah oluşundan dolayı ise Hızır'ın hayat suyunun gizlendiği yer olduğu söylenir.

2.2.7. Dudak

Sevgilinin dudağına atıfla Fuzuli, *ab-ı hayat*, *ab-ı hayvan*, *çeşme-i hayvan*, *muhit-i huşk-leb*, *leb-i havz, cüllab*; Nabi, *ab-ı hayvan*, *ab-ı yakut*, *ab-ı leb*, *zülal-i leb*, *çeşme-i şirin-güdaz-ı nuş*, *cuy-ı behişt*; Galib, *ab-ı hayat*, *Hızr-ı hayat*, *sim-i ab-ı hayvan*, *zülal-i la'l*, *Kevser-nijad*, *sure-i Kevser*, *mevce-i reng-i tarab-ı mül*, *cuy-ı şir*, *vişnab-ı Keşmir* ifadelerini kullanır. Bunlara göre; sevgilinin dudağı, havuzdur.[136] Âşıklar, onu arzu eder.[137] Âşığın bakışı, sevgilinin dudağının berrak suyunu içer.[138] Fuzuli, Nabi ve Galib,

---

[133] bk. ND.G.734/1.
[134] Benzer bir beyitleri için bk. ŞGD.G.61/2; ŞGD.G.223/1.
[135] bk. ŞGD.Şa.4/4.
[136] bk. FD.G.201/4.
[137] bk. ND.G.320/2.
[138] bk. ŞGD.G.275/6.

sevgilinin dudağından söz ettikleri yerlerde Hızr-Ab-ı hayat hadisesine telmih yaparlar.[139] Sevgilinin dudağı, hayat suyudur.[140] O, sevgilinin ağzı olan zulmet karanlığında belirir.[141] Hatta sevgilinin hayat suyu olan dudağının etrafı bu yüzden ayva tüyleri ile çemenlenmiştir.[142] Hayat suyu, sevgilinin şerbet gibi la'l dudağına teşbih edilir. Sevgilinin hayat suyu olan dudağı, âşıklara can verirken âşık da onun uğruna can verir:

Şerbet-i la'lin ki derler çeşme-i hayvân ana
Ol verir cân dem-be-dem uşşâka vü ben cân ana (FD.G.20/1)

"Can vermek" deyimini "hayat/ canlılık verme" ve "kurban olma" anlamlarında iki farklı şekilde değinmiştir. "Âşıklara can veren sevgilinin dudağı" ve "sevgili için can veren âşık" şeklinde dile getirir.

Fuzuli, sevgilinin dudağında gülsuyu olduğunu söyler:

Bulunur her derde istersen gülistânda devâ
Hokkasında goncenin san kim şifâ cüllâbı var (FD.G.102/4)

Buna göre; gül bahçesinde her derde deva bulunur. Sevgilinin hokka olan gonca dudağında sanki şifa gülsuyu vardır. Sevgilinin yüzü gülbahçesi gibidir ve orada her derde çare vardır. Birçok bitki insana şifa vermede vesile olur. Buradan hareketle sevgilinin yüzü de şifa dağıtan bir bahçeye benzer. Hatta Nabi, sevgili için dua edenin dahi ağzını gülsuyu ile yıkamasını istemiştir.[143]

Kıymetli taşların bir enerjisi olduğu ve şifa niyetine tedavi amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Bunların içinde kırmızı renkli olan yakut taşının insan psikolojisine ve kalbe iyi geldiği söylenmektedir (Kemikli, 2007: 34). Fuzuli ve Nabi, şifa verdiği imasıyla sevgilinin dudağı için yakut suyu ifadesini kullanır. Ayrıca deniz imgesi de yine sevgilinin dudağını vasıflandırmada önemli bir unsur olmaktadır.[144] Put gibi güzel sevgilinin su ile tasvir edilen dudaklarına susuz olanlar, onu Nuh tufanı ile kıyaslamaya kalksalar, Nuh tufanı gözlerinde serap görünür:

Kim teşne-i zülâl-i lebin oldu ey sanem
Tufân-ı Nûh'ı görse olur çeşmine serâb (ND.G.21/4)

[139] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. FD.G.171/4, FD.G.712, ND.G.11/3, ŞGD.G.87/4, ŞGD.TrkB.2/6.
[140] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. FD.G.304/5; FD.G.209/5; ND.G.262/1; ŞGHA.423.
[141] bk. ŞGD.G.99/7.
[142] bk. ND.G.339/2.
[143] bk. ND.G.656/4.
[144] bk. FD.G.30/6; ND.G.854/1.

Nabi için sevgilinin dudağı kimi zaman çeşme kimi zaman cennet akarsuyudur.[145]

Edebiyatımızda sevgilinin dudağı için Kevser suyu, Kevser şarabı benzetmeleri yapılır (Pala, 2012: 268).[146] *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinde Galib, Aşk'ın Hüşrüba'yı görmesi hadisesini anlatırken onun dudağını Kevser suresine benzetir:

Kaş besmele-i kitâb-ı rahmet
Leb sûre-i Kevser'e işaret (ŞGHA.1632)

Buna göre; Hüşrüba'nın kaşı ilahî kitabın besmelelerini, dudağı ise Kevser suresini işaret eder. Başka bir beytinde ise sevgilinin tatlı dudağını, süt akarsuyu ve yahut gümüş yüzünün levhasında kırmızı gonca işlemesi şeklinde tasvir eder:

Ya cûy-ı şîrde aks eylemiş leb-i şîrîn
Veyâ bu levha-i sîmînde nakş-ı gonca-i âl (ŞGD.tak.27/5)

Galib'in, sevgilinin dudağına renginden dolayı şarap dalgası ve vişne suyu benzetmeleri yaptığı da görülür.[147]

Şifa verici özelliğine atıfla yakut suyu, berrak su; şekli itibariyle havuz; akarsu (süt akarsuyu), sevgilinin dudağına benzetilir. Sevgilinin dudağı çeşme kimi zaman cennet akarsuyudur. Sevgilinin dudağı için cennet ve ölümsüzlüğü hatırlattığından "Kevser suyu" veya "Kevser suresi"; renk yönünden "şarap dalgası", "vişne suyu" gibi benzetmeler yapıldığı da görülür. Sevgilinin ağzının karanlık oluşunu ima ile dudağı için Hızır ve ab-ı hayat hadisesine çokça telmihler yapılır. Böylece sevgilinin dudağı, âşığa can bahşeden hayat suyu olarak vasıflandırılmış olur. Hatta sevgiliye dua edenlerin dahi ağzını gülsuyu ile yıkaması gerektiği söylenir. Deniz, sevgilinin dudağını vasıflandırmada karşımıza çıkar. Hatta sevgilinin dudaklarının su ile ilişkilendirilmesinde sevgilinin su ile tasvir edilen dudaklarına susuz olanların, onu Nuh tufanı ile kıyaslamaları hâlinde, Nuh tufanının gözlerinde serap gibi görüneceği ifade edilir.

2.2.8. Gamze

Galib, *su, ab u tab, ab-ı beka, ab-ı hançer-i ser-tiz, derya* şeklinde ifadeler kullanır. Umumi olarak sevgilinin gamzeleri, hançer olarak hayal edilir. Kesici aletlere sağlamlaştırmak suretiyle su verilmesinden yola çıkılarak sevgilinin hançere benzetilen

---

[145] bk. ND.G.824/3; ND.G.249/1.
[146] bk. ŞGD.G.87/4.
[147] bk. ŞGD.G.272/1; ŞGD.G.48/3.

gamzesinde de su olduğu dile getirilir. Âşık, bu suya susuzdur. Sevgilinin gamzesinde âşığa can bahşeden hayat suyu vardır; ancak âşık lütuf zehri dediği sözüne itimat etmez. Sevgilinin gamzeleri, tebessüm dalgalarının vurduğu deniz olarak düşünülür. Gülsuyu benzetmesi, acıyı dindirmesi yönüyle gamzeye atıfla kullanılır. Yüz ve yanak da olduğu gibi "ab u tab" terkibi tazeliğinin hatırlatılması vesilesiyle zikredilir. Galib, bazen sevgilinin keskin hançerine susadığını ifade etse de[148], bazen de sevgiliye hayıflanarak "*Gamzenden bekâ suyu aksa da istemem zira ejder ağzından lütuf zehri gerekmez*" der:

Hançerinden aksa da âb-ı bekâ lâzım değil
Ejder ağzından o pâ-zehr-i atâ lâzım değil (ŞGD.G.194/2)

Sevgilinin gamzeleri bazen de deniz oluverir:

Açıl ey gonca leb nûr eylesin bezmi tekellümler
Safâdan hande deryâsında mevc ursun tebessümler (ŞGD.Kı.33/1)

Beyitte, âşık tarafından sevgilinin gonca olan dudaklarını açmasıyla kelimeler meclisini aydınlatması istenirken eğlenceden deniz olan gamzelerine tebessüm dalgaları vurması beklenir. Sevgilinin gamzesinden saçtığı su, susuzluktan şikâyetçi, ağzı yara açacak âşığa yetişir (harcına su verir):

Teşnelikten açacak zahm dehân-ı şekvâ
Verdi harcını hemân suya berâber hançer (ŞGD.G.96/6)

"Şekva" kelimesi aynı zamanda su kabının ağzını açmak manasına gelir. Böylece susuz âşık, su kabı gibi (sevgilinin gamzesindeki su ile) doldurulmayı bekler anlamı da verilebilir. Ayrıca suyun az tüketilmesinin ağız sağlığını etkilediği, susuzluktan ağızda yaralar açıldığı (Polat, 2009: 56) düşünülürse sevgilinin gamze suyunun, âşığın ağız yaralarına merhem olacağı da düşünülebilir. Bundan başka gül suyunun temizleyici bir madde, antiseptik olarak kullanıldığı bilinmekte ve birçok hastalığın tedavisinde reçetlerde rastlanmaktadır (Özkan, 2005: 37). Buradan hareketle şair, dolaylı olarak sevgilinin gamze suyunu, gülsuyu olarak da hayal etmiş olabilir.

"*Ab u tab*" terkibi sevgilinin gamzesi için de kullanılmış olup oruçlu olan âşık onu su olarak arzular:

Îd oldu sen de hançerine âb u tâb ver
Mâh-ı nev içre gel şeref-i âfitâb ver (ŞGD.Kı.9/1)

[148] bk. ŞGD.G.115/2.

2.2.9. Tebessüm

Sevgilinin su ile ilişkilendirilen tebessümü için Nabi, *şebnem*[149], *emvac-ı güher*; Galib, *yem-i tebessüm*, *şebnem-i tebessüm*[150] ve *mevc*[151] benzetmeleri yapar. Sevgilinin tebessüm denizini dudağın süsü olarak hayal eden[152] Galib, bir başka terennümünde,

Şemşîr-i zebânım oldu Gâlib
Hûn-âbe-hor-ı yem-i tebessüm (ŞGD.G.206/16)

Yani "*Ey Galib, tebessüm denizinin kana boyanmasına dil kılıcım galip geldi*" diyerek hâlini sevgiliye arz etmiştir. Aşağıdaki beytinde Nabi, yarım tebessüm için çiğ tanesi benzetmesi yapar:

Gösterse o gül-gonca eğer nîm-tebessüm
Şebnemveş eder çeşm-i harîdâr temevvüc (ND.G.40/3)

(O gonca gül olan sevgili yarım tebessüm etse, dalgalanan satın alıcı göz onu şebnem gibi eder.)

Sevgilinin tebessümü Galib'in hayalinde de çiğ tanesi gibidir:

Ey berg-i leb-i dem-i tebessüm
Dil-hûn-kün şebnem-i tebessüm (ŞGD.G.206/1)

"*Tebessüm anındaki o yaprağa benzeyen dudak, kana boyanmış tebessüm şebnemidir.*" Teessümün âşığı yaralamasından dolayıdır ki kanlı olduğu vurgulanır. Aynı zamanda sevgilinin tebessümü, âşığın kanlı gönlünün -ki o kırmızı bir güldür- üzerindeki çiğ tanesini andırır. Sevgilinin tebessümünün anlık oluşu ve çiğ tanesinin bir anda buharlaşması arasında da bir bağ kurulabilir. Nabi de benzer bir hayal ile sevgilinin güle benzeyen dudağının gülüş coşkusunda olduğunu söylerken onun mücevher dalgasıyla coşku dolduğunu dile getirir:

Gül gibi o leb ki hande-cûş olmadadır
Emvâc-ı güherle pür-hurûş olmadadır
Maksûda güsâyiş-i sadedi havfından
Şimdi leb-i goncaveş hamûş olmadadır (ND.Ru.56)

Sevgilinin gül dudağındaki tebessüm (gülüş), mücevhere benzetilir, ard arda oluşuna atıfla da dalga nitelemesi yapılır. Deniz, dalga ve çiğ tanesi, sevgilinin tebessümü için

[149] bk. ND.G.765/5.
[150] bk. ŞGD.G.206/9.
[151] bk. ŞGD.Kı.33/1.
[152] bk. ŞGD.G.206/8.

benzetilen olur. Buna göre; sevgilinin denize benzeyen tebessümü, dudağın süsüdür ancak ard arda olduğunda mücevher dalgası, yarım olduğunda çiğ tanesi şeklinde ifade edilir.

2.2.10. Alın

Nabi, sevgilinin alnına atıfla su ile ilgili şu tamlamalara yer verir: *Mevc-i girih-i nasiye vü çin-i cebin*[153], *derya*[154], *bahr*[155], *yem*[156],*mevc-zen-i çin*[157],*mevc-i çin-i cebin*[158], *cebin-i mevc-cuşan*[159], *emvac-ı cebin*[160]. Sevgilinin alnı denizdir[161]; bu yüzden bazen de dalgadır.[162] Nabi, âşığın gönlündeki kırıklık ve sevgilinin kaşlarını çatmak suretiyle oluşturduğu alın çizgileri arasında bağ kurduğu bir beytinde, sevgilinin alnı deniz; kırışıklıklar ise bu denizin dalgalarına benzetilir:

Cebîn-i yemdeki emvâc olurdu çîn-i hacâlet
Derûna ârız olan inkisâr bir yere gelse (ND.G.792/3)

Alın, deniz olarak hayal edilirken kaşlar, bu denizin altındaki balıklar olarak düşünülür. Aynı zamanda kaşlar, denizin altındaki inci ve mercandır.

Dürr ü mercân bulunurmuş tutalım deryâda
Bu kadar çîn-i cebîn satmaya erzende midir (ND.G.213/6)

2.2.11. Yanak

Nabi, *ab*, *ab u tab*, *abdar*, *gülab*, *katre, şebnem*; Galib ise *ab-ı zümürrüd* ifadelerini kullanır. Sevgilinin yanağına atıfla su, zümrüt suyu, damla, çiğ tanesi, gülsuyu ve sulu gibi nitelemeler yapılır. Daha önce zikrettiğimiz "*ab u tab*" terkibi sevgilinin yanağı için de kullanılır. Sevgilinin yanağının suyu, Galib tarafından zümrüt suyundan daha üstündür. Onun,

Olamaz sünbül-i bağ-ı ruhunun kandîli
Yansa da âb-ı zümürrüdle çerâğ-ı yâkût (ŞGD.G.24/3)

---

[153] bk. ND.G.608/4.
[154] bk. ND.G.213/6.
[155] bk. ND.G.247/5; bk. ND.G.474/5.
[156] bk. ND.G.448/1.
[157] bk. ND.G.668/1.
[158] bk. ND.G.589/1, ND.G.589/1, ND.G.778/1.
[159] bk. ND.Kı.161.
[160] bk. ND.G.715/2.
[161] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ND.G.723/1; ND.G.247/5; ND.G.448/1.
[162] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ND.G.608/4; ND.G.589/1; ND.G.668/1; ND.G.778/1; ND.Kı.161; ND.G.715/2.

sözlerinden hareketle yakut ateşi zümrüt suyu ile yansa da sevgilinin sümbül bahçesi olan yanağının kandili olamaz. Nabi ise sevgilinin yanağının su gibi şeffaf oluşunu şöyle terennüm eder:

Ruhların âbın biliriz muttasıl
Hile ile âl nedir bilmeziz (ND.G.287/3)

Beyitte şair, sevgilinin yanağının suyla eşanlamlı olduğunu söylerken "hile" ve "âl" kelimelerini örnek verir. Bu kelimeler eşanlamlı kelimelerdir[163] ancak bunu bilmezlikten gelen şair, zikrettiği kelimelerin eşanlamlı olduğunu bilmediğini ancak sevgilinin yanağının su olduğunun aşikâr olduğunu dile getirir. Bir şairin bu kelimelerin anlamlarını bilmediği elbette düşünülemez. Böyle yapmakla sevgilinin yanağının su ile kuvvetli ilişkisini vurgular. Sevgilinin yanağının su oluşu herkesçe o kadar malumdur ki herhangi bir bilgi gerektirmez. Aynı zamanda onun çiğ tanesinin eşi olduğunu da söyler:

Memnûn olurdu pestliğinden bileydi çerh
Ruh-şûy-ı mihr-i enver olan şebnem olduğun (ND.G.613/3)

Buna göre; felek, Güneş gibi parlayan yanağının eşinin şebnem olduğunu bilse alçaklığından memnun olurdu. Güneş yücelerde; çiğ tanesi alçaklardadır. Güneş, çiğ tanesini kendine çeker. İkisi hemhaldir. Dolayısıyla sevgilinin güneş olan yanağı da çiğ tanesiyle hemhaldir, eştir. Şair, bunları feleğin bilmesi hâlinde ise onun alçaklığından memnun olacağını ifade eder. Bunlardan başka sevgilinin yanağının tazeliği su kelimesiyle ifade edilir. "*Ab u tab*" terkibi yüz için kullanıldığı gibi sevgilinin yanağı için de kullanılır. Öyle ki âşığın gözyaşları, sevgilinin yanağının tazeliğine delil getirir. Sevgilinin yanağı, âşığın gözyaşları ile sulanır. Sevgilinin yanağının damlası, âşığın gözyaşında gizlidir. O tazeliğin ateşinin şevkinden gözyaşları su şeklinde ortaya çıkar. Sevgilinin yanağının vasfı gülsuyudur.[164]

2.2.12. Ter

Sevgilinin terini su ile ilintili olarak Fuzuli, *su*, *katre*, *ıkd-ı şebnem*; Nabi, *şebnem*; Galib, *ab-ı ter-i elmas*, *şebnem* ifadelerini kullanır. Umumi manada sevgilinin teri, çiğ tanesi olarak hayal edilir. Sevgilinin yanağı taze bir gül; teri ise o gül yanağı üzerinde inci dizisi gibi olan çiğ tanesidir ya da damla damla sudur:

---

[163] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=%C3%A2l&mi=0 (E.T. 21 Haziran 2017).
[164] bk. ND.G.780/1; ND.G.275/5; ND.G.411/4;ND.G.323/1;ND.G.753/2; ND.G.875/3.

Ikd-ı şebnemdir gül-i ter üzre yâhud her taraf
Katre katre imiş ol ruhsâr üzre sular mıdır (FD.G.80/2)

Aynı hayal çerçevesinde Nabi için de, sevgilinin yüzü gül yaprağına benzer bu yüzden yanağı çiğ tanesi gibi terlidir:

Şebnem gibi hoy-kerde-i şerm oldu izârı
Ruhsârını gül-berge misâl eylediğimden (ND.G.619/4)

Galib diğerlerinden farklı olarak elmas suyundan oluştuğunu söylediği çiğ tanesini, sevgilinin yanağındaki tere benzetir:

Hoy-kerde-ruh oldukça o meh-pâre sanırsın
Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs (ŞGD.G.130/12)

(O ay parçası olan sevgilinin yanağı terli oldukça sanırsın ki, gül yaprağına taze elmas suyu şebnem olmuş.)

Çiğ tanesi, şekil bakımından sevgilinin terine benzetilir. Yine bu sebeple onun için "damla damla su" nitelemesi yapıldığı da görülür.

2.2.13. Ben

Galib, çiğ tanesini şeklinden ötürü sevgilinin benine teşbih ettiği beytinde ifade ettiği gibi, "*Güzellik gül bahçesinin baştan başa tecelli ettiği yerdir. Sevgilinin çiğ tanesi olan beni, çok parlak güneşi dikkate almaz*":

Gülsitân-ı hüsn ser-tâ-ser tecellîzârdır
Jâlesi hûrşîd-i pür-envâra etmez iltifat (ŞGD.G.25/4)

Çiğ tanesi, şeklinden ötürü sevgilinin benine teşbih edilirken kalıcılığından ötürü onun çiğ tanesinden üstün oluşu ise çiğ tanesi gibi güneşe meyl etmeyeceği şeklinde açıklanır.

2.2.14. Boy/Endam

Sevgilinin boyu için hayat suyu, sel, tufan gibi nitelemelerde bulunulur. Fuzuli aşağıdaki beytinde sevgilinin boyunu su felaketiyle ilişkilendirerek ona tufan adını verir:

Her sehî-kad cilvesi bir seyl-i tûfân-ı belâ
Her hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-ı meşk-ı cünûn (FD.G.219/5)

(Fidan gibi boyunun her cilvesi bela tufanı selidir. Hilal kaşının her biri delilik yazısının baş satırıdır.)

Nabi tarafından ise ab-ı hayat, sevgilinin gümüş endamına benzetilir. Rindin, sevgilinin gümüş endamını haset kucağına çekmesinin, hayat suyu içinde yüzmekten farkı yoktur:

Etmeden farkı nedir <u>âb-ı hayât</u> içre şinâ
Hased âğûşa çeken rinde o sîm-endâmı (ND.G.854/3)

2.2.15. Sine

Sevgilinin sinesi için Fuzuli, *ab*, *ab-ı ruşen*; Nabi, *ab-ı hayat*, *derya-yı letafet-hiz-i mevc-engiz*; Galib, *selsebil* ifadelerini kullanır. Sevgilinin sinesi, parlak su; üzerindeki su kabarcıkları ise düğmeye benzetilir:

Ey harîr içre tenin mutlak bilûr içre gül-âb
Göğsün <u>âb-ı rûşen</u> ol <u>âb</u> üzre düğmendir habâb
Böylesin mahcûb yok nezzârene âlemde tâb
Vey eğer tizcek çıkıp serpüplecek açsan nikâb
Hîç şek yok kim seni görgeç olur âlem harâb (FD.Muh.1/1)

Sevgilinin sinesi, letafet dalgası koparan bir denizdir.[165] Hatta şair, sevgilinin gümüş sinesinin temizliğini anlatsa hasedinden hayat suyu (-nun dişisi) bulanacaktır:

Safvet-i sîne-i sîmînin edersem takrîr
Madesi <u>âb-ı hayât</u>ın hasedinden bulanır (ND.G.69/2)

Selsebil, tatlı ve hafif su, cennette bir çeşmenin adıdır. İnsan Suresi 18. ayette de *"(Bu) orada bir çeşmedir ki, adına selsebil denir*" şeklinde yer bulmaktadır (Yılmaz, 1992: 141). Sözü edilen selsebil, billur su akıtan sevgilinin sinesidir:

Öyle pey-der-pey terennüm-rîz olur âguşu kim
<u>Selsebîl</u> etmiş sanırsın sîne-i billûrunu (ŞGD.Kı.38/2)

Sevgilinin sinesi, gerek renk gerek genişlik gibi özelliklerden dolayı su, deniz ve hayat suyu olarak telaki edilir. Onun su akıttığı hayalinden hareketle de selsebil olarak nitelendirilir.

2.2.16. Gönül

Fuzuli'nin hayal dünyasında da sevgilinin gönlü su misalidir. Bazen ah rüzgârından merhamet kendini gösterse de dalgalanan su üzerine çizilen şekle güven olmaz:

---

[165] bk. ND.G.312/2.

Gönlüm âhımdan terahhum sûretin gösterdi lîk
Mevcden su nakşına çok etmek olmaz i'timâd (FD.G.63/3)

Ah rüzgârı, sevgilinin suya benzeyen gönlünde dalga oluşturur. Bu âşığa merhamettir. Fakat su üzerine yapılan nakış hemen kaybolacağı gibi bu da devamlı değildir (Tarlan, 2014: 183).

2.2.17. Kol

Galib'in, *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinde Hüsn'e dair söylediği şu sözler ebedî olan kevser ırmağını Hüsn'ün kollarına teşbih edilir:

Bâzûları kevser-i muhalled
Engüşteri cevher-i mücerred (ŞGHA.437)

2.2.18. Kemer

Sevgilinin kemeri, hayat suyuna benzeyen sevgilinin beline köprü olduğu gibi bazen de saf akan bir su (akarsu) olarak düşünülür. Nabi, su ile ilişkili olarak sevgilinin kemeri hususunda "*cuybar"*, "*ab-ı revan*" ve "*ab-ı saf"* ifadelerini kullanır. Sevgilinin kemeri belinde dolaştıkça sarhoşçasına hareket eder. O, dalgası çok, gümüş gibi akan su gibidir:

Mevci çok âb-ı revândır ki gümüş gibi akar
Bel dolaştıkça eder cünbiş-i mestâne kemer (ND.G.207/2)

Ay gibi sevgilinin elindeki hançerin saf suyu dahi kemerden zuhur eder:

Gördüm elinde hançer-i üryânın ol mehin
Bir âb-ı sâfdır ki kemerden zuhûr eder (ND.G.89/2)

Sevgilinin kemeri gümüşten bir akarsudur ve aşk ehli onun etrafında daire olup döner:

Sîmden cûy-bârdır kemerin
Ehl-i aşka medârdır kemerin (ND.G.437/1)

Aşk ehlinin sevgilinin (beli) etrafında dönmesi, Güneş etrafında dönerek daire şeklini alan gezegenleri akla gelir.

2.2.19. Bel

Nabi, bir gazelinin peşpeşe gelen beyitlerinde sevgilinin kemeri için "*ab-ı revan*" benzetmesi yaptığı gibi beli için de "*ab-ı hayat*" terkibine yer verir:

Mevci çok âb-ı revândır ki gümüş gibi akar
Bel dolaştıkça eder cünbiş-i mestâne kemer

Taşları la'l ü güher dâ'iresi sîm ile zer
Yaptılar âb-ı hayât üstüne şâhâne kemer (ND.G.207/2-3)

"*Sevgilinin beli olan hayat suyu üzerine taşları la'l ve mücevherden, dairesi gümüş ve altından olan şahane bir kemer yaptılar*" dediği beytinde kıvrımından ötürü sevgilinin belini akan hayat suyuna; kemerini ise köprü olarak tahayyül eder.

2.2.20. Lisan

Sevgilinin lisanını (sözünü) Fuzuli, *kevser*; Nabi ise *su oluğu* olarak tanımlar. Fuzuli'ye göre; kavuşma zevkinin sevdası gönülden cenneti çıkarmaktadır. Onun için sevgilinin sözü kevser, nurlandırılmış meclisi ise en yüce ebedilik olmuştur:

Götürdü zevk-ı vaslın hâtırımdan ravza pervâsın
Sözün kevser münevver meclisin huld-i berînimdir (FD.G.79/7)

Tarlan, yukarıdaki beyti tahlilinde hakiki âşıklar için cennetin sevgilinin ülkesi olduğunu bu yüzden cennete ilgi duyulmadığını söylemektedir. Sevgilinin sözünü cennet, yüksek meclisini "bezm-i Elest" olarak dile getirmektedir (Tarlan, 2014: 215). İlahi aşkı ifade eden bu beyit, Yunus Emre'nin "*Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri/ İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni*" sözlerini hatırlatır.

Suyun ihsan, lütuf kaynağı olma özelliği ile sevgilinin sözleri arasında ilişki kurulur. Buna göre; sevgili sözleriyle âşıklarına cömert davranırsa âşıklar da ağlamamış olacaktır:

Dilber oldur kim lisânı ola mîz-âb-ı kerem
Dîde-i uşşâkına gelmezden evvel nem henüz (ND.G.274/6)

2.2.21. Vaat

Lezzeti bakımından tatlı su; çokluğu bakımından deniz, sevgilinin âşığa verdiği vaatlere benzetilir. Fuzuli'nin terennümü sevgilinin vaadini tatlı su (*ab-ı şirin*) ile vasıflandırmak şeklindedir:

Va'de-i lütfun çok ammâ baht yâr olmaz ne sûd
Gül bitirmez âb-ı şîrîn vermek ile hâk-i şûr (FD.G.72/5)

Sevgili daima lütuf vaatlerini erteler. Çünkü baht, hiçbir zaman âşığın dostu olmamıştır. Âşığın tuzlu olan gözyaşı ile hemhal olan bedeni de tuzlu topraktır; tatlı su olan sevgilinin lütuf vaatleri ise bu toprakta gül bitirmez.

Galib, "*bahr-ı sühan*"terkibiyle sevgilinin sözünü deniz ile özdeşleştirir:

Dünyâ esîr-i halka-i gird-âbıdır anın
Âlem harâb-ı gavta-i seyl-âbıdır anın
Dürr-i semîn-i eşk de şâd-âbıdır anın
Kemmûnzâr-ı dil hele sîr-âbıdır anın
Va'din senin ne bahr-ı sühandır dedim dedi
Mevc-i serâb zann u gümânın durur senin (ŞGD.Müs.6/3)[166]

2.2.22. Diğer Özellikler

Sevgilinin ölçülü ve nezaketli oluşu Galib tarafından *deniz* ve *dalga* ile ilişkilendirilir. Sevgilinin âşıklara sıkıntı vermesi sınırsızdır. Ama aslında o, ölçülü olma denizinin nadir mücevherlerindendir:

Fakat cevr etmesi uşşâka bî-pâyândır yohsa
Muhît-i i'tidâlin gevher-i yektâlarındandır (ŞGD.G.83/4)

Sevgilinin hâlini, nezaket dalgasının su kabarcığı olarak nitelendirirken nezaket-su benzetmesi yapar:

Habâb-ı mevc-i nezâkettir anda ol hâlet
Demek ki şîşe-i tebhâle kûşe-i lebdir (ŞGD.G.90/5)

Nabi "*Senin (sevgili) genç, nazının ise engin deniz gibi olduğunu biseydim gönül gemimi aşk arzusuyla yola çıkarmazdım.*" derken sevgilinin nazını, bitmek bilmeyişinden ötürü engin deniz olarak ifade eder:

Bilsem olmazdım hevâ-yı aşka keştî-rân-ı dil
Çâr-ebrû-çâr mevc-i lücce-i nâz olduğun (ND.G.645/2)

Beyitte şair, "çâr ebrû" tabiri ile sevgilinin genç oluşuna atıf yapar.

Nabi abdest başlığında değerlendirilen bir beytinde sevgilinin sokağını hayat suyuna benzetir.[167]

---

[166] bk. ŞGD.Müs.6/3.

2.3. ÂŞIK VE ÂŞIĞIN BAZI UNSURLARININ SU İLE İLİŞKİSİ

Yunus Emre âşığa, *bulut*, *yağmur, katre*, *ırmak, pınar, deniz, derya-yı umman, tufan, su dolabı*; Fuzuli, *bahr*; Nabi, *su*, *muhit*, *bahr*, *bahr-ı bela, cuy*, *şebnem*, *sehab*; Galib, *ab*, *ab-ı beka*, *bahr*, *cuy, şebnem*, *jale*[168], *jale-i gül-berg* gibi benzetmelerde bulunur. Yunus Emre, kendinden yola çıkarak âşığı, yağmur olup yere yağan, bulut olup göğe yükselen, mücevherlerin kaynağı bir deniz olarak değerlendirir:

Yağmur olup yere yağan bulut olup göğe ağan
Gözsüzlerin gözündeki boz pusarık duman benim (YD.193/13)[169]

Derya-yı umman olmuşum güherlere kân olmuşum
Şöyle ki hayran olmuşum kendözüme gelemezim (YD.189/2)

Yunus Emre derviş olanların dervişlik alâmeti olan kuşağı bağlamaları ve su dolabı gibi ağlamaları gerektiğini söyler. Beyitte su dolabı, ağlayışları yönünden âşığa benzetilir. Su dolabının olduğu yerde bağ ve bostan olacağı hatırlatılırken bir bakıma ağlayışların, âşığa hayat vereceği ve onu bir nebat gibi yeşerteceği terennüm edilir:

Derviş olan bel bağlaya dolaplayın çok ağlaya
Her kanda dolap var ise onda bağ u bostan olur (YD.97/2)

Bunlardan başka o, bir âşık olarak çoğu zaman kendini denizle (umman) özdeşleştirir. Bazen de katre olduğunu ve ummâna ulaşma arzusunu dile getirir. Pınar ve ırmak olup denize dolduğunu söyler, âlemlere tufân olmayı diler. Çoğu kez de "*bahrî*" olunması gerektiğini belirtmeyi ihmal etmez.[170] Âşık, akarsu gibidir.[171] Nabi'nin diliyle, "*Bir yola bulaşmış olsak da kıblemiz temizdir. Kaynağı temiz, ayağı bulanık akarsuyuz*":

Kıblemiz pâktır âlûde-süluk olsak da
Menba'ı sâf u ayağı bulanık cûyuz biz (ND.G.301/2)

Yaratılış itibariyle temiz olan insan, günahlarla bulanık hâle gelen bir akarsu gibidir. Yüzü kıbleye dönük, kaynağı berrak bir yandan da yaşadıkça bulanan bir akarsu…

Mütemadiyen sürüp giden arzuları, âşığı akarsuya çevirmiştir:

Nihâl-i kâmetinden meyve-çîn-i vasl olam derken

---

[167] bk. ND.G.633/4.
[168] bk. ŞGD.G.160/5.
[169] Başka beyitler için bk. YD.177/2-4; YD.194/1; YD.224/8; YD.178/7.
[170] bk. YD.211/9; YD.194/6; YD.260/1; YD.286/7; YD.292/7; YD.296/7; YD.201/44; YD.327/3; YD.319/7; YD.295/19-20; YD.12/1; YD.177/2.
[171] bk. ND.G.161/2.

Akıp cûlar gibi hâk ile yek-sân olduğum kaldı (ŞGD.G.321/3)

Beyitte, sevgili(nin boyu) meyveli bir ağaç olarak hayal edilir. Âşık ise bu ağacın meyvesine kavuşmak ister. Nihayetinde o ancak meyvesini umduğu ağacın yamacından akan ve toprakla hemhal olan akarsu olabilmiştir.

Efsaneleşmiş âşıklarla yarışan şairler, kendilerini onlardan üstün görürler. Fuzuli bir âşık olarak kendini denize teşbih eder. Öyle ki, çöl talihli Mecnun'dan onun gam ve derdinin sebebi sorulmamalıdır. Çünkü Mecnun ancak kıyıdır ve o, deniz olan âşığın hâlinden anlamaz:

Beyâbân-gerd Mecnûn'dan gam u derdim su'âl etme
Ne bilsin bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildir (FD.G.69/2)

Nabi'ye göre de; âşık denizdir.[172] Hem de bela denizidir. Öyle ki, Hızır bile girdabının köşesinden geçerken istiğfar eder.[173] Galib ise kimi zaman bir Mevlevi olarak deniz dalgası misali çoğalamadıklarından yakınmakta,[174] kimi zaman da damlaların birikmesiyle deniz olduklarını beyan eder:

Mânend-i katre bahr oluruz bir bir irkilip
Pür-cevher eyleriz gönül âyînesin silip
Dür-dâne-i hakîkata gûşu sadef kılıp
Deh-rûz kâr u bârını dehrin hebâ bilip
Peygûle-i fenâda yatan Mevlevîleriz (ŞGD.Tah.7/2)

Nabi başka bir beytinde de, âşıkları peşine takması açısından sevgili ve su değirmeni arasında benzerlik kurar. Burdan yola çıkarak âşık su, sevgili ise âşığı peşine takması sebebiyle su değirmeni gibidir.[175] Âşığı şebneme benzettiği de görülür. Buna göre; âşık, güneş olan sevgiliyi görünce kararı kalmayan çiğ tanesidir. Çünkü çiğ tanesi güneşte buharlaşır, yok olur:

Şebnem gibi fütâde-i hâk-ı muhabbetiz
Kalmaz bir âfitâbı görünce karârımız (ND.G.285/2)[176]

Bunların dışında sevgili ile olma arzusundan dolayı Nabi, kendini şebneme benzeterek güllerle beraber olduğunu hatırlatır.[177] Tevhit halkasında da âşıklar çiğ tanesi gibidir.[178]

---

[172] bk. ND.294/3.
[173] bk. ND.G.Ru.
[174] bk. ŞD.G.310/7.
[175] bk. ND.Mf.17.
[176] Benzer beyitler için bk. ND.G.67/1; ŞGD.Tah.16/2.

Çiğ tanesine benzeyen âşık, sevgiliye benzeyen güneş ile bir olur.[179] Çiğ tanesi gibi sevgiliye yüz suları döker.[180] Öyle bir çiğ tanesidir ki, Huda'nın güneşinden uzak olamaz.[181] Çiğ tanesi âşık, sevgili olan güle hasrettir, bu yüzden haraptır.[182] Seyyid Ebubekir Çelebi Efendi'nin gazeline mutarraf tahmis yaptığı beytinde Galib:

N'ola aşk içre desem mihr-i cihân-ârâyım
Jâleyim bir güneşin şevki ile ber-pâyım
Ayn-ı iksîr-i fenâyım haber-i ankâyım
Hîçim ü hîç değilden de velî ednâyım
Zerre-i hâk-i der-i Hazret-i Mevlânâyım (ŞGD.Tah.5/1)

der ve bir âşık olarak kendini çiğ tanesine benzetmiş, bir Güneş'in şevki ile ayakta olduğunu terennüm etmiştir. Sevgilinin lütfunu dileyen ve kendini "su" olarak niteleyen Galib, sevgiliden eşsiz bir mücevher olarak kendisini kabul etmesini diler:

Mûr isem şem'ine pervâne kılıp eyle kabûl
Âb isem gevher-i yek-dâne kılıp eyle kabûl
Seng isem Ka'be vü kâşâne kılıp eyle kabul
Müsta'id kıl yoğsa lütfuna isti'dâdım
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu'tâdım (ŞGD.TrcB.11/2)

Fuzuli ve Nabi, âşık-bulut ilişkisine de yer verir. Bulut olan âşık, sevgiliye yüzsuyu döker.[183] Sevgililerin gülen yüzü Güneş'e benzer, misk kokulu olur. Buluttan yağmurun ortaya çıkmasını ağlamak olarak nitelendiren Nabi, güneş olan sevgilinin şevkiyle buharlaşan âşığın da bulut gibi olduğunu ve ağlayışı ile âleme lütfunu gösterdiğini dile getirir:

Manend-i mihr mümessek olur hande-rûlar
Ebrin atâsı âleme giryânlığındadır (ND.G.247/4)

Bu minvalde Fuzuli de bulut olduğunu söylediği beytinde sevgilinin kirpiğinden ümit kesmeyeceğini zira bulutun parlayan şimşekten gayrı düşünülemeyeceğini ifade eder.[184] Bazen de bir bulut, perde gibi âşık ve maşuk arasına girer. Galib için âşık, perde arkasındaki ab-ı hayat gibi, siyah yüzlü bir aydır:

---

[177] bk. ND.G.735/2.
[178] bk. ND.G.48/6.
[179] bk. ŞGD.G.119/4.
[180] bk. ŞGD.G.97/2.
[181] bk. ŞGD.G.1/12.
[182] bk. ŞGD.G.118/1; ŞGD.G.129/1.
[183] bk. ND.G.221/2.
[184] bk. FD.G.36/7.

Bir mâh-ruh-ı siyâh-çerde
Çün âb-ı bekâ verâ-yı perde (ŞGHA.475)

Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ında Aşk, seyr u süluk yolundaki insanı sembolize eder (Kurnaz, 2004: 341). O, bu beytinde Aşk'a dair tasvirler yaparken onu beka suyuna benzetmektedir. Dolayısıyla âşık, beka suyu olarak nitelendirilmiş olur.

Âşık, Hak'tan gelişiyle yağmur; Hakk'a yükselişiyle buluta benzer. Sevgiliye yüzsuyu döktüğünden, ağlayışından dolayı da âşık, bulut şeklinde zikredilir. İçinde mücevher barındıran bazen belayı andıran bir deniz gibidir. Bazen de denize ulaşma arzusunda bir damla, pınar veya ırmak olur. Kimi zaman âşık, damla iken deniz olma çabasındadır. Dalga, âşıklara teşbih edilerek onun gibi çoğalmaları arzu edilir. Âşık, ağlayışı ile su dolabı olarak nitelendirilir. Sevgili peşine âşıkları takmasıyla su değirmeni olarak düşünülünce de âşık, su olarak karşımıza çıkar. Su, nasıl eşsizse âşık da sevgili tarafından öyle kabul görmek ister. Âşık, devamlı olan arzularından dolayı ve temiz bir kaynaktan geldiği belirtilerek akarsu şeklinde hayal edilir. Kimi zaman bulanık aksa da kaynağı temizdir. Sevgili ile birlikte olma arzusuyla âşık, kendini gül üzerindeki çiğ tanesi olarak nitelendirilirken sevgilinin âşığı kendine çekmesi de çiğ tanesi hayaliyle dile getirilir. Çiğ tanesi, tevhit halkasındaki âşığa teşbih edilir. Ayrıca onun için hayat suyu benzetmesi yapılır.

2.3.1. Göz

Fuzuli âşığın gözü için *derya*; Nabi, *ab-ı gine*, *gülabdan*, *ebr-i bahar*; Galib, *ser-çeşme*, *çeşmesar*, *çeşme-i ab-ı hayat*, *çeşme-i kafur*, *çeşme-i hun*, *derya-hiz*, *sakka-yı çeşm*[185], *ebr-i derya-bar*, *umman*, *göz ırmağı* gibi ifadeler kullanır. Âşığın gözü, üzeri dalgalarla dolu bir deniz; her bir kaş ise baş aşağı olmuş bir gemi gibidir:

Her gözüm pür-mevc bir deryâdır ol deryâ üzre
Her kaşımdır mevcten bir ser-nigûn olmuş gemi (FD.G.302/2)

Şair, denizi âşığın gözüne; batmış bir gemiyi de kavisli duruşundan hareketle ters dönmüş kaşlara benzetir. Gemi, denizde oluşan şiddetli dalgalar sebebiyle batar. Âşığın gözyaşı denizi o kadar kuvvetlidir ki, gemi olan kaşlarını dahi batırmıştır. "Ser-nigun" kelimesinin bahtsız manasına da geldiği düşünülürse bu ifadeyle şair, bahtının alabora olduğunu da vurgulamış olur.

---

[185] bk. ŞGD.G.199/2.

Edebiyatımızda âşığın gözü çeşmeye; gözyaşı ise akan suya benzetilir. Göz, âşığın yanan gönlünü söndürmek için daima sular akıtan bir çeşme gibidir (Pala, 2012: 1, 169). Nabi, âşığın gözünü su dükkânı olarak hayal ederken Galib kan çeşmesi, pınar başı, hayat suyu çeşmesi olarak hayal etmiştir.[186] Mesela başka bir beytinde Galib, beyaz gözden akan kanlar karşısında hayrete kapılmakla beraber kan suyu sıçrayan gözünü, misk çeşmesine benzetmiştir:

Kanlar akar aceb ki bu çeşm-i sefîdten
Hûn-âbe-hîz o çeşme-i kâfûrdur bana (ŞGD.G.1/11)

Başka nitelendirmelerinde ise âşığın gözü ummandır.[187] Üzerine otağ kurulan ırmaktır.[188] Nisan bulutudur.[189] Öyle ki âşık, kan ağladığında gül bulutu oluverir.[190] Aşağıdaki beytinde gönül erbabının ince yaratılışını bulut sembolünden hareketle hafif yaratılış olarak zikretmiş olup gök rengi iki gözünün deniz yüklü bulut olduğunu terennüm eder:

Hevâyî olduğundan meşreb-i erbâb-ı dil ekser
Dü dîdem ebr-i deryâ-bârdır çeşm-i kebûdundan (ŞGD.G.263/5)

Nabi için de durum farksızdır. O der ki: Bahar bulutunun ne garip bir hâli var. Ağlayan, inleyen âşığın iki gözü gibi gözyaşı döker:

Bilmem ne aceb hâleti var ebr-i bahârın
Çeşmânı gibi girye eder âşık-ı zârın (ND.Mua.89)

Ayrıca Nabi, gülsuyunu gözyaşlarına benzettiği bir beytinde gözü, gülsuyunun konulduğu kap olarak hayal eder.[191]

Gözyaşları ile dolduğundan âşığın gözü, deniz (umman), çeşme, su dükkânı, pınar başı, ırmak, bulut, hayat suyu, saka, gülabdan gibi benzetmelere konu olur. Âşığın gözü için kullanılan çeşme ve bulut ibareleri “kan çeşmesi”, “misk çeşmesi”, “gül bulutu”, “bahar bulutu” gibi nitelemelerle de anılır.

---

[186] bk. ND.G.265/1; ŞGD.G.7/2; ŞGHA.1813; ŞGD.G.5/4.
[187] bk. ŞGD.G.195/1.
[188] bk. ŞGD.G.313/4.
[189] bk. ŞGD.Tah.13/5.
[190] bk. ŞGD.G.35/4.
[191] bk. ND.G.522/5.

2.3.2. Bakış

Nabi "*Sevgiliye bir bakış attım, bir daha da bakışlarımı ondan alamadım. O da kaşının köşesiyle rakiplere imada bulunmaya devam ediyor.*" dediği bir beytinde hem kendinin bakışını hem de sevgilinin imalarını dalga olarak terennüm eder:

Bir nigâh etmiş bulundum yâre oldu mevc-hîz
Gûşe-i ebrû ile ağyâra îmâlar yine (ND.G.716/3)

2.3.3. Kirpik

Nabi kirpiklerinin her bir telinin, sevgilinin naz bulutu ve nazlanma şimşeği sayesinde su oluğu olacağını haber verir:

Eğer böyle kalırsa ebr-i nâz u berk-i istiğnâ
Saf-ı müjgânımın her târı bir mîz-âbtan kalmaz (ND.G.312/9)

2.3.4. Yanak

Nabi, "*Sevgilinin bulut gibi gökle beraber olması yanağımın suyunu toprağa sıkmak içinmiş.*" derken âşığın yanağını su ve yağmurla ilişkilendirir:

Mânend-i sehâb eylediği çerhe berâber
Âb-ı ruhumu hâke feşâr etmek içinmiş (ND.G.346/8)

Beyitte sevgilinin güzellik suyunu, âşıktan aldığı iması da vardır. Sevgili, âşığın yanağından bu suyu almak suretiyle bulut olur ve aldığı suyu yine toprağa indirir.

2.3.5. Kol

Nabi, Hac yolculuğunu anlattığı *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde hissettiği duyguları ifade ederken âşığın gözü yaşlı hâlini yansıtır ve akarsu olan Ceyhun'u onun kollarına benzetir: *"Kirpikler, Dicle'nin üzerine serpildi. Ağlamaktan kollar Ceyhun oldu."* (NTH.121)

2.3.6. Sine

Âşığın gözyaşlarından oluşan sinesi, deniz (umman); bazen de âşık, denize benzeyen sevgiliye kucağını açması hayaliyle dalga olarak vasıflandırılır. Nabi ve Galib, âşığın sinesini deniz metaforuyla izah eder. Âşığın denize benzeyen sinesinin suyu aslında gözyaşlarından gelmektedir. Ek olarak Nabi, dalgayı da âşığın kucağına teşbih eder. Denize benzetilen sevgili, denizin dalgalanışına atıfla nazlı olarak

nitelendirilir. Buna göre; sevgili naz denizidir. Âşığın kucağı ise kıyıya vuran dalgadır ve o, deniz olan sevgiliden kıyıya vuran dalgaların gelip-gidişi gibi kendisini reddetmemesini ister:

Ey bahr-ı nâz mevce-i âğuşum etme red
Dil-bend-i arzû-yı kenârın benim senin (ND.G.443/4)

(Ey naz denizi! Kucağımın dalgasını reddetme. Senin arzu kıyının gönül bağı benim.)

Gönülde oluşan muhabbet yarası ile denizde oluşan girdap arasında, daire şeklini almalarından ötürü bir ilişki kurulmuştur. Buna göre; deniz olan sinede muhabbet yarasının dairesi, girdap halkası gibidir:

Çıkmadı dâ'ire-i dâğ-ı mahabbet dilden
Sîne-i yemde olan halka-i gird-âb gibi (ND.G.870/3)[192]

Bu minvalde Galib de, deniz olan sine öyle mücevherlerle (gözyaşı) doludur ki onlar omuza kadar ulaşmakla beraber mücevher tufanını andırır düşüncesindedir:

Envâr-ı cûş-ı feyz ile ummân-ı sînemin
Asdâfi çarh u gevheri tûfân-be-dûş olur (ŞGD.G.87/7)

2.3.7. Gönül

Gönül, Allah'ın (cc.) tecelli ettiği yer, içinde sırların barındığı bir hazinedir. Zira Allah (cc.) kullarının şekillerine değil kalplerine ve amellerine bakacağını beyan etmiştir (Cebecioğlu, 2014: 131). Genel manada gönül ile ilgili olarak Mevlana'nın "*testide ne varsa dışına o sızar*" kelamının işaret ettiği gibi Nabi de benzer bir terennümde bulunur. Buna göre; gönülde ne varsa ağızdan çıkan odur. Kuyunun kenarı su ile karışmıştır. Yani kuyunun kenarı söze (ağız); kuyu suyu ise gönle benzer:

Ne varsa dilde dehenden odur tereşşuh eden
Hemîşe âb ile âlûdedir kenâre-i çâh (ND.G.725/3)

Âşığın gönlü de bu minvalde su gibidir. Ancak saf, berrak, arınmış, kir barındırmayan bir sudur. Suyun saf, temiz, berrak gibi özellikleri gönülde aranan şeyler olduğundan ideal bir misal olur. Hatta bazen gönlün, âşığın akan gözyaşlarından ve inleyişlerinden ötürü su dolabına döndüğü de ifade edilir. (Pala, 2012: 169). Âşığın gönlü ve su ilişkisinde şairler sırasıyla; Yunus Emre, *su, derya, umman, katre*; Fuzuli,

[192] Başka bir beyit için bk. ND.G.376/2.

su ve *derya*; Nabi, *su, ab, yem*[193], *yem-i dil, katre, bahr-ı dil*[194], *dil-i derya-nümayiş*[195], *mevce-i derya, derya-yı dil*[196], *tenur-ı tufan*[197], (*su kuyusu*), *ab-ı zamir*[198] ve *jaleveş*; Galib, *ab, derya*[199], *derya-dil*[200], *derya-dilan, bahr-ı umman*[201], *çeşmesar* ve *berf* gibi ifadeler kullanır. Âşığın gönlünü bir sayfaya ve uçsuz bucaksız bir ummana benzeten Yunus Emre, tükenmez bir hazine olduğundan onu satmak gerektiğini yani gönül vermek gerektiğini öğütler:

Bir dem gönüle kayaktım ol gizli varaka baktım
Uş sırrımı halka çaktım bir payansız umman imiş

Gelin ummana dalalım isteyip gevher bulalım
Satalım sarraf olalım zira tükenmez kân imiş (YD.121/4-5)

Bunlardan başka o, âşığın gönlüne atıfla şunları söyler: Gönül sular gibi çağlar, bazen katre bazen umman olur. Umman olan gönülde yüz bin mücevher ancak bir katre gibidir. Hakk'ın aşkı, gönül denizine düşer.[202]

Gönül, çeşitli ifadelerle bizatihi suya benzetilmiştir. Gönül denizinden şüphenin çeri çöpü eksik olmaz.[203] Gönül sevgiliyi cana doğru çekme ümidiyle deniz dalgası gibi kararsızdır.[204] Gönül, ancak Yusuf gibi eşsiz bir mücevher çekmesi gereken su kovasıdır.[205] Nabi, gönlü suya teşbih ettiği gazelinin bir beytini, bir başka eserinde de dile getirmiştir.[206] Beyitteki ifadeye göre, "*Sersem gönül, su gibi saf gönüllüyü nerede bulsa dolap gibi üzerine döner*":

Bulsa her kande ki bir sâf-dili âb gibi
Dil-i ser-geşte döner üstüne dullâb gibi (ND.G.870/1)

Galib, gönlü suya teşbih ettiği[207] bir naatında, Hz. Muhammed'e (asm.) hitaben "*Dergâhının tozunun ışığından su olan gönül, Güneş ışığının pençesine düşmez Ya*

---

[193] bk. ND.G.492/1.
[194] bk. ND.G.114/5.
[195] bk. ND.G.306/5.
[196] bk. ND.Mua.160.
[197] bk. ND.G.53/3.
[198] bk. ND.G.820/2.
[199] bk. ŞGD.G.136/4.
[200] bk. ŞGD.Şa.2/4.
[201] bk. ŞGD.Tah.8/5.
[202] bk. YD.49/4; YD.270/1; YD.401/2.
[203] bk. ND.G.402/3.
[204] bk. ND.G.495/2.
[205] bk. ND.G.404/3.
[206] bk. NTH.46.
[207] Konuyla ilgili başka bir beyit için bk. ŞGD.G.241/3.

Resulallah!" diye terennüm etmiştir. Yani gönül, su olup Hz. Peygamber'in (asm.) dergâhına akar ve güneşin pençesine kapılmaz (buharlaşmaz), başka şeylere meyletmez:

Gubâr-ı âsitânın pertevinden âb olan hâtır

Fürûğ-ı pençe-i mihre kapılmaz yâ Resûle'llâh (ŞGD.G.274/5)

Sevgilinin boyu servi ağacına benzetilir. Nerede bir servi ağacı varsa yanında akan bir su vardır. Servi-akarsu ilişkisine telmihen servi, sevgili; âşık ise akarsudur. Akarsu olan âşık, sevgiliyi kavuşma kenarına çekme ümidiyle daima yüzü toprakta olarak serviye yalvarır hâlde yamacında akar. Âşığın su olan gönlü bundan razı değildir, surat asar ama nafile kavuşma için başka bir yol yoktur:

Çeker âhir kenâr-ı vuslata bir serv-i bâlâyı

O dil kim âb-veş hâk-i niyaza çehre-fersâdır (ŞGD.G.103/4)

Âşığın gönlü hususunda Galib'te kararsız bir hâl dikkat çeker. Bir beytinde,

Hüsnüne feyz-resândır bu dil-i âb-şüde

Gülşen-i ravza-i ruhsâra akarsuyum ben (ŞGD.G.250/2)

demek suretiyle sevgilinin güzelliğine feyz ulaştıranın (âşık, sevgilinin gül bahçesine benzeyen yüzünün akarsuyudur) su gidişli gönlü olduğunu söylerken bir yandan da,

Pertev-i hüsnünden olmuştur dilim yek katre âb

Jâleyim çün mihr-i pür-envârdan kılmam ferâğ (ŞGD.G.160/5)

sözleriyle gönlünün, sevgilinin güzelliğinin ışığından bir damlacık su olduğunu, aynı zamanda çiğ tanesine benzeyen gönlünün güneş olan sevgiliden uzak kalamayacağını terennüm eder. Burada çiğ tanesinin güneşi gördüğünde buharlaşmasına ve ona doğru gitmesine atıf vardır. Görüldüğü üzere âşığın gönlü çiğ tanesi olarak da düşünülür. Nabi de bu benzetme ile gönlüne hitap ederek onu "*Bu dünyaya jale gibi düştüğünden beri dünya sofrasına göz dikip dilenciye sunmazsın*" der:

Düşelden jâle-veş bu hâkdâna âferîn ey dil

Dikip göz sufre-i gerdûna nân-ı hora sunmazsın (ND.G.625/2)

Gönül, sevgilinin hayat suyu olan ağzını arayan İskender, onun güzelliği ile sarhoş, perişan ve dertli olandır. Kimi zaman kırılganlığından dolayı kadeh, şişe nesnelere benzetilir. İçi kan suyu ile doludur. Çaresiz bir şekilde kan yutmaya da devam eder (Pala, 2012: 168-169). Fuzuli,

Gönlümü gör dîdeden geh kan döker geh kan içer

Medd ü cezrini temâşâ kıl bu deryânın müdâm (FD.K.4/7)[208]

---

[208] Konuyla ilgili bk. FD.G.61/5.

dediği beytinde gönlü denize benzeterek, gönlün bazen gözden kan içtiğini bazen de döktüğünü (gözyaşı) söylemiş, bu hâli denizdeki med-cezir olarak hayal etmiş ve devamlı seyredilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Benzer bir ifade ile Nabi gönlünün gam dalgalarının oyuncağı olduğunu, deniz gibi bazen ümit bazen de ümitsizlik dalgaları şeklinde çalkalandığını ifade eder:

Oldu gönlüm Nâbiyâ bâzîçe-i emvâc-ı gam
Çalkanır geh ye's ü geh ümmîd ile derya gibi (ND.G.850/16)

Galib, deniz gönüllülerin vasıflarına da yer verir.

İstemez ferş-i münakkaş hâne-i deryâ-dilân
Eşk-i mevc-â-mevc besdir bûriyâ lâzım değil (ŞGD.G.194/6)

Buna göre; deniz olan gönül, aynı zamanda eve benzer. Bu ev, nakışlı döşeme istemez çünkü deniz olan bu evin nakışı, dalga dalga olan gözyaşıdır ve bu eve hasır fayda vermez, ıslanır. Hasırdan kastın dünyalıklar olduğu düşünülürsedeniz olan gönülde hasıra ihtiyaç olmaz.

Sevgilinin kirpiği okun ucundaki temrene benzetilir. Demiri sağlamlaştırmak için temrene su verilmesinden hareketle sevgilinin kirpiği ve su arasında ilişki kurulur. Aşağıdaki beyitte âşığın yaralı gönlünü, sevgilinin kirpiği çeşme yapmıştır. Sevgilinin kirpiği, âşığın gönlüne değince orayı çeşme yapar:

Berk-ı hüsnün bî-karâr etdi dil-i mecrûhumu
Yaktı yandırdı çenâr etti dil-i mecrûhumu
Âb-ı tîğın çeşmesâr etti dil-i mecrûhumu
Tîğ-ı gamzen dâğdâr etti dil-i mecrûhumu
Pehlavânın ol kemân ebrûların haccâmdır (ŞGD.Tah.11/2)

Galib, *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinde dolaylı olarak gönlü, kara benzetmiş olabilir:

Deycûr ile berf edince ülfet
Bir kâlıba girdi nûr u zulmet (ŞGHA.1327)

diye yer verdiği beytinde, karanlık ile kar birleştiğinde ışık ile zulmetin bir kalıba girdiğini ifade etmiştir. Karla gönül; gönlün içindeki karanlıkla da süveyda kastedilmiş olabilir. Bunlar birleştiği vakit ışık ile karanlık bir olurlar. Süveyda, "kalbin ortasında bulunan kara benektir. Eskiler, nefs-i nâtıka (konuşan nefis) denilen insanın, manevî

varlığının ve idrakinin merkezi olarak bu noktayı bilirlerdi. Modern tıbbın da ortaya koyduğu ve kalbin tam ortasında bulunan bu siyah nokta ahlat-ı erbaa denilen ve insan sağlığı için önemi büyük olan dört sıvıdan biridir. Buna sevda denildiği de olur. Rivayete göre kalbin ortasında gönül; gönlün içinde de süveyda var imiş. Dolayısıyla süveyda en üstün anlayış noktası ve ilahî aşkın tecelli ettiği yerdir.” (Pala, 2012: 416). Bir başka beyitte ise kar tanesi olan gönül, göz; süveyda ise göz bebeği gibidir:

Bir bakıma berf içinde deycûr
Mânend-i sevâd-ı dîde mahsûr (ŞGHA.1331)

(Kar içinde karanlık, gözün beyazı içerisinde gözbebeği gibiydi.)

Âşığın gönlünün su gibi çağladığı ifade edilirken bazen damla bazen deniz olduğu söylenir. Gönlün, ümit-ümitsizlik şeklindeki kararsızlığı, denizin med-cezir hâli şeklinde hayal edilir. Âşığın gönlü, sevgilinin güzelliğinin ışığından bir damlacık gibidir. O, güneşe benzeyen sevgiliden vazgeçmeyen çiğ tanesine benzetilir. Hatta bazen gönlün, âşığın akan gözyaşlarından ve inleyişlerinden ötürü su dolabına döndüğü de ifade edilir. Onun içi kan suyu ile doludur. Yusuf gibi eşsiz bir mücevher çekmesi gereken su kovasıdır. Gönülde olanın ağızdan çıkmasından hareketle kuyunun kenarı söze (ağız); kuyu suyu ise gönle benzetilir. Âşığın yaralı gönlünü, sevgilinin kirpiği çeşmeye çevirir. Su-ateş ikilisi bir araya getirilirken âşığın gönlü için tufan fırını benzetmesinde bulunulur. Karanlık ile kar birleştiğinde ışık ile zulmetin bir kalıba girdiğini ifade edilirken kar sözcüğüyle gönül; gönlün içindeki karanlıkla da süveyda kastedilmiş olabilir.

2.3.8. Akıl

Deniz; sınırsızlık, genişlik gibi hasletleri yönünden âşığın aklına benzetilir:

Deryâ-misâl havsala satmakdayız velî
Bî-lengeriz hevâ ile hem-dûşlardanız (ND.G.332/2)

2.3.9. Elbise

Rint meşrepli âşığın sesi olan Nabi, “*Zahit elbisesi ile övünmeyiz. Bizim örtümüz deniz gibi dalga dalgadır*” diyerek âşıkların elbiselerinin dalga gibi kat kat olduğuna, mecazi olarak durumlarının peyderpey ortaya çıktığına işaret eder:

Zann etme ki gayr için ol kûşişimiz
İzhâr-ı bütûndur sebeb-i cûşişimiz

Fahr eylemeziz libâçe-i zâhid ile
Deryâ gibi mevctir bizim pûşişimiz (ND.Ru.91)

2.4. RAKİP

"*Ey Nabi, o ay yüzlü sevgiliyi, rakibin ardından giderken görenler, onu karanlık bulutun arkasındaki ay sanır*" dediği beytinde Nabi, rakibi karanlık bir bulut olarak tahayyül eder:

Sehâb-ı tîre verâsında meh sanır Nâbî
Gören o mâh-likâyı rakîbin ardınca (ND.G.766/6)

2.5. MADDİ-MANEVİ HÂLLERDE SU UNSURU

2.5.1. Gam

Fuzuli, *bahr-ı gam*; Nabi, *bahr-ı gam*[209], *deryâ-yı gam, yem-i gam, emvac-ı yem-i gam*[210], *mevc-i gam, emvac-ı gam, tizab-ı gam*; Galib, *bahr-ı gam* ifadelerini kullanır.

Kurtulam gamdan deyü kûyunda ammâ bilmezem
Kurtarır mı bahr-i gam mevcinden ol sâhil beni (FD.G.296/8)

(Sevgili! Gamdan kurtulayım diye sokağındayım ama bilmem ki, gam denizinin dalgasından o sahil beni kurtarır mı?)

Gam, denize benzer.[211] Kıyısı, gemisi yoktur.[212] Kıyıya çıkmaya gücü olsaydı gönül gemisi gam denizinden olmazdı.[213] Sitem eden sevgili bir gün gam denizini görecektir.[214] Sinenin parça parça gam dalgasından haber vermesi ve gönlün kan döken yaralarının âşığın kırgınlığını söylemesi istenir:

Çâk çâk-i sîne versin mevce-i gamdan haber
Zahm-ı hûn-pâş-ı derûnum inkisârım söylesin (ND.G.596/2)

Hz. Muhammed (asm.) için yazdığı naat-ı şerifinde Galib, bir gün gam denizine dalıp tefekkür ederek kendinden geçtiğini, isyanını anıp sonunun ne olacağından çekindiğini ancak "*Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammedsin efendim, Hak'dan bize doğrulanmışsın*" matlaını söyleyen bir efendiyi işittiğini dile getirir:

---

[209] bk. ND.G.406/13.
[210] bk. ND.G.217/3.
[211] bk. ND.G.224/1; ND.G.478/2; ND.G.237/3.
[212] bk. ND.G.382/3.
[213] bk. ND.G.877/4.
[214] bk. ND.Met.61.

Bir gün ki dalıp bahr-ı gama fikrete gittim
İlden getirip kendimi bî-hodluğa yittim
İsyânım anıp âkıbetimden hazer ettim
Bu matlaı yâd eyledi bir seyyid işittim
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim
Hak'tan bize sultân-ı mü'eyyedsin efendim (ŞGD.Müs.1/5)

2.5.2. Mihnet /Isdırap

Galib tarafından devamlılık ve helâk edici özelliği ile tufan, ızdıraba[215]; sel suyu, mihnete benzetilir. "*Harabe gönlü mihnet seliyle perişan etmeye; testi kapanmış olup o zulüm sakisi ayak basmış*":

Dil-i vîrânı ber-bâd etmeye seyl-âb-ı mihnetle
Sebû der-best olup ol sâkî-i bî-dâd ayak basmış (ŞGD.G.142/2)

Ayak kelimesi hem ayak hem de kadeh anlamındadır. Şarap testisinin bağlı kalması muhtemelen zulüm sakisinin arzusudur.

2.5.3. Elem

Sürekli devam eden elemler, hiç durmadan akan *sebil* olarak düşünülür. Nabi, elemler sebilinin taşına mücevher denemeyeceği gibi sözün mertebesinin de ehline görüneceğini söyleyerek sözün önemine dikkat çekerken "elemler sebili" tamlamasını kullanır:

Sözün merâtibi zâhirdir ehline Nâbî
Denir mi sengine cevher sebîl-i allâmın (ND.G.421/8)

2.5.4. Dert

Derdin su ile ilintili kullanıldığı yerlerde Yunus Emre, *derd suyu*; Fuzuli, *bahr-ı derd*; Nabi, *bahr-ı derd, mevc-i derd*[216] gibi tamlamalar kullanır. Tasavvufta, derdi isteyen âşığın (talep) bir sonraki aşaması derdin artmasını dilemek (ibtila hâli)tir. Bu minvalde Yunus Emre, derdin suyuna kanmayı arzu ederken ibtila hâlini açığa vurur:

Aşkın oduna yanayın derdin suyuna kanayın
Gördüğüm seni sanayın hayran olayın bir zaman (YD.253/4)

---

[215] bk. ŞGD.Tah.16/3.
[216] bk. ND.Ru.22.

Fuzuli "*aşk ile dalgalanmış bir dert denizi*" olduğunu söyler. Onun hâlinin şahidi ise ısdırap dolu gönül ve ölçüsüz figandır:

Havâdan mevce gelmiş bahr-ı derdim şâhid-i hâlim
Dil-i pür-ıztırâb u nâle-i bî-i'tidâlimdir (FD.G.103/6)

Nabi ise derd denizinin girdabının esiri ve cefasının hedefinin kendisi olduğunu zikreder:

Bahr-ı derdin esîr-i gird-âbı
Hedef-i cevr Yûsuf-ı Nâbî (ND.Met.57)

2.5.5. Hicran

Çokluk ve devamlılık yönünden hicran, dalga olarak şöyle zikredilir:

Çeh-i târîk-i firkatten halâsa fırsat el vermez
Miyân-ı lücce-i hicrâna düşdük vuslat el vermez (ND.G.318/1)

(Ayrılık yolunun kuyusundan kurtulmaya fırsat el vermez. Hicran dalgalarının arasına düştük vuslat el vermez.)

2.5.6. Ayrılık

Nabi, *telh-abe-i firak, zehr-ab-ı gelu-suz-ı firak*; Galib, *zehr-abe-i fürkat* ifadelerini kullanır. Ayrılık, acı bir sudur.[217] Bir yandan sevgiliyi dileyen âşık bir yandan aşkın kavuşmayla son bulmaması adına ayrılığın sürmesini de ister. Öyle ki, ayrılığın boğaz yakıcı zehir suyu kadehi, nefsin meylettiği şeydir:

Câm-ı zehr-âb-ı gelû-sûz-ı firâkın sâkî
Nâ-güvâr öyle değildir ki demek mümkün ola (ND.G.772/7)

Ayrılık zehrinin suyuyla ağlamaklı olan gönül, şeker gibi zulümden lezzet duyar hâle geldi:

Zehr-âbe-i fürkatla gönül zâr idi ammâ
Şekker gibi âzârdan oldu mütelezziz (ŞGD.G.42/2)

2.5.7. Saadet

Saadet, mutluluk anlamına gelir. Nabi, *sehab-ı sürur*, *bahr ve cuy* ifadelerine yer verir. Bir beytinde "*Dünyada sulu olmayan, kuru bir yaprak kalmadı. Saadet bulutu*

---

[217] bk. ND.G.332/5.

terlemeye başladı." demek suretiyle saadetli bir durumun başladığını bulutun terleyişi olarak nitelendirir. Şöyle ki:

Cihânda kalmadı bir berg-i huşk nâ-sîr-âb
Tereşşüh eylemeye başladı sehâb-ı sürûr (ND.K.7/8)

Nabi, denizi, saadetin; karayı ise kederin temsilcisi olarak düşünür. Böylece deniz ve kara gibi saadet ve kederin de birbirine sarıldığı -birlikte olduğu- vurgulanır:

Biribirine ki bu bahr ü ber sarılmıştır
Nümûnedir ki safâ vü keder sarılmıştır (ND.Met.9)

Akarsuyun uzun uzadıya akışı, suyun hayat kaynağı oluşu saadetle remzedilir. Nabi'ye göre; "*Huda, bir fidanın büyümesini dilerse ayağına saadet akarsuyu akar*":

Bir nahlin etse neşv ü nemâsın Hudâ murâd
Cârî olur ayağına cûy-ı sa'âdeti (ND.K.20/2)

2.5.8. Ah

Ah kavramı sözlüklerde "*Nidâ, âşığın iç âlemindeki ateşli ve elemli ifadesi. Allah kelimesindeki ilk ve son harf bir araya getirilirse âh meydana çıkar. O halde ah Allah demektir. Âşığın ah demesi, O'na sığınması anlamına gelir. Güneşin ışıkları elife(ا) kütlesi he(ه) harfine benzediğinden hergün ah (Allah) diyerek doğar. Arapça bir iç çekiş ve iştiyak nidası ve kulun aşk ateşi ile inleyişi*" şeklinde geçmektedir (Uludağ, 1995: 26; Cebecioğlu, 2005: 12).

Fuzuli *ebr-i dud-ah* tamlamasını kullanır. Âşığın ahı, bulut olarak hayal edilir. Beyte göre; ah dumanının bulutu, sevgilinin ay yanağının perdesidir. O ayın cemalinden perdesini kim almaz ki:

Oldu ebr-i dûd-ı âhım perde-i ruhsâr-ı mâh
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh nikâb (FD.G.34/7)

Âşık, sanki ah bulutunu, gelin gibi hayal ettiği sevgilisinin yüzündeki duvak olarak düşünür. Herkes sevgilinin yüzündeki bu ah bulutundan olan duvağı açmak ister.

Gökyüzünde bulut olduğunu düşünenler yanılgı içindedir. Şaire göre bulutlar âşığın ahının göstergesidir. Dünyayı kaplayan feyz bulutu değil, terk edilmiş âşığın ahıdır derken bulut, aha benzetilir:

Ey teşne-i ümîd değildir sehâb-ı feyz
Gerdûnu âh-ı âşık-ı mehcûr kaplamış (ŞGD.G.134/6)

2.5.9. Delilik

Akarsu, denize ulaşma arzusuyla sürekli akar. Bundan dolayı delilikle akarsu arasında bir münasebet kurulur. Delilik, taşlanma ve zincire vurulmaya sebebiyet veren bir coşkunluk, taşma hâlidir. Buna göre; Galib divanında Mecnun'un hâlinden haber verirken onun gözyaşı selini kan denizine katan delilik akarsuyunu sakinleştirdiğini belirtir:

Katıp seyl-i sirişkin bahr-ı hûna
Sükûn el vermiş ol cûy-ı cünûna (ŞGD.Mes.6/6)

Akarsulara bazen taş atılır ya da önlerine set çekilmeye çalışılır. Şair, bu gerçeklikten hareketle bu durumu hüsn-i talil sanatıyla deliliğe benzetmiş olabilir.

2.5.10. Hayal

Nabi, *mevc-i hayal-i şu'ara*; Galib, *sebz-ab-ı hayal, derya-yı tahayyül, mevc-i hayalat*[218] tamlamalarına yer verir. Sürekliliği yönünden dalga, hayale teşbih edilir:

Cûş eder mevc-i hayâl-i şu'arâ dûş-be-dûş
Beyt-i ebrûsunun ara yeri dîvân yoludur (ND.G.108/6)

(Şairlerin hayal dalgası omuzdan omuza coşar. Sevgilinin kaşlarının arası divan yoludur.)

Galib, "*Sevgilinin saçının gölgesine düşen taze bakışın uzayıp gitmesi sanırım bu hayal deryasından çıkan anberdir*" derken hayali denize teşbih eder:

Sâye-i zülfüne medd-i nigeh-i tâze düşer
Sanırım anber-i deryâ-yı tahayyüldür bu (ŞGD.G.272/2)

Miskle birlikte anılan ve güzel kokunun sembolü olan anber, bir balığın bağırsaklarında toplanır ve dışkı ile dışarı atılıp denizin üzerinde yüzer halde bulunur.[219]

2.6. GÖZYAŞI VE GÖZYAŞINA BENZETİLEN UNSURLAR

Su ve suya dair pek çok nesne gözyaşına benzetilir. Bu benzetmeler, günümüzde gözyaşının hissedilen duygulara göre çeşitli şekiller aldığının söylenmesi açısından da manidardır.[220] Gözyaşı, edebiyatımızda kendinden sıkça söz ettirirek birçok şekilde teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Çünkü âşığın mutad olduğu şey gözyaşı dökmesidir.

---

[218] bk. ŞGD.K.22/9.
[219] http://lugatim.com/s/AMBER (E.T. 25 Temmuz 2017).
[220] https://onedio.com/haber/her-durumda-ayri-bir-gozyasi-salgiladiginizi-kanitlayan-12-mikroskop-fotografi-351543 (E.T. 21 Haziran 2017).

Zira talep eden odur. Sevgilinin gönlü taş olduğundan âşık, akıttığı gözyaşıyla o taşı yumuşatmak ister. Mahallesini gözyaşı ile yıkar. Kâbe olan sevgilinin eşiğine su götürmek, orada su dağıtmak sevaptır (Pala, 2012: 1).

Çeşitli mahiyet özellikleri itibariyle su, gözyaşına teşbih edilir. Farklı bir yaklaşımla gözyaşının beyaz su olarak vasıflandırıldığı da görülür. Yakarışın bir göstergesi olan gözyaşı, kıymetinin büyüklüğünden hareketle abdest suyu, zemzem ve kevser olarak anılır. Şekil, renk ve değer gibi özellikleri yönünden para ya da; gümüş, inci, la'l ve mercan gibi değerli taşlar, gözyaşına benzetilir. Acıdan dolayı akıtılan gözyaşları, kanla sembolize edilmek suretiyle kan suyu, kan damlası, kanlı yaş, kanlı akarsu gibi anlamlandırmaların dışında renk yönünden kanı çağrıştırdığı için kızıl, şafak, gül renkli kan şerbeti, gülsuyu, şarap gibi nitelemelere sebep olur. Sularının çokluğu sebebiyle denizin, gözyaşına teşbih edildiği görülürken deniz suyunun tuzlu olduğu ve bazı elementler içerdiği gibi özelliklerden ötürü de gözyaşına benzetildiği söylenebilir. Devamlılık açısından dalga olarak da hayal edilir. Bunların dışında çokluk ve devamlılık gibi özellikleri yönünden akarsu (Nil, Ceyhun, Kulzüm), pınar, ırmak, göl, çeşme, sebil, yağmur, tufan, sel de gözyaşına benzetilir. Durmak bilmemesi ve küçüklüğü bakımından çocuk, mahiyetinden ötürü nem-ter, iki kaynaktan gelmesi hasebiyle Ay-Güneş, renk ve şekil bakımından yıldız ve gezegenler; şekil açısıdan tohum; sulanarak ortaya çıktığından meyve, akışının acı verişinden, yakıcılığı bir yana suyun mahiyetinde bulunmasından dolayı ateş; kirpikte asılı kalması hayaliyle kâfir; her daim âşıkla birlikte olmasından dolayı yoldaş aksi bir durumda gammaz yoldaş; rakibin yolunu kesmesi hayaliyle asker; manevi açıdan nur, misk ve hayat suyu; ağlayış hâlinin fazlalığı koyuluk olarak ifade edilirken kumaş; bir hâli dışa vurmasından mürekkep, hareke-yazı ve haberci, gözyaşına teşbih edilir. Ayrıca pişmanlık, hasret, hayret, ayrılık gibi duygular gözyaşını tanımlarken niteleyici bir unsur olur.

2.6.1. Su/ Habab

Fuzuli ve Galib *su, habab*[221]; Nabi, *su* ve *ab* kelimelerini gözyaşı yerine kullanır. Fuzuli'ye göre su olan gözyaşı; servi olan sevgilinin ayağına dökülen[222], sevgilinin fidan olan kirpiğini besleyen sudur.[223] Fuzuli der ki: "*Ey sahrada oturan kişi gafil olma,*

---

[221] bk. FD.K.24/3; ŞGD.K.23/22.
[222] bk. FD.G.201/9.
[223] bk. FD.G.117/3.

her su serab değildir. Sahranın üzerinde görünen ancak Mecnun'un gözyaşı dalgasıdır":

Olma ey sahrâ-nişîn gâfil değil her su serâb
Mevc-i eşk-i germ-i Mecnûn'dur tutan sahrâ yüzün (FD.G.224/4)

Nabi'ye göre; göz, daima su (gözyaşı) doludur, öyle ki o suyun (gözyaşı) yanında yedi deniz dahi göze serap görünür.[224] O, gönlün misafiri olan,[225] temizleyen,[226] aşkın olmazsa olmazıdır.[227] Ölçüsüz olduğunda ise bedende afiyet bırakmayandır.[228] Bir beytinde kendini kandile benzetip ateş ve su arasında kaldığını söylerken su kelimesini gözyaşı yerine kullanır:

Kalmışız âteş u âbın arasında hayrân
Kalbimiz rûşen iken revgan-ı kandîl gibi (ND.G.848/2)[229]

Gönülde yanan ateş; gözden akan gözyaşı olunca âşık, bir kandile benzer.

Galib ise farklı bir yaklaşımla gözyaşını beyaz su olarak vasıflandırır.[230] O, kanlı (ciğer kanı şarabına benzeyen) gözyaşı, gözde su oluncaya kadar kirpik ucu (temren) inbiğinden nice zehir geçer:

Ne zehrler geçer inbîk-i nûk-i müjgândan
Şarâb-ı hûn-ı ciğer gözde âb oluncaya dek (ŞGD.G.174/5)

İnbik, akıcı maddeleri süzme işine yarayan alettir. Şair, âşığın temrene benzeyen kirpik ucunu bu alete benzetir ve buradan geçen gözyaşı, su oluncaya kadar pek çok aşama geçirir. Tasavvufi kültürde kan maddiyatı; su ise maneviyatı sembolize eder (Yeniterzi, 2000: 80). Kanın suya dönüşmesi manevi açıdan bir derinleşmeyi de ifade eder. Galib, her şeye rağmen kendine, tahammüllü olmasını zira mumun ışığına bir zerre suyun mani olacağını telkin etmeyi de ihmal etmemiştir.[231]

2.6.2. Abdest Suyu

Nabi "*eşk-i tazarru*'" tamlamasını kullandığı beytinde "*Yakarış gözyaşısı ile abdest almadıkça sevgilinin yüzünün mushafına bakış eli değmez*." der. Şair, sevgilinin

[224] bk. ND.Kı.5/4; ND.Kı.67; ND.K.11/1.
[225] bk. ND.G.81/6.
[226] bk. ND.G.599/4.
[227] bk. ND.G.230/7.
[228] bk. ND.G.98/5.
[229] Konuyla ilgili başka bir beyit için bk. ND.Ru.11.
[230] bk. ŞGD.G.34/3.
[231] bk. ŞGD.G.156/6.

yüzünü kutsal kitaba benzetir ve gözyaşı abdesti alınmadan sevgilinin yüzü olan Mushaf'a göz ucu ile dahi bakılamayacağını haber verir:

Tâ eşk-i tazarru'la vuzû eylemedikçe
Dest-i nigeh ol Mushaf-ı ruhsâra yapışmaz (ND.G.314/2)

2.6.3. Zemzem

Fuzuli ve Nabi, zemzemi, gözyaşına teşbih ederler. İfadeleri ise hemen hemen birbirine yakınlık gösterir. Nabi'nin kendinden bir önceki asrın şairi olan Fuzuli'den etkilenmemiş olması düşünülemez. Fuzuli, *Leyla ve Mecnun* mesnevisinde Kâbe'yi kişileştirirken onun bağrına taş bastığını (Kâbe'nin bağrına bastığı taş olarak Hacerü'l-esved kastedilmiştir) ve gözünden zemzem gibi yaş akıttığını söyler. Onun zemzemi, gözyaşına benzettiği[232] beyti şöyledir:

Göğsüne uran hacer gibi taş
Zemzem gibi gözden akıtan yaş (FLM.1070)

Nabi'de benzer bir kurgu yaparak,

Hicretinden berü gözden döküp eşk-i zemzem
Ka'be'ye oldu siyeh-câme-i mâtem mutâd (ND.K.2/80)

sözleriyle Kâbe'yi kişileştirmiş, onun Hz. Muhammed'in (asm.) hicretinden sonra zemzem gözyaşlarını akıttığını ve siyahlara bürünerek matem tuttuğunu terennüm eder.

2.6.4. Kevser

Galib "*Kevser-i ateş-nihad*" tamlamasıyla Kevser'i, gözyaşına teşbih eder. Buna göre cennet görünen cehennemin adı aşk, yaratılış ateşinin kevseri ise gözyaşıdır:

Kevser-i âteş-nihâdın adı eşk
Dûzah-ı Cennet-nümânın adı aşk (ŞGD.Kı.24/1)

2.6.5. Ab-ı hayat

Nabi, *ab-ı hayat*[233], *çeşme-i hayvan*[234], *çeşme-i ab-ı hayat*[235]; Galib, *ab-ı hayvan, çeşme-i ab-ı hayat* tamlamalarına yer verir. Nabi ve Galib, hayat suyunu, gözyaşına

---

[232] Konu ile ilgili başka bir bent için bk. FHS.310.
[233] ND.G.58/4.
[234] ND.G.345/3.
[235] bk. ND.G.850/6.

benzetirler. Mesela karanlık içinde kalmış Nabi, ölümsüzlük suyunun ümitsiz olan göz suyu olduğunu Hızır'dan haber almıştır:

Zulmet içre Nâbiyâ ben Hızr'dan aldım haber
Âb-ı çeşm-i nâ-ümîd çeşme-i hayvân imiş (ND.G.352/5)

Galib ise gözü tevhit halkasına benzettiği beytinde siyah nur olan gözden hayat suyu göründüğünü dile getirir:

Görür nûr-ı siyehten çeşme-i âb-ı hayâtı ol
Sevâd-ı dîde-i ehl-i nazardır halka-i tevhîd (ŞGD.G.38/4)

Ab-ı hayata benzetilen gözyaşı, siyah nur olarak nitelendirilen göz bebeğinden çıkar. Siyah nura benzetilen göz bebeğinden, kalpte ilahî aşkın tecelli ettiği siyah nokta olan süveyda kastedilir. Siyah, cevherin nuru, görülemeyen ancak gösteren nur olarak Allah'ı (cc.) simgeler (Yıldırım, 2006: 133). Gönlüne seslenerek bu kadar akıcı hayat suyunu (gözyaşı) israf etmemesi gerektiğini de öğütler:

Ey dil ey dil yeter bu eşk-i revân
Etme isrâf o âb-ı hayvânı (ŞGD.G.318/7)

2.6.6. Akarsu vb./ Çeşme

Şairler, gözyaşını akarsuya, pınara, ırmağa vb. benzetir. Akarsu gibi nesneleri, gözyaşına teşbih eden Yunus Emre, *akarsu*[236], *pınar, ırmak, göl*[237]; Fuzuli, *Ceyhun, Kulzüm*[238]; Nabi, *cuybar, cuybar-ı eşk, cuybar-ı sirişk, cuy-ı Nil, Nil, Ceyhun, abşar*; Galib, *cuybar, cuy-ı eşk, cuy-ı sirişk, cuybar-ı bağ-ı hüsn, çeşme*[239], *sebil*[240], *derya-yı Nil* ifadelerini kullanır. Yunus Emre aşkın cefasından her gün ağlamakta öyle ki gözlerinden inen yaşlar pınarla mukayese edilemez:

Aşkının cefasından dünün günü ağlarım
Akan pınar ne misal gözden inen yaşlara (YD.330/4)

Sudan ibaret olan gözyaşı, âşığın aşk ile alevlenen gönlünü söndürmek için kesintisiz akar. Lakin gönül ateşi sönmek bilmez. Nihayetinde âşık, su kesilir. Gâh deniz gâh ırmak olup akar:

[236] bk. YD.404/7.
[237] bk. YD.324/4.
[238] bk. FD.G.162/2.
[239] bk. ŞGD.Şa.4/2.
[240] bk. ŞGD.Kı.6/2.

Irmak gibi ben çağlarım gâh gülerim gâh ağlarım
Nefsim ciğerin dağlarım kibr ü kini yıkan benim (YD.187/2)

Âşığın gözyaşı, akarsudur.[241] Âşık der ki: "*Gözyaşım seli gibi akan bir nehir asla görmedim. Ey Yusuf yüzlüm! Böylece Nil ve Ceyhun'a ulaştım*":

Seyl-i eşkim gibi hergiz nehr-i cârî görmedim
Vardım ey Yûsuf-cemâlim Nîl'e de Ceyhûn'a da (ND.G.661/2)

Nil, akarsu olmasına rağmen Galib tarafından Kerbela hüznünün şiddetini ifade edebilmek için deniz olarak telaffuz edilmiştir:

Bulandı yevm-i âşûrâda çarhın tab'-ı nâ-şâdı
Zemîn ü âsumân bu hüzn ile deryâ-yı Nîl oldu
Semâvât ehlinin gözyaşıdır bârân zann etme
Şehîd-i Kerbelâ'nın ruh-ı pâkiyçün sebîl oldu (ŞGD.Kı.6)

(Dünyanın mahzun tabiatı, aşura gününde bulandı. Yer ve gök bu hüzün ile Nil denizi oldu. Kerbela şehidinin ruhu için sebil olan, sema ehlinin gözyaşını yağmur zannetme!)

Galib bir şiirinde gözyaşı akarsuyu ile sevgilinin güzellik bağının sulandığını[242] söylerken başka bir şiirinde âşığın, gözyaşını çeşme çeşme akarsu gibi akıttığını söyler:

Sîne-i pür-dâğı gûyâ lâlezâr etdim sana
Çeşme çeşme eşk-i çeşmim cûybâr etdim sana
Bir müferrih bâğ-ı dil-cû âşikâr etdim sana
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve bu gülzâra gel (ŞGD.Şa.4/2)

Kınama okları ile teskin olmayan Fuzuli'nin ise gözyaşlarının önüne set çekmek fayda sağlamaz. Zira o Ceyhun'dur. Onun önünde hiçbir şey -çer-çöp- durmaz:

Fuzûlî vermedi ta'n okları göz yaşına teskîn
Önün bend etmek olmaz hâr u hâşâk ile Ceyhûndur (FD.G.90/7)[243]

2.6.7. Deniz/ Dalga

Deniz olarak tahayyül edilen gözyaşı Fuzuli için *derya*, *mevc*[244]; Nabi için *derya*, *derya-feşan*, *yem*, *yem-i eşk*, *yem-i sirişk*, *lücce-i çeşm-i ter*; Galib için ise *bahr* ve *derya-yı ateş*tir. Kara ile birlikte "*bahr ü ber*" şeklinde kullanıldığı yerler de vardır. Şairlerin ilk bakışta sularının çokluğu sebebiyle denizi, gözyaşına teşbih ettikleri

---

[241] bk. ND.G.153/3; ND.K.11/10; ND.G.65/3; ND.G.39/3; ND.G.588/2; ND.G.477/7; ND.G.582/5; ŞGD.G.78/3; ŞGD.G.295/3.
[242] bk. ŞGD.Tah.15/4.
[243] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. FD.G.162/2; ND.G.873/6; ND.G.817/2; ŞGD.Kı.6/1.
[244] bk. FD.G.224/3.

düşünülürken deniz suyunun tuzlu olduğu ve bazı elementler içerdiği buna mukabil bu elementlerin bazısının gözyaşında da bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Fuzuli, "*Göz bebeğim (göz adamım) attığın kirpik olan oklarını yığar. O ağaçlarla (kirpik) gözyaşı denizine köprü kurabileceğini zanneder*" derken denizi, gözyaşına teşbih eder:

Merdüm-i çeşmüm yığar peykânların mümkün değil
Ol ağaçlar birle tutmak eşk deryâsına pül (FD.G.174/4)

Gözyaşı, denizdir.[245] Âşığın cismi, gözyaşı denizinin girdabındaki çöpe dönmüştür:

Kuruttu tâb-ı gam cismim yem-i eşk etti ser-gerdân
Tenim gird-âb içinde devr eder hâşâke dönmüştür (ND.G.66/2)

Nabi ise engin su olan gözyaşını kendinden almadıkları takdirde cehennem ateşinden korkmayacağını vurgular:

Bâkim ne benim dûzahın âteşkedesinden
Almazlar ise lücce-i çeşm-i teri benden (ND.G.582/2)

Galib için de kanlı gözyaşı, akarsu iken denize dönmüştür.[246] Ama onun için gözyaşı kanlı dolayısıyla kırmızı olması hasebiyle hem ateş denizi hem de gül bahçesi olmuştur:

Fikr-i ruhsâr ile her bir katre hûn yâkût olup
Girye hem deryâ-yı âteş hem gülistandır bize (ŞGD.G.301/7)

Ayrıca ateş ve gülbahçesi benzetmeleri gözyaşının kanlı oluşunu da hatırlatır.

Galib'ten farklı olarak Fuzuli, gözyaşı için dalga benzetmesi yapar. Fuzuli'nin ifadesine göre göz, dalga (gözyaşı) ile dolu bir denizdir. Kaşlar ise dalgalardan baş aşağı olmuş bir gemi gibidir:

Her gözüm pür-mevc bir deryâdur ol deryâ üzre
Her kaşumdur mevcden bir ser-nigûn olmış gemi (FD.G.302/2)

2.6.8. Yağmur

Nabi, *baran-riz*[247], *ab-ı nisanveş*[248]; Galib, *baran* ifadelerini gözyaşı için kullanır. Nabi der ki: "*İki göz bulutu o denli yağmur akıttı ki, her saç ucu ten kubbesinde bir oluk oldu*":

---

[245] bk. ND.Ru.141; ND.Mua.164; ND.G.756/1; ND.Mua.85; ND.G.707/6.
[246] bk. ŞGD.G.248/1.
[247] bk. ND.K.11/7.

O denli oldı sehâb-ı dü dîde bârân-rîz
Ki oldu her ser-i mû bâm-ı tende bir mîzâb (ND.K.11/7)

Galib, âşığın gözyaşının yağmura nasıl dönüşeceğini izah ederken, bunun sevgilinin elmas olan kaşının, basiret ehlinin kanlı gözyaşını şimşek gibi ortasından vurmasıyla olacağını söyler. Basiret ehlinin gözyaşısı, sevgilinin elmas olan kaşını şimşek gibi çakmasıyla yağmura dönüşür:

Bârân olur ehl-i nazarın hûn-ı sirişki
Berk ursa miyânında ne dem hançer-i elmâs (ŞGD.G.130/2)

Yağmurun, Kerbela şehitleri için akıtılan gözyaşı olduğunu söylediği beytinde de yağmuru, gözyaşına teşbih eder. Buna göre; yağan yağmurlar gök ehlinin gözyaşıdır ve onlar Kerbela şehidinin pak yüzü için sebil olmuştur:

Semâvât ehlinin göz yaşıdır bârân zann etme
Şehîd-i Kerbelâ'nın rûh-ı pâkiyçün sebîl oldu (ŞGD.Kı.6/2)

2.6.9. Şebnem

Gözyaşının, şebnem olarak nitelendirildiği beyitlerde Nabi, *jale*, *şebnem*, *şebnem-i eşk*, *nakd-i şebnem*; Galib ise *şebnem-i eşk*, *şebnem-i nisar*, *jale-i dür* lafızlarına yer verir. Gözyaşı, çiğ tanesi gibidir.[249] Çiğ tanesi olan gözyaşı, âşığın gül bahçesi olan yüzünden eksik olmaz.[250] Âşık, çiğ tanesi gibi gözyaşı dökse de ümit gül bahçesinde bir gonca açılmaz.[251] Sevgili, âşığın ağlamasını ister. Nabi, aksi bir durum söz konusu olması temennisiyle sevgilinin gülüşünün gözyaşına bağlı olmadığını, onun şebnemin (gözyaşı) minnetini çekmeyeceğini söyler.[252] Nabi "*Sevgiliyi görünce gözyaşı şebnemim boşa akar. Güneş'in cilvesine Süreyya'da tahammül yok.*" dediği beytinde gözyaşını şebneme benzetir:

Yâri görecek zâ'il olur şebnem-i eşkim
Yok cilve-i hurşîde Süreyyâ'da tahammül (ND.G.479/3)

Aynı zamanda güneş ve sevgili; Süreyya ile gözyaşı döken âşık arasında da bir ilgi kurulmuştur.

---

[248] bk. ND.G.850/8.
[249] bk. ND.Mua.154; ŞGD.Tah.18/2.
[250] bk. ND.G.630/1.
[251] bk. ND.G.791/4.
[252] bk. ND.G.330/2.

Nabi, sevgilinin yanağını, âşığın çiğ tanesi olan gözyaşının oluşmasına sebep olarak gösterirken[253] Galib ise aksine sevgilinin gül bahçesi yüzüne su ve parlaklığını verenin âşığın çiğ tanesi olan gözyaşı olduğunu ve bunu elmas (gözyaşı) kalemle yazmasının layık olacağını vurgulamıştır.[254] Galibbeytinde gözyaşını çiğ tanesine benzetirken der ki: "*Gözümden kan arasında akan damlalar, mercana benzeyen gül arasında inciye benzeyen çiğ tanesidir*":

Çeşmimden akan katrelerim kan arasında
Çün jâle-i dürdür gül-i mercân arasında (ŞGD.G.298/1)

Ayrıca Şems muhabbetine atıf yaparak çiğ tanesi olan gözyaşını dökmeyi öğütler:

Şebnem-nisâr girye-i Şems-i mahabbet ol
Hîç kor mu yerde gözleri yaşını merdümün (ŞGD.G.177/10)

Para ve çiğ tanesi benzetmesini birlikte andığı beytinde Nabi, gül dilencisinin elindeki kâse nergis olunca saba rüzgârı kadehine çiğ tanesi parasını dökmüştür:

Döktü sabâ piyâlesine nakd-i şebnemi
Kâse be-dest nergis olunca gedâ-yı gül (ND.G.489/10)

2.6.10. Nem/ Ter

Yunus Emre, *nem*; Fuzuli, *nem, nem-i eşk, çeşm-i ter*; Nabi, *nem*[255], *çeşm-i nem-keşide, çeşm-i ter, çeşm-i ter-i tak, eşk-i ter, eşk-i çeşm-i ter, dide-i ter*[256], *lücce-i çeşm-i ter*; Galib, *eşk-i ter* ve *dide-i ter* ifadelerini gözyaşını kastederek betimler. Yunus Emre, gözyaşını kastetmek suretiyle "*nem*" kelimesini kullanır:

Yunus imdi taptır hemin akıtma gözünün nemin
Eğer bugün eğer yarın çün Hakk için kurbandasın (YD.278/7)

Fuzuli, din uğruna yapılması gerekenleri öğütlerken gözyaşı için "*nem-i eşk*" terkibini kullanarak,

Maksûdun eğer dîn ise dünyâdan geç
Allâh'a yapış cümle-i eşyadan geç
Tapşır nem-i eşk u şu'le-i âha inân
Ya'nî ki seradan ve Süreyyâdan geç (FHS.151)

---

[253] bk. ND.Ru.145.
[254] bk. ŞGD.G.258/2.
[255] bk. ND.G.290/5.
[256] bk. ND.G.208/2.

demektedir. Yani "*Maksadın din ise dünyadan vazgeç. Allah'a (cc.) yapış eşyadan yüz çevir. Gözyaşı ve ah alevi ile yalvar. Yani yerden ve gökteki Süreyyadan yüz çevir.*"

Bir başka gazelinde ise Fuzuli,

Gelür olsan kıluram ferş-i rehün perde-i çeşmüm
Dahi nem var azîzüm göze karşu sana layık (FD.G.152/2)

diye imada bulunarak cinas yapar. İfadeden hem "*sevgiliye layık hiçbir şey olmadığı*" hem de "*ona ancak gözyaşının layık olabileceği*" manası ortaya çıkar.

Dünya yüzünde en çok ağlayanların Hz. Âdem (asm.), Hz. Yakup (asm.), Hz. Yahya (asm.), Hz. Fatıma (asm.) ve Hz. Zeyne'l-Âbidin (asm.) olduğu söylenir (Eraslan, 2012: 242). Fuzuli, Hz. Yakup'u (asm.) andığı bir beytinde "*Hüzün evinden belalara duçâr olan Yakup'un çıkması gibi, nergis de toprak hapsinden gözyaşı (çeşm-i ter) ile çıksa*" diye temenni eder.[257] Şair bir taraftan yazarken bir taraftan gözyaşı döker. Döktüğü gözyaşları kâğıtla hemhal olur. Yazıların silinmemesi ve dağılmaması için buna mani olmaya da çalışır. Nabi,

Şikâyet dâstânında varak gerdânlığım Nâbî
Telâş ü fikrim oldur eşkten evrâkı nem çekmek (ND.G.462/8)

der. Burada sine kâğıt, gerdanlık ise yazılardır. Kâğıt olan sine, âşığın gözyaşları ile şikâyet destanını yazdığı yerdir. Gerdanlık misali olan yazıların yok olmasını istemeyen âşık, kâğıdın nem çekmesinden korkar. Göz, nem/ter (gözyaşı) ile doludur.[258] Gerçi ağlamaktan âşığın gözünde nemle dolu göz de kalmamıştır.[259] Gözyaşı (*çeşm-i ter*), sevgilinin yanağına meyl eder.[260] Sevgilinin hasretiyle gözde nem olmasına şaşmamak gerekir.[261] Gözyaşı öylesine çoktur ki, kirpikler nem üstüne nem çeker.[262] Âşık, küstah nemin sevgiliyle arasına girmesinden korkar.[263] Sevgili âlemi gösteren aynadır bu yüzden nem kabul etmez.[264] Cömert olan gözde mürekkepten nem olmasaydı âşık, sinedeki gizli sözlerini tutamazdı.[265] Sevgilinin anlayışı olsaydı, âşığın nem çeken gözünün coşmasına bakardı.[266] Bu yüzden âşık, gözyaşının (*nem-i eşk*) güle tesir

---

257 bk. FD.K.38/11.
258 bk. ND.G.203/1; ND.G.794/1; ND.G.672/3; ND.G.176/1; ND.Mua.55.
259 bk. ND.G.351/4; ND.G.436/1.
260 bk. ND.G.458/1.
261 bk. ND.G.85/1.
262 bk. ND.G.707/5.
263 bk. ND.G.47/4.
264 bk. ND.G.306/4.
265 bk. ND.G.496/6.
266 bk. ND.G.463/1.

etmesini Allah'tan (cc.) diler.[267] Âşığın gözünde kubbe gibi gözyaşı (*çeşm-i ter-i tak*) görenler gam bağının toprağında olduklarını anlar.[268] Âşık, hâlini gören sevgilinin de gözünde nem görmek ister.[269] Gözyaşı (*eşk-i çeşm-i ter*), sevgilinin dudağına bakmakla menekşe şerbeti hâlini alır.[270] Bazen günahın da isbatı olur.[271] Gözyaşı (*dide-i ter*), denizdir ve tuzludur. Galib'in ikazı şudur ki: Güzelliğin kaynağı olan sevgili, âşığın gözyaşından sakınmalıdır:

Ey kân-ı melâhat hazer et dîde-i terden
Deryâ-yı muhit ile nemekdân edemez bahs (ŞGD.G.28/2)[272]

2.6.11. Tufan/ Sel

Gözyaşı tufan veya sel olarak düşünür.[273] Gözyaşı-tufan/sel ilişkisi ile ilintili olarak Yunus Emre, *sel*, *ab u sel*; Fuzuli, *seyl-i eşk*; Nabi, *tufan*, *tufan-hiz*, *tufan-ı eşk*, *seyl-i sirişk*, *seyl-i revan*, *seyl-i eşk*, *pa-mal-i seyl*, *seylab-ı çeşme*, *seylab-ı eşk*, *seylab-ı sirişk*; Galib, *seyl*, *seyl-i eşk-i revan*, *seyl-i sirişk*, *seylab-ı eşk* tamlamalarını kullanır. Selin, gözyaşına benzetildiği beyitlere bakılıcak olursa, Yunus Emre, "*Mecnun, Leyla'nın yüzünde (Leyla'da) ne gördü ki, gözyaşını akıtarak su ve sel eyler?*" sorusuyla tecahül-i arif sanatına başvurur:

Ne gördü Leyla'nın yüzünde Mecnun
Akıtıp gözyaşın ab u sel eyler (YD.95/4)[274]

Burada şair aslında cevabı bilinen bir soru sorarak Hakk'ın tecellisine dikkat çeker. Fuzuli, gözyaşı selinin tesirlerine değinir. Buna göre; "*Gece gündüz yalnız gözyaşı seli dalga vurup, kimsesiz ah alev çekse (gözyaşı) damlası yeri tutar; ah alevi ise göğe tesir eder*":

Seyl-i eşk-i yetîm ü âh-ı garîb
Mevc urup şu'le çekse şâm u seher
Katresi safha-i zemîni tutup
Şu'lesi âsmâna ede eser (FHS.104)

---

[267] bk. ND.G.14/4.
[268] bk. ND.G.689/1.
[269] bk. ND.G.868/1.
[270] bk. ND.Met.27.
[271] bk. ND.G.93/4.
[272] bk. ŞGD.G.38/8.
[273] bk. ND.K.11/2; ND.G.521/1; ND.G.152/6; ND.G.243/3; ND.G.256/3; ND.G.319/4; ND.G.780/3; ND.Kı.66; ND.Kı.112; ŞGD.G.138/3; ŞGD.G.257/4; ŞGD.G.37/2.
[274] Başka beyiler için bk. YD.284/5; YD.404/6; YD.55/2.

Vücut, gözyaşı selinde öyle boğulur ki, gamından Nil nehri içindeki mikyasa döner. Mikyas: Nil nehri taştığında ölçmek için kullanılan alettir. Âşığın bedeni o gözyaşı seli içinde mikyas gibidir:

Dem-be-dem garka-i seylâb-ı sirişk oldu tenim
Döndü Nîl içre ki mikyâsa gamından bedenim (NTH.88)

Gönül, öyle bir sevgiliye düşmüştür ki, onun pak yüzünün yâdıyla akıcı gözyaşı seli, alev giyinmiş gibi olur:

Bir dil-rübâya düştü ki dil rûy-ı pâkinin
Yâdıyla seyl-i eşk-i revân şu'le-pûş olur (ŞGD.G.87/2)

Gözyaşı, Fuzuli ve Nabi için bazen de tufandır. Fuzuli, gözyaşını, Nuh tufanı olarak vasıflandırır. Öyle ki, göz bebekleri uzun zamandan beri aşk davasındadır. Onun zamanını sormaya gerek yoktur zira Nuh tufanını anarlar:

Gözüm merdümleri çoktan kılarlar da'vî-i ışkın
Ne hâcet yaşların sormak anarlar Nûh tûfânın (FD.G.225/6)

Nabi ise bu tufanın nasıl sakinleşeceğine dair bir husus zikreder. Ona göre; âlemi ışıklandıran vuslat güneşinin ışıkları, gözyaşı tufanının acısını teskin eder:

İncilâ-yı mihr-i âlem-tâb-ı vuslat Nâbiyâ
Sûziş-i tûfân-ı eşkin mâye-i teskînidir (ND.G.146/9)

2.6.12. Para

Gözyaşı, içinde birçok unsur (demir, bakır, protein… vb.) barındıran özel bir sıvıdır (Polat, 2009: 121). Renk ve şekil yönünden ziyade onun değerli taş ve paraya benzetilmesi belki de onu oluşturan maddelerden kaynaklanır. Nabi, gözyaşını paraya benzeterek *nakd-i eşk, nakd-i sirişk, nakdine-i sirişk, nükud-ı sirişk, nakd-i şebnem*[275] tamlamalarına yer verir. Paranın, gözyaşına benzetildiği beyitlerde, Hakk'ın huzurunda gözyaşı parasını döken İslam binasını yeniler.[276] Gözyaşı parasını kazanmak zor iştir.[277] Sevgilinin gümüş teni onunla alınır.[278] Onu sarf etmeden kavuşma ümit edilemez.[279] Sonunda kavuşma olacak diye de bir garanti olmamakla birlikte binlerce kesenin telef

[275] bk. Şebnem başlığı (ND.G.489/10).
[276] bk. ND.G.27/3.
[277] bk. ND.G.350/2.
[278] bk. ND.G.845/2.
[279] bk. ND.G.866/2.

olduğu açıktır"[280] gibi anlamlar yer alır. O, gözyaşı parasını sevgilinin mahallesine dökmeyi nasihat eder:

Dök nakd-ı sirişkin ser-i kûyunda nigârın
Tâ müdde iyân sana gedâdır demesinler (ND.G.229/3)

(Sevgilinin mahallesinde gözyaşı parasını dök ki sana dilenci demesinler -seni dilenci sanmasınlar-).

Bir başka beytinde ise gamze servetinin, güzellik şehri içinde âşığın gözyaşı parasını görmesi hâlinde dudağın çarşısında kendini gösterdiğini dile getirir:

Görüp cîbümde nakd-i eşki oldu şehr-i hüsn içre
Metâ'-ı hande zîb-i çâr-sûy-ı zîr-i leb şimdi (ND.G.879/4)

Beyte göre; sevgilinin güzelliği bir şehre benzer. Âşığın gözyaşları ise bu şehri imar eden para hükmündedir. Sevgilinin gamzeleri gözyaşı parasını görünce kendini gösterir yani sevgili âşığa tebessüm eder. Bu tebessüm için âşığın gözyaşı dökmesi şarttır.

2.6.13. Taş/ Değerli Taş/ Gümüş

Gümüş, inci, mercan ve başka değerli taşlar, gözyaşına teşbih edilir. Fuzuli, *cevher, güher, gevher, gevher-i eşk, lülü, lülü-i şehvar, lülü-yı şah-var-ı sirişk, sim-i sirişk, simab, la'l, hızane, şebnem, genç-i dür-i meknun, dür-efşan*; Nabi, *güher, gevher, gevher-i sirab, gevher-i idrak, gevher-i rahmet, nukre-i eşk, sim-i eşk, simab, maden-i simab, katre-i simab, dür, suk-ı mercan, eşk-i mercangun*; Galib ise, *menba-ı gam-harelik, güher, güher-zad, gevher, gehvare, gevher-i eşk, gevher-i seylan, gevher-i şadab, gevher-i galtan, ab-ı gevher, derya-yı ab-ı gevher, gevher-i galtan-ı eşk, gevher-i seyyare, gevher-i yek-dane, genc-i güher, ab-ı zümürrüd, simab, simab-ı şu'lezar, bahr-ı simab, gümüş halka, mercan, mercan-ı sirişk, cevahirpare, elmas, firuze, ab-ı yakut-feşan, dür, la'l, la'l-i sirişk* ifadelerine yer verir. Fuzuli, *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinin Hz. Âdem'i (asm.) anlattığı bölümünde, Hz. Âdem'in (asm.) tövbesinin kabulüne sebep olarak haya, büka ve duayı gösterir. Hz. Âdem'in (asm.) akarsular gibi akan gözyaşısı Fırat ve Dicle misali olmuştur. Öyle ki Rabb'i ona: "*Gözyaşı öyle bir mücevherdir ki, kaynağı nazar ehlinin gözüdür. Alçaklık toprağında kalmaz. Dergâhımın hediyesidir, hâkir görülmez*" diye yanıt vermiştir. Böylece Fuzuli bu ifadeleriyle gözyaşının

---

[280] bk. ND.G.317/2; ND.G.406/15.

mücevher olduğunu beyan eder.[281] Yine aynı eserde, Hz. Fatıma'nın (asm.) gözyaşı mücevheri döktüğünü belirtir.[282]

Sadef, içine Nisan yağmurundan (su) almadığı takdirde inci veremeyeceği gibi zamandan da ağlamadan murad alınmaz. Hakk lütfunun müşterisi olduğu gözyaşı, aşk denizinin mücevheridir. Gözyaşı, tükenmez, gizli bir inci hazinesidir.[283] Sevgilinin zülfünün hayaliyle misk kokulu ipin üzerine dizilmiş incilerdir. Sevgilinin güzelliğinin şevki ile âşığın gözü inciler saçar. Gözyaşı olamadan göz, iri incisiz bir sadef gibidir.[284] Fuzuli bir başka beytinde ise gözyaşının akarsu oluşuna sebep olarak şehit olan Hz. Hüseyin'i (asm.) zikreder, Kerbela şehitlerini anarak hoş olmayı ve zaman zaman iri inci olan gözyaşı dökmeyi öğütler:

Hoş ol ki yâd kılıp Kerbelâ şehîdlerin
Zamân zamân döke lülü-yı şâh-vâr-ı sirişk
Ger olmasaydı garaz mâtem-i Hüseyn-i şehîd
Riyâz-ı didede olmazdı cûybâr-ı sirişk (FHS.44)

Nabi için de dünya gamına hedef olmaktansa aşk hoştur. Gözyaşının toprak çanak olmasındansa inci olması daha iyidir:

Aşk hoştur gam-ı çerhe hedef olmaktan ise
Eşk dürr olması yeğdir hazef olmaktan ise (ND.G.662/1)

Galib ise sevgilinin la'l dudağının anılmasıyla göze eşsiz inci olan gözyaşının geleceğini hatırlatır:

Müjdeler rûh-ı Neşâtîdir diyen Gâlib sana
La'lini yâd et dür-i nâ-yâb gelsin çeşmine (ŞGD.G.276/8)

Gümüşün de gözyaşına teşbih edildiği görülür. Gümüş, mahiyeti itibariyle ilginç özellikler gösterir. Gözyaşının ona teşbih edilmesi sadece şekil ve renk açısından olmasa gerektir. Mesela gümüşün yansıtıcılık özelliği bulunmakla birlikte Roma döneminde gümüş kapların suyu temiz tuttuğu bilinmekteydi. Bu sebeple ilk antibiyotik olarak anılır ve hastalıklarda ilaç olarak kullanılırdı. Hatta "ağızda gümüş kaşıkla doğmak" tabiri şanslı insanlar için kullanılırdı. Eskiden zenginler, yeni doğan çocuklarına mikroplardan korunması için gümüş kaşık emdirirdi (Polat, 2009: 87, 89).

---

[281] bk. FHS.26-27.
[282] bk. FHS.140.
[283] bk. FD.G.111/7; FD.G.276/7; FD.G.87/4; FD.G.160/1.
[284] bk. FD.G.80/4; FD.G.183/4; FD.G.117/5.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünün sultânıyam
Berk-ı âhım tâc-ı ser sîm-i sirişkim taht-ı âc (FD.G.49/7)

demek suretiyle Fuzuli, kınanma ülkesinin sultanı olduğunu, ahının şimşeğinin baş tacı; gözyaşısının gümüşünün fildişi taht olduğunu belirtir. Âşık ağladığında sevdasını ve perişan vaziyetini ifşa etmiş olur. Bu hâl, etraftaki insanların âşığı kınamasına sebebiyet verir. Ama âşık bunu umursamaz zira o, melamet sultanıdır. Kınanarak nefsini alçaltır böylece sevgilinin büyüklüğünü izhar eder. Şair, kimi zaman "*Riya gözyaşını akıtan zahide gümüş suyunun (gözyaşı) kadrini kim bildirecek?*" diye hayıflanır.[285] Nabi de gözyaşını *nukre* ve *sim* kelimeleriyle gümüş olarak nitelendirir. Buna göre; gözyaşını fazlasıyla akıttıran sevgiliyi uyararak ona hitaben: "*Gözyaşı gümüşünün çokluğunun haberini almış. Ama o, Karun'u, hased malı ile birlikte toprağın altına itti*" der:

Kesret-i nukre-i eşkim haberin almış kim
Zîr-i hâk etti hased mâlı ile Kârûn'ı (ND.G.873/3)

Ateş ve gümüş suyu (gözyaşı) hep (ah kıvılcımının -şimşek-) gözyaşı selindendir. Bu beyaz göz, cehennemin kısmeti olmuştur:

Hep şu'le vü sîm-âb anın seyl-i sirişki
Bu çeşm-i sefîd oldu meğer vâye-i dûzah (ŞGD.G.36/4)

Âşığın kabrinden gözyaşı sızdığını görenler onun kabir taşının la'lden olduğunu zanneder. Göz, kaynağı ciğerde olan, la'l taşına benzeyen kanlı suyu (gözyaşı) israf ederek döker.[286] Efsaneye göre; Ferhat, Şirin'in bir diğer âşığı olan Hüsrev tarafından bir dağa hapsedilir. Ferhat'ın, Şirin'e kavuşma ümidiyle dağı yarıp onun emriyle cuy-ı şir adlı suyu getirdiğine veya süt akıttığına inanılır (Onay, 2004: 231). Fuzuli, bir beytinde Ferhat-Şirin efsanesine telmih yaparak la'l taşını, gözyaşına teşbih eder:

Kurutmuş gâlibâ şevk odı Ferhâd'ın gözü yaşın
Ki ger aksaydı la'l eylerdi bî-şek Bî-sütun taşın (FD.G.228/1)

Beyte göre; şevk ateşi Ferhat'ın gözünü kurutmuştur. Eğer Ferhat gözyaşını akıtsaydı şüphesiz Bi-sütun taşını la'l yapardı. Benzer şekilde Nabi, gözün mücevher yüklü hazine olduğunu, sevgilinin gam devletinin dünyayı la'l taşı olan gözyaşına boğduğunu terennüm eder:

---

[285] bk. FD.G.18/8.
[286] bk. FD.G.303/1; FD.G.232/3.

Cihânı garka-i la'l etti devlet-i gamda
Yine hazînesi pür-dîde-i güher-bârın (ND.G.412/3)

Sevgili, aşk ülkesinin padişahıdır. Padişah'ın hazinesi âşıkların gözünde gizlidir. Sadef olan gözü kıymetlendiren içindeki mücevher olan gözyaşıdır.[287] Gönül sevgiliye sıkıntısını anlatmada aciz kalınca gümüş suyu damlası olan gözyaşını gösterir.[288] Aşk gözyaşısı, idrak mücevherine döner.[289] Gözden düşen yaş, gönle düşerek ateşte pişer ve mücevher olur. Âşığın gözyaşları akar ve sonunda gönülde gümüş suyundan bir maden ortaya çıkar.[290] Günah parası verilerek rahmet mücevheri olan gözyaşını almak gerekir.[291] Ayrıca Nabi tevhit halkasını; teni altın, gözyaşı ise gümüşten olan kemere benzetmiştir.[292] Gözyaşı, mercandır. Göz, gözyaşı dükkânı, mercan çarşısıdır:

O ser-tırâşa gözüm âb-gîne dükkândır
Kenâr-ı dîde hayâliyle sûk-ı mercândır (ND.Met.13)

Beyitte berbere benzetilen sevgili, âşığın gözyaşlarını akıtmasıyla gözü kazır gibidir. Âşık, sevgilinin göz kenarının hayaliyle gözyaşının mercan çarşısına benzetir. Mercanın kırmızı renkte olması ve göz kenarındaki kırmızılık arasında ilişki vardır. Galib ise beytinde "*Gözyaşı, hem mercan tesbihimdir hem de kalbimin tanesinden haberdar olandır.*" der:

Eşk hem sübha-i mercânımdır
Hem vukûf-ı aded-i kalbimdir (ŞGD.G.68/4)

Sanki beyitte mercandan olan tesbih tanesi gözyaşına benzetilirken tesbihin deliği ise süveydaya benzetilir. Ayrıca beyitte Mevlevi olan Galib, Nakşibendilikte "*zikri belli sayıya riayet ederek icra etmek*" (Tosun, 2006: 342) anlamında bir terim olarak bilinen "*vukûf-ı aded-i kalb*" tamlamasını kullanır.

Galib'in tahayyülünde gözyaşı; gümüş suyu, gümüş bir halkadır.[293] Sevgilinin yanağını görenlerin gözüne gümüş suyu olan gözyaşı gelir.[294] Sevgilinin güzelliğinin kimyası âşığı baştan aşağı gümüş suyu denizine düşürür.[295] Gözyaşı, mücevherdir.[296]

---

[287] bk. ND.G.409/2.
[288] bk. ND.G.355/2.
[289] bk. ND.G.66/6.
[290] bk. ND.G.8/1.
[291] bk. ND.G.538/6.
[292] bk. ND.G.48/3.
[293] bk. ŞGD.G.235/1; ŞGD.G.311/7; ŞGD.G.110/1.
[294] bk. ŞGD.G.276/1.
[295] bk. ŞGD.G.307/5.

Hem de akıcı bir mücevher[297], mücevher denizidir.[298] Hazinedir.[299] Gönül, aşk mücevheri olan gözyaşı ile doludur.[300] Gözyaşı; elmas, la'l, yakut, firuze, mercan, zümrüt, incidir.[301] Fakat aşk ile Nisan yağmuru olan gözyaşı yağdırılmazsa, dua elinin sadefinde mücevher bulunamayacaktır:

Yağdırmayacak aşk ile nîsân-ı sirişki
Gevher bulamazsın sadef-i dest-i du'âda (ŞGD.Kı.43/2)

Hüsn ü Aşk mesnevisinde Aşk'ın inleyişini tasvir ederken onun binlerce gözyaşıyla yas tutup ciğer yarasına elmas kırıntıları ektiğini dile getirir:

Bin gevher-i eşk ile edip yâs
Zahm-ı ciğere ekerdi elmas (ŞGHA.1098)[302]

Âşık zaten yaralıdır. Bir de elmasa benzetilen gözyaşlarını yarasına eker. Böylece âşığın yarasının daha beter olduğu anlaşılmaktadır. Gözyaşının da tuzlu olması münasebetiyle şair, "*yaraya tuz basmak*" deyimini hatırlatır.

Nabi ve Galib tarafından kanlı gözyaşı bazen renkleri dolayısıyla da mücevhere benzetilir.[303]

2.6.14. Kan

Gözyaşını kan ile ilişkilendiren Yunus Emre, *kan yaş*; Fuzuli, *eşk-i lale-gun*, *kan yaş*; Nabi, *hun-ı eşk*, *hunab*, *hun-abe-i eşk-i hicran*, *hun-abe-paş-ı gam*, *eşk-i hun-alud*, *kızıl eşk*; Galib, *hun-ab*, *hun-ab-ı eşk*, *hun-ab-ı sirişk*, *hun-abe-hiz-i girye*, *hun-ı eşk*, *hunin eşk*, *eşk-i hunin*, *eşk-i hun*, *derya-yı hun-ı eşk*, *girye-i hunin*, *katre-i kan*, *sirişk-i al*, *cuybar-ı hun*, *hun-ı şafak*, *şafak-gun*, *şafak-ı eşk* ifadelerini kullanır. Hakikatte insan vücudunda beynin yüzde 85'i; yumuşak dokunun yüzde 75'i sudan oluştuğu gibi kanın da yüzde 94'ü sudan oluşur. Kan da gözyaşları gibi tuzludur (Cooper, 2014: 25, 81). Yunus Emre beyitlerinde âşığın gözünün kan yaş ile dolduğunu, kanlı yaşların ırmak

---

[296] bk. ŞGD.G.12/3; ŞGD.G.321/8; ŞGD.G.157/5; ŞGD.G.163/6; ŞGD.G.185/4; ŞGD.G.191/2; ŞGD.G.10/2.
[297] bk. ŞGD.G.283/1.
[298] bk. ŞGD.G.207/2.
[299] bk. ŞGD.G.89/2.
[300] bk. ŞGD.G.123/2.
[301] bk. ŞGD.G.60/2; ŞGD.G.121/4; ŞGD.G.258/1; ŞGD.G.35/2; ŞGD.G.180/7; ŞGD.G.292/2; ŞGD.G.61/6; ŞGD.G.180/6; ŞGD.TrkB.3/1.
[302] Başka bir beyit için bk. ŞGD.T.53/5.
[303] bk. ND.G.823/4; ŞGD.G.277/2.

olup çağladığını söyler.[304] Bir beytinde de Hz. Yakup'un (asm.) gözyaşlarına telmih yaparak onun gözlerinden kan akıttığını ifade eder:

Gehi kan yaş akar Ya'kup gözünden
Gehi olur Yusuf-ı Kenan-ı aşktır (YD.90/6)

Gözyaşı, kana benzemesinden ötürü gül ya da lale renkli olarak nitelendirilir. Aşağıdaki beytinde Fuzuli, "*Ey lale renkli gözyaşı, tazeliğin eksilmesin. Gül damlacıkları gibi damlayıp yerimizi gül bahçesi eyledin*" demek suretiyle bu hususa yer verir:

Eksilmesin tarâvetin ey eşk-i lâle-gûn
Gül gül damıp makâmımızı gülşen eyledin (FD.G.163/5)

Fuzuli, kan yaş ifadesini kullanır. Buna göre; âşığı temsil eden kebabın, ateşin etkisiyle yağları damlar. Şair, bu görüntüyü âşığın gözyaşısı olarak nitelendirir. Ateş misali olan sevgili, âşığın gözyaşlarını akıtır. Her gözyaşı ise ateşi harlar:

Kan yaş döküp yanında döner âteşîn kebâb
Maşûka benzer âteş u âşık kebâb ana (FD.G.2/3)

Leyla ve Mecnun mesnevisinde tuzağa yakalanan ahunun gözünden akan yaşta kandır.[305] Nabi, âşığın gözünden akanın, her daim kan yaş ve kızıl bir gözyaşı olduğunu söyler.[306] Mesela beytinde de "*Ben ve gönül elem meclisinde kadeh ve şarap testisi gibiyiz. Ben ayrılık gözyaşısı döken o ise gam kan suyunu saçandır*" derken gönlün de kan suyu (gözyaşı) akıttığını vurgular:

Ben eşk-rîz-i firkat o hûn-âbe-pâş-ı gam
Bezm-i elemde câm ü sebûdur benimle dil (ND.G.478/5)

Aynı şekilde Galib için gözyaşı, kan yaştır.[307] Bazen göz bazen de gönülden zuhur eder.[308] Bu yüzden gönülde yakut ocağı ortaya çıkmıştır.[309] Sevgilinin ilkbahar olan yüzü su ve renk verendir.[310] Âşık, kan denizi olan gözyaşına öyle boğulur ki, su âlemi

[304] bk. YD.124/8; YD.231/8; YD.253/5; YD.270/3; YD.274/3; YD.283/5; YD.284/4; YD.286/3.
[305] bk. FLM.1123.
[306] bk. ND.K.11/3; ND.K.11/11; ND.G.435/3; ND.G.337/4; ND.G.340/4; ND.G.258/5; ND.G.203/2.
[307] bk. ŞGD.Mes.4/8; ŞGD.G.27/3; ŞGD.G.50/4; ŞGD.G.109/1; ŞGD.G.193/2; ŞGD.G.289/1; ŞGD.G.289/4; ŞGD.Mes.4/8.
[308] bk. ŞGD.G.49/7.
[309] bk. ŞGD.G.60/11.
[310] bk. ŞGD.G.135/6; ŞGD.G.256/2.

nedir bilmez.[311] Galib diğerlerinden farklı olarak kanlı gözyaşını şafak[312], kanlı akarsu[313], gül renkli şerbet olarak tahayyül etmiştir.

Muradına erememiş kalem, kanlı gözyaşını kanlı akarsuyuna çevirerek gül bahçesi olan şiiri tazeler:

Gâlib sirişk-i âlın edip cûybâr-ı hûn
Gülzâr-ı nazmı hâme-i nâ-kâm tazeler (ŞGD.G.75/7)

Âşık, sevdaya uğramış gözyaşını şafak (akşam kızıllığı) kanı yapıp gam akşamının rengine boyanır:

Çeşm-i sevdâ-zedeye eşkim edip hûn-ı şafak
Rengine şâm-ı gamın ben de boyandım bu gece (ŞGD.G.285/2)

Denebilir ki, acıdan dolayı akıtılan gözyaşları, kanla sembolize edilmek suretiyle kan suyu, kan damlası, kanlı yaş, kanlı akarsu gibi anlamlandırmaların dışında renk yönünden kanı çağrıştırdığı için kızıl, şafak, lale renkli, gül renkli kan şerbeti, gülsuyu, şarap gibi nitelemelere de sebep olur.

2.6.14.1.Şarap

Şarap-gözyaşı ilişkisine Fuzuli ve Galib, *Divan*larında yer vermiştir. Fuzuli, *şarab*; Galib, *arak, şarab-ı girye-i hunin*[314], *şarab-ı eşk*[315]; *sehab-ı bade* ifadelerini kullanır. Lale renkli gözyaşı, gam bezmi içindeki şarap şeklinde vasıflandırılır. Aşağıdaki beyitte görüleceği üzere göz, gam bezmi; gözyaşı ise şaraptır:

Bezm-i gam içre şarâbımdır sirişk-i lâle-gûn
Kıldı gam kaddim büküp câm-ı şarâbım ser-nigûn (FD.G.215/1)

Âşığın bulut olan kanlı gözünden akan şaraptır.[316] Galib, "*arak*" imgesini kullanarak aşkı şarap; yeni akan gözyaşını da içki olarak düşünür:

Bâdedir aşk arak girye-i nev-sâliktir
Oldu mînâ dahı Gâlib sühanın sâfteri (ŞGD.G.311/11)

Salik kelimesinin hem akan hem de derviş manası vardır. Şairin araka (içkiye) benzettiği seyr u süluka yeni başlamış dervişin gözyaşı olabilir.

---

[311] bk. ŞGD.G.226/4.
[312] Konu ile ilgili başka beyitler için bk. ŞGD.G.228/6; ŞGD.G.172/2.
[313] bk. ŞGD.G.248/1.
[314] bk. ŞGD.G.2/7.
[315] bk. ŞGD.G.206/17.
[316] bk. ŞGD.G.252/2.

2.6.14.2. Gülsuyu

Fuzuli, Nabi ve Galib, renk yönünden gözyaşını gül renkli (*gül-gun*[317]) olarak niteler. Ayrıca Nabi'nin, divanında iki yerde[318]; Galib'in, divanında ise bir yerde andığı "*gülab*", gözyaşına teşbih edilir. Divanındaki *"San gül-âb-efşân olur dil çeşm-i pür-hûndan bana"*[319] ifadesiyle Galibâşığın kan dolu gözlerinden saçılanların gülsuyu olduğuna değinir. Nabi ise beytinde sevgilinin yanağının yansımasıyla rakibin gözünün gözyaşı şişesine döndüğünü söylerken gözyaşını gülsuyu olarak tahayyül eder:

Ben esîr-i derd-i ser ammâ ruhun aksiyle sen
Dîde-i ağyârı mînâ-yı gül-âb ettin bu şeb (ND.G.15/4)

Galib, *"şerbet-i gül-gûn-ı hûn-ı eşk"* terkibiyle "*Ayrılık zehri ve kanlı gözyaşının gül renkli şerbeti olan nimete gamlanırız. Gözümüz ve gönlümüz ise onlara toktur*" der:

Zehr-i firâk u şerbet-i gül-gûn-ı hûn-ı eşk
Dil-sîrdir bu ni'mete gam-hârımız bizim (ŞGD.G.220/5)

Gözyaşının akarken titrek bir görüntü vermesi, titreme hastalığını (maraz-ı irtiaş) hatırlatmaktadır. Bu hastalığın devasının gül şerbetinde olduğu (Özkan, 2005: 35) düşünülürse bizzat şairin kanlı gözyaşısı, gül şerbeti yerine geçmiştir. Göz ve gönül bunlara toktur çünkü onların şifası, kanlı gözyaşıdır.

2.6.15. Çocuk

Galib, gözyaşı için çocuk benzetmesi yapmış olup *etfal-i eşk*[320], *tıfl-ı eşk, tıfl-ı sirişk*[321], *tıfl-ı eşk-i hun-alud* tamlamalarını kullanır. Gözyaşı çocuğu, kan dolu gözden lezzet duyar[322], sevgilinin izinden gider.[323] Sevgili ve âşık arasına girmesi ise helakine sebep olur.[324] Başka bir beytinde deli gibi coşan göz, Kâbe gibidir. Çocuk olan gözyaşı ise onun etrafını tavaf eder:

Ka'be-veş pîrâmenin etfâl-ı eşk eyler tavâf
Boş değildir cûş eden dîvâne kim çeşmimdir ol (ŞGD.G.195/4)

---

[317] bk. FHS.275; FD.G.285/1; ND.G.430/8; ŞGD.Kı.21/2.
[318] Diğeri için bk. ND.G.299/4.
[319] bk. ŞGD.TrcB.9/2.
[320] bk. ŞGD.G.63/2; ŞGD.K.19/10.
[321] bk. ŞGD.G.153/2; ŞGD.G.282/4.
[322] bk. ŞGD.G.42/3.
[323] bk. ŞGD.G.177/7.
[324] bk. ŞGD.G.277/6.

Göz, kara olması ve içinden su çıkması sebepleriyle Kâbe'ye benzetilir. Kâbe'nin zemininden zemzem çıktığı gibi kara olan gözden gözyaşı çocukları ortaya çıkmıştır. Bu gözyaşı çocuğu bazen tavaf eder, bazen de oyunlar oynar. Aşka düşerek esir olan oyuna meyilli gözyaşı çocuğu güler oynar:

Düşmüş mahabbete güler oynar esîr iken
Etfâl-i eşk mâ'il-i çeng ü çegânedir (ŞGD.G.53/4)

Şair, gözyaşlarının titrek bir görünüm alarak akması yönünden gülüp oynayan, çalgı çalan (çeng ü çegane) çocuklar olarak hayal eder (Onay, 2004: 168). Nasıl ki, çocuklar oyuna daldıklarında gözleri hiçbir şey görmez. Gözyaşları da çocuk misali kimseye aldırmadan akmaya devam ederler zira aşka esir olmuşlardır.

2.6.16. Ay/ Güneş

Nabi, iki damla gözyaşını Ay ve Güneş'e teşbih eder. Aşağıdaki beytinde Ay'ı ve Güneş'i, sevgilinin yanaklarına teşbih eder. Bunları gördüğü için de itibar sahibi gözlerinden iki damla gözyaşı düşürür. Böylece düşen damlalardan biri Ay bir diğeri ise Güneş oluverir:

Ruh-ı pür-tâb-ı yâri gördü mihr ü mâh Nâbî'nin
Bir iki katre-âsâ düştü çeşm-i i'tibârından (ND.G.618/5)

Ay-güneş yansıması (sevgili yanağı) göze itibar kazandırarak gözyaşı ortaya çıkarır. Suyun yansıtıcı hususiyeti ile âşığın gözyaşları Ay ve Güneş oluverir.

2.6.17. Gezegen/ Yıldız

Fuzuli, *yıldız, encüm*; Nabi, *sitare*[325], *seyyare, Süreyya*[326]; Galib, *encüm*[327] ve *Pervin*[328] ifadelerini gözyaşına teşbih için kullanır. Eskiler her insanın bir yıldızı olduğuna ve gökteki yıldızların insanların ahlak ve talihleri üzerinde etkisi olduğuna inanmışlardır. Bu inanışa göre; bütün ruhlar sekizinci kat gökteki yıldızlardan kopmak suretiyle bu dünyaya gelmişler ve tekrar geldikleri yere gideceklerdir. Her ruhun ait olduğu bir yıldız vardır. Ayrılan sabit bir yıldızla doğan insana etki eden seyyar bir yıldız da vardır. Yedi yıldızdan oluşan bu seyyar yıldızların her birinin haftanın bir güne

[325] bk. ND.K.10/41.
[326] bk. ND.G.479/3.
[327] bk. FD.G.127/1.
[328] bk. ŞGD.G.18/4.

ve her günün bir saatine hâkim olduğu düşüncesi vardır. Böylece insanlar yıldızların bazı hareketlerinden hüküm çıkarmak suretiyle hareket etmişler ve bu ilme “ilm-i nücum” yani “yıldız ilmi” denmiştir. Yıldızların yerini değiştirmesinde feleğin etkisi olduğu düşüncesiyle talihin kötüye gitmesi de yine yıldızlara bağlanmış ve bu hâlde olanların yıldızının düşük olduğuna inanılmıştır (Onay, 2004: 501). Fuzuli, gözyaşının damlalar hâlinde düşüşünü, “yıldızının düşük” oluşuna bağlamak suretiyle yıldızı, gözyaşına teşbih eder. Yıldız olan gözyaşı uğursuzluk yüklüdür, zira ay yüzlü sevgili onlara bakmaz:

Döküldü gözlerim yaşı nazar kılmadın ey meh-rû
Düşüptür ıldızım düşkün sitâremde nuhûset bar (FD.G.109/3)

Malumdur ki, uykusu gelmeyen kişiler uyuyabilmek adına hayallerinde bir şeyler canlandırarak onları sayar. Galib de bunu ima etmiş gibi, “*Gönül şehri kandilinin şevkini andıkça uykusuz gözün sayıcısı yıldız olan gözyaşı olur.*”:

Yâd eylemekte şevk-i kanâdîl-i şehri dil
Encüm şümâr-ı dîde-i bîdârımız bizim (ŞGD.G.220/6)

diye terennüm ederken yıldız-gözyaşı benzetmesi yapar.

Pervin, Ülker yıldızı olup Dünya’ya en yakın ve gözle görülür yıldız takımıdır (Onay, 2004: 396). Ay yüzlü sevgili sümbül olan zülüflerini yüzüne dökerse gül bahçesine çiğ tanesi gibi Pervin gözyaşı dökülür:

Dökülür gülşene şebnem gibi eşk-i Pervîn
Takmasın rûyuna ol mâh müzellef sümbül (ŞGD.G.197/5)

Sevgilinin gül bahçesi olan yüzünü suya kandıran ise yıldız gözyaşlarını döken âşıktır. Nabi, gezegenleri de gözyaşı olarak nitelendirmek suretiyle gayret yolunda gözyaşının gezegenler gibi devamlı aktığını ima etmektedir ki bundan gayrı bir duruma müsaade edilmez:

Mezheb-i gayrette Nâbî giryeye yoktur mesâğ
Çerh-i temkîniz sevâbitdir bizim seyyâremiz (ND.G.282/9)

Allah (cc.), gezegenlerin belirli bir yörüngede akıp gittiğini buyurmaktadır (Yasin: 36/40). Şair, gözyaşlarını gezegenlere benzetmek suretiyle aktığını ve sanki gezegenler misali gözyaşlarının kaderi olduğunu ima eder.

2.6.18. Meyve

Meyveyi, gözyaşına teşbih eden Nabi, *mive-i eşk*; Galib, *turunç-ı gabgab* tamlamalarını oluşturur:

Vere nahl-i emelin mîve-i eşk-i hırmân
Bir sitemkâra niyâz etmeye mutâd olasın (ND.G.622/3)

Riyâz-ı vahdete mahsul-i eşk-i reng-â-reng
Nihâl-i sîb-i zenahdân turunc-ı gabgabtır (ŞGD.G.88/2)

2.6.19. Ateş

Gözyaşını ateş olarak niteleyen Fuzuli, *şerer*, *şerer-i ateş-i hicran*, *eşk-i har*; Nabi, *ateş*, *sirişk-i şu'le-feşan*; Galib, *çerağ*, *ateş-i seyyale*, *ateş-i mina-yı sirişk*, *şerare*, *eşk-i şerernak*, *şerar-ı eşk*, *sahba-yı ateş*[329] şeklinde teşbihler yapar. Şairlerimiz için gözyaşı, zerre zerre ateş, kıvılcımdır.[330] Ayrılık gecesi, âşığın gözyaşını görenler şaşmamalıdır. Çünkü gözyaşı zerre zerre hicran ateşinin kıvılcımıdır:

Gör sirişkim şeb-i hicrân deme kim kandır bu
Zerre zerre şerer-i âteş-i hicrândır bu (FD.G.241/1)

Gönül, daha önce söz ettiğimiz yağ ve su yardımı ile yanan kandile benzetilerek "*Parlak gönlümüz, feyzi yerden ve gökten alır. Yağımız güçlükle sudan ateş çıkarır.*" denir:

Zîr ü bâlâdan alır feyzi dil-i rûşenimiz
Zûr ile âbdan âteş çıkarır revganımız (ND.G.289/1)

Gönlü kandil olarak hayal ettiği beytinde Galib, bu kandilin suyunu gözyaşı olarak tahayyül eder. Buna göre; "*Gönül kandili, şarap alevinden el çekmiştir. Gönül, kandili gözyaşından olan yakuttur*":

Kandîl-i dil ki şu'le-i meyden ferâğı var
Yâkûttur ki çeşm-i terinden çerâğı var (ŞGD.G.60/1)

Kandil aynı zamanda halk arasında sarholuğun son haddi olarak da kullanılan bir ibaredir (Onay, 2004: 303). Beyitte gönül sarhoşu olan âşığın şarabın alevinden el çekişi de resmedilir.

---

[329] bk. ŞGD.TrcB.9/1.
[330] bk. FD.G.Muk.19/10; FD.G.94/3; ND.Mes.8/156; ND.G.289/4; ŞGD.G.240/2; ŞGD.G.309/2; ŞGD.G.311/10; ŞGD.G.52/5; ŞGD.Şa.2/2.

2.6.20. Tohum

Fuzuli, *dane*, *hırmen*; Nabi, *dane*, *dane-i eşk*, *tohm-ı arzu*; Galib, *dane-hor-ı dam*, *tohm-efşan-ı eşk* ifadeleriyle tohumu, gözyaşına benzetir. Âşık, gözyaşı tohumu saçar.[331] Ancak bir türlü mahsulden yana yüzü gülmez.[332] Âşığın gönlü, sevgilinin mahallesinde gözyaşı dökerek kavuşmayı diler. Zira çiftçi de fayda için toprağa tane (tohum) saçar:

Döküp eşk kuyunda vaslın diler dil
Saçar nef için dâne toprağa hâris (FD.G.47/6)

Âşık, gözyaşına dahi ağlar ancak Hüma (sevgili), tuzak tanesinin yiyicisi değildir yani tuzağa düşmez:

Ağlarım eşkime hem râm değildir bilirim
O hümâ dâne-hor-ı dâm değildir bilirim (ŞGD.G.215/1)

Ayrıca şair bu beytinde "*dam*" kelimesini sanatkârane bir şekilde değerlendirir. Osmanlıca yazılış itibariyle tuzak anlamındaki دام (dam) kelimesine ع eklenmesiyle gözyaşı anlamına gelen دمع (dam') kelimesi elde edilir. Edebiyatımızda ise ع harfi göz ile ilişkilendirilir.

Musahip Mustafa Paşa, Nabi'nin hayatını kolaylaştıran dostlarından olmuştur. Görevinden alındığı zaman ondan ayrıldığında onu çok aramış ve bunu dile getirmiştir. Yaptığı bir şikâyetinde Nabi, onun zamanında gönüllerde yeri olduğunu, su ve buğdayın ciğer kanının parçası olduğunu (yerinin orası olduğunu) söylediği beytinde buğdayı gözyaşı olarak anar:

Kanı ol dem ki yerim var idi hâtırlarda
Âb ile dânem idi pâre-i dil hûn-ı ciğer (ND.K.9/29)

2.6.21. Kâfir

Fuzuli, gözyaşını "*kanlı kâfir*" olarak nitelendirmiştir. "*Göz, kirpikte gözyaşı katresini asarsa buna şaşılmaz zira subaşı, yol kesici kanlı kâfiri elbette asar*" demek suretiyle göz, subaşı; gözyaşı ise yol kesici kanlı kâfir olarak tahayyül edilmiştir:

N'ola asarsa göz müjede eşk katresin
Asar subaşı yol kesici kanlu kâfiri (FD.G.268/4)

---

[331] bk. ND.MF.25.
[332] bk. ŞGD.G.227/7.

2.6.22. Yoldaş

Fuzuli, divanında iki yerde gözyaşını yoldaş olarak niteler. Bunlardan ilkinde âşık, la'l gibi gözyaşının sevgilinin aşkı yolunda eteğini tuttuğunu söylemekte ancak aşk yolunun tehlikeli oluşunu vurgulayarak "yoldaşı (la'l renkli -kanlı- gözyaşı) bırakıp da nasıl gideyim?" sorusunu yöneltir:

Eşk lâ'li reh-i ışkında tutuptur eteğim
Korkuluhtur nice salıp gidelim yoldaşı (FD.G.291/3)

Tarlan, "*tutuptur*" kelimesinin istila etmiş, doldurmuş manasının yanında eteğini tutmuş yürümeye bırakmıyor şeklinde anlaşılması gerektiğini de belirtmektedir (Tarlan, 2014: 683). Fuzuli, bir diğer beytinde de aşkını zahir ettiği için gözyaşını gammaz bir yoldaş olarak tanımlar:

Fuzûlî'ni reh-i ışkında eşk ü âh eder rüsvâ
Belâdır her kimin bir yolda gammâz olsa yoldaşı (FD.G.303/7)

(-Ey sevgili- Fuzuli'ni aşk yolunda gözyaşı ve ah rezil eder. Bu yolda insanın yoldaşının gammaz olması beladır.)

2.6.22. Asker

Fuzuli ve Nabi askeri, gözyaşı kabarcığına teşbih eder. Fuzuli'nin deyişiyle "*Her gözyaşı kabarcığıma resmim aksetmiş. Mihnet mülkünün padişahıyım ki, askerlerim dünyayı tutmuştur*":

Her habâb-ı eşkime bir aks salmış peykerim
Şâh-ı mülk-i mihnetem tutmuş cihânı leşkerim (FD.G.195/1)

Gözden akan her gözyaşı kabarcığını askerleri olarak tahayyül eden şair, gözünden akan her bir yaşta kendisini görmüştür. Galib de düşman yolunu gözyaşı askerleri ile vurduğunu şöyle dile getirir:

Râh-ı adûyı leşker-i eşk ile urmuşuz
Dest-i sipihri pençe-i âh ile burmuşuz (ND.G.321/1)

Âşık ne kadar gözyaşı dökerse bu kavuşma için bir umut olur. Aynı zamanda bu düşman olan rakip için vahim bir durumdur. Âşık, gözyaşlarıyla rakibin yolunu keser.

2.6.23. Kumaş

Nabi, divanında bir yerde gözyaşını kumaş olarak hayal eder ve "*kumaş-ı sirişk*" tamlamasına yer verir. Nabi, göze hitaben gözyaşı kumaşını açık boyamamasını zira güzellik çarşısında kabalığa rağbet olmayacağını terennüm eder:

Ey çeşm açık boyama <u>kumâş-ı sirişk</u>ini
Yok çâr-sûy-ı hüsnde rağbet kabâlığa (ND.G.768/5)

Göz, gözyaşı kumaşı imal eden bir fabrika gibi düşünülmüştür. Bu fabrikadan çıkan gözyaşı kumaşlarının rengi koyu olmalıdır. Yani âşık kan ağlamalıdır. Âşığın gözyaşının az olması büyük kabalıktır.

2.6.24. Nur

Galib, *sirab-ı nur*, *nur-ı sirişk* ifadeleriyle gözyaşını nur olarak düşünür. Onun için gözyaşı sulu bir nurdur:

Feyz-i nigâh-ı Şems ile <u>sîr-âb-ı nûr</u> olur
Müjgâna nâz eder giyeh-i nev-demîdemiz (ŞGD.G.110/10)

Galib'in beyitte Şems'ten kastı hem Güneş hem de Şems-i Tebrizi'dir. Güneşe uzun süre bakılamaz. Bakılacak olsa bile gözleri yaşartır. Mevlevi olması hasebiyle şair, Şems için de böyle düşünmüştür. Şems'in bakış feyzinin sonucu ise yeni yeşermiş bitki dediği sulu nurun yani gözyaşının ortaya çıkmasıdır. Aynı zamanda bu gözyaşı nuru safadır:

Safâ-yı <u>nûr-ı sirişk</u>i gören arak-nûşun
Perî-be-şîşesidir mâh-tâb-ı âlem-i âb (ŞGD.G.16/11)

Beyitte şişe ve mehtap ikilisi gözü; peri ve su âlemi ise gözyaşını remzeder. Şair kurduğu mecazlarda, içki içenin her şeyi çift gördüğü gibi ona bakanların da onda var olan şeyleri çift gördüğü yani bâtınını anlamadığını ima etmiştir. Şöyle ki, beyitte iki teşbih kullanılarak denir ki; içkicinin gözyaşını görenler sanır ki mehtap göz, deniz olan su âlemi ise gözyaşıdır. Göz, şişedir; gözyaşı ise içinden çıkan peridir.

2.6.25. Mürekkep

Mürekkep-gözyaşı ilişkisi Fuzuli'de *sirişk*; Nabi'de *eşk*[333]; Galib de ise *cuy-ı hun* ifaderiyle yer bulur.

---

[333] bk. ND.Mes.8/159.

Ey hâme sirişk-bâr olupsun
Ser-geşte vü bî-karâr olupsun (FLM.720)

sözleriyle *Leyla ve Mecnun* eserinde Fuzuli, kalemin gözyaşı döktüğünü, başıboş ve huzursuz olduğunu belirterek kişileştirme yapmış, gözyaşını mürekkep olarak hayal etmiştir. Gözyaşına benzeyen mürekkep sevgilinin saçından ilhamını almıştır. "*Güzellerin saçı (âşığın) fikrini süslemese, kalemin, gözyaşına benzeyen mürekkebinin rengi misk ve anber karıştırılmış siyah saç boyası olmazdı*" diyen Nabi'nin terennümü gibi:

Olmasa fikr-tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi (ND.G.864/6)

Mürekkebi, kalemin gözyaşları olarak nitelendiren Nabi, onun kesilmesi hâlinde çevik parmak uçlarının tecelliden mahrum kalacağını belirtir:

Olur semend-i enâmilde cilveden mahrûm
Kalem ne dem ki eder kat'-ı eşk-i çeşm-i terin (ND.G.546/4)

Kalemin mürekkebi, Galib'in kanlı gözyaşından akan kan akarsuyundandır.[334] Kandan meydana gelen gözyaşı mürekkebi, göz perdesine hâlini yazar. Ancak bilmez ki, kırmızı sayfa üzerine kan ile yazılan yazı okunmaz:

Yazar göz perdesine eşk şerh-i hâli bilmez kim
Okunmaz kan ile yazılsa hat evrâk-ı âl üzre (FD.G.255/5)

Gözyaşı, kan mürekkebi; göz, kırmızı bir sayfa olunca âşığın hâlini yazması bir fayda etmez çünkü bu yazı okunmaz.

2.6.26. Hareke/ Yazı

Arap dilinde hareke olarak bilinen kesr harekesi, gözyaşına teşbih edilir. Buna göre, aşk sarfının fethi şerha; dağı (yarası) zamme; eşki (gözyaşı) ise kesradır:

Sarf-ı aşkın fethi şerha dâğı zamme eşki kesr
Zahmı cezm ü âh medd ü sît anın tenvînidir (ND.G.146/2)

(Aşk sarfının fethi şerha, yanığı zamme, gözyaşı kesradır. Yarası cezm ve ah, tenvini ise med ve sestir.)

"*Anlamlar, yazı ve levha ile ortaya çıktığı gibi gizli gam da gözyaşları ile ortaya çıkar*" diyen Fuzuli de gözyaşlarını yazı olarak telakki eder:

---

[334] bk. ŞGD.G.75/7.

Yüzde sirişkin kanı söyler gam-ı nihânı
Kad tazhara'l-ma'ânî bi'l-hattı bi'l-levâyıh (FD.G.57/3)

Yüz levhadır yaşlar ise levhanın üzerine yazılan yazı gibidir.

2.6.27. Haberci

Gözyaşını haberci olarak tahayyül eden Galib, "*Virâne olan gönül, yine eğlence sebepleriyle doldu. Haberci olan gözyaşı sakın sel polisine haber vermesin*" demek suretiyle şöyle niyazda bulunur:

Doldu esbâb-ı safâdan yine vîrâne-i dil
Vermesin eşk-i haber şahne-i seyl-âba sakın (ŞGD.G.235/8)

2.6.28. Bazı Duygular

Pişmanlık, hasret, hayret, ayrılık gibi duygular gözyaşını tanımlarken birliktelik oluşturmuştur. Mesela Nabi, divanında iki yerde gözyaşı için "*eşk-i nedamet*"[335] vurgusu yapar. "*Kim amel bahçesini pişmanlık gözyaşısı ile sularsa o, cennet meyvelerinin lezzetinden tat alır*" diyen Nabi'nin öğüdü şöyledir:

Lezzet-i mîve-i cennetten olur şîrîn-kâm
Suvaran eşk-i nedâmetle riyâz-ı amelin (ND.G.551/3)

Hasret ve ayrılık gibi duygular, gözyaşı ile birlikte anılarak suyla ilişkilendirilir. Bu minvalde Fuzuli, *ab-ı hasret*; Nabi, *sirişk-i hasret*[336], *girye-i hasret*[337], *girye-i hicr*, *sirişk-i fürkat*[338]; Galib, *eşk-i hasret*, *sirişk-i hasret, eşk-i sürur*[339] tamlamalarına yer verir. Fuzuli'nin "*kalu bela*" da söz verip de düştüğü gurbet toprağını bela toprağı diye adlandırdığı görülür. Gözyaşını hasret suyu olarak tanımlarken "*Başta aşk havası, gönülde ayrılık ateşinin tazeliği var. Bu Bela toprağında ten ayaklar altında gözde ise hasret suyu var*" diye dertlenir:

Hevâ-yı ışk başta dilde tâb-ı nâr-ı firkat var
Belâ hâkinde ten pâ-mâl gözde âb-ı hasret var (FD.G.84/1)

Galib, "*eşk-i hasret başdan aşdı hasta gönlüm doldu kan*"[340] demekle âşığın gönlünün hasret gözyaşısı ile kan dolduğunu dile getirir. Hasret gözyaşısı, kavuşma

[335] bk. ND.G.430/8.
[336] bk. ND.Tah.3/4; ND.G.312/8
[337] bk. ND.G.27/4.
[338] bk. ND.G.584/10.
[339] bk. ŞGD.K.19/20.
[340] bk. ŞGD.Müs.2/5.

arzusu ile gece uyanık olan âşığa eşlik eder.[341] Nabi, ancak sevgili, eğlence meclisine geldiğinde hasret gözyaşından eser kalmayacağını şu şekilde terennüm eder:

Yâr bezme gelecek girye-i hasret mi kalır
Mevsim-i tehniyede kâsede şerbet mi kalır (ND.G.172/6)

Fakat ayrılık gözyaşı bambaşkadır. Öyle ki o, âşığın gözlerini kör eder:

Nice bir girye-i hicr ile gözüm kûr olsun
Arz-ı rûy et ki nazar gark-ı yem-i nûr olsun (ND.G.620/1)

Gözyaşının hayretle anılması "*sirişk-i hayret*" ifadesiyle Nabi ve Galib'de görülür:

Handesin târ-ı sirişk hayrete pûd eylesin
Çeşm-i ibretle olan nâzır cihânın hâline (ND.G.748/4)

Nabi, dünyanın hâline ibretle bakan kişinin hayretten akan yaşlarının ip olduğunu ve onu atkı yaparak gamzelerinin üzerini örtmesi gerektiği, yani çok ağlaması ve gülümsemelerini hayret gözyaşının ipliği ile yapılmış atkı ile kapatması gerektiği nasihatini verirken Galib de,

Açamaz çeşmin arak-nûş-ı sirişk-i hayret
Dolmasa şu'le-i âvâz ile peymâne-i ney (ŞGD.G.305/12)

(Ney kadehi avaz ateşiyle dolmazsa hayret gözyaşı içen gözünü açamaz.) sözleriyle hayret gözyaşını şarap olarak düşünür.

2.6.29. Diğer (eşk, girye vb.)

Değinilen benzetmelerden başka gözyaşı; *yaş*[342], *eşk*[343], *sirişk*[344], *girye*[345], *şurab*[346], *reşh-i ab* gibi farklı dillerdeki telaffuzlarıyla da yer bulur. Yaş kelimesini kullanırken,

---

[341] bk. ND.G.596/4.

[342] bk. YD.404/4; YD.373/5; YD.324/4; YD.321/6; YD.317/6; YD.317/1; YD.277/1; YD.274/2; YD.226/1; YD.198/3-4; YD.197/6; YD.146/1,4; YD.142/3; YD.129/7; YD.40/3; YD.262/3; FLM.2177.

[343] İlgili hususta başka beyitler için bk. ND.K.11/51; ND.G.250/3; ND.Tah.2/2; ND.Mes.7/203; ND.G.8/2; ND.G.15/7; ND.G.268/5; ND.G.654/9; ND.G.377/6; ND.G.613/4; ND.G.304/4; ND.G.325/1; ND.G.367/5; ND.G.416/1; ND.G.689/3; ND.G.691/4; ND.G.380/3; ND.G.444/4 ; ND.G.503/4; ŞGD.G.110/9; ŞGD.G.116/2; ŞGD.G.308/2; ŞGD.G.305/6; ŞGD.G.241/1; ND.G.711/1; ND.G.771/5; ND.G.774/8; ND.G.791/2; ND.G.829/11; ND.G.839/2; ND.G.877/1; ND.Mf.68; ND.Mua.44.

[344] İlgili hususta başka beyitler için bk. FD.G.161/5; FD.G.70/4; ŞGD.G.262/4; ND.G.302/5; ND.K.7/26; ND.G.84/3; ND.G.233/5; ND.G.253/3; ND.G.322/6; ND.G.342/4; ND.G.343/5; ND.G.356/2;

Miskîn olur âşık kişi durmaz akar gözü yaşı
Malı mülkü cân u başı aşka taraştır âşıkın (YD.146/4)

deyişiyle Yunus Emre, âşığın her dem gözyaşı akıttığını dile getirir.

Fuzuli, *Leyla ve Mecnun* mesnevisinde Leyla'nın gönlündekini açığa vuramadığını, buna mukabil mumun gözyaşları ile hâlini fâş edebildiğini resmederken mumun ateşin etkisiyle erirken damlalar meydana getirişini gözyaşına teşbih eder:

Hoşdur sana sırrını döküp yaş
Meclisler içinde eyelemek fâş

Gönlün çü değil vefâda kâim
Gönlündekidir dilinde dâim (FLM.1218-1219)

Sirişk, eşk ve girye gibi Farsça kelimeler de kullanılır. Nifak ehlinin gözyaşlarından bahsederken "sirişk" kelimesini kullanan Nabi, onların gözyaşlarına güvenilmemesi gerektiğini vurgular. Çünkü bir binanın temelindeki su sızıntısı binayı içten içe çökertir:

Sirişk-i çeşmine ehl-i nifâkın i'timâd etme
Esâsında binânın reşh-i âb olsa metîn olmaz (ND.G.303/3)

Burada bir yandan nifak gözyaşları dökenlerin sahtekârlığına dikkat çekilirken bir yandan da "binanın temelindeki su sızıntısı" benzetmesiyle onların yine kendilerine zulmettiği mesajı da verilir.

Gam rüzgârında ateş tabiatlı toprak olan hakiki âşıklar için ise gözyaşı (eşk), gönül bağına her an feyz bahşedendir:

Gerçi hâkiz rüzgâr-ı gamda âteş-meşrebiz
Feyz-bahş-ı bâğ-ı dil eşk-i dem-â-demdir bize (ŞGD.G.280/2)

Âşığın gözyaşları gönlüne doğru akar. Akarken ateş tabiatlı bu bağın (gönül) toprağını suya kavuşturur.

ND.G.520/2; ND.G.528/3; ND.G.538/4; ND.G.571/3; ND.G.589/3; ND.G.590/6; ND.G.788/4; ND.G.879/2; ND.G.120/4.

[345] İlgili husuta başka beyitler için bk. ND.G.5/4; ND.G.366/5; ND.G.549/3; ND.G.874/3; ND.G.736/4; ND.G.596/1; ND.G.64/6; ND.G.86/2; ND.G.125/7; ND.G.151/3; ND.G.212/4; ND.G.213/2; ND.G.222/7; ND.G.223/2; ND.G.226/3; ND.G.30/7; ND.G.329/5; ŞGD.G.167/7; ŞGD.G.165/8; ŞGD.G.164/4; ŞGD.Tah.13/2; ŞGD.G.132/4; ŞGD.G.273/9; ŞGD.G.29/5; ŞGD.G.43/6.

[346] bk. ND.G.434/4.

Nabi, Hz. Muhammed'i (asm.) methettiği bir beytinde eşk kelimesini kullanmak suretiyle O'nu methetme yolunda Allah'a (cc.) tabi olup bu yüzden ihtiyaç gözyaşları ile şiir okuduğunu dile getirir:

Hakk'a peyrevlik edip kâ'ide-i methinde
Eyledim eşk-i hacâletle bu yüzden inşâd (ND.K.2/89)

Allah (cc.), kitabında Hz. Peygamber'i (asm.) övmüştür. Şair, bu yolu takip ederek gözyaşıyla onun şefaatini ümit etmiş ve şiir okumuştur. Şairler yaptıkları bu övgüleri şefaate nail olmak için yazdıklarını başta eserlerinin dibace kısımları olmak üzere farklı vesilelerle de mutlaka zikrederler. Kimi zaman şairler gözyaşını musiki makamlarıyla özdeşleştirirler. Nabi'nin tavsiyesine göre; inleme nağmesi, Hüseyni edilmeli ve gözyaşları Segah olmamalıdır:

Nağme-i nâleyi gâhîce Hüseynî edelim
Girye-engîzimizi gayri Segâh etmeyelim (ND.G.500/3)

Farabi, dört unsurun (su, ateş, hava, toprak) yansıması olan dört mizacı (nemlilik, kuruluk, sıcaklık, soğukluk) göz önünde bulundurarak yapmış olduğu sınıflandırmada Hüseyni makamının unsurunun su olduğu belirtilir. Buna göre; Hüseyni makamı, insana güzellik, iyilik, sessizlik, sükunet, rahatlık, barış ve kararlılık duygusu vermekle birlikte sabahleyin etkilidir. Hüseyni makamını dinlemek kuşluk-yatsı arası tavsiye edilirken Segah makamının ikindi-yatsı arası etkili olacağı söylenir (Kılıç, 2015: 24-26). Bütün bunlarla beraber beyitte "Hüseyni makamının temsil ettiği suyu (gözyaşı) bolca akıtmak gerektiği" ve "seherleri gözyaşı dökme" mesajı verildiği söylenebilir. Hüseyni makamının kararlılık duygusunu temsil etmesi sanki suyun devamlı surette akışını hatırlatır. Ayrıca Hüseyni ve Segah makamlarının isimlerinde yer alan "s" harfi de suyun sesini çağrıştırır.

Bundan başka "*Henüz sarhoş gözyaşına ve kamış tutan şevk ateşine arkadaş olan yüksek sesle bir nağme işitilmemiştir*" denir:

Girye-i mestâna hem-dem sûz-ı şevke sâz-gîr
Bir sadâ gûş etmedim âvâze-i kulkul gibi (ŞGD.G.320/4)

"Kulkul" kelimesi (tasavvufi manada) sürahinin çıkardığı ses manasında genelde şarap, mey, meyhaneden bahsedilen şiirlerde tercih edilir. Şair, beytinde "Bu sesten başka bir ses işitmedim" diyerek kulkul sesini övmektedir.

2.7. Padişah

Suyun, padişaha benzetildiği yerlerde kimi zaman üzerindeki kabarcıklar da taç olarak düşünülür (Pala, 2012: 124). Şairler; Kanuni Sultan Süleyman, Sultan Selim, Sultan Mustafa, Sultan Ahmed gibi padişahları su ile ilişkilendirirler. Fuzuli'ye göre; Kanuni Sultan Süleyman'ın keremi, feyzi ve gönlü deniz, mizacı gülsuyu, lütfu cennet suyu (main main) ve mürüvvet kaynağıdır.[347] "Gül" redifli bir kasidesinde de onun Hz. Muhammed'in (asm.) gül bahçesi yüzünün, şebnemi olduğunu şöyle zikreder:

Şebnem-i gülzâr-ı ruhsâr-ı Resûlullah'tır
Neşr-i ıtrıyla kılar her dem anı işâr gül

Dürr-i şebnem saçtı rengîn berg-i gülden her taraf
La'l-i handân etti hûblar kimi gevher-bâr gül (FD.K.10/11-12)

Fuzuli gibi Nabi de Sultan Ahmed için ahlak denizi (yem-i ahlak)[348] tamlamasını yaparken bir başka beytinde Sultan Mustafa'yı deniz olarak nitelendirmek suretiyle onun kerem ve cömertlik denizi olduğunu vurgular:

Hudâygân-ı mu'azzam şehenşeh-i âlem
Muhît-i cûd u kerem âsmân-ı akl u şu'ûr (ND.K.7/35)

XVIII. yüzyıl divan şairi Galib, Sultan Selim'in letafetinin her su kabarcığından göründüğünü, onun coşan nehir olduğunu söyler.[349] Ayrıca onu mücevher yüklü bulut şeklinde zikrederek âlemin onun adaletiyle suya kandığını terennüm eder:

Adâlet etti zamânında âlemi sîr-âb
Bahâr mevsimi gûyâ ki ebr-i gevher-bâr (ŞGD.K.14/35)

Ayrıca onun için lütuf ve feyz denizi, cömertlik akarsuyu, keramet ve yardım kaynağı, hayat suyudur.[350]

2.8. Köle

Su, adeta tabiatı gereği edebiyatımızda da farklı şekillerde tezahür eder. Bir beytinde Galib, çiğ damlasını, padişah Sultan Selim'in kölesi olarak hayal eder:

Şebnem gedâ-yı gülşenidir o kerem-verin
Almış hevesle dâmenin âgûşa mâh-tâb (ŞGD.K.10/13)

[347] bk. FD.K.11/4, 15, 29, 41; FD.K.14/11; FD.TrkB.13/19; FD.TrkB.13/10.
[348] bk. ND.K.8/24.
[349] bk. ŞGD.K.14/16; ŞGD.K.20/17.
[350] bk. ŞGD.T.50/1; ŞGD.T.48/7; ŞGD.T.13/1,3,17; ŞGD.T.29/1; ŞGD.T.14/10; ŞGD.T.28/6; ŞGD.T.23/4; ŞGD.T.34/19.

(Şebnem, kerem sahibi Selim Han’ın gülbahçesinin kölesidir. Mehtap da onun hevesiyle eteğini kucağına almıştır.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TABİAT

3.1. SUYUN MAHİYETİ

Su, insanı, canlıları oluşturan temel unsurdur. Dünya'nın %70'i sudan oluşur. Karalar, denizlerden fazla olsaydı gece ile gündüz arasındaki sıcaklığın artması sebebiyle hayat olumsuz yönde etkilenecekti. Mükkemmel bir çözücü olması gibi pek çok kimyasal özelliği sayılmakla birlikte onun için bitkilerin bünyesine kolayca sızabilen bir mucize olduğu söylenebilir.

Su, aynı zamanda "yumuşak düş dünyasının bir elementidir" (Bachelard, 2012: 190). Mahiyeti itibariyle bazen hayat, canlılık, tazelik, güzellik, paklık bazen de tahrip etme, boğma gibi hususiyetleriyle kendini gösterir (Pala, 2012: 1). Edebiyatımızda Arapça ma, zülal; Farsça ab kelimeleriyle ifade edilen su ile ilgili pek çok teşbih ve mecazlar yapılır. Mesela Yunus Emre, "senün" redifli deyişinde suyun mahiyeti hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır. Tefekkür ile "*ey su nerden gelirsin, vatanın neresi?*" diye başlar sözüne. Ve şöyle devam eder: "*Nerede çukur bulsan yatağın orasıdır. Yüceden çıkıp alçaklara akarsın. Gönlünü Hakk'a çevirirsin, alçak gönüllüsün. Bulut seni âlemlere götürür. O senin türlü çiçekler bitiren üstadındır. Ağaçların köklerine, aşağılara kadar sızarsın, uzun elin var. Kuru ya da yaş hiçbir şey sensiz olmaz. Ne ölü ne de dirisin. Tenin yok senin. Bazen denize dökülürsün. Her bir yerde görünürsün. İsmini anmak bile kıymettir. Bir kısmın deniz olur, bir kısmın toz gibi her yere dağılır. Göllerde saz, yapılan evlerde de hep sen varsın. Canlı-cansız dünyada sensiz hiçbir şey yoktur. Cana cansın. Şüphesiz benzerin yoktur. Yunus seni içmeyi arzu eder. Bir içimine dahi paha biçilemez.*"[351]

Eşyaya hususiyetlerini bahşeden Allah'tır (cc.). Ateş yakıcıdır mesela… Ancak Allah (cc.) "serin ol" diyene kadar… Suyun kaldırma kuvveti de Allah'ın (cc.) kudretiyledir. Galib, Nuh'un gemisinin ilahî feyizlerle ferahlık bulduğunu anımsatırken kurtuluş ümit edenlerin "*Bismillahi mecraha*"yı okumasını tavsiye eder:

> *Sevâd-ı milketidir keştî-i Nûh-ı neciyullâh*
> *Necât ümmîd edenler işte "bismillâhi mecrâhâ"* (ŞGD.T. 1/25)

"*Bismillahi mecraha*" Hud Suresi 41. ayette Nuh Tufanı'ndan bahsedilirken geçen bir ifadedir: "*Haydi geminin içine binin, dedi, onun akıp gitmesi de durması da Allah'ın*

---

[351] bk. YD.147.

(cc.) adıyladır. Rabbim, elbette bağışlayandır, esirgeyendir." Hatta deniz yolculuklarına çıkanların bu ayeti okumaları tavsiye edilir. Bu vesileyle Galib de Allah'ın (cc.) sudaki kudretine atıf yapar.

Su, çöle de sulak yere de akan ve cihana dağıttıklarıyla âlemin dostu olan bir tabiat unsurudur:

Yine sahra vü merg-zar hoş akar esrük bu sular
Cihanlara saçtı nisar cümle âlem dostu yine (YD.312/5)

Su, hidrojen (yakıcı) ve oksijen (yanıcı) iki maddeden meydana gelir. Buradan yola çıkarak aslında suyun, özünde ateşi barındırdığı söylenebilir. Galib, ateş-su meczini fazlasıyla vurgulayan bir şairdir.[352] Bazen akarsu; bazen de sürekliliğini vurgulamak amacıyla dalgayı, ateşe teşbih eder. Divanında Sultan Selim Han için "*kulzüm-i şu'le*" terkibine yer verir.[353] *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde "*ateş denizinin üzerinde mumdan gemi*"[354] ifadesi bir metafor olmuştur. Bir beytinde "*Su âleminin Efrasiyab'ı (Alp Er Tunga), ateşin Halil'inin ardı sıra alev denizinden geçer*" derken bir "ateş denizi" tahayyül eder:

Ne bahr-ı şu'leden eyler güzer olup pey-rev
Halîl-i âteşe Efrâsiyâb-ı âlem-i âb (ŞGD.G.16/2)

Nabi, ah ateşinin külünü kara benzetir:

Şevk-i cisminle yanıp çerhte âh-ı serdim
Berf şeklinde olan rihte-i hâkisteridir (ND.G.92/8)

Şairin cisminin şevkiyle gökte yanan başının ahı, kar şeklinde dökülen ateş külüdür.

Fuzuli, *Leyla ve Mecnun*'da pervaneden söz ederken onun hayat suyunun ateş olduğunu terennüm eder:

Ne cinstir aslın ey belâ-keş
Kim âb-ı hayâtın oldu âteş

Şerh-i dil-i germ ü çeşm-i ter ver
Ser-rişte-i râzdan haber ver

Her lahza düşersin ıztırâba
Hem âteşe garkasın hem âba

Ne sihr kılarsın ey seher-hîz

352 bk. ŞGD.K.10/3; ŞGD.G.140/1 (akarsu ateş); ŞGD.G.268/3. (Sürekliliği ateş dalgası)
353 bk. ŞGD.K.9/29.
354 bk. ŞGHA.1245.

Kim âteşin âbdan olur tîz

“Ey bela çeken aslın ne cinstir ki, hayat suyun ateş olmuştur? Yanan gönlünden ve nemli gözünden biraz bahset, sırrının düğümünden haber ver! Her ızdıraba düşersin! Hem ateşte hem suda boğulursun! Ey seher vakti kalkan ne büyüler yaparsın ki ateşin sudan daha keskin olur?” (FLM.1210-1213)

3.1.1. Temizlik

Su, maddi-manevi temizleyici, arındırıcı bir unsurdur. Bu özelliğinden hareketle Yunus Emre, suyun temiz olduğu için sert huylu olanı bildiğini dile getirirken Allah’tan (cc.) suyun herkesi temizlemesi niyazında bulunur:

Su ne kadar arıda çün yavuz huyun bile
Meğer bizi pak ede Hak’tan inayetimiz (YD.116/6)[355]

“*Yavuz*” kelimesinin “şiddetli yanan” anlamı da vardır. Sanki şair, suyun sert tabiatlıyı tanımasını, onun tabiatında var olan ateşe bağlamış gibidir.

Nabi ise suyun temizleyici yönüne farklı bir durumu ifade ederken değinir. Bu suretle suyun temizleyici bir unsur olduğunu ima eder. Yapılan gıybetlerin onu günahlarından arındırdığını, su ve sabun olmadan temizlendiğini söyler:

Ne denli halk beni gıybet etse memnûnum
Bilâ-tekellüf-i sâbun u âb pâk olurum (ND.G.522/4)[356]

3.1.2. Süreklilik

Su, yerinde duramayan, kararsız ve âşık bir hâlde mütemadiyen akar (Pala, 2012: 1). Yunus Emre, suyun bu hasletine vurgu yaparak ummana erişmek isteyen kulun su gibi alçaklara akması (alçakgönüllü olması) ve durmamasını tembih eder:

Sular gibi seyreyle bi yerde karar etme
Alçaklara ak yürü ummana erişince (YD.309/2)

Kâinatın her an yeni bir oluş içerisinde olması dalgaların sürekliliğine benzetilir. Çünkü denizin tabiatında dalgalar son bulmaz:

Nev-be-nevdir kârvân-ı hâdisât-ı kâʻinât
Bulmaz emvâcı tenâhî âdet-i yem böyledir (ND.G.179/2)

---

[355] Başka beyit için bk. YD.230/5.
[356] bk. ND.G.558/7.

Dalgalar ile tasvir edilen süreklilik, Allah'ın (cc.) eseridir. Rahman Suresi'nin 29. ayetinde Allah (cc.), "*Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilahî tasarruftadır*" buyurmaktadır.

Gözyaşının ateş değirmenine benzetildiği bir beyitte suyun nazik tabiatlı da olsa gayretli oluşuna vurgu yapılır:

Def eder seng-âsyâ gibi girânın sıkletin
Âb nâzik-tabtır ammâ ki çok gayretlidir (ND.G.86/6)

Gözyaşının sürekli akışı, şair tarafından gayretli olarak nitelendirilir. Beyit sudan oluşan insanı hatırlara getirirken gayretli olması ve sudan ilham alması istenir gibidir.

Suya bir şey düşmesi hâlinde iç içe geçmiş halkalar meydana getirir. Nabi, buradan hareketle sudan oluşan saf tabiata bir damla düşmesi hâlinde istikamet pergeli olacağını söylemektedir. Nabi, yine bir hikmete dikkat çektiği beytinde durgun suya atılan taşın suda oluşturduğu dairenin sürekliliğini vurgular:

Pergâr-ı istikâmet olur tab'ı sâfta
Bir katre düşse âba olur şekl-i dâ'ire (ND.G.701/2)

Pergel hareketi, "*bir ayağı sabit kalarak kendi etrafında dönme hareketi*"dir.[357] Şair, vurguladığı bu istikâmet hareketinin saf tabiatta tesirinin kuvvetli olduğuna atıf yapmakta, bunu da durgun suya atılan taşın suyun etrafında oluşturduğu daire şeklinde yayılan istikâmetli harekete benzetir. Bunlardan başka Allah'ın (cc.) affının sınırsızlığını Nil'e benzetmek suretiyle suyun sürekliliğine atıf yapılır,[358] bitmek bilmeyen zabt edilemeyen endişe, saf su olarak nitelendirilir.[359] "*Cevab ü sual-i mevc*", "*emvac-ı fitne*" vb. tamlamalar suyun süreklilik özelliğinin bazı durumlara yansıması olarak görülür. "*Âb-ı sâfi gibi endişemi zabt eyleyemem*"[360] diyerek yine bu hususa işaret edilir. "Dalga" ve "yağmur" ifadesi bu devamlılığı en iyi anlatan imgelerdendir.[361]

Rüzgârın devamlılığından hareketle dalga olarak telaffuz edildiğini Galib'te görmekteyiz. "*Alçaklar ve yüksekler rüzgâr dalgasına uyarak kanatlansın. O gülen gül yaprağı havasını alsın, oynasın, gülsün*" demek suretiyle rüzgârın dalga gibi oluşu belirtilir:

---

[357] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593d30722d42d7.11665637 (E.T. 21 Haziran 2017).
[358] bk. ND.Kı.204.
[359] bk. ND.K.9/58.
[360] bk. ND.K.9/58.
[361] bk. ND.G.41/9; ND.G.91/4.

Uyup mevc-i nesîme zîr u bâlâ eylesin pervâz
Hevâsın alsın ol gül-berg-i handân oynasın gülsün (ŞGD.Kı.12/2)

Ayrıca gül yaprakları kişileştirilerek, rüzgâr dalgasının etkisiyle yaprakların uçuşması hava almak olarak izah edilir.

Toprağın türlü türlü nebatlara gebe oluşu suyun döllendirici bir unsur olmasından kaynaklanır. Canlılıklarını su ile sağlayan çiçeklerin de ana maddesi sudur. Yunus Emre, Nabi ve Galib, baharda etrafın yeşerip çiçek açmasını su ile ilişkilendirirken onların geniş bir alana yayılmalarından hareketle çiçekleri kimi zaman deniz, kimi zaman dalga olarak düşünür. Yunus Emre, kış karanlığının gitmesiyle baharın geldiğini ve dalga gibi yeni bitkilerin yeşerdiğini dile getirir:

Gitti bu kış zulmeti geldi bahar yaz ile
Yeni nebatlar bitti mevc urdu hep naz ile (YD.335/1)

Galib ise "*mevce-i ezhar*" terkibine yer vererek çiçekleri yeryüzüne hücum eden dalga olarak düşünür:

Çemende zevrak-ı lâleyle seyr eder jâle
Zemîne öyle hücûm etti mevce-i ezhâr (ŞGD.K.14/7)

Bazı duyguların devamlılık ve bolluğunu anlatılırken "*baran-ı mihnet, baran-ı şevk*[362]" gibi terkipler kullanılır. Mesela; Fuzuli, *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinde insanın su ve topraktan yaratılışını ele alırken bulutun (kırk gün peykere yağmur yağdırmak) bu hizmet ile görevlendirildiği, otuz dokuz gün toprağına elem denizi ve gam çeşmesinden su çekerek mihnet yağmuru döktüğünü söylemiştir.[363] Galib de, bir beytinde "*Bârân gibi hûrşîdden âteş yağar oldu*"[364] derken yağmurun süreklilik özelliğini vurgular.

3.1.3. Değişkenlik

Su, şekilsel olarak hâlden hâle girmesi ile değişkenlik arzeder. Bu değişkenliği "suyun eğri tabiat"ı olarak nitelendiren Fuzuli, tevhidinde Allah'ın (cc.) kudretini ifade ederken "*(Dileseydi) suyun eğri tabiatına kuvvet dizisi verip sebebin delilini yok eden olurdu*" diye terennüm eder:

Verip teselsüle kuvvet tabîʻat-i kec-i âb
Olurdu nâfi-i isbât-ı illet-i ûla (FD.K.1/43)

---

[362] bk. FD.G.44/4.
[363] bk. FHS.19-20.
[364] bk. ŞGD.G.323/6.

Allah'ın (cc.) varlığı ontolojik, kozmolojik ve teleolojik deliller çerçevesinde açıklanmaya ve ispatlanmaya çalışılmıştır. Kozmolojik anlamda, Eflatun ve Aristo, âlemdeki hareketi açıklayabilmek adına ilk sebep (ilk hareket ettirici-muharrik-i evvel) delilini öne sürmüşlerdir. Bu husus İslam düşünce tarihinde "hudus" ve "imkân" adlarıyla yer almıştır. Bu delillerle Kelamcılar, cevher ve arazların değişken olduğu düşüncesinden hareketle âlemin sonradan yaratıldığını ve bir yaratıcıya muhtaç olduğunu ispatlar (Özervarlı, 2000: 495).

Su, girdiği kabın şeklini alır. Bulunduğu duruma uyum sağlayan bir mizacı vardır. Hatta insanın bulunduğu her ortama alışması özünü teşkil eden suyun her kaba göre şekil almasından olsa gerek. Bu hakikate atıfla Nabi, "*Su misali iyiyle de kötüyle de uyuşuruz. Dünyada belirli bir huyumuz yoktur*" der:

Misâl-i âb ederiz nîk ü bedle âmîziş
Bu kârgehte mu'ayyen mizâcımız yoktur (ND.G.189/2)

Suyun değişkenliğine vurgu yapan Galib de, "*Suyun eğri büğrü akışında olduğu gibi bu neşenin kuvveti ile doğru gitmek mümkün mü?*" diye sorar:

Bu zûr-ı neşve ile doğru gitme kâbil mi
Aceb mi cûlar eğer kec-mec etseler reftâr (ŞGD.K.14/10)

Şunu belirtmek gerekir ki, çalışmamız da değindiğimiz farklı hususlarda da girdiği ortama uyum sağlama ve şekilden şekle girme gibi özellikleriyle suyun nasıl farklı suretler takındığı görülmektedir.

3.2. TABİATTAKİ BAZI UNSURLAR VE SU

Su ve suya dair nesneler çeşitli benzetmelere konu olmalarının dışında su, deniz, bulut, yağmur, buhar, gökyüzü tabiattaki hâlleriyle de zikredilirler.

3.2.1. Deniz

Yunus Emre, denizi tabiat unsuru olarak "*berr ü bahr*" tamlamasıyla zikreder. Bu ifadelere göre; âlem, kara ve denizin içindedir. İsrafil'in sura üflemesiyle de harap olacaktır:

Kimseden ayrı görme her biri ile bile gör
Cümle âlem doludur *berr ile bahr içinde* (YD.305/5)

İsrafil sûru ura yeryüzü devşir ile

Harab ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla (YD.306/1)

Baharda çiçeklerin baş göstermesiyle oluşan görüntü *deniz* hatta *tufan*[365] olarak adlandırılır. Aşağıdaki beytinde Nabi, çölün eteğine denizlerin yüz sürdüğünü söyleyerek her yerin rengârenk çiçeklerle dolduğunu vurgularken denizi genişliği açısından çiçeklere teşbih eder:

Şevketin görmüş zemînin reng reng ezhârla
Dâmen-i sahrâya yüzler sürdü deryâlar yine (ND.G.716/2)

3.2.2. Bulut

Bulut, ay ışığını gölgeleyen, karlı dağların başında salkım salkım olan ve saçını âşık için çözerek ağlanması istenen bir tabiat unsurudur:

Bulut gölge kılmayısar benim ayım ışığına
Hem gedilmez doluluğu nuru gökten yere doğar (YD.77/7)

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın (YD.270/6)

Sudan oluşan bulutun, şekil açısından pamuğa benzetildiği de görülür. Hallac, pamuğu yay ve tokmak aracılığıyla atar. Nabi, bulutu pamuk, yıldızları su kabarcığı olarak düşünür. Gökyüzü çemberdir. Yıldızlar tokmak, Ay ise hallacın yayıdır:

Hubûb-ı ahter ile penbe-i sehâbı gören
Bilir sipihr ne çemberden olduğun hallâc (ND.G.37/2)

(Su kabarcığı olan yıldızlar ile bulut pamuğunu gören hallac, gökyüzünün hangi çemberden olduğunu bilir.)

3.2.3. Yağmur

"Goethe: "*Çevresindeki buhardan çemberlerle dünyayı ebediyen soluk alıp veren canlı bir varlık olarak tasarımlarım. Dünya içinde hava çektiğinde, yüzeyine doğru yaklaşan buhar çemberlerini kendine doğru çeker, buhar çemberleri yoğunlaşır, bulut ve yağmur olurlar. Bu duruma su nitelikli olumlama diyorum ben; gereğinden uzun sürecek olsa, bu durum dünyayı suya boğardı. Ama dünya buna izin vermez; yeniden soluk alır ve su buharlarını yeniden yükseklere gönderir, onlar da atmosferin yükseklerindeki uzayın tümüne yayılır ve o kadar incelip seyrelirler ki, güneşin pırıltısı*

[365] bk. ŞGD.K.17/6.

içlerinden geçtiği gibi, buharların arasından görülen sonsuz uzayın ebedi gecesi de parlak bir mavilikle dolar. Atmosferin bu ikinci durumuna ise su nitelikli olumsuzlama [négation] diyorum. Su nitelikli olumsuzlama durumunda, yükseklerden hiçbir nem düşmediği gibi, dünyanın nemi de… havada yitip gider, öyle ki bu durum gereğinden uzun sürecek olsa, güneş olmasa bile, dünya kurur ve tümüyle sertleşirdi" (Bachelard, 2012: 193). Yağmur, su damlasından ibarettir. Şairler, kimi zaman yağmuru dolaysız olarak zikretmiş, kimi zaman da değişik tamlamalarla benzetmeler yapmıştır. Yağmurla ilgili kullandıkları ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz: *Ab, baran*[366], *rahmet, gevher-güher*[367]*, elmas, zer, leali-i şebnem, dür, gözyaşı, ab-ı Hızr, cüllab, gülab*.

Yağmurun daha önce sürekliliğin vurgulandığı yerlerde kullanıldığını ifade etmemizin yanı sıra boyut olarak düşünüldüğünde de yağmur damlası, kötü bahtlının nasibine düşen olmakla küçüklüğün sembolü olur.[368]

Yağmur yerine mahiyeti gereği su lafzının kullanıldığı da görülür. Bundan hareketle Nabi, kerem bulutundan başka kimsenin su vermediğini söyleyerek serzenişte bulunur:

> *Bize kim âb verir ebr-i keremden gayrı*
> *Deşt-i bî-fâ'idede sebze-i hod-rûyuz biz* (ND.G.301/5)

Canlılığın sürmesi için gerekli olan fotosentezin gerçekleşmesi için dahi suya ihtiyaç vardır. Bitkilerin bu su ile yaşamlarını devam ettirmeleri gerektir (Polat, 2009: 189). Bu sebepten yağmur, ölmüş bir toprağı canlandırarak hayatın devamını sağlar. Bu yüzden "*ab-ı Hızr*" olarak düşünülür. Fuzuli, her bir yağmur katresinin Hızr suyu olduğunu şöyle belirtir:

> *Ser-â-ser kıldı eczâ-yı zemîn emvâtını ihyâ*
> *Meğer her katre âb-ı Hızr idi bir katre bârândan* (FD.K.38/13)

Yağmurun çeşitli mücevherlere benzetilmesi farklı hayallere konu olur. Mesela Nabi, bülbül çemen naatları okudukça bahar bulutunun onun başına inciler saçtığını söylerken yağmuru inci olarak düşünür.[369] Galib, Beyhan Sultan'ın kasrının kubbesinden altın yağmuru yağdığını söylerken yağmur suyunu, altına teşbih eder[370],

---

[366] bk. ND.G.578/5.
[367] bk.ND.G.882/7; ŞGD.G.104/3.
[368] bk. ND.G.323/3.
[369] bk. ND.G.129/4.
[370] bk. ŞGD.K.20/8.

yağmur mücevheriyle dolu olan buluta imanla bakılması gerektiğini nasihat eder.[371] Bayezid-i Bistami'den bir hikâyeye yer verdiği beytinde "*Beyaz nur bulutu, yağmuru meydana getirir. Böylece her taraf elmas gibi dökülen (akan) yağmurla parıldar*" derken yağmuru elmasa benzetir:

Eder ebr-i sefîd-i nûr bârân
Müşaşa her taraf elmâs-rîzân (ŞGD.Mes.11/9)

Yağmur, canlandırıcı, hayat verici gibi özellikleri ile rahmet olarak nitelendirir. Bunlardan biri olan Yunus Emre'nin terennümü şöyledir:

Ben ayımı yerde gördüm ne isterim gökyüzünde
Benim yüzüm yerde gerek bana rahmet yerden yağar (YD.77/10)

Nabi, Kâbe'de bulunan yağmur oluğunu (altınoluk) Allah'ın (cc.) rahmet koluna benzetir ve rahmet yağmurunun günah çöplerini kaldırmasıyla bahar selinin gönülde şüphe tozu bırakmayacağını terennüm eder.[372] Galib, *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinde Allah'ın (cc.) gökten yere rahmet indirdiğini vurgularken yağmurdan rahmet olarak söz eder.[373] Aynı minvalde Fuzuli de rahmet olan yağmurun yeryüzünde perişan olmuş yeşillikleri suya kandırdığını şöyle açıklar:

Geh nüzûl-i katre-i bârânı ebr-i rahmeti
Yer yüzünde sebze-i pejmürdeyi sîrâb eder (FD.G.Muk.22/3)

Allah (cc.), Şura Suresi 28. ayette umutların kesildiği anda yağmuru indirdiğini ve rahmetini serdiğini buyurmaktadır. O'nun: "*İçindekilerin gidip geldiği sema*" (Tarık: 86/11) şeklinde de söz ettiği yağmurun bir dolap misali devr-i daim edişi, Dünya'yı kaplayan tabakalardan Troposfer'in, buharlaşan suyun uzaya kaçmasına mani olmak suretiyle su buharının geri dönüşünü sağlaması nedeniyledir (Kur'an Araştırmaları Grubu, 2013: 98). Kâinat, yağmur sayesinde neşv ü nema bulur. Deniz buharlaşarak bulut dolabına ulaşır, oradan yağmur olarak iner ve tohumu, toprağı sular.[374]

Yağmurun, gülsuyuna benzetildiği de görülür. Fuzuli, Nisan bulutundan yağan gülsuyunun bahar günlerini getirdiğini vurgular.[375] Nabi ise beytinde Hz. Peygamber'in

[371] bk. ŞGD.K.17/13.
[372] bk. ND.G.753/6; ND.G.773/6.
[373] bk.ŞGHA.865.
[374] bk. NHN.1080.
[375] bk. FD.K.38/5.

(asm.) doğumu esnasındaki tabiatın hâlini anlatırken rahmet saçan buluttan gülsuyu yağdığını söyleyerek yağmur damlasına, gülsuyu benzetmesi yapar:

Pîş-gîr-i sefîd açıp meh-tâb
Ebr-i rahmet-feşân da etti gül-âb (ND.Mes.1/21)

(Mehtap, beyaz havlu açtı, rahmet saçan bulut, gülsuyu saçtı.)

3.2.4. Buhar

Her canlı, içinde mutlaka su barındırır. Kâinat, sudan ibarettir hatta hava bile su molekülleri taşır. Şair Nabi buna atıfla, keder karşısında itiyatlı olmasını topraktan yaratılışına bağlar ve hava suyu gibi yükünün hafif olamayacağını dile getirirken buharı "hava suyu" olarak hayal eder:

Bende temkin-i keder tıynet-i hâkîdendir
Neyleyim âb-ı hevâ gibi sebük-bâr olamam (ND.G.523/5)

3.2.5. Gökyüzü

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (cc.) "*Ne Güneş Ay'a yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir*" buyruğu Yasin Suresi 40. ayette gezegenlerin gökyüzünde yer değiştirmeleri yüzmek olarak ifade edilirken mecazi anlamda gökyüzü suya teşbih edilir. "Gölün saf aynasıyla, gökyüzü hava nitelikli bir su olup çıkar zaten. O zaman gökyüzü su için, varlığın düşeyliğinde bir birleşme çağrısıdır. Gökyüzünü yansıtan su, gökyüzünün bir derinliğidir. İşte bu ikili mekân, kozmik düşlemenin tüm değerlerini seferber eder" (Bachelard, 2012: 221). Şairlerimizde gökyüzünü su ile özdeşleştirmektedir. Bu minvalde Galib, gökyüzünün suya tutulmuş, suya çarpılmış olduğunu *"Sipihr-i atlası gördüm ki olmuş âb-zede"*[376] terennümüyle dile getirir. Fuzuli, gökyüzünün su olduğundan hareketle onu Dicle nehrine benzetir:

Mâh-i nevden Dicle'de gösterdi zevraklar misâl
Kim görüptür kim ola bir âsmânda bin hilâl (FD.TrcB.30/17)

Şekli sebebiyle Ay'ın hilal hâli, Dicle nehrinde (gökyüzü) akıp kaybolan gemiye teşbih edilmiştir. Esasen Dicle-Fırat nehirlerinin suladığı üçgen biçiminde olan topraklara Bereketli Hilal adı verilmektedir.[377] Şairin Dicle nehrini hilale benzetişi bu duruma bir

---

[376] bk. ŞGD.K.14/17.
[377] http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari merkezi/2013/11/04/7279/medeniyetler-icin-cografyanin-onemi-ve-bereketli-hilal (E.T. 21 Haziran 2017).

atıf olabilir. Şairin mesnevisinde de bu duruma ima vardır. Gemi olan Ay'ın girdaba düşerek Samanyolu'ndan kendisine yol yaptığını söylerken gökyüzünü deniz olarak tahayyül eder. Beyit:

Gird-âba düşüp sefîne-i mâh
Kıldı özüne Mecerreden râh (FLM.2203)

Gökyüzü akan bir su, yıldızlar ise su kabarcığıdır:

Göründü heyet-i âb-ı revânda şekl-i habâb
Sübûta yetti sebât-ı nücûm ü seyr-i semâ (FD.K.1/23)

Galib, vücudu deniz gibi gördüğünden gökyüzünü denizin üzerindeki su kabarcığı olarak hayal eder.[378] Nabi bazen *havuzu*, gökyüzünün bir yansıması olarak görür. Bazen de gökyüzünü *su değirmeni* olarak hayal eder ve der ki: "*Allah (cc.), suyu devreye koyarak su değirmeni olan gökyüzünü meydana getirir. Bunu fesada uğratmaya kimsenin gücü yetmez. Zira Allah'ın (cc.) yaratışı böyledir*":

Devre koymuş âsyâb-ı çerhi buldurmuş suyın
Kimde var ifsâda kudret Sâni'in tekvînidir (ND.G.146/7)

3.3. GÖK CİSİMLERİ VE SU

3.3.1. Güneş

Güneş, kâinata verdiği ısı, ışık gibi özellikler dolayısıyla çeşme olarak düşünülür. Yanak ve el gibi sevgilinin güzellik unsurları güneş çeşmesi ile özdeşleştirilir. Bu minvalde Fuzuli, sevgiliye hitap ederek yanağının mumunu güneş çeşmesinden gizlemesini ister. Çünkü güneş sevgiliyi kıskanır ve ona haset edebilir:

Şem'-i ruhsârın nihân dut çeşme-i hûrşîdten
Nûr-ı çeşmim ihtirâz eyle yaman gözden yaman (FD.G.237/6)

Sevgilinin eli, Nabi tarafından güneş çeşmesi olarak sembolleştirilir. Güneş çeşmesinden su ister gibi sarhoş âşıklar şarabı, sevgilinin elinden dilerler:

Dest-i nâzından o mestân ki şarâb isterler
Gûyiyâ çeşme-i hurşîdten âb isterler (ND.G.230/1)[379]

[378] bk. ŞGD.G.196/7.
[379] bk. ND.K.7/4.

Ateş ve suyu meczetme hâli Galib'in beyitlerinde daha sık temas ettiği bir husustur. Dolayısıyla Güneş'in ısı veren özelliğini vurgulamaya çalışırken dahi onu su ile ilişkilendirerek güneş çeşmesi, güneş denizi benzetmeleri yapar.[380] Bir beytinde,

Eyleyen fikr-i urûc-ı târem-i rûşen dili
Çün Mesîhâ çeşme-i hûrşîdten alsın vuzû (ŞGD.G.273/6)

diyerek "*Gönlünü parlak kubbeye yükseltme fikri olanın güneş çeşmesinden abdest alması gerektiğini, Hz. İsa'nın da böyle yaptığını*" beyan eder. Hatta Ay dahi kırbasını güneş *çeşme*sinden dolduran bir sakadır. Gece-gündüz Kevser'e susamışları devrinin gül bahçesi yapar:

Mâh sakkâ-yı safâdır çeşme-i mihre varıp
Gülşen-i dehri eder irvâ-yı Kevser rûz u şeb (ŞGD.K.1/4)

Galib, kimi zaman güneş *çeşme*sini hikmet olarak kabul eder. Ona göre, "*Sudan oluşan âlemin toprağının karartısı feyz doludur. Meyhane küpü, hikmetin güneş çeşmesidir*":

Âlem-i âbın sevâd-ı hâki hep pür-feyz olur
Çeşme-i hûrşîd-i hikmettir hum-ı mey-hânesi (ŞGD.G.329/4)[381]

Şair, "*Biz aşk goncalarıyız. Güneş, bizim için şebnemdir*" demek suretiyle Güneş'i, bizzat çiğ damlasına teşbih eder:

Gonca-i aşkız ki bu hûrşîd şebnemdir bize
Gevher-i şevkiz ki bahr-ı bî-kerân nemdir bize (ŞGD.G.280/1)

3.3.2. Ay

Nabi, Musahip Paşa'yı methettiği beytinde, kuyudaki suyu gökyüzündeki Ay'a teşbih eder:

Çerhte mâhı görür çâhtaki âb gibi
Eder ol kimse ki dergâh-ı ref'inde makâm (ND.K.12/77)

Galib, farklı terkiplerle Ay'a, akarsu ve dalga[382] benzetmesi yaparak su ile ilişkilendirir. Akarsu olan mehtap, rüzgâr dalgasına uyunca sudan ibaret olan âlem çemende coşku ile dolar:

---

[380] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ŞGD.G.24/11; ŞGD.G.167/3; ŞGD.G.60/15.
[381] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ŞGD.G.232/5.
[382] bk. ŞGD.G.15/2.

Uyup mevc-i nesîme cûy-ı meh-tâb
Çemende oldu pür-cûş âlem-i âb (ŞGD.Mes.11/3)

Ay, gece vakti denize yansıyınca rüzgârın etkisiyle dalgalanıyormuşçasına bir görüntü meydana gelir ki akarsuyu da andırır. Ayın rüzgâr dalgasına kapılması hayali bu görüntüden kaynaklanmış olabilir.

3.3.3. Dünya

Nabi, *derya*, *bahr*, *tufangah* ifadeleriyle dünyayı kasteder. Ona göre; Dünya, deniz gibidir. Deniz dalgasız olamayacağı gibi dünyada da kaos olmaması düşünülemez. İnsanlar rahat olursa deniz olan dünya çürüyüp kokuşur:

Bî-mevc-i şûriş olmaz âsâyişi cihânın
Deryâ ta'affün eyler oldukça âremîde (ND.G.703/2)[383]

Nabi'nin hayatına baktığımızda sorunlardan çokça kaçmayı tavsiye ettiği söylenir. Bu beyitte ise algıların tam aksine, sıkıntılar karşısında rahat olmamayı, aksi hâlde bu hâlin deniz gibi olan dünyayı çürüteceğini vurgular. Dalgaların denizi temizleyişi gibi sıkıntılar da dünyayı arındıracaktır. Ayrıca onun için dünya, tufan yeridir. Bu yüzden aklı olan dünyalıklardan soyunmalıdır.[384]

3.3.4. Yıldız

Su, yıldızların oluşmasını sağlayan temel unsurdur. Dünya'ya suların taşınmasında göktaşları ve kuyruklu yıldızların büyük önemi olduğu bilinmektedir. Buna göre; buzullardan meydana gelen kuyruklu yıldızlar ve donmuş asteroitlerin Dünya'ya çarpmalarından hareketle bugüne kadar suyun devri sürmektedir (Taşpınar, 2010: 122). Suyun dünyamızda oluşu aslında yıldızlardan kaynaklanır. Bu yüzden kimi zaman su kabarcığına (*habab*) benzetidiği görülür.[385] Kimi zaman da Güneş, çeşme; gök, su testisi; yıldızlar ise su oluverir. Su testisi olan gök güneş çeşmesinin suyunu gizleyince yıldızlar damla damla sızıntılar ortaya çıkarır:

Gizleyip çeşme-i hurşîd suyın kûze-i çarh
Katre katre kıla encüm reşehâtın peydâ (FD.G.19/2)

[383] bk. ND.Mua.96.
[384] bk. ND.G.556/5.
[385] bk. FD.K.1/22 (Gökyüzü başlığı); ŞGD.K.12/37.

Gökteki yıldızların hepsi Nisan yağmuru olsa da sadef olan gönül, mücevher içmez:

Encüm-i çarh bütün katre-i nîsân olsa
Sadef-i dil güher-âşâm değildir bilirim (ŞGD.G.215/2)

Sadef-inci mazmununun vurgulandığı beyitte yıldız için hem Nisan yağmuru hem de inci (mücevher) benzetmesi yapılmaktadır. Bununla bağlantılı olarak aynı gazelin ilk beytinde ise şair, gözyaşı vurgusu yapmaktadır. Âşık, sevgiliden yana o kadar nasipsizdir ki, gözyaşını (yıldız-inci-Nisan yağmuru) âşığın gönlü dahi kabul etmemektedir. Çünkü gönlün mücevherle işi olmaz.

Nabi de himmetinin yüzüne gelin gibi mücevher istese, yıldızların sadef şeklinde Nisan yağmuru olacağını söylerken yıldızı, yağmura benzetir:

Şevk-i sadefle katre-i nîsân olur nücûm
Rûy-ı arûs-ı himmetime gevher istesem (ND.G.529/5)

Şairin yıldızı yağmura benzetişi, yıldızların sudan oluşmasına bir vurgu olabilir. Yıldız, Nabi tarafından ise çiğ tanesine de benzetilir. Talihi bilmek için yıldızlara bakma âdeti hatırlatılarak şöyle denir: "*Eğlence meclisinin talihini bilebilmek için gökyüzü olan gül dalının çiğ tanesini yıldız kabul ederek ona bakarım*":

Etmeye ahkâmın istihrâc devr-i işretin
Asmân-ı nahl-i gülde jâledir kevkeb bana (ND.G.3/3)

Cihan Okuyucu, beyte ikinci mana verirken eğlence meclisinden söz ettiğinden gülün kadeh, yıldızın ise kadehteki damlaları sembolize ettiğini söyler (Okuyucu, 2013: 158-159).

3.4. MEYVE/ İÇECEKLER VE SU

3.4.1. Nar

Nar meyvesi, Galib'in divanında özünde suyu barındırdığından hareketle ab-ı hayat olarak vasıflandırılır:

Nahl-ı gül-nârın olur meyveleri âb-ı hayât
Gerçi her dânesi bir şu'le-i yâkût-nijâd (ŞGD.T.40/9)

3.4.2. Süt

Fuzuli, *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinde Cennet'te Hz. Ali (asm.), Hz. Hasan (asm.) ve Hz. Hüseyin (asm.) için sütten bir nehir olduğunu şu beytiyle terennüm eder:

İnne fi'l-cenneti nehran min-lebenin
Li'Aliyyin ve Hasan'ın ve Hüseyn'in (FHS.243)

Maddi âlemde nehir (akarsu) denilince sudan başka bir madde düşünülemez. Ancak şair, ahiret hayatında Ehl-i beyt için sütten bir nehir olduğuna dikkat çeker.

Bazen şairler, âşıklık iddiasında kendilerini isimleri efsaneleşmiş kişilerden daha büyük kabul eder. Galib, yine böyle bir iddiada bulunurken "*Aşk dağının kenarına mutsuz gönlüm ayak bastı. Fakat gördü ki orada ne süt nehri ne de Ferhat vardır*":

Kenâr-ı kûh-ı aşka bu dil-i nâ-şâd ayak basmış
Ne cûy-ı şîre yüz sürmüş ne hod Ferhâd ayak basmış (ŞGD.G.142/1)[386]

Efsaneye göre; Ferhat, Şirin'in emri üzerine dağları delerek sütten bir akarsu akıtmıştır. Buna telmihen "*cuy-ı şir*" terkibini kullanmaktadır. Aynı zamanda bu terkibin telaffuzu Şirin ismini de çağrıştırmaktadır. Ancak şair, aşk dağında bunların izine rastlamadığını ima ederek aşk dağında tek âşığın kendisi olduğu inancındadır.

3.4.3. Şarap

Fuzuli, Nabi ve Galib, şarabı, hayat suyu olarak tarif eder.[387] Kevser suyunun da şarap olarak telakki edildiği görülür.[388] Fuzuli, suyun şarap olarak anılmasının sebebini dile getirir:

Aks-i rûyun suya salmış sâye zülfün toprağa
Anber etmiş toprağın adın suyun ismin şarâb (FD.G.35/3)

Beyte göre; sevgili, yüzünün yansımasını suya, zülfünün gölgesini ise toprağa yansıtarak toprağın adını anber, suyun ismini şarap yapmıştır. Sevgilinin yanağı renginden dolayı genellikle güle benzetilir. Bu sebeple onun yansıyışı suyu şarap yapar.

Bir bitkinin kurutulmuş yaprakları çay olarak bilinir (Çin). Türkçe'de çay, aynı zamanda akarsu anlamına gelir. Bundan yola çıkarak İranlılar da şarabı, derya olarak nitelendirirler (Onay, 2004: 183). Bu minvalde Nabi de şarabı, denize teşbih eder. Hatta eğlence meclisinde kadehlerin gidip gelerek dolup boşalmasını, denizde oluşan med-cezire benzetir:

Bezm-i safâya sâgar-ı sahbâ gelir gider
Gûyâ ki cezr ü medd ile deryâ gelir gider (ND.G.219/1)

---

386 Başka bir beyit için bk. ŞGD.T.9/9.
387 bk. FD.G.19/7; ND.G.781/4; ŞGD.Tah.4/1.
388 bk. FD.G.65/2; FD.G.272/5; FD.G.106/4; ŞGD.TrkB.4/2.

Ay, Dünya ve Güneş'in konumlarına bağlı olarak med-cezirle birlikte suda bulunan kinetik veya potansiyel enerji, elektirik enerjisine dönüşmektedir (Polat, 2009: 121-122). Sanki şairin coşkunluğunu med-cezirle örneklendirmesi bu enerji dönüşümünü hatırlatmaktadır.

Melamilik hâline bürünen Galib, eteğini riyanın kirli suyunda ıslatmadığını, aksine şarap denizinde tevbekâr ve temiz bulunduğunu dile getirir:

Çirk-i riyâ-yı huşk ile ter-dâmen olmayıp
Deryâ-yı meyde tâ'ib u tâhir bulunmuşuz (ŞGD.G.127/2)[389]

Beyitte yakut kadehi, kandil; şarap ise kandilin suyu olarak hayal edilmiştir. Gönlü sembolize eden yakut kadehi, kandil suyu olan gül renkli şarap sayesinde ışık verir.

Pertev-endâz-ı sâgar-ı yâkut
Âb-ı gül-gûn-sirâc ya'nî şarâb (ŞGD.G.19/6)

Bunlardan başka şarap-su ilişkisinde, *üzüm suyu* (*ab-ı engur*)[390], *kan suyu*[391], *şarap dalgası* (*mevc-i mey, mevc-i sahba*)[392] şeklinde teşbihler yapılır.

3.5. HAYVANLAR VE SU

3.5.1. Yılan

Leyla ve Mecnun mesnevisinde Leyla'nın çektiği sıkıntılardan bahsederken Fuzuli, nehri, yılana teşbih eder. Leyla için her nehir bir yılan misalidir ki, her titreyişinde su zehir olur:

Bir mâr misâli oldu her nehr
Her lerzede su mesâbe-i zehr (FLM.2774)

3.5.2. Turna

Gökyüzünde meydana gelen görseller bazen şairlerin hayal dünyalarında farklı benzetmelere konu olur. Galib bulut-turna benzetmesi yaptığı bir beytinde,

Gelirse cünbiş-i pervaza bâz-ı eşheb-veş
Sufûf-ı ebri katâr-ı küleng eder meh-tâb (ŞGD.K.9/2)

---

[389] Başka bir beyit için bk. ŞGD.G.16/7.
[390] bk. ND.G.580/3
[391] bk. ŞGD.G.65/9
[392] bk. ND.G.667/3; ŞGD.B.30.

terennümüyle mehtabın (Ay'ın ışığıyla) turna sürüsünü, sıralı bulut şeklinde gösterdiğinden bahseder. Çünkü çoğu zaman gece gökyüzündeki varlıklar net görülemez. Bu da şaire farklı benzetmeler yapması için fırsat olur.

3.6. FELAKET

Su, içinde cemal ve celal tecellilerinin barındığı bir unsurdur. Bela ve felaketlerden söz edilince su ile irtibatlı hususlara değinilir. Şiirimizde denizin boğucu özelliğine yer veren şairler, bazen âşığın oraya düşmesi hâlinde yılan olan rakibe ya da sevgilinin saçına sarılabileceklerine dair söylemlerde bulunmuşlardır (Pala, 2012: 111). Tabiatla ilgili unsurlar bağlamında tufan, sel gibi felaketlere de göndermeler vardır. Sel de suyun celâlinin görüldüğü bir felakettir ve şiirlerde çeşitli vesilelerle söz edilir. Nabi, rakibi kastederek kokmuş et ve köpek iması yaptığı bir kıtasında sel suyunun onu boğduğunu zikreder:

Etti gark-âb rakîbi <u>seyl-âb</u>
Lâşesinden götürüp gitti yine
Kim ki gördüyse ta'accüble dedi
Sürütürler köpeği öldürene (ND.Kı.87)[393]

(Sel suyu rakibi boğdu. Kokmuş et parçasını da beraberinde götürdü. Bunu görenler hayretle: "Köpeği öldürene sürütürler" dedi.)

Çeşitli belalar da su ile ilişkilendirilir. *Hadikatü's-Süeda* adlı eserinde Fuzuli, Hz. Hacer'in (asm.) dilinden bela okunun berrak suyunu, *beka suyu* olarak söyletir.[394] Aynı eserde Hz. Ali'nin (asm.) vefatını beyan ederken bela kılıcını, *beka suyu çeşmesi* olarak anar.[395]

Bir şeyin çokluğunu ve kapsayıcılığını ifade etmede "*tufan, seyl, bulut, yağmur*" kelimeleri kullanılır. Mesela bahar, hasret, muhabbet, gam tufanı; melamet, keder, hasret, mey, bela seli; bela, zulüm, gazap bulutu gibi…[396] Ah oku, hasret kıvılcımı ve bela yağmuru; gaddar olan sevgiliyi şikâyetin göstergeleridir:

Tîr-i âh u şerer-i hasret ü <u>bârân-ı belâ</u>
Gûyiyâ bizden o gaddâra tazallümdür bu (ŞGD.G.271/3)

---

[393] bk. ND.Ru.34.
[394] bk. FHS.38.
[395] bk. FHS.177.
[396] bk. ŞGD.G.197/7; ŞGD.G.276/6; ŞGD.G.324/1; ŞGD.TrcB.7/3; ŞGD.G.199/5; ŞGD.B.42; ND.G.624/3; ND.K.13/19; ND.Mf.34; ŞGD.G.119/1; ŞGD.G.305/13.

Her şeye rağmen sevgilinin gazap bulutu içinde şefkat suyu gizlidir. Bu yüzden ona layık olan şey, onu çok sevmektir:

Şâyândır ol dil-dâra perestiş k'ola Nâbî
Âb-ı şefekat-rîhte ebr-i gazabından (ND.G.576/5)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SUYUN DİĞER UNSURLARLA MÜNASEBETİ

4.1. SOYUT BAZI KAVRAMLAR VE SU

4.1.1. Zaman

Fuzuli, zamanı sel olarak tahayyül eder. Onun ifadesiyle, "*Zaman, insanlık denizine sonradan katılmış bir sel suyudur. Biz ise o sele düşmüş şaşkın çer-çöp gibiyiz. O, sel suyu aktıkça çer-çöp dönüp durur (tereddüt eder) ve denize erişmeden de rahat bir nefes alamaz*":

Dehr bir seyl-âbdır mülhak adem deryâsına
Biz ki ser-gerdânız ol seyl-âba düşmüş hâr u has

Çizginir hâr u has ol seyl-âb oldukça revân
Yetmeden deryâya râhat mümkün olmaz bir nefes (FD.Muk.5)

4.1.2. Ömür

Boğucu ve çabucak akıp gitmesi gibi hasletleriyle su, ömür ile ilişkilendirilir. Denizde boğulurken suyun boğaza kadar gelmesi hâli, Yunus Emre tarafından ömrün azalması olarak tasvir edilir. Geçip giden ömür karşısında insan çaresizdir:

Çün denize gark oldun boğazına geldi su
Deli gibi talbınma ey bî-çâre battın tut (YD.17/7)

Su, çabucak akıp gitmesiyle de ömre benzetilir. Ömür, Nabi tarafından, "*ab-ı hayat*" olarak nitelendirilir. "*Ömür, adımlar zinciridir. Geçilen bu yolda kararlı bir ümit ediş mümkün mü? (değil). Su kovasına benzeyen nefes ipliği sine kuyusundan hayat suyu çekmektedir*":

Ömr olmadadır silsile-rîz-i hatevât
Mümkün mü bu reh-güzerde ümmîd-i sebât
Mânende-i delv-i âb târ-enfâs
Cezb etmede çâh-ı sîneden âb-ı hayât (ND.Ru.19)

Ömür, hayat suyudur. Hiç bıkmadan nefes ipliği, kuyu olan sineden hayat suyunu çekmektedir. Yani ömür, azalmaktadır.

Suyun nakış-yazı tutmama özelliğinden hareketle Fuzuli, "*Ey gönül! İstek levhası, beka nakşından saftır. Ömrünü o suda yok etme çünkü baki değil*" derken ömrün geçiciliğini su ile örneklendirir:

Ey gönül levh-i emel nakş-ı bekâdan sâdedir
Fânî etme ömrünü ol suda kim bâkî değil (FD.G.174/5)

Konuyla irtibatlı olması bakımından Mardin'de bulunan Kasımiye Mederesesi'ni anmadan geçmemek gerekir. Bu medresede bulunan su, akışına ve hareketlerine göre bir insan ömrünü sembolize eder şekilde yapılmıştır.

4.2. EŞYALAR VE SU

4.2.1. Ayna

Aynalar icat edilmeden önce insanlar, suya bakarak suretlerini görmüşlerdir (Onay, 2004: 119). Suyun derinliği arttıkça yansıtma özelliği de artar. Suyun yansıtıcı özelliği onun ayna olarak anılmasına sebebiyet vererek farklı teşbihlere konu olmuştur. Fuzuli'nin servi ağacının suya yansıyışı hususunda hüsn-i talil sanatına başvurduğu beytinde ayna-su metaforu göze çarpar:

Suda aks-i serv sanman kim koparıp bâğ-bân
Suya salmış servini serv-i hırâmânım görüp (FD.G.32/5)

"*Düşleme, varlığı derin suyun varlığı ile birleşmiş hâlde sabitler. Düşleme süresince seyredilen derin su, düş-kuranın derinlerde yatan ruhunu dile getirmeye yardım eder…*" (Bachelard, 2012: 212). Beyte göre; servi ağacının gölgesinin suya yansıdığı zannedilmemelidir. Çünkü bahçevan salınarak yürüyen servi boylu sevgiliyi görünce servi ağacını koparıp suya atmıştır. Bir başka beytinde de ilmin lale yaprağı misali savrulduğundan söz eden şair, devletin tesirinin suya yansıyan servi gibi olduğundan dem vururken suyun yansıtma özelliği ile ayna oluşundan dolaylı olarak bahseder.[397] Yunan mitolojisinde yer alan ve kimi zaman şairlerin de atıf yaptığı kendini beğenmiş Narkissos'un efsanesinde suyun ayna fonksiyonu dikkat çeker. Bu efsaneye göre ava çıkan Narkissos dinlenmek için bir nehrin başına gitti. Su içmek istediğinde bir suretin kendine baktığını gördü ve ona âşık oldu ve böylece suya bakakaldı. Suya yansıyan suretine bakarak ölen Narkissos'un (Nergis) öldüğü yerde açan çiçeğe kendi ismi verildi (Gezgin, 2009: 27).

Nabi, "*ayine-i ab*" ve "*ayine-i berrak*" terkiplerini su için kullanır.[398] Bir beytinde bir zamanlar kederden su aynası gibi olduğunu dile getiren Nabi[399], bir başkasında ise,

---

[397] bk. FD.G.219/6.
[398] bk. ND.T.39/9; ND.T.63/8.
[399] bk. ND.G.504/4.

ay yüzlü sevgilinin yanağının yansımasını aynada görenlerin ateşin su içinde göründüğünü söyleyeceklerini terennüm eder:

Aks-i ruhsârını âyînede görsün o mehin
Kim ki der âteşi âb içre nümâyân buluruz (ND.G.323/4)

Su ile olan bağlantısında yansıtıcı özelliğinden dolayı aynaya; *çeşme*[400], *durgun deniz*, *akarsu* gibi teşbihler yapılır. Mesela ayna olan akarsuda Güneş ve laleler yan yana görünür.[401] Ya da güneşin üzerine yansıdığı ayna olan saf durgun deniz, Güneş'e ortaklık iddiasında bulunur:

Mihre isbât-ı şerîk eyler sükûn-ı bahr-ı sâf
Iztırâb âyîne-i dîdâr-ı vahdettir bana (ŞGD.G.2/4)

Şair, beyitte vahdet yüzünün aynasından muzdarip olduğunu dile getirir. Zira yaratılanlar Hak'tan bir tecellidir, bir yansımadır ama bizatihi Hak değildir.

4.2.2. Mücevher

Su unsuru, edebiyatımızda çeşitli mücevherlerle de anılır. Bunun sebebi onları meydana getiren ve özlerinde var olan sudur. İnci, mercan, altın gibi değerli mücevherler suya benzetilmekle beraber bazen de inci-su mazmuna atıfla "*dürr-i sirab, dürr-i şadab*" gibi terkiplerle ilk oluşumlarına atıfla nitelendirilir. Taş, saf la'l ve sulu inciye kırılma özelliği verse de taşın kadri, la'l ve inci gibi olamaz:

La'l-i nâb u dürr-i sîrâba hacer verse şikest
Sanma kim arta hacer kadri dür u la'l ola pes (FHS.98)[402]

Yeni yapılan veya restore edilen sebillerden söz ederken şairler, sebil sularını mücevher olarak tahayyül eder. Mesela aşağıdaki beytinde Galib, Beyhan Sultan'ın kasrının sebilinden akan suyu, inci ve mercana teşbih eder:

Yağar bârân-ı zer ol künbed-i firuzeden gûyâ
Der ü dîvârı her sû selsebîl-i dürr ü mercândır (ŞGD.K.20/8)[403]

4.2.3. Kılıç

Kılıç ve hançer gibi demirden aletlerin çeliğe dönüştürülmesi işleminde suyun kuvvetlendirici rol üstlenmesi şiirimizde "*ab-ı tiğ, abdar*" gibi tamlamaların

[400] bk. ŞGD.G.276/4.
[401] bk. ŞGD.G.258/6.
[402] Başka beyitler için bk. FD.K.2/8.
[403] Konuyla ilgili başka beyitler için bk. ŞGD.K.19/3; ŞGD.T.40/5.

kullanılmasına sebebiyet vermiştir (Pala, 2012: 1). Umumi olarak sevgili ve âşığın kirpiklerini kastetmek için bu terkipler kullanılır. İlgili bölümlerde bu husus yer almaktadır. Ancak farklı durumlarda da kılıç-su ilişkisi göze çarpar.

Fuzuli Kerbela'dan söz ederken düşmanın kılıç suyunun tatlı ve berrak su olduğundan ve bu suyun gönül hararetini alarak dostları yücelttiğinden dem vurduğu beyti şöyledir:

Dimen ki tîğ-ı adûdan şehide yetmez feyz
Zülâl-i ravza-i Rıdvândır âb-ı tîğ-ı adû
Zülâl-i hançer-i bed-hâhı sehl sanman kim
Harâret-i dil-i ahbâb-ı ref eder ol su (FHS.362)

Divanındaki bir beytinde ise ifsad edicilere hile için ilim öğretmenin, insanları katletmeleri için ellerine sulu kılıç vermekten farksız olduğunu söyler:

Hîle için ilm ta'limin eden müfsîdlere
Katl-i âm için verir cellâda tîğ-i âb-dâr (FD.G.Muk.16/2)

Hileli ilme "sulu kılıç" demesinden hareketle daha önce de ilgili bölümde değindiğimiz gibi ilim-su ilişkisi de dikkat çeker. Kılıcı çelikleştiren ilim suyudur.

4.3. YAZIYA DAİR BAZI UNSURLAR VE SU

4.3.1. Kalem-Mürekkep

Lokman Suresi 28. ayetinde geçen "*Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak mürekkep olsa yine Allah'ın (cc.) sözleri yazmakla tükenmez. Şüphe yok ki Allah (cc.) mutlak galip ve hikmet sahibidir*." buyruğundan hareketle şiirimizde de mürekkep, su ile ilişkilendirilerek denize teşbih edilir. Yunus Emre, zikredilen ayeti manen iktibasla Kur'an-ı Kerim'i kastederek onu okuduğunu, ancak böyle bir kitabın kaleme alınamayacağını, zira yedi denizi mürekkep eylese onu yazmaya yetmeyeceğini terennüm eder:

Ben bir kitab okudum kalem anı yazmadı
Mürekkeb eylerisem yetmeye yedi deniz (YD.106/7)

Eski insanlar yedi denizi: "Bahr-i Muhit (Atlas Okyanusu), Bahr-i Sint (Hint Okyanusu), Bahr-i Lut (Lut Gölü), Bahr-i Rum (Akdeniz), Bahr-i Nitaş (Karadeniz), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi), ve Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz, Şap Denizi)" şeklinde zikretmiş, bunun dışında Aral ve Taberiye göllerini, Büyük Okyanus ile Kızıldeniz yerine sayanlar da olmuştur (Pala, 2012: 111).

Bir kasidesinde kalemi akarsuya benzeten[404] Fuzuli, beytinde zulmet ile mürekkep arasında ilgi kurduğu gibi, "*Ab-ı hayat, Hızır'a zulmet kaleminden mürekkep verse Hızır ömrü boyunca senin dudaklarının vasfını yazamaz*" diyerek de mürekkebi, ölümsüzlük suyu olarak zikreder:

Yazabilmez leblerin vasfin temâm-ı ömrde
Âb-ı hayvân verse Hızr'a kilk-i zulmetten devât (FD.G.41/2)[405]

Mürekkep su misalidir[406], kalem siyah bir deniz[407] ve marifetin kaynağıdır.[408] Taze bir mana çıkmayacaksa kalemin yüzünün suyu (mürekkep) tüketilmemelidir.[409] Mürekkebin konulduğu hokka da çeşme olarak nitelendirilir.[410] Bir başka beyitte kalem için harfler, kelimeler vb. husule getirmesinden hareketle "kara ve denizlerin siyah çizmeli tüccarı" nitelemesi yapılırken mürekkebinin siyah olduğu ve denize benzetildiği görülür:

Bir siyeh mûzeli sûdâger-i bahr u berdir
Sahttir kâdime-i sâhire-peymây-ı kalem (ND.G.513/7)

Kalemin açılması yazıyı etkileyen bir iş olması hasebiyle ehemmiyetlidir. Öncelikle kalem, sol avucun içine alınarak başparmak bükümü kadar aşağıdan yukarıya kalemin ucuna doğru ince kısmından badem biçiminde kesilir. Daha sonra kamışa paralel olarak birkaç santim kalem çatlatılır ve bu iki tarafa yarılma işine "şakk-ı kalem" denir (Serin, 2010: 421). Bundan hareketle Galib, kalemi "dili (ucu) yarık" olarak nitelendirerek o yarığın feyz veren altın oluğu gibi zemzem sızdırdığını söylerken mürekkebi, zemzem olarak hayal eder:

Bir feyz var ki şakk-ı zebânında hâmemin
Zemzem tereşşuh etmede Zer Nâvdân gibi (ŞGD.K.11/3)

Galib'e göre; kalem şairin elinde cennet ırmaklarından olan Tesnim'i yerine getirse onu çağlayan bir akarsuya benzetmek uygun düşmez:

Önünden çağlayan cûbâra benzetmek resâ düşmez
Elinde şâ'irin icrâ-yı Tesnîm eylese hâme (ŞGD.T.24/12)

---

404 bk. FD.K.33/24.
405 Başka bir beyit için bk. FD.K.33/7.
406 bk. ND.G.569/7
407 bk. ND.G.648/4; ND.G.646/4.
408 bk. ND.G.513/1.
409 bk. ND.G.402/7.
410 bk. ND.K.12/56.

4.3.2. Kitap

Ciltçilikte, kitap yapraklarını düzgün tutmaya yarayan ince örülmüş şerite şiraze adı verilir.[411] Fuzuli, kitabın şirazesi için akan bir su benzetmesi yapar:

Kat edip fasl-ı hazân <u>âb-ı revân şîrâzesin</u>
Nüsha-i gül-zârun evrâkın perîşân eylemiş (FD.G.138/3)

(Hazan mevsimi, akan suyun şirazesini -ayarını- bozup gül bahçesi nüshalarının sayfalarını perişan etmiş.)

4.3.3. Harf

Hayalin etkileyici yönünün olmasındandır ki Nabi, hayali zehirler denizi olarak niteleyerek onun artık dalgalanmadığını belirtir ve maziyi hatırlayarak bu zehirlerle dolu hayal denizinin bir zamanlar harf mücevheri (yağmur) saçan bulut olduğunu dile getirir:

Ne aceb hayli zamândır ki temevvücte değil
Bahr-ı zehhâr-ı hayâl <u>ebr-i güher-pâş-ı zamir</u> (ND.K.8/5)

Nabi'nin harfleri yağmur damlası olarak düşünmesinin yanında bu damlacıkları içinde barındıran buluta da vurgu yapmıştır. Benzer olarak Galib de harfleri buluta benzetir. Bulut, bazen Güneş'in önünde sisli bir görüntü meydana getirir. "*Harf bulutu içinde mana güneşi, gönül çarhını gül renkli fanus eder*" der. Buna göre ardında mana güneşini saklayan harfler bulutu ilk görünen şeylerdir:

<u>Sehâb-ı harf</u> içinde mihr-i ma'nâ
Eder çarh-ı dili fânûs-ı gül-gûn (ŞGD.T.41/2)

4.3.4. Yazı/ Satır/ Nokta

Su, çeşitli şekilleriyle kimi zaman yazı-satır kimi zaman nokta olarak değerlendirilir. Fuzuli beytinde "*Hazan yaprağı bağ levhasına altın saçıyor. Su, o levhada Reyhan hattını meşk eder*" derken bağı, levha; suyu Reyhani yazısı olarak tahayyül eder:

Bâğ levhini hazân bergi zer-efşân eyler
<u>Âb</u> ol levhde meşk-i hat-ı reyhân eyler (FD.K.32/1)

Suyun, Reyhani yazı çeşidine benzetilme nedeni bu yazı çeşidinde düz harf unsurlarının fazla, yuvarlak harflerin az oluşu ve genişçe yazılması olabilir (Derman, 1997: 429).

---

[411] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593d2ed2baa943.45237753 (E.T. 21 Haziran 2017).

Ferman satırları deniz dalgaları gibidir.[412] Deniz mektebinde saba rüzgârı yazı talim eder. Dalgalardan türlü türlü hatlarla bazen doğru bazen eğri yazar.[413] Satır dalgası içinde vatan sevgisinin manası gizlidir.[414] Şebnem ve güneş ilgisini kurduğu başka bir beytinde ise Nabi hat sanatı ile ilgili unsurları kullanarak, bağı bir kâğıda, gülü bir harfe, üzerindeki çiğ tanesini ise hata noktalarına benzetir. Böylelikle hata noktalarına benzetilen çiğ tanelerini, güneş, bağ sofrasını kazıyarak tashih eder:

Kazır hurşîd tashîh eyledikçe nüsha-i bâğı
Görüp harf-i gül üzre nokta-i sehv olduğun şebnem (ND.G.497/2)

Dalgalar satır, kıvrımlar lafız, damla nokta gibidir. Deniz telifinden maksat mana incisidir:

Mevcler satr ü şikenler lafz ü katre noktadır
Lû'lu-yı mefhûmdur telîf-i deryâdan murâd (ND.G.50/5)

Deniz telif edilen bir eser olarak düşünülmüştür. Buna göre deniz kitabının içindeki satırlar dalgaya, kıvrımları kelimelere ve damlalar ise noktaya teşbih edilmiştir. Bu kitabın telifinden kasıt inciye benzetilen manayı elde etmektir.

Galib de satırları dalgaya teşbih etmiştir. Şiirinin satırları su âlemi oluğunun la'l taşı dalgasıdır.[415] Isdırap ve sıkıntı denizinin güzel kokusu satır dalgasıdır.[416] Bir başka beytinde,

Safâ-yı işret-i dünbâledâr-ı bezm-i sahbâyı
Sutûr-ı mevc ile Cennette Tesnîm üzre yazmışlar (ŞGD.G.94/5)[417]

demek suretiyle dalga satırları ile Cennet'te Tesnim üzerine yazılanların kadeh meclisinin kuyruk eğlencesi olduğunu ifade etmiştir. Eğlence meclisinde girilen şarap kuyruğu, Tesnim ırmağı üzerine dalgayla yazılan yazıya teşbih edilir.

4.3.5. Söz/ Şiir

Yunus Emre sözü, kevser suyu şeklinde betimler. Buna göre Allah'tan (cc.) ayrı oluş, ona kavuşma ümidini yaşattığı için gönlü şenlendiren çalgıya benzetilir, âşıkların sohbeti Allah (cc.) ile ilgilidir, sözleri ise kevser suyudur:

---

[412] bk. ND.K.19/8.
[413] bk. ND.G.6/3.
[414] bk. ND.G.249/3.
[415] bk. ŞGD.G.16/14.
[416] bk. ŞGD.G.182/2.
[417] Başka bir beyit için bk. ŞGD.G.86/2.

Sohbetimiz ilahîdir sözümüz kevser abıdır
Şahımız şahlar şahıdır çalgımızdır dost firakı (YD.366/2)

Fuzuli'nin şiirlerinde yer verdiği "*ab-ı hayat, hoş-lehçe-i ab*" gibi bazı tamlamalar sözü niteler. Bülbülün gül için ettiği feryad ve iniltiye telmih yaptığı bir beytinde bülbülün sözünü (lehçe) su olarak niteler:

Bülbüli her nice kim hâfız-ı hoş-lehce-i âb
Öğretip hüsn-i edâ kâri'-i Kurân eyler (FD.K.32/8)

Sözlerin başı olan Allah'ın (cc.) kelamı, su gibidir. Beyitte, bülbül Kur'an'ın sözünü söyleyen hafıza benzetilir. Öyle ki o, davranış güzelliği öğreterek Kur'an okuyucuları yetiştirir.

Her şair gibi iddialı olan Nabi de Hızır suyunun (hayat suyu) dahi şiirinden beslendiğini dile getirir.[418] Hatta kendi şiirini "şeker, şerbet üstüne içilen su" olarak tanımlar. Bu lezzeti bilmeyenlerin şiirini takdir edemeyeceğini belirtir.[419] Nabi, "*ab, çirkab, bahr-ı sühan, emvac-ı zülal, mevce-i elfaz*"[420] ifadelerini söz için; "*ab-ı zülal, ab-ı revan, ab-ı Hızr, eşar-ı abdar, bahr-ı eşar, nazm-ı abdar, gazel-i abdar, dürr-i hoşab*[421] gibi tamlamaları da şiir için kullanır. Şiir ve söz dalgadır. Fakat şiir, berrak su dalgasıdır.[422] Bir bakıma denizdeki canlıların dalgalanmalarla oksijene kavuştukları gibi şairin şiir ve söz dalgalarıyla da ehil olanlar hayat bulur. Sözün çirkini ise kirli suya teşbih edilir. Nabi der ki: "Heva ehlinin sözü nerde, acı öğüt nerde? Deniz suyu tuzlu olduğundan ona kirli su denilmez":

Kanda makâl-i ehl-i hevâ kanda pend-i telh
Çirk-âb dinmez âb-ı yeme gerçi şûr ise (ND.G.804/6)

Nefis, deniz misalidir. Denizin genişliği ve derinliği nefsin bitmek bilmez isteklerini hatırlatır. Denizin suyundaki tuz, büyüklerin acı öğütlerine benzetilir. Tuz, denizi kirlerinden nasıl arındırırsa, insana acı gelen öğütler de nefsi kirlerinden öyle temizler.

Akan su anlamına gelen "*ab-ı revan*", tasavvufta ruhların suyu olduğu ve sûfilerin gönüllerinde mütemadiyen hissettiği ferahlık, sevinç ve huzur hâlini temsil etmektedir

---

418 bk. ND.G.79/5.
419 bk. ND.G.713/9.
420 bk. ND.G.322/7; ND.G.736/5; ND.G.564/11.
421 bk. ND.G.876/6; ND.G.79/5; ND.G.186/7; ND.G.73/7; ND.G.195/4; ND.G.406/16; ND.G.285/5; ND.T.144/32.
422 bk. ND.G.876/6; ND.G.564/11; ND.G.736/5.

(Cebecioğlu, 2014: 29). Nabi, sözünün gönlü yanık olan rinde akan su gibi geleceğini, riya ehline ise ateş harmanı olacağını terennüm eder:

Rind-i dil-suhteye âb-ı revândır ammâ
Âteş-i hırmen-i erbâb-ı riyâdır sühanım (ND.G.532/3)

Benzer şekilde Galib de akan suyu (*ab-ı revan*), hocası Neşet Efendi'nin şiirlerine benzetir.[423] Sözün uzatılmasını dalga ile sembolize ederek "*mevc-i ıtnab*" terkibi kullanır.[424] Galibtarafından söz, *ırmak*, *dürr-i şadab-ı kelam*[425]; şiir, *ab-ı revan*, *derya*, *dürr-i şadab* terkipleriyle nitelendirilir. O, ırmağa benzettiği sözü nereye çevirdiyse orada kimseye geçit vermedi:

Vermedi bir kimseye Gâlib geçit
Kanda çevirdiyse söz ırmağını (ŞGD.G.313/8)

Nabi ve Galib tahayyüllerinde şiir, denizdir.[426] Taze hayallerden ötürü sulu incidir.[427] Nabi bunlardan başka şiirinin, gazellerinin sulu olduğunu belirtmeden geçmemiştir.[428]

4.3.6. Mana

Nabi manayı; *su*, *hayat suyu*[429], *deniz*[430], *bulut*, *çeşme*[431] olarak düşünür. Suyu, manaya teşbih ettiği bir beytinde "*Mücevher suyunu parmakta göstermektense parmak olan kalemin mana suyunun kaynağı olması daha iyidir*" der:

Olmak engüşt-i kalem menba'-ı âb-ı ma'nâ
Yeğdir engüştte göstermeden âb-ı güherin (ND.G.570/3)

Beyitte mana, lafzın içinde gizli oluşundandır ki, parmaktaki mücevherin (suyu) gösterilmesinden ziyade, parmaktan akan mana suyunun yazıya aktarılmasının daha kıymetli olduğu vurgusu vardır.

Mana bir bulut misalidir ve onun feyzi herkese açık değildir. Mana bulutunda damlalar sadece uyanık olan kalp tarlasının üzerine dökülür:

---

[423] bk. ŞGD.K 26/32.
[424] bk. ŞGD.K.19/16.
[425] bk. ŞGD.G.97/4; ŞGD.K.11/11; ŞGD.G.226/9.
[426] bk. ND.G.73/7; ND.G.322/7; ŞGD.K.11/11.
[427] bk. ND.T.144/32; ŞGD.G.97/4; ŞGD.G.226/9.
[428] bk. ND.G.195/4; ND.G.285/5; ND.G.406/16; ND.G.186/7; ND.G.56/7.
[429] bk. ND.G.408/5.
[430] bk. ND.G.723/5.
[431] bk. ND.G.292/7.

Nâbiyâ âm değil feyz-i sehâb-ı manâ
Dökülür mezra'a-i hâtır-ı âgâh üzre (ND.G.714/9)

Galib ise mana için *zemzem, deniz, umman*[432] benzetmesi yapar. Manayı, zemzem şeklinde hayal ederken beytinde su âleminin muciz hitaplı sihirli kaleminin, mana zemzemini Babil kuyusundan çıkardığını dile getirir:

Çıkardı Zemzem-i ma'nâyı Çâh-ı Bâbilden
Bu kilk-i sâhir-i mu'ciz-hitâb-ı âlem-i âb (ŞGD.G.16/13)

Babil kuyusu, Babil içinde bulunan, içinde Harut ve Marut adındaki meleklerin hapsolduğu derin bir kuyudur. Babil kuyusuna yaklaşanlara bu meleklerin sihri öğrettiklerine dair bir inanç vardır (Onay, 2004: 126). Beyitte şairin "*Sözde sihir vardır*" (Ebu Duvud, Edeb: 95; Tirmizi, Edeb: 63) hükmünce zemzeme benzettiği manayı, sihir olarak vurguladığı görülür.

Bir başka beytinde ise zahite hitap ederken manayı deniz; kuru zühtlüğü ise serap olarak vasıflandırır:

Zühd-i huşk u da'vî-i huşk u dimâğ-ı huşkunu
Bahr-ı ma'nâ sanma ey zâhid serâb oldur ki ol (ŞGD.G.196/6)

(Ey zahit! Kuru zühd, kuru iddia ve kuru aklını mana denizi zannetme! O ancak seraptır.)

4.3.7. Mecaz

Şair Nabi, mecazı *dalga*[433], *kirli su* olarak nitelendirir ve hakikatler şarabının renksiz kadehi olan gönlü, mecazın kirli suyuyla parlatmanın layık olamayacağını şöyle vurgular:

O dil kim sâgar-ı bî-reng-i sahbâ-yı hakâyıkdır
Anı leb-rîz-i çirk-âb-ı mecaz etmek ne lâyıkdır (ND.G.166/1)

4.3.8. Vezin

Dalgaların sürekliliğinden hareketle vezinler dalga olarak hayal edilir. Farklı mazmunlarıyla ön planda olan mazmunu inci olarak telakki eden Galib, vezin dalgasını irfan denizi kılınca mazmun çocuğunun mücevher gibi doğduğunu dile getirir:

---

[432] bk. ŞGD.G.49/5.
[433] bk. ND.K.1/24.

Kılıp deryâ-yı irfân <u>*mevc-i mevzûn*</u>
Doğar mânend-i gevher tıfl-ı mazmûn (ŞGD.T.41/1)

4.4. SES/ MUSİKİ VE SU

Suyun, nüfuz ettiği yere etki eden aynı zamanda çevresindeki seslerden ve sözlerden etkilenen iletken bir madde olduğu söylenir (Emoto, 2009: 26) İslam tarihinde Tebük seferi sırasında Hicr mevkinde Ad kavminden kalan sulardan kavmini sakındırdığı şeklinde rivayetler suyun iletken oluşunu hissettiren hadisedir. Buna göre; helâke uğramış bir kavmin sularının aradan zaman geçse dahi temiz olmadığının anlaşılması bir yana suyun içinde barındırdığı etkilerin de önemi yadsınamaz (Buhari, Enbiya: 19; Müslim, Zühd: 40). Hz. Peyamber'in (asm.) suyla ilgili verdiği su kaplarının ağzının kapatılması ve suya nefes verilmemesi gibi nasihatleri de suyun bu özelliğiyle ilgili olabilir (Buhari, Eşribe: 22, 25, Vudu: 18, 19; Müslim, Eşribe: 96, 99, 121, (267); Tirmizi, Eşribe: 16, (1890); Ebu Davud, Eşribe: 22, (3731-3734)). İçine bir madde karıştırıldığında ne kadar arıtılıp ayrıştırılsa dahi o maddenin suyun yapısında varlığını korumayı sürdürdüğü bilgisi (Polat, 2009: 148), bunun gibi gözle görülemeyecek her hâlin de suyu etkilediğini düşündürmektedir. Belki de bu yüzden % 70'i sudan oluşan insan vücudu sarfedilen iyi ya da kötü sözlerden etkilenir. "*Mümin, kulağından sulanır*" sözü gereğince isimlerin dahi insanlar üzerinde ne kadar etkili olduğu dikkate değerdir.

Su, etkilenen bir madde olması yanında aynı zamanda etkileyici bir unsur da olur. Doğadaki pek çok ses taklit edilmek suretiyle kelimelere yansır. Örnek olması açısından şöyle bir husus zikredilir: "*Japonya'nın Kuzey kısmında yaşayan ve uzak bir kabile olan Ainular'ın dili ise çok az kelime içermektedir. Fakat buna mukabil, bu dilde de suyu tanımlamak için kullanılan tam 160 adet kelime bulunmaktadır. Çünkü Ainular'ın yaşadığı bu bölge, çok sayıda akarsuya, göle ve çökeltiye sahiptir. Doğanın her bir özelliği, ortaya farklı seslerin çıkmasına sebep olmuştur ve bu farklı sesler zaman içinde dillerin temelini oluşturmuşlar*" (Emoto, 2009: 22). Dünyada somut çoğu varlığın bir sızlanması yani çıkardığı ses vardır. Dillerin kökenine dair öne sürülen fikirlerde bazı seslerin tabiatta duyulan doğal seslerin bir sonucu olduğundan söz edilir ve bu "bow-wow theory" olarak isimlendirilir. Herhangi bir dildeki kelimeler "doğal seslerin yankısı" (onomatopoeic) olarak ifade edilir. Hatta orijinal dil seslerinin acı, öfke ve sevinç gibi duygusal çığlıklardan geldiği de ileri sürülmüştür (Yule, 2006: 2-3).

Hayatın özünü teşkil eden su kelimesi de bunun gibi tabiattaki su sesinin bir yansıması gibidir. Ses öyle bir "*sayha-ı endaz*"dır ki insan kalbi onun hâllerini tefekkür ederek hisse almalıdır.[434]

Tabiatı itibariyle suyun insan zihninde bir rahatlama meydana getirdiğinde de şüphe yoktur. Hatta psikolojik hastalıkların tedavisinde açık havada, bahçelerde gezinmek ve suyun aktığı yerlerde bulunmak tavsiye edilir. Suyun rahatlama meydana getirmesi ana rahminin huzurunu hatırlatmasından kaynaklanıyor olabilir. Hatta bu husus göz önünde bulundurulursa Meryem suresinin 24. ayetinde geçen Hz. Meryem'in (asm.) doğum esnasında altından akıtılan suyun zikredilmesi tesadüf olamaz. Ayrıca Kur'an'da pek çok kez "*altlarından ırmaklar akan cennetler*" nitelemesi de huzuru çağrıştırır.

Su ve müzik, rahatlatıcı özellikleri ile de birbirleriyle uyum içindedirler. Su musikisi karşısında şair de rahatlar ve dinginleşir. Bu minvalde suyun musiki ile olan bağına, dinlendirici gücüne dikkat çeken Nabi de beytinde, "*Gönül erbabına sazın neşesi yeter. Suyun akışı varken ud gerekmez*" der:

Besdir verir erbâb-ı dile neşve-i sâzı
<u>Âbın cereyânı</u> var iken ûd gerekmez (ND.G.322/5)

Ses (musiki) ve su arasında da karşılıklı bir iletişim söz konusudur. Doğadaki çeşitli sesleri taklit eden insanlar dilleri geliştirmişlerdir. İnsanların kullandığı kelimeler kimi zaman bir ırmağın, bir gölün veya akan suyun sesine benzer. "Su" sözcüğü gibi bazı sözcükler, seslerin kaynağından zuhur etmektedir. Suyun yapısı ses titreşimlerinden etkilendiği gibi sesin kaynağı suyun akışından da ilham alır (Emoto, 2009: 21, 77). Şarkı ve nağme dalgası anlamlandırmalarıyla şair Galib, ses-su ilişkisini ima eder. Mesela bülbülün şarkısı (*mevc-i sürud*)[435], sevgilinin zülüflerini (*mevc-i safa-yı nağme*)[436] nağme dalgası olarak nitelendirir. Galibder ki: "*Şarkı dalgası, feyz gavvasıdır. Kudüm, kâmil insan yüzücüsünün kabağı gibidir*":

Gavvâs-ı feyzdir ki uzar <u>mevc-i nâle</u>de
Olmuş kudûm sanki kedû-yı şinâh-ı ney (ŞGD.G.304/7)

Düşürülen bir kasr tarihinde akan suyun sesiyle saza ihtiyaç olmadığını dile getirirken de su sesini musiki ile ilişkilendirir:

---

[434] Ali Tayyar'ın ilgili makalesi Mahfil Mecmuası, cilt II, sayı 18, sayfa 107'de yayınlanmıştır.
[435] bk. ŞGD.G.264/3.
[436] bk. ŞGD.G.53/5.

Sâza hâcet yok sadâ-yı âbdan inler bu kâh
Her taraf sanduka-i sâ'at gibi mevzûn tanîn (ŞGD.T.37/9)

4.4.1. Ney

Galib, neyin sesini "*ab-ı hayat*" ve "*zemzem*"e benzetir. Ney nağmesi ve hayat suyu arasında ilişki kuran Galib, "*Feyiz kanalı ârife hidayet Hızır'ıdır. Ölümsüzlük suyu, ney yolunun su borusuymuş*" şeklinde terennüm eder:

Mecrâ-yı feyz Hızr-ı hidâyettir ârife
Âb-ı hayât küngü imiş şâh-râh-ı ney (ŞGD.G.304/10)

Ney şekli itibariyle su borusu ile ilişkilendirilmekle beraber neyin içinden çıkan ses ve ab-ı hayat arasında da ilgi kurulmuştur.

Bir başka beytinde ise zemzemi, gözyaşının dahi feyiz aldığı neyin hoş sesine benzetir:

Revha olup bi-aynihî Ka'be'ye nâvdân-ı zer
Zemzem-i feyz-i giryedir zemzeme-i nevâ-yı ney (ŞGD.G.306/3)

4.4.2. Tambur

Galib, tambur sesi-su ilişkisiyle bağlantılı olarak tambur sesinin dalgalarının, aşk denizinin yayılmış incileri olduğunu terennüm eder.[437] Tamburun terane dalgasının su gibi akması ile hayret bahçesinin feyizle sulanacağını haber verir:

Riyâz-ı hayreti sîr-âb-ı feyz eder Gâlib
Akınca su gibi mevc-i terâne-i tanbûr (ŞGD.G.57/16)

Çeşmenin lülesi, tamburun mızrabı olarak hayal edilirken ondan çıkan dalga (su sesi) nağmeleri hamd ve senanın yansıması olur:

Hem-vâre mevc-i nağmesi medh u senâsıdır
Tanbûr edince lûle-i mızrâbı selsebîl (ŞGD.K.19/17)

4.5. SU YAPILARI

4.5.1. Çeşme/ Havuz/ Kuyu

Canlıların ihtiyaçlarını gidermek için infakta bulunmak daima dinimizin tavsiye ettiği bir husus olmuştur. Buna dair pek çok hadise dile getirilebilir. Ancak Hz. Aişe'nin (asm.) bir rivayetine göre; "*Hz. Aişe radyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın (cc.)*

---

[437] bk. ŞGD.Kı.38/1.

Resulü! dedim, verilmemesi caiz olmayan şey nedir?" "Su, tuz ve ateş!" buyurdular. Ben tekrar: "Ey Allah'ın (cc.) Resulü dedim. Evet suyu anladık öyledir, ama tuz ve ateş niye öyledir?" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Humeyra! Kim (isteyene) ateş verirse, bu ateşin pişirdiği her şeyi tasadduk etmiş gibi sevap kazanır! Kim de tuz verirse, o da bu tuzun tatlandırdığı her şeyi tasadduk etmiş gibi olur. Kim su bulunan yerde bir Müslümana bir içimlik su verirse sanki bir köle azad etmiş gibi olur, suyun bulunmadığı yerde içirirse, onu ihya etmiş gibi olur" (İbn Mace, 774 (2474) (6761)).

Osmanlı döneminde de kurulan pek çok vakıf gibi su vakıfları da önemli bir yer teşkil etmiştir. Vakıf hükümlerinden olan "*İnsanların en fazla ihtiyaç duyduğu şeyi vakf etmek, vakıfların en hayırlısıdır*" kuralı hükmünce çeşme, sebil, suyolu, kuyu vb. yapılar inşa edilmiştir (Öztürk, 2000: 84). Mimari unsurlar olarak karşımıza çıktığı gibi edebî manada da beyitleri süslemiştir. Onlar, suların sığınağı olurken hayallere de konu olmuşlardır. Mesela insanın iradesinin ve fiillerinin önemini vurgulayan Yunus Emre, bardağını çeşmeden doldurmayan birinin, bin yıl geçse de bardağının kendi kendine dolmayacağını misal getirerek öğüt verir:

Çeşmelerden bardağın doldurmadın kor isen
Bin yıl onda durursa kendi dolası değil (YD.158/5)

"*Su, hakikattir.*" Dolayısıyla çeşme de hakikati temsil eder. Kişi, hakikate meyletmez ve o suyu elde etmek istemezse hakikatte ona açılmaz.

Yapılan veya yenilenen pek çok çeşmeye tarih düşürme, şairlerin âdetidir. Hatta "*Her canlı şeyi sudan yarattık*" (Enbiya: 21/30) ayetinin çeşmelerin başına yazılması yaygın bir durum olması bir yana şiirlerde de bu ayete iktibas yapılır.[438]

Nabi, divanında 10 çeşme, 1 sebil ve 1 hamam için tarih düşürür. "*Çeşme-i afv, ser-çeşme-i teslim*"[439] gibi tamlamalar kullanırken teslimiyet, af ve merhamet gibi özellikleri çeşme ile ilişkilendirir. Merhamet duygusunun yoksunluğundan şikâyet ederken onun çeşme misali olduğunu, ancak susuzların arzulayan dudağı parça parça olsa dahi o çeşmede bir içimlik su kalmadığını söyler:

Teşnegânın çâk çâk olmuş leb-i hâhişgeri
Çeşmesâr-ı merhamette bir içim su kalmamış (ND.G.353/3)

[438] bk. ND.T.59/2.
[439] bk. ND.G.600/5; ND.G.612/7.

Galib ise 4 çeşme, 1 sebil, 1 şadırvan ve Beşiktaş suyuna dair tarih düşürmüştür. Yapılan bir çeşme için "*menba'-ı hasenat*" terkibini kullanır. Onun lülesi abdest bahsini söyler.[440] Bir çeşmenin suyunu da Cennet'ten çıkan suya teşbih eder.[441]

Sebil ve çeşme tarihleri düşürülürken su için şu benzetmeler de yapılır: "*Ab-ı zülal*, *ab-ı latif*, *ab-ı cinan*, *ab-ı kevser*, *ab-ı hayvan/hayat*, *ab-ı Hızır*, *ma'ül-hayat*, *Zemzem*, *nehr-i Rahik ü Tesnim*, *ayn-ı Rıdvan*, *ayn-ı reha*, *Fırat*."[442]

---

[440] bk. ŞGD.T.73/1; ŞGD.T.29/4.
[441] bk. ŞGD.T. 37/5.
[442] bk. ND.T.9/12,15; ND.T.10/5; ND.T.12/5; ND.39/6,10; ND.T.55/13; ND.T.59/2; ND.T.99/4; ND.T.100/4; ŞGD.K.19/9; ŞGD.T.24/14; ŞGD.T.29/2,3; ŞGD.T.30/6; ŞGD.T.32/2; ŞGD.T.39/9; ŞGD.T.73/2; ŞGD.T.73/6; ŞGD.T.37/6.

BEŞİNCİ BÖLÜM
DEYİM / ATASÖZLER- KÜLTÜR/GELENEK VE SU

Deyim, hakiki anlamının dışında farklı bir anlam ifade eden en az iki kelimede oluşan kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler, söze canlılık katma ve anlamı güçlendirme vasıtalarıdır (Karataş, 2011: 134). Su ile ilgili olarak pek çok deyim, sözü zengileştirmek için kullanılır. Su, ana besin maddesi olması başta olmak üzere fiziksel ve mahiyet itibariyle akıcılık, durgunluk, sıvılaşma, sızabilmek, bozulmak, soğuk-sıcak, az-çok, doğa olaylarının bir unsuru olmak gibi özellikleriyle deyimlerde yer alır. Su, kullanıldığı bağlam ve aktarılmak istenen ana düşünceyle uyumlu olarak birçok görüntü ortaya çıkarır. Toplumların kültürel geçmişi de burada önemli bir rol oynar. Mesela bir kişinin öne sürdüğü bahaneleri vurgulamak adına "*bin dereden su getirmek*" deyimi kullanılır. Konuşmanın ciddiyetini bozmak anlamındaki "*lafı sulandırmak*", olmuş bir işi bozmak anlamındaki "*pişmiş aşa su katmak*", verdiği sözü yerine getirmemek anlamındaki "*su koyuvermek*", laubali olmak anlamındaki "*sululuk*", suyun fiziksel özelliklerinden hareketle kullanılan deyimlerdir. Sıvı maddelerden olan suyun sızabilme özelliğinden hareketle samimiyetin ileri boyutlarda olduğunu anlatırken "*su sızmamak*" deyimi kullanılır. Anlatılmak istenen bir durum/hâl söz konusu olduğunda, mesela gizli bir iş çevirmek "*saman altından su yürütmek*", ortalığı karıştırmak "*suyu bulandırmak*", bir problemin abartılması "*bir kaşık suda fırtınalar koparmak*" şeklinde ifade edilir. Suyun akıcı oluşundan hareketle fazlaca harcanmak anlamında "*su gibi gitmek*", zamanın ya da başka bir şeyin hızlıca geçmesi anlamında "*su gibi akmak*", bilgiyi zihne kolayca yerleştirmek anlamında "*su gibi ezberlemek*" deyimleri zikredilir. Deyimlerde su kelimesinin huy, mizaç vb. kastedilmek suretiyle de kullanıldığı görülür. Bu hususa örnek olarak davranışlarını değiştirmek anlamında "*huyunu suyunu değiştirmek*", fıtraten birbirine uygun olmayı ifade eden "*huyu huyuna suyu suyuna uygun olmak*", bir kimseyle geçinme hâlinde olmayı ifade eden "*suyuna gitmek*" deyimi kullanılır. "*Suyu nereden geliyor*", "*suyun başı*" ya da "*suyun başını tutmak*" deyimleri suyun kaynak anlamında kullanıldığı deyimlerdir. "*Suyunu çekmek*" deyimi paranın tükendiği, "*sudan ucuz*" deyimi ise bir şeyin fiyatının çok az olduğunun ifade edildiği durumlarda kullanılır. Tehlikeli bir işe kalkışanların durumu "*cana susamak*", öldürme isteği olanların durumu ise "*kana susamak*" deyimleri ile ifade edilir (Demir, 2000: 155-157).

İncelenen eserlerde su ile ilintili olarak "*tevbeyi suya düşürmek*", "*seccadeyi suya salmak*", "*keçeyi suya salmak*", "*buluttan nem kapmak*", "*kara su inmek*", "*kuru yanında yaş yanmak*", "*suya kanmak*", "*su gibi içmek*", "*su gibi akmak*", "*su gibi okumak*", "*bir içim su*", "*yüzsuyu*", "*utanma suyu*" gibi deyim ve ifadeler dışında "*çeşme başından bulanır*", "*su uyur düşman uyumaz*" gibi atasözlerine de yer verilmektedir. *Suya atmak*, *suya düşürmek* ifadeleri vazgeçmek, bırakmak anlamlarında kullanılır. Yunus Emre "*küfrümü, külümü suya attım*" derken Nabi, "*tevbeyi âba düşürmek*" deyimini kullanır. O, zahide seslenerek eğlence mevsimi ve bahar gelince onun tevbesini suya düşüreceğinden korktuğunu dile getirir:

Adı sanı uşattım küfrümü suya attım
Miskinliğe el kattım Allah görelim neyler

Ar-namusu bıraktım külümü suya attım
Dervişliğe el kattım Allah görelim neyler (YD.71/8,10)

Korkaram tevbeyi âba düşürürsün zâhid
Hele hengâm-ı çemen mevsim-i işret gelsün (ND.G.591/2)

Suyun Türklerin hayatındaki kutsiyeti bilinmektedir. Sirderya ve Amuderya civarında yaşayan Türklerin ise suda ölmeyi bir şeref addeddikleri belirtilmektedir. Hatta efsaneye göre Dede Korkut, elinde kopuzu ile Sirderya üzerine serdiği seccade ile ölümü beklemiştir (Çiftçi, 2000: 25). Bu inanıştan yola çıkarak *seccadeyi suya salmak* tabirinin Hakk'a teslim olma anlamı taşıdığı ifade edilebilir. Nabi, gülü kişileştirmek suretiyle sofuya benzetmekte ve yaprağının akarsuda akışını "seccadesini suya bıraktı" şeklinde dile getirmektedir:

Berg-i gül eyledi cereyân cûybârda
Seccâdesin bıraktı suya pârsâ-yı gül (ND.G.489/9)

Yine ona göre; kulluk adabı ağaçtan öğrenilmelidir. Gölge, dahi itaatkârlıkla suya seccadesini salmalıdır:

Âdâb-ı ubûdiyyeti eşcârdan öğren
Aksin bile tâ'atver-i seccâde-i âb et (ND.G.29/3)

Burada ağacın gölgesinin suya yansıyışı hayal edilir ve bundan ibret alan kulların gölgelerini dahi ağaç misali suya salıp teslim olması gerektiği nasihat edilmektedir.

Yunus Emre'nin kullandığı "*keçeyi suya salmak*" ifadesinin de aynı anlamı taşıdığı söylenebilir. Der ki: "*Yunus'u öven övsün, söven sövsün (gam değil). O, gece-gündüz Allah'a (cc.) teslim olmuştur (Keçe suya salıpdır)*":

Yunus'u öven övsün söven Yunus'a sövsün
Keçe suya salıptır ne durur erte gece (YD.342/7)

İncelenen şairler birçok yerde yüzsuyu tabirini de kullanır.[443] Yüzsuyu; şeref, itibar, ar, namus, rica ve minnet etmek, yalvarmak gibi anlamlara gelir.[444]

Nabi'ye göre; ümit fidanına dökülen yüzsuları buhurdana dökülseydi, hoş kokulu buhur taze yeşillik olurdu:

Döksek ederdi micmere de ûdı sebz u ter
Nahl-i ümîde döktüğümüz âb-rûları (ND.G.824/4)

Aşk uğruna yüzsuyu dökmek gerektiği mesajı veren Galib de Ferhat'ın baltasındaki suyu, yüzsuyu olarak nitelendirmektedir. Buna göre; "*Ferhat'ın ahı, baltanın yüzsuyunu dökmeseydi, bi-sütun (dağ) göğü yol barajı istenildiği gibi olmazdı*":

Sedd-i râhı matlab olmazdı bu çarh-ı Bî-sütûn
Dökmeseydi âh-ı Ferhâd âb-rûy-ı tîşemiz (ŞGD.G.114/4)

Yüzsuyu (ab-ı ruy), haya anlamında kullanıldığı gibi tasavvuf erbabının gönlüne gelen ilham olarak da adlandırılır (Cebecioğlu, 2014: 29). Bu minvalde Yunus Emre, gönlüne hitap ederek "*Ey gönül! Sana uyduğumdan beri yüzümün suyu kalmadı. Sana rahmet olsun, her nerde olursan ol huzurdasın*" demekte ona uyduğundan beri utanmasının kalmadığını söylemektedir. Bilinir ki âşık, aşkıyla rüsva olandır:

Ey gönül sana uyaldan kalmadı yüzümün suyu
Rahmet gele ta ki sana kandayısan dîvândasın (YD.27/2)

"Utanma suyu" manasına gelen "ab-ı şerm" ifadesine Nabi ve Galib tarafından yer verilmektedir:

Âb-ı şerm ile sirişte hâk-ı kasr-ı zâtımız
Cânib-i evce teveccüh eylemez fevvâremiz (ND.G.282/8)

---

[443] bk. YD.34/5; YD.278/2; ND.G.753/5; ND.G.575/3; ND.G.416/3; ND.G.401/5; ND.Kı.77; ND.G.74/4; ND.G.245/6; ND.G.221/2; ND.G.669/2; ŞGD.G.6/4; ŞGD.G.111/5.
[444] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=yüzsuyu&mi=0 (E.T. 21 Haziran 2017).

(Zat sarayımızın toprağı, utanma suyu ile yaratılmıştır. Fıskıyemiz zirveye alaka duymaz.)

"Len terânî"-sencî-i tenzîh idi çün kim murâd
Yâ niçin dil âb-ı şerm-i Kûh-ı Tûr ettin beni (ŞGD.G.333/8)

("*Sen beni göremezsin*"den kasıt noksanlıktan uzaktı. Ey gönül! Beni niçin Tur Dağı'nın utanma suyu ettin.)

Dünyanın en büyük simyacısı olarak tanımlanan su, mükemmel bir çözücüdür. Atom ve moleküllerin aralarındaki etkileşimi zayıflatır. Dolayısıyla ona karşı durabilecek bir taş yoktur. Hatta kaya, granit gibi daha sert olanlarını bile parçalar (Polat, 2009: 129). Âşığın gözyaşı, sevgilinin taş gönlünü yumuşatmaya çabalar. Fuzuli, gönlü taş olan sevgiliye "*Cismimi ateşe atma! Gözyaşıma merhamet et! Tedbirli davran ki, kuru yanında yaş da yanmasın*" derken "*kuru yanında yaş yanmak*" deyimine yer vermektedir:

Cismimi yandırma rahm et yaşıma ey bağrı daş
İhtiyât it yanmasın nâ-geh kuru yanında yaş (FD.G.133/1)

Bu deyim, bir olayın o olayla ilgisi olmayan şeye zarar vermesi durumunda kullanılan bir deyimdir. Böylece âşık, kuru olan cismini yakmak isteyen sevgiliye yaş olan gözyaşına merhamet etmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

Nabi beytinde "*Kırılan kadehi gözüne gözlük yapan kişi şarabın macerasını su gibi okur*" derken "*Su gibi okumak*" deyimini kullanmaktadır:

Câm-ı şikesteden gözüne aynek eyleyen
Peymânenin su gibi okur mâcerâsını (ND.G.829/2)[445]

Hayriyye-i Nabi'de ise bağ sahibi olarak tanımladığı padişahta bulunması gereken özellikleri sayarken "*Bağ sahibi uyanık olsaydı, çeşme başından bulanık olmazdı*" diyerek "*Çeşme başından bulanır*" atasözüne yer verir:

Sâhib-i bağ olaydı uyanık
Çeşme olmazdı başından bulanık (NHN.1236)

Bir işin başından sorunlu olduğunu belirtmek için kullanılan bu atasözünü Nabi, oğluna uyanık olma nasihati verirken kullanır.

Âşığın yaşadığı rakip endişesini dile getiren Galib, "*Göz, rakip korkusu ile gözyaşı saçar. Su uyur, düşman uyur, ayrılık hastası uyumaz*" demektedir:

[445] bk. ŞGD.TrcB.4/6.

Dîdesi havf-ı rakîb ile olup eşk-feşân
Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz (ŞGD.G.117/5)

Atasözünde su, kişileştirilerek düşman ile karşılaştırılır. Bu suretle suyun dahi durgun akarak uyuduğu ancak bunun düşman için söz konusu olamayacağı belirtilir. Galib de bu atasözüne atıfla, düşmanın dahi uyuyacağını ancak asıl ayrılık hastasının uyumayacağını mübalağa ile dile getirir.

En küçük şeyden dahi alınmayı ifade eden "*buluttan nem kapmak*" deyimi, sevgilinin eşsiz güzelliğinin yapılan güzel benzetmelerden dahi alınabileceğini dile getirirken kullanır. Sevgilinin yüzüne gül bulutu denmemelidir. Aksi takdirde güzellik kumaşı, *buluttan nem kapar*:

Gül-i ebrî deme ruhsâr-ı yâra
Buluttan nem kapar kâlâ-yı hüsnü (ŞGD.G.307/3)

"*Gözüne kara su inmek*" deyimi gelmesi arzu edilen birini ziyadesiyle beklemeyi ifade eder. Galib, sevgilinin bekleme haberinin yazılı olduğu mektubu neticesinde âşığın kan dolu gözüne kara su indiğini yani onu ziyadesiyle beklediğini belirtr:

İntizâr-ı peyâm-ı hattınla
Kara su indi çeşm-i pür-hûna (ŞGD.B.41)

Sevgilinin bekleme mektubunu yazarken kalemin gözüne kara su (mürekkep) indiği gibi bunu okuyan âşığın da gözüne kara sular inmektedir.

Fuzuli, su kasidesinde Hz. Peygamber'in (asm.) ayva tüylerini methederken "*Hattatın bakmaktan dolayı gözlerine kalem misali kara sular inse bile yine de yazısını senin yanağındaki ayva tüylerin kadar nazik, narin ve nazenin yapamaz.*" demiştir:

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna
Hâme tek bakmakdan inse gözlerine kara su (FD.K.4/6)

Bir başka beytinde ise şöyle der: Gül renkli şarabın içinde olduğu, aynaya benzeyen kadehi beklemek, bayramı gözlemek gibidir. O aynaya baka baka, o bayramı bekleye bekleye âşığın "*gözüne kara su inecek*"tir:

İntizâr-ı mey-i gül-reng ile bayrâm ayna
Baka baka inecektir gözümüze kara su (FD.G.243/7)

Hızla bir şeyler yapmayı kasteden "*su gibi içmek*" ve "*su gibi akmak*" deyimleri de Nabi tarafından kullanılır:

Misâl-i âb hûn-ı âşıkı bî-bâk nûş eyler
Ne bî-rahm olduğun ol dîde-i mahmûr gördün mü (ND.G.872/4)

(Sevgili, âşığın kanını çekinmeden su gibi içer. Baygın gözlü sevgilinin ne kadar merhametsiz olduğunu gördün mü?)

Kûh temkînin eylese seyrân
Gayretle olur su gibi revân (ND.Mes.7/232)

(Kuh (dağ) senin -Musahip Mustafa Paşa- temkinini izlese gayret ile su gibi akar.)

Suyun tek bir damlasının dahi ne kadar kıymetli olduğu "*bir içim su*" deyimi ile Yunus Emre'nin öğütlerinde yer bulur. O, bir hastaya "*bir içim su*" verenin Allah'ın (cc.) sunduğu cennet nimetinden içmiş gibi olacağını haber verir:

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın onda karşı gele Hak şarâbın içmiş gibi (YD.388/5)

"*Bir içim su*" ifadesi güzelliği de çağrıştırır. Güzellik, su ile öyle bütünleştirilmektedir ki onu tanımlamada "*bir içim su*" demek yeterli olmaktadır. Nabi, "*Zalim sevgili güzellikte bir içim su olduğundan âlem onun ihsanının la'l renkli akan şerbetine susamaktadır*." diye terennüm etmektedir:

Şerbet-i la'l-i-revân bahşına âlem teşne
O cefâ-pîşe letâfette bir içim sudur (NTH.67)

Bir bakıma Nabi sevgilinin "bir içim su" olan güzelliğine susadığını bildirirken onun suyu çağrıştıran güzelliğini de kanıtlamış olur. Zira suyun var olduğuna dair "biricik mümkün kanıt, en inandırıcı ve de en hakiki olanı susamaktır" (Bachelard, 2012: 191). Galib için de güzelliğin tanımı "bir içim su"dur. O, Allah'tan (cc.) af dileyerek sevgilinin güzelliği bir içim su ve gönül evine ateş atan olduğunu dile getirmektedir:

Hâşâ ola hüsnü bir içim su
Âteş-zen-i hânmân-ı dildir (ŞGD.G.101/5)

Galib başka bir beytinde sevgili için "*cemale kanmak*" ifadesini kullanır. Bu ifadeyle sevgilinin yüzünü su ile ilişkilendirmiş olur. Buna göre; âşık, sevgilinin güzellik suyuna (yüz) o denli kanar ki, o su, âşığın kan dolu gözünü damlatılmış zehir eder ve ciğer parçasından kadeh sunar. Bu yüzden aşk olsun o baygın bakışlı sevgiliye…:

Aşk olsun o mahmûra ki hûn-âbe-i dîde
Zehr ede çekîde

Laht-ı ciğerinden suna pergâle piyâle
Kandıkça cemâle (ŞGD.G.283/3)

Eski zamanlardan bu yana su, kültür ve geleneğin de önemli bir parçası olmuştur. Anadolu'da su ile yapılan pek çok dua ve ritüel vardır. İnsanların dilek dilerken suya para ve yiyecek atması, hatta Hıdırellez zamanı Allah'a (cc.) dileklerini bildirdikleri yazılarını suya atmaları dahi vakidir. Suyun kısmet açacağı, güç vereceği gibi inançlar da vardır. Suya atfedilen diriltici, günahlardan arındırıcı gibi özellikler, insanların dualarla suyu vücutlarına sürme veya onda yıkanma ritüellerine sebep teşkil etmektedir. Şifa verdiğine inanılan kutsal sular olduğuna inanılır. Kutsallık atfedilen suların yanında gezmek, kirletmek, gürültü yapmak yasaklanmış olup amaçlarının dışında kullanılmasında tehlike görülmekte, suların da buna izin vermediğine inanılmaktadır. Bazı kutsal suların içmek ve yahut yıkanmak suretiyle çocuğu olmayan kadınlar için şifa olacağına inanılmaktadır (Çiftçi, 2000: 27-28). Nevruz günlerinde soğuk suya girerek dilek tutmak, suya dalıp çıkmak, su içinde oyun oynamak, su fallarına bakmak gibi eylemler gerçekleştirilir. Yine Nevruz gecesi yatmadan tuzlu yiyen birinin rüyasında kendisinin su ikram eden kişiyle evleneceğine inanılır (Gezgin, 2009: 81). Bunlardan başka üzerinde nazar olduğuna inanılan kişiye yapılan kurşun dökme âdeti, kâğıda yazılan muskaların suyunun içirilmesi, ölmek üzere olana su verilmesi inançları görülür. Türk kültüründe fayda sağlayacağı düşüncesiyle ölünün mezarının üzerine bir testi su konulur veya "kurdun kuşun içmesi" için mezarda bir suluk bulundurulur. Azerbaycan kültüründe de olan mezara su testisi koyma âdeti, mezar taşındaki su testisi ölen kişinin abdestinde, namazında bir Müslüman olduğunu sembolize eder (Türkmen, 2000: 20-21). Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lügati't-Türk*'ünde de belirttiği "yad" adı verilen yağmur taşının Yağma ülkesinde yaşayan Türkler tarafından yağmuru yağdırmada kullanıldığı söylenir. Şirin'e kavuşmak arzusuyla dağları delerek suya ulaşmaya çalışan Ferhat'ın efsanesi de Türk kültüründe zikredilen hikâyelerdendir (Gezgin, 2009: 75, 82). Türk halk hikâyelerinde sepet veya sandıkla çocuğu tehlikelerden korumak için suya emanet etme inancı vardır (Türkmen, 2000: 19).

Su temel alınmak suretiyle yapılan fallar da vardır. Su dolu bir kaba bakarak kehanette bulunmak (irafet) da bunlardan biridir. Bu, "*su doldurulmuş bir kaba, billur gibi parlak bir topa veya güneş gibi yuvarlak ve parıldayan bir nesneye bakılarak görülen renk ve şekillerden anlam çıkarılarak*" yapılan su falıdır (Ersoylu, 1991: 197).

Rüya tabirnamelerinde ise suya olumlu veya olumsuz pek çok anlam yüklenir. Su, rüyada olumlu manada "*hoş bir hayat, helâl rızık, kalp temizliği, ilim, çocuk, şifa, mal, evlilik, bolluk-bereket, ucuzluk, sevinç, yolculuk, miras, hapisten kurtuluş, takva, hikmet, zenginlik, büyük insanlara yakınlık, dostlara iyilik, kadın, koca, nikâh, fakirlikten kurtuluş, borcu eda, tevbe, korkudan emin olmak, cinsi münasebet*", olumsuz manada ise "*sıkıntı, zahmet, bela, üzüntü, haram mal, dedikoduculuk, yalancılık, zor bir geçim, hapis, azap, hastalık, evin harap olması, göze bir zarar gelmesi, hayırsız bir eş (kadın), hükümdar ve devlet adamlarının zülmü, mal kaybı, fitne ve ihtilaf, dinden dönme (irtidat), ölüm, cinlerin feryadı, maksada erişememe*" olarak yorumlanır. Rüyada suyun hangi vasıflarda yer aldığı (sıcak-soğuk, az-çok, renk vb…) rüyanın yorumuna etki eden durumlardandır (Günaydın, 2000: 164).

Yedinci nefs mertebesi olan "nefs-i sâfiye", sûfiler tarafından su ile ilişkilendirilir. Mesela suyun muhtelif tezahürleri olan yağmur, kar, dolu, ırmak, çeşme, kuyu ve okyanusların yedinci nefis mertebesinin sıfatlarından olduğu söylenir. Buna göre; yağmur, Allah'ın (cc.) rahmetini; kar, rahmetin fazlalığını; ırmak ve çeşmeler ise ihlas sıfatları ve kalbin fenası sıfatını temsil eder. Akan suyun temiz olması ruh safası, bulanık olması ise nefs hevası olarak yorumlanır. Okyanuslar vahdetin sembolüdür ve kıyısız olması makbüldür. Duru suyun insan kalbinin bir tezahürü olduğu söylenir. Rüyada görülen suyun coşkunluğu ve gürül gürül akışı imanın güçlü oluşuyla yorumlanır. Akarsuyun zahir ilmini, okyanusun ise bâtın ilmini temsil ettiği söylenir. Sûfiler tarafından rüyada görülen su, daha çok manevi anlamda yorumlanır (Günaydın, 2000: 164). Ayrıca görülen rahatsız edici olayların suyla beraber akıp gitmesi amacıyla kötü rüyaların suya anlatılması inancı da vardır.

Bir su medeniyeti olan Osmanlı, kültür mirasının yansıması olarak pek çok bent, suyolları, maksemler, su terazileri, şadırvan, kuyu, çeşme ve sebil inşa etmişlerdir. İnşa ettirilen bu yapılara kitabe konulması da bir gelenekti. Bu kitabeler bazen nmensur bazen manzum biçimde, çeşitli hat yazılarıyla (celi sülüs, celi tâlik, rika) kaleme alınmış kitabelerdir (Berk, 2009: 201). İnşa ettirilen çeşmelerin kitabelerinde ayet ve hadislere telmihte bulunulmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

"وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ"

"…ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?" (Enbiya, 21: 30).

“عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا”

“Bu ancak Allah’ın kullarının taşıra taşıra içebileceği bir pınardır.” (İnsan, 76: 6).

“وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا”

“Rableri onlara tertemiz içecekler içirir.” (İnsan, 76: 21).

“وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلاً”

“Orada, zencefil karışımı karışık bir tasla içirilirler.” (İnsan, 76: 17).

“عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلاً”

“O pınara “selsebil” (tatlı su) denir.” (İnsan, 76: 18).

“إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاء وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا”

“İşte bu sizin işlediklerinizin karşılığıdır.” (İnsan, 76: 22).

“عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ”

“(O Allah’a) Yakın olanların içecekleri bir kaynaktır.” (Mutaffıfin, 83: 28).

“وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ”

“…Kendiniz için yaptığınız iyiliği (daha iyi ve daha büyük ecir olarak) Allah katında bulursunuz…” (Müzzemmil, 73: 20).

“اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ”

“Allah, kullarına lütufta bulunandır…” (Şura, 42: 19).

“*En hayırlı sadaka, su vermektir.*” (Buhari, Vesaye: 19; Nesai, Vesaye, 9; Ebu Davud, Vesaye: 15) ve “*Suyun kullanımını engellemek haramdır.*” (İbn Mace, Rehin: 16) mealindeki bazı hadisler de kitabelere yazılmıştır.

Bunların dışında kitabelerde *besmele-i şerif, kelime-i tevhit, lafzatullah, maşaallah, maşaallah kâne, barekallah* yazıları; Farsça -*Afiyed-bad*- Afiyet olsun!, -*Mübarek-bad*- Mübarek olsun!, -*Sıhhat-bad*- Sağlık olsun! gibi ifadeler; “*Su her şeye hayat verir*” cümlesi yazılıdır. Ayrıca padişah tuğraları da önemli bir yer teşkil etmektedir (Berk, 2009: 204-207).

İncelenen eserlerde kültürümüzde yaygın olan gidenin arkasından su dökme âdeti zikredilir. Bu kültü şairler şiirlerinde işler. Buna göre; âşık, her an ağlamaklıdır ve aynı zamanda bu durum olması gerekendir. Fuzuli bu minvalde nereye giderse yolunun toprağına su dökmesi için gözüne yalvarır:

Ben fakîrem durmasın kimse bana ta‘zîm için
Kanda gitsem ey gözüm su sep gubâr-ı râhıma (FD.G.258/5)

Arkasından su dökülen kişinin tez döneceği inanışı vardır. Galib bu inanışa atıfla, sevgilinin yolunun toprağını saka olan gözünün yaşı ile suladığını ve artık gelmesi gerektiğini dile getirir:

Sana gül câmi'-i bu sîne-i sad-şerhadır cânâ
Suvardı eşk ile sakkâ-yı çeşmim hâk-râhın gel (ŞGD.G.199/2)

SONUÇ

Su, mitoloji, din, edebiyat, mimari ve sanat gibi pek çok alanda adından sıkça söz ettirmiş bir semboldür. Çalışmanın giriş kısmında Yunan, Mısır, Mezopotamya, İran, Çin, Hint, Hitit ve Türk mitolojilerinde; İslamiyet, Yahudilik, Hristiyanlık ve Hinduizm gibi inançlarda; Türk, Arap ve Fars gibi farklı milletlerin edebiyatlarında; mimari ve sanatta suyun nasıl yer bulduğuna kısaca değinilmiştir.

Divan edebiyatında şiirlerine nazireler, tahmisler vs. yazılan ve ilham alınan isimlerin önde gelen simaları olan Fuzuli, Nabi ve Galib'in incelediğimiz eserlerinde su imgesi ve tezahürleri dikkat çeker. Daha önceki yüzyıllarda Türkçe'nin temsilcisi olan Yunus Emre ise dönemi bakımından tamamlayıcı bir isim olmuştur. Su, farklı tezahürleriyle muhtevalarına göre anlaşılmaya çalışılmıştır. Su imgesine dair **dinî ve tasavvufi** başlık altında tespit edilen anlamlar şöyledir: Allah, genişlik, sonsuzluk, derinlik ve nimet bahşetme gibi yönlerden denizle (bahr, yem vb.); can içinde gizli oluşu düşüncesinden hareketle hayat suyuyla, rahmet ve bağışlaycılığından ötürü bulut, yağmur, gülsuyu ve akarsuyla; varlıkları yaratmasındaki devamlılık yönünden deniz, akarsu ve dalgayla ilişkilendirilir.

Umumi manada **var oluştaki** ana unsur rolü ile "*su*" kelimesi zikredilmekle beraber onun için "*mücevher damlası*" ve "*buğ*" ifadeleri de kullanılır. İlk insan Hz. Âdem'in (asm.) su ve topraktan yaratılışına telmih yapılır. Şairler (Fuzuli, Galib), yaratılıştan bahsederken su-ateş birlikteliğini de anarlar. **Dört unsur** içinde yer alan su, temizlik, cömertlik, lütuf ve kavuşma gibi olumlu hâllerin sembolüdür. Âşıkta bulunması gereken hâller dört unsurla açıklanır. Anasır-ı erbaa farklı özelliklerine rağmen uyum içinde olmaları yönünden dört mezhebe; dört halifeye; Arapçadaki rubai mücerret harflere benzetilmekle beraber bedene hizmet eden hizmetçiler olarak da anılırlar.

Bazı dinî şahsiyetler de suyla ilişkilendirilir. Temizleyicilik vasfından dolayı su, insanlara hidayeti göstererek sapıklıktan arındıran **peygamberler**e benzetilir. Nurunun ilk olarak yaratılmasına atıfla **Hz. Muhammed (asm.)** "*ma u tin*" olarak vasfedilir. Kimi zaman göle benzeyen diğer peygamberlerin kendisine döküldüğü kimi zaman da dalgaya benzeyen peygamberleri içinde barındıran deniz, peygamberlerin sonuncusu

olması hasebiyle Hz. Muhammed'e (asm.) teşbih edilir. Denize benzetilen Allah (cc.) söz konusu olduğunda ise Hz. Muhammed (asm.) dalga gibidir. Cömertliği yönünden akarsuya; hayat vericilik vasfıyla feyzi, buluta; sınırsızlığı yönünden ilmi, okyanusa; ihtiyaçlara çare olması sebebiyle Hz. Muhammed (asm.) tükenmeksizin su bahşeden zemzeme; ahlakı, yumuşaklık akıtan çeşmeye; hicret edişi, suyun akışına; teri, gülsuyuna; kirpiği akarsuya benzer. İsra gecesini yaşaması sebebiyle karanlıktaki hayat suyuna benzetildiği gibi kuyusunun da hayat suyu olduğu belirtilir. Kainâtın onun yüzü suyu hürmetine yaratıldığı vurgulanır. "Ab-ı İbrahimveş" terkibi düşürülen kasr tarihi vesilesiyle Halilu'r-rahman **Hz. İbrahim'in (asm.)** Urfa'da bulunan balıklı göl diye bildiğimiz mekânı övülür. **Nuh** tufanı, cefalara sabretmenin sonucunda kavuşulan ferahlığın sembolü olur. Su damlası, sadef-inci mazmunu ile sembolleştirilmek suretiyle hapsedilme hadisesine telmihen **Hz. Yusuf'u (asm.)**; buharlaşan çiğ tanesi, göğe yükseltilmesine atıfla **Hz. İsa'yı (asm.)** sembolize eder. Suyun akıcı özelliği sebebiyle **dört halife**, şeriat üzeri olmalarına atıfla dört akarsu olarak nitelendirilir. Anasır-ı erbaa'ya benzeyen dört halife arasında hilm sahibi oluşu ve Rume kuyusunu infak edişi ile suyu sembolize edenin **Hz. Osman (asm.)** olduğu söylenebilir. Yağmur damlası, sadef içinde inciye dönüşerek kıymetinin sonradan anlaşılması bakımından; denizdeki damla ise Hz. Peygamber'in (asm.) "*Sen bendensin, ben sendenim*" hitabına mazhar olan **Hz. Ali'yle (asm.)** ilişkilendirilir. **Hz. Hüseyin (asm.)**, faziletinin yüceliği ve Hz. Peygamber'in (asm.) ehlinden olması gibi sebeplerden ötürü denize benzer. **Hz. Zeyne'l-Âbidin (asm.)** için ölümsüzlük suyu benzetmesi yapılır.

Yağmur yüklü bulut, din mülkünü imar ettiğine atıfla; deniz, cömertliğinin sınırsızlığına; kaynak ise doğruluk ve gönül rahatlığına sebep olmasına atıfla tasavvufi şahsiyetlerden **Hz. Mevlana**'ya benzetilir. Bunlardan başka Mevlana ve **Şems** ikilisi hayat suyu akıtan çeşmeler olarak telakki edilir. ***Mesnevi***'nin her mısraı dalga ve aşk susuzlarını suya kandıran hayat suyu olarak telakki edilirken dolaylı olarak *Mesnevi* için deniz imasında bulunulur. Şarihin okuduğu *Mesnevi* nutukları akan bir su olarak düşünüldüğü gibi aynı zamanda zemzem olarak da nitelendirilir. **Yusuf Sineçak** için, deniz ve Nil (akarsu) teşbihleri yapılır.

Hz. Muhammed'in (asm.) parmağından su çıkarma **mucize**sine telmih yapılmakla beraber Hızır'ın ölümsüzlük suyunun aktığı sebil, onun suyu akıtan eline benzetilir. **Hz. Musa'nın (asm.)** denizi yarma **mucize**sine telmih yapılır. Hadiseye bazen âşığın denize

benzeyen yüzü veya göz perdesi; sevgilinin ise asaya benzeyen boyu veya kirpiği üzerinden değinilir.

Abdest "*eli suya daldırmak*" ifadesiyle de yer aldığı üzere nefsi ve şeytanı öldüren bir uygulama olarak anılır. Hz. Peygamber'in (asm.) Mirac'a abdest alarak yükseldiği vurgulanır. Abdest, canlandırıcı özelliği bakımından amellere hayat veren suya; temiz su akıtan abdest ibriği ise topraktan yaratılan insanların güzel haslete sahip olanlarına yani salihlere benzetilir. İbadet olarak telakki edilen aşkı ifa etmek için alınan abdest suyu, kana; sevgilinin yüzsuyuna benzetilir. Sevgilinin sokağının tozu abdest alınacak hayat suyuna teşbih edilir. İçinde çeşitli mücevherler barındıran denizin, dalgalarıyla kıyıya vuruşu **edep** sembolüdür. Deniz, haya ve ahlaka; yağmur damlası ise güzel ahlak sahibi kişiye benzetilir. Mahiyeti itibariyle temiz su, güzel ahlaka; pis su ise kötü ahlaka benzetilir. Deniz, sınırsız ve derinlik gibi yönlerden **akl**a; akılda birçok düşüncenin zuhur edişinden ötürü ise **fikir**, denizdeki girdap olarak düşünülür. Yağmur damlasının gökten yere düşüşü ile kainâtın diriltilişi, insanı manen dirilten **amel**lerle ilişkilendirilir. Akarsu ve dalga, süreklilik özelliklerinden dolayı bitmek bilmeyen **arzu ve istekler**e teşbih edilir. Deniz, **aşk**a ve aşkın ilk basamağı olan **muhabbet** misaldir. Muhabbet sürekli akışıyla akarsuyla; aşk lezzet ve rahmet yönleriyle su ve yağmurla da anılır. Ayetler için çeşme ve su benzetmesi yapılır. Kelime-i şehadet ise bu denizin ilk dalgası olarak nitelendirilir. Suyun, çeşmede bir lüleden akışı, insanlığın **birliğ**ini sembolize eder. Su, birlik denizinin aslı olarak Hakk'ın sembolüdür. Bu anlamlandırma, birliğin, vahdet ve tevhit denizi olarak nitelendirilmesine sebep teşkil eder. Deniz, birlik olmaya; yağmur damlaları, dağılışa teşbih edilir. Birlik denizinin zirveye ulaştığı anın, Mirac yolcuğu olduğu zikredilir. Havuz ve şadırvan, şekilleri bakımından birlik halkası gibi benzetmelere konu olur. Eserlerde Kur'an'da **Cennet** tasvirlerinden bahseden ayetlerin "*tahtehe'l-enhâr*", "*tecrî tahtehâ*" ve "*mâin maîn*" kısımları iktibas yapılır. Deniz, girdabıyla nesneleri içine çekmesi yönünden **cezbe** hâline benzetilirken denizin girdabı gibi Allah'ın (cc.), kullarını kendine çektiği vurgulanır. Suyunu kimseden esirgemeden coşkun bir şekilde akmasıyla akarsu ve enginliği bakımından deniz, **cömertlik** olarak düşünülür. Kaplıca (sıcak su hamamı), Mevlana'nın **dergâh**ına teşbih edilir. Dalga, insanın devamlı bir şeyler isteme yönüne meyl etmesinden hareketle **dünya bağlılığı**yla ilişkilendirilir. Devamlılık demek olan **beka**, canlılık ve ölümsüzlük özelliğinden hareketle Hızır'ın hayat suyu olarak vasıflandırılır. Su ve dalga, bekaya

teşbih edilir. Sel ve zehirli su, varlığın geçiciliğine vurguyla; deniz, Allah'ta (cc.) yok olmak manasında **fena** kavramıyla vasıflandırılır. Aşağılara doğru akışıyla akarsu ve içinde mücevher barındırdığından keramet olarak görülen deniz, şairlerin şiirlerini methederken şiirin husule gelmesine sebep olan **feyz**e teşbih edilir. Deniz, ruhların biliştiği "**Elest Bezmi**" olarak düşünülür. **Gurur, riya** gibi kötü hâller, insanı helake sürükleyen ve insanın kulluğunu lekeleyen hâller olduğundan kirli su şeklinde vasıflandırılır. Uçsuz bucaksız oluşu yönünden deniz, insanı manen kirleten bir unsur olması yönünden siyah deniz ve kirli su, **günah**lara teşbih edilir. Suyun buharlaşma özelliğinden hareketle Allah'ın (cc.) mağfireti sayesinde günahlar denizinin buharlaşarak yükselmesi bulutla sembolleştirilir. Akarsu üzerindeki su kabacıklarının buharlaşması, Allah'ın (cc.) günahları bağışlamasına benzetilirken su kabarcıkları akarsu üzerindeki günahlar olarak nitelendirilir. Su ve deniz, temizlik, berraklık ve derinlik gibi sebeplerle ilahî sırların aslı demek olan **hakikat** olarak anlamlandırılır. Dalga, şeriat emirlerinin uygulanışı ve süreklilik açısından **helal-haram** davranışlara benzetilir. Deniz, boğucu ve helake sürükleyiciliği gibi yönleri dikkate alınmak suretiyle **hırs** olarak nitelendirilir. Su, canlılık ve hayat bahşetmeye vesile olması sebebiyle **hikmet**e benzetilirken nesir ve şiirin, hikmetin suyu ile büyüyeceği hatırlatılır. İçinde barındırdığı nimetler açısından deniz, **ihsan** olarak telakki edilir. **İlim**; sınırsız, sonsuz, derin bir mefhum olmasından hareketle (kıyısız) denize benzer. Su, herkesin ona ihtiyaç duyması yönünden **inayet**e (iyilik) benzetilerek imanın bu suyla sulanması gerektiği vurgulanır. Nefsin arzu ve isteklerini yıktığı için **istiğna**, en sağlam binaları dahi yıkıp önüne katan sel suyu olarak hayal edilir. Devamlı surette akıp gidişinden dolayı akarsu, **istikamet**e benzetilirek doğruluğun sembolü yapılır. **Kâbe**, Allah'ın (cc.) rahmetiyle dolu olma özelliğiyle denize benzer. Bazen de Kâbe'nin bulunduğu Harem bölgesi denize; tavaf yapanların dönüş hareketiyle ortaya çıkan görüntü sebebiyle de Kâbe, girdap olarak hayal edilir. Gemileri sürükleyen, eline düşeni istediği yere savuran deniz ve tufan, arzu edilenlerin gerçekleşmediği, eylemlerin faydasız olduğu durumlarda insanın eylemleri üzerinde etkin olduğuna inanılan **kader**e benzetilir. Sel suyu, önüne kattığını sürüklemesi ve harap etmesi gibi yıkıcı özellikleriyle **kaza**ya teşbih edilir. "Su üzerinde yürüme" **keramet**ine telmihen sahte şeyhlere gönderme yapılır. Deniz, genişlik özelliğiyle; dalgalar, süreklilik özelliklerinden dolayı **kesret âlemi**ne teşbih edilir. **Kevser**den su, şerbet, şarap, havuz,

göl olarak bahsedilir. Kevser suyunun ayette "*tertemiz bir içecek*" olarak zikredilen su olduğu ve ehl-i beyti öldürenlerin bundan mahrum bırakılacağına atıf yapılır. Bazen kevser sunanın Allah (cc.) olduğu zikredilirken bazen "saki-i kevser" namıyla onun Hz. Ali (asm.) olduğu ifade edilir. Ölüm tarihleri düşürülürken bazı tarihlerde ölen kişi için kevser şarabı içmesi duasında bulunulur. Kevser şerbetinin İsra gecesinde sebil olduğu Hz. Peygamber'e (asm.) Cennet kevserinden içirildiği terennüm edilir. Deniz, sonsuzluğun sembolü olması hasebiyle **lahut âlemi** ile ilişkilendirilir. Deniz, derinlik, sonsuzluk gibi özelliklerinden ötürü **Allah'ın (cc.) hükümleri ve şeriat**, **marifet veya irfan**a benzetilmekle birlikte marifet ayrıca gönlü suya kandırışına atıfla akarsuya; şifa vericiliğine atıfla da zemzeme benzer. Yakin yolundaki şüpheler de kirli su olarak nitelendirilir. Irmağın denize karışması tabiat olayından ilhamla tasavvuftaki seyr u süluk yolculuğunda deniz, **mürşid**i; ırmak ise **mürid**i simgeler. Bazen de "umman"a ulaşmak için mürşit olarak nitelendirilen muhabbete uymak gerektiğine, aşkın müteharrik gücü ima edilerek hatırlatılır. Dalga, Allah'ın (cc.) ruhundan insana üflediği **nefes**e teşbih edilmekle beraber nefesin su dalgası olduğu zikredilir. Deniz, birinin ateşten olduğuna vurguyla yedi **nefis** mertebesini simgeler. Olumsuz hâllere maruz bırakması ve hızla yayılışı bakımından **nifak**, kirli suya benzer. **Nimet** anlamında su, buğday ve ekmekle birlikte anılır. Hayatın sona erişiyle insanın **ölüm** yolculuğu başlar. Bu yolculukta yapılması gereken işlerden biri ölünün yıkanması hâlidir. Beyitlerde ölümle bağlantılı olarak ölen insanın su ile yıkandığı zikredilirek "*su ile yummak*" ifadesi kullanılır. Zahiri olarak yok oluş anlamına gelen ölüm, zeval suyu olarak sembolleşir. Sonunda yağmuru bahşetmesinden hareketle bulut, **sabr**a teşbih edilir. Gülsuyu, rengi ve kokusu bakımından **şehadet**i hatırlatır. Gülsuyu, Kerbela şehitlerinin şehadetlerine benzetilir. Ölümle bağlantılı olan ecel de zehirli bir su olarak düşünülür. Allah'ın (cc.) nimetlerinin çokluğundan ötürü ona karşılık bulunulan **şükür** de denize benzer. Yerde akması dolayısıyla su ve selsebil **tevazu**yu sembolize eder. **Tevekkül**ün neticesinde elde edilecek ümit, balık; o balığın göründüğü deniz ise tevekkül olarak düşünülür. **Ümit**, gönlü ferahlatan, bol ve sürekli arzu edilen bir hâl olması hasebiyle deniz, dalga ve havuz olarak vasıflandırılır. Zıttı olan **ümitsizlik** hâli ise, olumsuz düşünceleri sürekli beraberinde getirmesi yönünden kıyıya devamlı surette vuran dalgalara benzer. Su, susuzluğu gidermesi ve ferahlatması gibi sebeplerle **vuslat**ı temsil eder. Âşıkların vuslatı, hayat suyu çeşmesine benzer. Vuslat, sonunda kavuşma ümidi

olduğundan varacağı yere kadar boylu boyunca akan akarsu olarak vasıflandırılır. Su dolabı, dönüşüyle suyu suya kavuşturması hayalinden hareketle vuslatı çağrıştırır. Akarsuların denize karışması tabiat olayı, özlem ve hasretin sona erişi olan vuslatı akla getirir. Böylece deniz, kavuşmanın sembolü olur. Hz. Hüseyin (asm.) söz konusu olduğunda vuslat, kırmızıyı çağrıştırma ve ağrıları dindirme gibi özellikleriyle gülsuyu şeklinde anılır. Vuslat suyunu arzulayan zahit tipi karşısında gözü sebilde olan rint tipi resmedilir. Hz. Hacer'in (asm.) **zemzem**i buluşuna telmih yapılırken rızık için gam çekilmemesi öğütlenir. Hz. Hacer'in (asm.) akıp gitmesini engellediği zemzem, kişileştirilmek suretiyle itaatli kişinin sembolü olur. O günahlardan temizleyen bir su; şifa vericiliği ile de hayat suyudur.

Âlemin yaratılışından bahsedilen kimi eserlerde fizyolojik olarak **insan** vücudundaki bazı unsurlar izah edilirken su benzetmeleri yapılır. Mesela insanın damarları nehir; mesanesi, deniz; ciğeri, göze olarak düşünülür. Bu çalışmada **insan ve insan vücudu** (tabiatı) için su, damla, deniz, çiğ tanesi, dalga, akarsu ve çeşme benzetmeleri yapılır. Hak'tan (deniz) zuhur etme ve ona kavuşmayı arzu etme gibi düşünceler münasebetiyle can, damla ve ırmak olarak tahayyül edilir. İnsan tabiatı, davranışlara bağlı olarak suyun kirli veya temiz oluşu ile sıfatlandırılır. Buna göre; vücut akarsuyu bazen saf bazen bulanık olabilir. Saf su hâlinde akan akarsu, akışı bakımından cihan halkına teşbih edilir. İnsan, aşk denizidir. Bazen de deniz, bütün varlıklara teşbih edilirken bu varlıklar içindeki insan, yaratılışa devamlı katılmalarından hareketle dalga olarak vasıflandırılır. İnsanın ölümle dünyadan ayrılışı, çiğ tanesinin buharlaşması olarak hayal edilirken çiğ tanesi, insana benzetilir. Su, sevgilinin güzellik unsurlarında pek çok kez zikredilmekle beraber **umumi olarak sevgili**, güzelliği yönünden deniz, kendisinden merhamet ümit edildiğinden bulut, yaratılışındaki su münasebetiyle gülsuyu, âşıkları peşinden koşturması bakımından su değirmeni hayallerine konu olur. Su, şeffaf ve berrak olması gibi özellikler dolayısıyla sevgilinin yüzüne benzetilir. Su, sevgilinin yansımasıdır. Deniz, dalga, akarsu, bulut, hayat suyu, su kuyusu, gökyüzü **sevgilinin yüzü** olarak düşünülür. "*Ab u tab*" terkibiyle sevgilinin güzelliği, tazelikle ifade edilir. **Sevgilinin bakışı**, âşıkları (âlemi) hasta edişinden dolayı zehirli su; bu hâlin devamlı oluşuna atıfla da dalga gibidir. **Sevgilinin kirpiği**, su, deniz, çeşme, çiğ tanesine benzetilir. Âşığın teninde gezerek (sevgilinin bakışı) onu suya boğan bela çeşmesi olarak nitelendirilmekle beraber âşığı nice bayram suya kanmayı

bekleyen bir oruçlu hâline geitirir. Sevgilinin yüzü, deniz olarak hayal edilince bu denizin dalgaları **sevgilinin kaşları** olarak düşünülür. Sevgilinin yaptığı bir takım imalar ve mimikler onun kaşlarının, "naz dalgası" nitelendirilmesine sebebiyet verir. Dalga, **sevgilinin hattı/ayva tüyleri**ne benzetilir. Su, aralıksız ve uzun uzun akışı gibi hususiyetlerden ötürü **sevgilinin saçı**nı sembolize eder. Deniz, sevgilinin saçlarına; dalga saçlarının kıvrımlarına teşbih edilir. Siyah oluşundan dolayı Hızır'ın hayat suyunun gizlendiği yer olduğu söylenir. Şifa verici özelliğine atıfla yakut suyu, gülsuyu, berrak su şekli itibariyle **sevgilinin dudağı**na benzetilir. Onun için çeşme, havuz, süt akarsuyu, cennet akarsuyu nitelemeleri yapılır. Cennet ve ölümsüzlüğü hatırlattığından "Kevser suyu" veya "Kevser suresi"; renk yönünden "şarap dalgası", "vişne suyu" gibi benzetmeler yapıldığı da görülür. Sevgilinin ağzının karanlık oluşunu ima ile dudağı için Hızır ve Ab-ı hayat hadisesine çokça telmihler yapılır. Böylece sevgilinin dudağı, âşığa can bahşeden hayat suyu olarak vasıflandırılmış olur. Deniz, sevgilinin dudağını vasıflandırmada karşımıza çıkar. Hatta sevgilinin dudaklarının su ile ilişkilendirilmesinde sevgilinin su ile tasvir edilen dudaklarına susuz olanların, onu Nuh tufanı ile kıyaslamaları hâlinde, Nuh tufanının gözlerinde serap gibi görüneceği ifade edilir. Umumi olarak **sevgilinin gamzeleri**, hançer olarak hayal edilir. Kesici aletleri çelikleştirmek suretiyle su verilmesinden yola çıkılarak sevgilinin gamzesinde su olduğu dile getirilir. Hayat suyu ve deniz benzetmeleri de yapılır. Gülsuyu, acıyı dindirmesi yönüyle dolaylı olarak sevgilinin gamzesi için kullanılır. Yüz ve yanak da olduğu gibi gamze için de "ab u tab" terkibi tazeliğinin hatırlatılması vesilesiyle zikredilir. Deniz, dalga ve çiğ tanesi, **sevgilinin tebessümü** için benzetilen olur. Buna göre; sevgilinin denize benzeyen tebessümü, dudağın süsü olmakla beraber ard arda olunca mücevher dalgası, yarım olduğunda çiğ tanesi şeklinde ifade edilir. **Sevgilinin alnı**, deniz; kırışıklıklar ise bu denizin dalgaları olarak hayal edilir. Bu hayalle bağlantılı olarak kaş-balık benzetmesi yapılır. Bazen alnının, bizzat dalga şeklinde zikredildiği de görülür. **Sevgilinin yanağı**na atıfla su, zümrüt suyu, damla, çiğ tanesi, gülsuyu ve sulu gibi nitelemeler yapılır. Daha önce zikrettiğimiz "ab u tab" terkibi sevgilinin yanağı için de kullanılır. Çiğ tanesi ve damla şekil bakımından **sevgilinin ter**ine benzetilir. Çiğ tanesi, şeklinden ötürü **sevgilinin beni**ne teşbih edilir. **Sevgilinin boyu/endamı**, suyun akışını hatırlatması bir yana can bahşetmesine atıfla hayat suyu olarak hayal edilir. Bela tufanının seli şeklinde vasıflandırılırken sel/tufan, sevgilinin boyuna teşbih edilir.

Sevgilinin sinesi, gerek renk gerek genişlik gibi özelliklerden dolayı su, deniz, hayat suyu, selsebil olarak telaki edilir. **Sevgilinin gönlü** de su misalidir. **Sevgilinin kolları**, cennette bulunan sonsuz olduğuna işaret edilen Kevser ırmağı olarak hayal edilir. Kıvrımından ötürü **sevgilinin beli**, bir sağa bir sola akan hayat suyuna benzerken kemeri bu suyun köprüsü olur. Bazen de **sevgilinin kemeri**, doğrudan saf akan bir su (akarsu) olarak düşünülür. **Sevgilinin sözü** için, Kevser ve su oluğu benzetmesi yapılır. Lezzeti bakımından tatlı su; çokluğu bakımından deniz, **sevgilinin âşığa verdiği vaatlere** benzetilir. Bunlardan başka deniz, **sevgilinin ölçülü oluşu**nun; dalga, kıyıya nazlı nazlı vuruşuyla **sevgilinin nezaketli davranışları**nın sembolü olur. Su, **sevgilinin nazı** için; hayat suyu **sevgilinin sokağı** için benzetilen olur.

Umumi olarak **âşık**, Hak'tan gelişiyle yağmur; Hakk'a yükselişi, ağlayışıyla buluta ve su dolabına benzer. Su, deniz, dalga, hayat suyu çiğ tanesi, damla, akarsu, pınar veya ırmak da âşığın vasıflarındandır. Gözyaşları ile dolduğundan **âşığın gözü**, deniz (umman), çeşme, su dükkânı, pınar başı, ırmak, bulut, hayat suyu, saka, gülabdan gibi benzetmelere konu olur. **Âşık, bakışı**nın dalga olduğunu terennüm eder. **Âşığın kirpiği** suludur bu sebepten onun için su oluğu benzetmesi de yapılır. **Âşığın yanağı** su ile ilişkilendirilir. **Âşığın kolları**, akarsu olan Ceyhun şeklinde hayal edilir ki buna sebep olan âşığın gözyaşlarının akışıdır. **Âşığın** gözyaşlarından oluşan **sinesi** deniz (umman); bazen de âşık, denize benzeyen sevgiliye **kucağı**nı açması hayaliyle dalga gibidir. Gönülde aranan şeyler olması bakımından su; saf, temiz, berrak gibi özellikleri dolayısıyla ideal bir misal olur. **Âşığın gönlü**nün su gibi çağladığı ifade edilirken bazen damla bazen deniz olduğu söylenir. Gönlün, ümit-ümitsizlik şeklindeki kararsızlığı, denizin med-cezir hâli şeklinde hayal edilir. Âşığın gönlü, damlacık, çiğ tanesi, su dolabı, su kovası, kuyu suyu, çeşmeye benzetilir. Su-ateş ikilisi bir araya getirilirken âşığın gönlü için tufan fırını benzetmesinde bulunulur. Karanlık ile kar birleştiğinde ışık ile zulmetin bir kalıba girdiği ifade edilirken kar sözcüğüyle gönül; gönlün içindeki karanlıkla da süveyda kastedilmiş olabilir. Deniz; sınırsızlık, genişlik gibi hasletleri yönünden **âşığın aklı**na teşbih edilir. **Âşığın elbisesi**nin deniz gibi dalgalı oluşuna vurgu yapılır.

Yüzü aya benzeyen sevgilinin rakibin ardınca gitmesi hayali münasebetiyle **rakip**, karanlık bir bulut olarak tahayyül edilir.

Maddi-manevi hâller de su ile ifade edilir. **Gam**, hayal fazla oluş ve devamlılık gibi sebeplerle deniz, dalga; helâk ediciliğiyle **mihnet**, sel suyu; **ısdırap**, tufan; **elem**, sebil; **hicran**, dalga; **dert**, deniz olarak nitelendirilir. İbtila hâli göründüğünde ise dert istenilen bir unsur olduğundan su olarak tahayyül edilir. **Ayrılık**, verdiği acıdan dolayı zehirli su olarak adlandırılır. **Saadet**, akarsu ve kainâtı suya kandırmasıyla bulut şeklinde sembolize edilir. Göğe yükseldiği hayal edilen **ah** dumanlarının sembolü de yine bulut olur. Deniz ve kara ikilisi saadet ve kedere benzetilir. Akarsuyun oradan oraya akışı, **delilik** ile ilişkilendirilir.

Gözyaşı, çokça yer verilen bir unsur olmasının dışında su ve suya dair pek çok nesne, gözyaşına benzetilir. Bu benzetmeler, günümüzde gözyaşının hissedilen duygulara göre çeşitli şekiller aldığının söylenmesi açısından da manidardır. Çeşitli mahiyet özellikleri itibariyle gözyaşına teşbih edilir. Şekil, renk ve değer gibi özellikleri yönünden su, beyaz su, su kabarcığı, abdest suyu, zemzem, kevser, para, gümüş, inci, la'l ve mercan gibi değerli taşlar gözyaşına benzetilir. Acıdan dolayı akıtılan gözyaşları, kanla sembolize edilmek suretiyle kan suyu, kan damlası, kanlı yaş, kanlı akarsu gibi anlamlandırmaların dışında renk yönünden kanı çağrıştırdığı için kızıl, şafak, gül renkli kan şerbeti, gülsuyu, şarap gibi nitelemelere de sebep olur. Sularının çokluğu sebebiyle dalga ve deniz, gözyaşına teşbih edildiği görülürken deniz suyunun tuzlu olduğu ve bazı elementler içerdiği gibi özelliklerden ötürü de gözyaşına benzetildiği söylenebilir. Akarsu (Nil, Ceyhun, Kulzüm), pınar, ırmak, göl, çeşme, sebil, yağmur, tufan, sel nem-ter, Ay-Güneş, yıldız ve gezegenler; tohum; meyve, ateş, kâfir, gammaz yoldaş, asker, nur, hayat suyu gözyaşına benzetilir. Ağlayış hâlinin fazlalığı koyuluk olarak ifade edilirken kumaş; bir hâli dışa vurmasından mürekkep, hareke-yazı ve haberci, gözyaşına teşbih edilir. Ayrıca pişmanlık, hasret, hayret, ayrılık ve mutluluk gibi duygular gözyaşını tanımlarken niteleyici bir unsur olur.

Adı geçen **padişahlar** değişik sebeplerle deniz, gülsuyu, cennet suyu (main main), kaynak, çiğ tanesi, bulut, nehir, akarsu ve hayat suyu ile sembolleştirilir. Çiğ tanesi **köle**si olarak hayal edilir.

Üçüncü bölümde tabiat başlığı altında yer verilen su, mahiyeti itibariyle bazen hayat, canlılık, tazelik, güzellik, paklık bazen de tahrip etme, boğma gibi hususiyetleriyle kendini gösterir. Onun **temizlik, süreklilik ve değişkenlik** gibi özellikleri de vardır. Su, âleme sağladığı faydalar açısından dost hitabına mazhardır.

Ayrıca onunla zıt gibi görünen ateşle yakın bir münasebeti vardır. Su ve suya dair nesneler çeşitli benzetmelere konu olmalarının dışında **deniz, bulut, yağmur, buhar, gökyüzü tabiattaki hâlleri**yle de zikredilirler.

Gök cisimlerinden **Güneş**, ışık saçtığı için çeşme bunun dışında çiğ tanesi; **Ay**, gece suya yansıyışıyla kuyudaki su ve akarsu; **dünya**, kaos ortamı olması sebebiyle deniz; **yıldız**, zaten sudan oluşması bir yana şekil itibariyle de su, su kabarcığı, yağmur ve çiğ tanesi olarak tahayyül edilir.

Bazı **meyve, içecekler**; **hayvanlar** da su ve suyun muhtelif görünümleriyle ilişkilendirilir.

Su, boğucu özelliğiyle sel, tufan gibi **felaketler**le kendini gösterir. Bunlardan başka "bela bulutu", "gazap bulutu" şeklindeki ibareler felaketi anlamlandırmada bir niteleme olur.

Dördüncü bölümde suyun diğer unsurlarla ilişkisi başlığı altında **zaman ve ömür gibi soyut kavramlar** hızlıca geçip gitmelerinden ötürü su ile ilişkilendirilirler. Zaman için, sel suyu; ömür için su benzetmesi yapılırken ömrün azalması, hayat suyunun çekilmesi, suyun boğaza gelmesi şeklinde hayal edilir.

Ayna, mücevher ve kılıç gibi kimi eşyalar; su ve suyun muhtelif görünümleriyle ilişkilendirilir.

Çeşme, havuz ve kuyu gibi su yapılarının pek çok şekilde zikredilmelerinin yanında düşürülen pek çok tarihte de adlarından söz ettirirler. Onlar hasenat kaynağı olmaları münasebetiyle cennet suları ve hayat suyu olarak düşünülür.

Yazıya dair kavramlardan **mürekkep**, su, kaynak, hayat suyu, deniz, zemzem, yüzsuyu; mürekkebin konulduğu kap, çeşme; kalem ise akarsu olarak nitelendirilir. **Kitab**ın şirazesi için akan su benzetmesi yapılır. **Söz**, su, kevser suyu, hayat suyu, deniz, dalga, ırmak, kirli su (kötü söz için) şeklinde anılırken **şiir**, su, hayat suyu, akan su, deniz olarak anılır. İkisi de tazeliği vurgulanmak suretiyle "sulu" olarak nitelendirilir. Su, Reyhan **hat**tı meşkine; dalga, **yazı ve satır**a; bu dalganın kıvrımları ise **lafz**a benzetilmekle beraber damla ve çiğ tanesi de **nokta**ya benzetilir. Sözden çıkarılan bir kavram olması münasebetiyle **mana**, su, hayat suyu, deniz (umman), bulut, çeşme ve zemzem olarak hayal edilir. Sözün gerçek manasının dışında kullanılan kavramlara verilen isim olması münasebetiyle **mecaz**, dalga ve anlamda gizlilik

meydana getirdiğinden kirli su şeklinde vasıflandırılır. Dalga, sürekliliğiyle **vezn**e teşbih edilir.

Suyun titreşiminin bir **musiki** olduğu dile getirilirken “**nağme ve şarkı**, dalgayla; **ney**in sesi, hayat suyu ve zemzemle; **tambur**un sesi de su ile ilişkilendirilir. Çeşmenin lülesi, tamburun mızrabı olarak hayal edilir. Öyle ki ondan çıkan dalga (su sesi) nağmeleridir.

Sözü güçlü kılmak için sarfedilen **deyim**lerden su ile ilintili olarak “tevbeyi suya düşürmek”, “seccadeyi suya salmak”, “keçeyi suya salmak”, “buluttan nem kapmak”, “kara su inmek”, “kuru yanında yaş yanmak”, “suya kanmak”, “su gibi içmek”, “su gibi akmak”, “su gibi okumak”, “bir içim su”, “yüzsuyu”, “utanma suyu” gibi deyim ve ifadeler dışında “çeşme başından bulanır”, “su uyur düşman uyumaz” gibi atasözlerine de yer verilir.

Kültür ve gelenekte de önemli bir yer teşkil eden suyla ilgili olarak gidenin arkasından su dökme âdetine yer verilir. Rüye tabirnamelerinde ve çeşitli yapılar da suyun izleri görülür.

İncelenen şairler arasında su ve muhtelif tezahürlerine en çok telmihte bulunanın Nabi olduğu söylenebilir. Eserlerde hemen hemen her konuda temas edilen su, bizlere her an varlığın sudan meydana gelişini hatırlatır. Su, kıymeti kaybedilince daha da iyi anlaşılacak bir maddedir, hatta daha fazlası… Suyun önemi tartışılmaz olmakla birlikte yaşayarak daha da iyi idrak edilen bir hakikattir. Su, hem maddeten faydalı olmak hem de manen feyz vermek bakımından hikmetlerle doludur. Bunun bir yansıması olarak pek çok hasletine binaen şairlerin dilinde hâlden hâle girmiştir.

KAYNAKÇA

Abbasoğulları, G. (2016). “Bir Osmanlı Şairi Urfalı Nabi ve Toprağa Verdiği Mana”, *I. Uluslararası İslam Tarihinde ve Medeniyetinde Şanlıurfa Sempozyumu (25-27 Mart 2016)*, (401-414), Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi.

Aslan Demir, S. (2013). “Deyimlerimizde Su”, *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Acluni, (1405). *Keşfu’l-Hafâ ve Muzîlü’l- İlbâsamme’ş tehera mine’l-Ehâdîsi alâ Elsineti’n-Nâs*, II, tah.: Ahmet Kalaş, Müessesetü’r-Risale, Beyrut.

Aka, B. (2013). “Divan Şiirinde ‘Âb’ Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayreti’nin ‘Âb’ Redifli Kasidesi”, *Turkish Studies,* volume 8/13, 423-434.

Akkuş, M. (1995). “Yusuf Nabi’de İnsan Tipi ve Öz Eleştiri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3, 197-203.

Aksan, D. (1993). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Şafak Matbaası, Ankara.

Altıntaş, R. (2002). “Fuzuli’nin Bilgi ve Tabiat Anlayışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 37-53.

Arı, A. (2005). “Şeyh Galib’in Poetikası”, *Osmanlı Araştırmaları*, 26, 51-72.

Aslan, M. (2006). “Divan Şiirinde Hindistan”, *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü I. Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Konferansı*, İstanbul.

Ayar, M. (2014). “Çevreden İnsanın Kimyasına Dokunuşlar Yunus’un Emre’nin Şiirinde, Anasır-ı Erba'anın İnsandaki Ahlaki İz Düşümleri”, *II. Uluslararası Çevre ve Ahlak* Sempozyumu, (87- 97), Adıyaman.

Ayvazoğlu, B. (2000). “Su Zevki”, Çeşme Estetiği, *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum (5-8 Mayıs 2000)*, (120-130), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Bachelard, G. (2012). *Düşlemenin Poetikası*, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yay., İstanbul.

Bağdadi A. (1928). *Usûlü'd-Dîn*, İstanbul.

Barutçugil, H. (2000). "Bir Osmanlı Su Sanatı Ebru", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyumu (5-8 Mayıs 2000)*, (278-292), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Batislam, D. (2013). "Divan Şiirinde Su ve Suyla İlgili Unsurlar", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Beki, N. (2008). *Kur'ân'daki İsimlerin Esrarı*, Zafer Yay.

Berk, S. (2009). "Su Kültüründe Hat Sanatı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 42, 201-230.

Bilkan, A. F. (2010). *Nabi Hayatı, Sanatı, Eserleri*, (3. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.

Bozkurt, N. (2001). "Kandil", *DİA,* Ankara XXIV, 299-300.

Büyükyıldırım, A. (2013). "Kültürümüzde ve Edebiyatımızda Su", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Canan, İ. (2000). "Osmanlı'da Su Kültürü ve Kaynakları", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum (5-8 Mayıs 2000)*, (230-244), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (6. Baskı), Otto Yay., Ankara.

Cooper, J. (2014). *Su Terapisi,* çev. Belgin Selen Haktanır, KRP Yay., İstanbul.

Coşkun, M. (2001). "Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn Adlı Seyahatnamesinin Edebî Kaynakları", *İlmi Araştırmalar* 12, İstanbul, 63-72.

Cunbur, M. (1985). *Karacaoğlan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Cündioğlu, D. (2015). *Ölümün Dört Rengi*, 8. Basım, Kapı Yay., İstanbul.

Çağrıcı, M. (1989). "Ahlak", *DİA*, İstanbul, II, 1-9.

Çakmaklıoğlu, M. (2006). Muhyiddin İbnü'l-Arabi (560-638/1165-1240), Et-Tedbiratü'l-İlahiyye Fi Islahı Memleketi'l-İnsaniyye, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 17, 283-302.

Çelebi, H. (Kınalızade). (2009). *Tezkiretü'ş-Şuara*, (haz. Aysun Sungurhan-Eyduran), TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Çiftçi, C. (2013). "Geçmişten Günümüze Türklerde Su Kültü", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Dede Korkut, (2006). *Dedem Korkut'un Kitabı*, (haz. Orhan Şaik Gökyay), Kabalcı Yay., İstanbul.

Derman, U. (1997). "Hat", *DİA*, İstanbul, XVI, 427-437.

Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, (2. Baskı), Doğuş Matbaası, Ankara.

Dilçin, C. (2000). "Su Kasidesi'nin Bir Beytindeki 'Yaygın Yanlış' Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, 13 (1), Ankara.

Diriöz, M. (1976). "Nabi'nin Ailesine Dair Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü*, 14/167, Ankara.

Doğan, G. (2013). "Şiir Dili, Bağıntı ve Zayıf Sezdirimler", *Bilig*, 64.

Doğan, M. N. (1996). "Fuzuli'nin Poetikası", *İlmî Araştırmalar 2*, 47-72.

Emre, M. E. (2013). *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*, Gelenek Yay., İstanbul.

Emoto, M. (2009). *Sudaki Mucize*, (4. Baskı), (çev. Savaş Şenel), Arıtan Yay., İstanbul.

Eraslan, S. (2012). *Can Feda Hz. Fatıma*, Timaş Yay. İstanbul.

Ersoy, M. Â. (2009). *Safahat*, Hece Yay., Ankara.

Ersoylu, H. (1991). "Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı «Der Aksâm-ı Ezhâr»", *Tarih ve Toplum*, 195-254.

Esrar Dede, (2000). *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, (haz. İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.

Fuzuli, (2012). *Fuzuli Divanı*, (haz. İsmail Parlatır), Akçağ Yay., Ankara.

__________, (1987). *Hadikatü's-Süeda*, (haz. Şeyma Güngör), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

__________, (2014). *Leyla vü Mecnun*, (6. Baskı), (haz. Hüseyin Ayan), Dergâh Yayınları, İstanbul.

__________, (2012). *Rind ü Zahit/ Sıhhat u Maraz*, (çev. Hüseyin Ayan), Büyüyenay Yay., İstanbul.

Gaybi, A. (1987). *Dilgüşâ*, (haz. Abdurrahman Güzel), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Gemuhluoğlu, F. (2016). *Dosluk Üzerine*, (4. Baskı), İz Yay., İstanbul.

Gezgin, D. (2009). *Su Mitosları*, Sel Yay., İstanbul.

Günaydın, Y. T. (2013). "Rüya Tâbirnâmelerinde Su", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Gürer, A. (2000). "Şeyh Galib Hakkında Yeni Bilgiler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 13 (1), 204-225.

__________, (2005). "Şeyh Galib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 99-108.

Gürkan, S. L. (2009). "Diğer Dinlerde Su", *DİA*, İstanbul, XXXVII, 440-442.

Güzel, A. (2013). "Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Su Motifi", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Hayyam, Ö. (2016). *Dörtlükler -Rubailer-*, (21. Baskı), (çev. Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Hafız-ı Şirazi, (2016). *Hafiz Divanı*, (3. Baskı), (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78812/kecenin-tanimi-ve-kecelesmenin-olusumu.html (E.T. 21 Haziran 2017).

http://lugatim.com/s/AMBER (E.T. 21 Haziran 2017).

https://onedio.com/haber/her-durumda-ayri-bir-gozyasi-salgiladiginizi-kanitlayan-12-mikroskop-fotografi-351543 (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2013/11/04/7279/medeniyetler-icin-cografyanin-onemi-ve-bereketli-hilal (E.T. 21 Haziran 2017).

https://prezi.com/cpvikjzpuixz/copy-of-kece-nedir/ (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.lugatim.com/s/%C3%A2l (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.lugatim.com/s/y%C3%BCzsuyu (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58ac0dc9cf0bc9.92776305 (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593d2ed2baa943.45237753 (E.T. 21 Haziran 2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.593d30722d42d7.11665637 (E.T. 21 Haziran 2017).

Isfahani, R. (2009). *Müfredâtu El fâzıl-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Beyrut.

İbn Hanbel, (1992). *Müsned II,* Çağrı Yay., İstanbul.

İbn Sa'd, (1410/1990). *et-Tabakat*, (nşr. M. Abdülkadir Ata), I, Beyrut.

İçten, N. (2013). "*Fuzuli ve Mezhebî Görüşleri*", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

İpekten, H. (2011). *Fuzuli Hayatı, Sanatı, Eserleri*, (8. Baskı), Akçağ Yay., Ankara.

__________, (2012). *Şeyh Galib Hayatı, Sanatı, Eserleri*, (5. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, M. (2012). "Geleneğe Direnen Bir Şair: Nabi", *Milli Folklor*, 95, 5-8.

Kabaklı, A. (1973). *Türk Edebiyatı II*, İstanbul.

Kalkışım, M. M. (2010). "Şeyh Galib", *DİA*, İstanbul, XXXIX, 54-57.

Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçe Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul.

Kaplan, M. (2007). "Şeyh Galib'in Şiir Anlayışı", *Turkısh Studies*, volume 2/4, 455-465.

Karabulut, M. (2015). “İmge Kavramı ve Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde İmge”, *Turkish Studies,* volume 1/4, 603-618.

__________, (2015). “İmge ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Su İmgesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature,* volume 1/2, 65-83.

Karahan, A. (1996). “Fuzuli”, *DİA*, İstanbul XIII, 240-246.

__________, (1987). *Nabi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

__________, (2006) “Nabi”, *DİA*, İstanbul XXXII, 258-260.

__________, (1948) “Nabi’nin El Yazısı, İmzası, Mührü ve Surnamesine Dair”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2, İstanbul, 133-140.

Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Sütun Yay., İstanbul.

Keleş, R. (2013). *Divan Şiirinde Lafzî Ayet ve Hadis İktibasları*, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kemikli, B. (2007). “Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 19-36.

Kılıç, E. (2015), “Mecmua-yı Letâifte İnsan Sağlığına Dair İpuçları”, *Medeniyet Sanat İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, 1, 19-30.

Kısakürek, N. F. (2011). *Çile*, (72. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul.

__________, (2013). *Edebiyat Mahkemeleri*, 5. Basım, Büyük Doğu Yay., İstanbul.

Kortantamer, T. (1984). “Nabi’nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2, 83-116.

Köprülü, M. F. (1988). “Fuzuli”, *İslâm Ansiklopedisi IV*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 686-699.

Kur’an Araştırmaları Grubu, (2013). *Kur’an Hiç Tükenmeyen Mucize,* (32. Baskı), İstanbul Yay., İstanbul.

Kur'an Meali, (2014). (3. Baskı), (haz. Hayrettin Karaman vd.), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.

Kurnaz, C. (2004). *Eski Türk Edebiyatı*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Küçükaşçı, M. S. (2013). "Zemzem", *DİA*, İstanbul XLIV, 242-246.

Mazıoğlu, H. (1956). "Fuzuli'nin Farsça Divanı İle İlgili Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 14 (1-2), Ankara.

__________, (1956). *Fuzuli-Hafız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.

__________, (1997). "Fuzuli'de Hafız-ı Şirazi'nin Etkisi", Fuzuli Üzerine Makaleler, *TDK*, Ankara 199-223.

Mehmed Esad Efendi (Şeyhülislam), (1999). *Lehcetü'l-Lügat,* haz. Ahmet Kırkkılıç, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Mehmed Süreyya, (1996). *Sicill-i Osmani IV*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Mehmed Tahir (Bursalı), (1975). *Osmanlı Müellifleri I-II,* (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul.

Mengi, M. (2012). "Nabi'nin Şiirlerinde Urfa, İstanbul, Halep", *Milli Folklor*, 24 (95), 45-53.

Mevlana Celaleddin-i Rumi, (1992). *Divan-ı Kebir V-VII*, (haz. Abdulbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yay., Eskişehir.

Mirzayev, A. (2009). "Fuzuli'nin Hadikatü's-Süeda Eserindeki Orijinal Manzum Kısımlar Hakkında", *Turkish Studies*, volume 4/7, 438-447.

Muallim Naci, (2017). *Istılahat-ı Edebiyye*, (haz. M. A. Yekta Saraç), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Müverrih Âli, (1994). *Künhü'l-Ahbar*('ın Tezkire Kısmı), (haz. Dr. Mustafa İsen), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Nabi, (2008). *Hayriyye-i Nabi*, (2. Baskı), (haz. Mahmut Kaplan), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

__________, (2011). *Nabi Divanı I-II,* (2. Baskı), (haz. Ali Fuat Bilkan), Akçağ Yayınları, Ankara.

__________, (2013). *Tuhfetü'l-Harameyn,* (haz. Mahmut Karataş), Mostar Yayınları, İstanbul.

Okuyucu, C. (2013). *Nabi-Mütfekkir Bir Şairin Romanı*, Sütun Yayınları, İzmir.

Olgun, T. (Tahirü'l- Mevlevi). (1936). *Fuzuli'ye Dair*, Selamet Basımevi, İstanbul.

__________, (1355/1936). *Edebiyat Lügati*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.

Onay, A. T. (2004). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (2. Baskı), (haz. Cemal Kurnaz), MEB Yay., İstanbul.

Özcan, T. (2004). "Deniz'in Çağrısı-Yahya Kemal ve Tanpınar'ın 'Deniz' İsimli Şiirlerinin Sembolizm Açısından Çözümlenmesi", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 632, 174-178.

Özervarlı, M. S. (2000). "İsbat-ı Vacib", *DİA*, İstanbul XXII, 495-497.

Özkan, Ö. (2005). "Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül'ün Divan Şiirindeki Görünümleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(33), 30-41.

Öztürk, N. (2000). "Osmanlı Su Vakıfları", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum (5-8 Mayıs 2000),* (83-86), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* (22. Baskı), Kapı Yay., İstanbul.

__________, (1991). "Ayine-i İskender", *DİA,* İstanbul, IV, 252.

__________, (2000). "Fuzuli'nin Su Kasidesi", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum (5-8 Mayıs 2000),* (111-118), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Pay, M. (2014). "Mucizeler ve Tasarım", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17 (45), 13-34.

Polat, A. (2009). *Bir Damla Su I-III*, E-kitap, İstanbul.

Rumi, A. (Eşrefoğlu), (1986). *Divan*, (haz. 1001 Temel Eser İlim Heyeti), Tercüman Yay., İstanbul.

Sağır, Y. (2016). "Osmanlı Su Vakıfları", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 445-474.

Salman, Y. (2004). "İmge, Zor Yakalanır Bir Görselleştirme", *Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi*, 74.

Sarıkçıoğlu, E. (2011). *Din Fenomenolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, (2. Baskı), Fakülte Kitabevi, Isparta.

Selçuk, B. (2005). "Fuzuli'de Gözyaşı", *EKEV Akademi Dergisi*, 25, 233-246.

Serin, M. (2010). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Shakespeare, W. (2009). *Soneler*, (çev. Talat Sait Halman), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Skirbekk, G., Gilje, N. (2004). *Filosofihistori (Felsefe Tarihi)*, (çev. Emrah Akbaş-Şule Mutlu), Üniversite Kitabevi Yay., İstanbul.

Sunar, C. (1967). "Heraklit ve Oluş Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 87-97.

__________, (1981). Aşkın Terbiyede Rolü, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 95-128.

Suyuti, (1401/1981). *Kenzü'l-ummal/Dürrü'l-mensur XVI* , el-Mutteki.

Şeyh Galib, (2013). *Hüsn ü Aşk*, (8. Baskı), (haz. Orhan Okay vd.), Dergah Yayınları, İstanbul.

__________, (2013). *Şeyh Galib Divanı*, (2. Baskı), (haz. Muhammet Muhsin Kalkışım), Akçağ Yayınları, Ankara.

Tarlan, A. N. (2014). *Fuzuli Divanı Şerhi*, (8. Baskı), Akçağ Yay., Ankara.

Taşpınar, T. (2010). *Kur'an'dan Yeni Mucizeler ve İnanç Evreninde Yeni Ufuklar*, E-kitap, İzdüşüm Yay., Adana, 126.

Tatcı, M. (2013). "Yunus Emre", *DİA*, İstanbul, XLIII, 600-606.

Tosun, N. (2006). "Nakşibendiyye", *DİA,* İstanbul, XXXII, 342-343.

Türcan, T. (2010). “Şeriat”, *DİA*, İstanbul, XXXVIII, 571-574.

Türkçe Sözlük, (2005). TDK Yay., Ankara.

Türk Halk Şiiri, (2013). Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir.

Türkmen, F. (2013). “Yer yer değilken; su, su idi”, *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Uğurlu, K. (2000).“Mimar Sinan’ın Su Yapıları”, *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum (5-8 Mayıs 2000)*, (48-55), İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Uludağ, S. (2005). “Muhabbet”, *DİA*, İstanbul XXX, 386-388.

__________, (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay, İstanbul.

Ünal, Ö. (2003). “İslam Öncesi Arap Şiirinde Bazı Dinî Motifler”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 175-192.

Üzgör, T. (2000). “Su Redifli Şiirler ve Fuzuli’nin Su Kasidesi’nin Kompozisyonuna Dair”, *İlmi Araştırmalar-Dil-Edebiyat-Tarih İncelemeleri*, 9, 239-248.

Wilkinson, P.-Philip, N. (2007). *Eyewitness Companions: Guide Mythology*, London.

Yavuz, Y. Ş. (2002). “Kader”, *DİA*, Ankara XXIV, 58-63.

Yazım Kılavuzu, (2012). (27. Baskı), (haz. Şükrü Haluk Akalın vd.), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Yeniterzi, E. (2013). “Fuzuli’nin Su Kasidesi’nde Su Redifini Seçmesinin Sebepleri”, *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Yıldırım, A. (2006). “Renk Simgeciliği ve Şeyh Galib’in Üç Rengi”, *Milli Folklor*, 72, 129-140.

Yıldız, A. (2016). *Üveys İle Giydim Hırka Şiir Şerhleri*, Rağbet Yay., İstanbul.

Yılmaz, H. K. (2014). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, (18. Baskı), Ensar Yay., İstanbul.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Yay., İstanbul.

Yunus Emre, (1991). *Divan*, haz. Mustafa Tatcı, Akçağ Yay., Ankara.

__________, (2013). *Nasihatler Kitabı (Risaletü'n-Nushiye)*, (haz. Ziya Avşar), Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Ankara.

Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz. Mustafa Kaçalin, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Yule, G. (2006). *The Study of Language*, Cambridge University Press, New York.

Yüksel, S. (1972). "Sohbetü'l-esmâr: Fuzuli'nin Değildir", *Türkoloji Dergisi*, 4 (1), 115-136.

DİZİN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gülcan ABBASOĞULLARI
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum/Merkez - 1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça, Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	• **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Leylâ Hanım'ın Hayatı ve Divanı'nda Sevgiliye Yapılan Umûmî Hitaplar", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (2014), s. 146-164. • Bilal GÖK, **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Harakani Menkıbelerinde Aslan Figürü ve Tarihi Kökeni", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 15 (2015), s. 135-159. • Bilal GÖK, **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Vücubu'l-Intibah", *Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c. 9, sy. 17 (2016), s. 215-217. • **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Alvarlı Efe Hazretleri'nin Dert Tasavvuru", *Uluslararası Hâce*

	Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu, 25-26 Nisan 2013, Erzurum. • **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Nâbî'nin Hayriyyesi'nde İlim, Amel ve Ahlâk Öğretileri", *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu*, 19-21 Haziran 2014, Erzurum. • **Gülcan ABBASOĞULLARI**, "Bir Osmanlı Şairi Urfalı Nâbî ve Toprağa Verdiği Mana", *I. Uluslararası İslâm Tarihinde Ve Medeniyetinde Şanlıurfa Sempozyumu*, 25-27 Mart 2016, Şanlıurfa.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	gulcan-019@hotmail.com
Tarih	2017